Chaṭṭhasaṅgītipiṭakaṁ

Suttantapiṭake Majjhimanikāye

UPARIPAṆṆĀSAPĀḶI

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1997

Pāḷi Series 11

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a   အာ ā   ဣ i   ဤ ī   ဥ u   ဦ ū   ဧ e   ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL “A”

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya   ရ ra   လ la   ဝ va   သ sa   ဟ ha   ဠ ḷa   ံ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā   ိ = i   ီ = ī   ု ု = u   ူ ူ = ū   ေ = e   ော ေါ် = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
ကွ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Uparipaṇṇāsapāḷi

Mātikā — Piṭṭhaṅka

1. Devadahavagga

2. Anupadavagga

Mātikā			Piṭṭhaṅka

5. Saḷāyatanavagga

Uparipaṇṇāsapāḷimātikā niṭṭhitā.

Majjhimanikāya

Uparipaṇṇāsapāḷi

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Devadahavagga

1. Devadahasutta

1. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sakkesu viharati Devadahaṁ nāma Sakyānaṁ nigamo. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—santi bhikkhave eke samaṇabrāhmaṇā evaṁvādino evaṁdiṭṭhino "yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti. Evaṁvādino bhikkhave Nigaṇṭhā.

Evaṁvādāhaṁ bhikkhave Nigaṇṭhe upasaṅkamitvā evaṁ vadāmi "saccaṁ kira tumhe āvuso Nigaṇṭhā evaṁvādino evaṁdiṭṭhino 'yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī'ti". Te ca me bhikkhave Nigaṇṭhā evaṁ puṭṭhā "āmā"ti paṭijānanti.

Tyāhaṁ evaṁ vadāmi “kiṁ pana tumhe āvuso Nigaṇṭhā jānātha ‘ahuvamheva mayaṁ pubbe, na nāhuvamhā’ti”. No hidaṁ āvuso.

“Kaṁ pana tumhe āvuso Nigaṇṭhā jānātha ‘akaramheva mayaṁ pubbe pāpakammaṁ, na nākaramhā’ti”. No hidaṁ āvuso.

“Kiṁ pana tumhe āvuso Nigaṇṭhā jānātha ‘evarūpaṁ vā evarūpaṁ vā pāpakammaṁ akaramhā’ti”. No hidaṁ āvuso.

“Kiṁ pana tumhe āvuso Nigaṇṭhā jānātha ‘ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ, ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjīretabbaṁ, ettakamhi vā dukkhe nijjiṇṇe sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī’ti”. No hidaṁ āvuso.

“Kiṁ pana tumhe āvuso Nigaṇṭhā jānātha ‘diṭṭheva dhamme akusalānaṁ dhammānaṁ pahānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ upasampadan’ti”. No hidaṁ āvuso.

2. Iti kira tumhe āvuso Nigaṇṭhā na jānātha “ahuvamheva mayaṁ pubbe, na nāhuvamhā”ti. Na jānātha “akaramheva mayaṁ pubbe pāpakammaṁ, na nākaramhā”ti. Na jānātha “evarūpaṁ vā evarūpaṁ vā pāpakammaṁ akaramhā”ti. Na jānātha “ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ, ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjīretabbaṁ, ettakamhi vā dukkhe nijjiṇṇe sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī”ti. Na jānātha—diṭṭheva dhamme akusalānaṁ dhammānaṁ pahānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ upasampadaṁ. Evaṁ sante āyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ na kallamassa veyyākaraṇāya “yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī”ti.

Sace pana tumhe āvuso Nigaṇṭhā jāneyyātha “ahuvamheva mayaṁ pubbe, na nāhuvamhā”ti. Jāneyyātha “akaramheva mayaṁ pubbe pāpakammaṁ, na nākaramhā”ti. Jāneyyātha “evarūpaṁ vā evarūpaṁ vā pāpakammaṁ akaramhā”ti. Jāneyyātha “ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ, ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjīretabbaṁ, ettakamhi vā dukkhe nijjiṇṇe sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī”ti. Jāneyyātha—diṭṭheva dhamme akusalānaṁ dhammānaṁ pahānaṁ kusalānaṁ

dhammānaṁ upasampadaṁ. Evaṁ sante āyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ kallamassa veyyākaraṇāya "yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti.

3. Seyyathāpi āvuso Nigaṇṭhā puriso sallena viddho assa savisena gāḷhūpalepanena[1], so sallassapi vedhanahetu[2] dukkhā tibbā[3] kaṭukā vedanā vediyeyya. Tassa mittāmaccā ñātisālohitā bhisakkaṁ sallakattaṁ upaṭṭhāpeyyuṁ. Tassa so bhisakko sallakatto satthena vaṇamukhaṁ parikanteyya, so satthenapi vaṇamukhassa parikantanahetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyeyya. Tassa so bhisakko sallakatto esaniyā sallaṁ eseyya, so esaniyāpi sallassa esanāhetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyeyya. Tassa so bhisakko sallakatto sallaṁ abbuheyya[4], so sallassapi abbuhanahetu[5] dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyeyya. Tassa so bhisakko sallakatto agadaṅgāraṁ vaṇamukhe odaheyya, so agadaṅgārassapi vaṇamukhe odahanahetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyeyya. So aparena samayena rūḷhena vaṇena sañchavinā arogo assa sukhī serī sayaṁvasī yena kāmaṅgamo. Tassa evamassa "ahaṁ kho pubbe sallena viddho ahosiṁ savisena gāḷhūpalepanena, sohaṁ sallassapi vedhanahetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyiṁ. Tassa me mittāmaccā ñātisālohitā bhisakkaṁ sallakattaṁ upaṭṭhapesuṁ. Tassa me so bhisakko sallakatto satthena vaṇamukhaṁ parikanti, sohaṁ satthenapi vaṇamukhassa parikantanahetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyiṁ. Tassa me so bhisakko sallakatto esaniyā sallaṁ esi, so ahaṁ esaniyāpi sallassa esanāhetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyiṁ. Tassa me so

---

1. Gāḷhapalepanena (Ka)
2. Vedanāhetu (Sī, I, Ka)
3. Tippā (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. Abbuyheyya (Sī), abbhūṇheyya (Syā, Kaṁ)
5. Abbuyhanahetu (Sī), abbhūṇhanahetu (Syā, Kaṁ)

bhisakko sallakatto sallaṁ abbuhi[1], sohaṁ sallassapi abbuhanahetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyiṁ. Tassa me so bhisakko sallakatto agadaṅgāraṁ vaṇamukhe odahi, sohaṁ agadaṅgārassapi vaṇamukhe odahanahetu dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyiṁ. Somhi etarahi rūḷhena vaṇena sañchavinā arogo sukhī serī sayaṁvasī yena kāmaṅgamo"ti.

Evameva kho āvuso Nigaṇṭhā sace tumhe jāneyyātha "ahuvamheva mayaṁ pubbe, na nāhuvamhā"ti. Jāneyyātha "akaramheva mayaṁ pubbe pāpakammaṁ, na nākaramhā"ti. Jāneyyātha "evarūpaṁ vā evarūpaṁ vā pāpakammaṁ akaramhā"ti. Jāneyyātha "ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ, ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjīretabbaṁ, ettakamhi vā dukkhe nijjiṇṇe sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti. Jāneyyātha—diṭṭheva dhamme akusalānaṁ dhammānaṁ pahānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ upasampadaṁ. Evaṁ sante āyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ kallamassa veyyākaraṇāya "yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti.

Yasmā ca kho tumhe āvuso Nigaṇṭhā na jānātha "ahuvamheva mayaṁ pubbe, na nāhuvamhā"ti. Na jānātha "akaramheva mayaṁ pubbe pāpakammaṁ, na nākaramhā"ti. Na jānātha "evarūpaṁ vā evarūpaṁ vā pāpakammaṁ akaramhā"ti. Na jānātha "ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ, ettakaṁ vā dukkhaṁ nijjīretabbaṁ, ettakamhi vā dukkhe nijjiṇṇe sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti. Na jānātha—diṭṭheva dhamme akusalānaṁ dhammānaṁ pahānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ upasampadaṁ. Tasmā āyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ na kallamassa veyyākaraṇāya "yaṁ kiñcāyaṁ puripuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti.

---

1. Abbuyhi (Sī), abbhūṇhi (Syā, Kaṁ)

4. Evaṁ vutte bhikkhave te Nigaṇṭhā maṁ etadavocuṁ "nigaṇṭho āvuso Nāṭaputto[1] sabbaññū sabbadassāvī aparisesaṁ ñāṇadassanaṁ paṭijānāti 'carato ca me tiṭṭhato ca suttassa ca jāgarassa ca satataṁ samitaṁ ñāṇadassanaṁ paccupaṭṭhitan'ti. So evamāha 'atthi kho vo āvuso Nigaṇṭhā pubbeva pāpakammaṁ kataṁ, taṁ imāya kaṭukāya dukkarakārikāya nijjīretha. Yaṁ panettha etarahi kāyena saṁvutā vācāya saṁvutā manasā saṁvutā, taṁ āyatiṁ pāpakammassa akaraṇaṁ. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatīti, tañca panamhākaṁ ruccati ceva khamati ca, tena camhā attamanā"ti.

5. Evaṁ vutte ahaṁ bhikkhave te Nigaṇṭhe etadavocaṁ "pañca kho ime āvuso Nigaṇṭhā dhammā diṭṭheva dhamme dvidhāvipākā. Katame pañca, saddhā ruci anussavo ākāraparivitakko diṭṭhinijjhānakkhanti. Ime kho āvuso Nigaṇṭhā pañca dhammā diṭṭheva dhamme dvidhāvipākā. Tatrāyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ kā atītaṁse satthari saddhā, kā ruci, ko anussavo, ko ākāraparivitakko, kā diṭṭhinijjhānakkhantī"ti. Evaṁvādī[2] kho ahaṁ bhikkhave Nigaṇṭhesu na kañci[3] sahadhammikaṁ vādapaṭihāraṁ samanupassāmi.

Puna caparāhaṁ[4] bhikkhave te Nigaṇṭhe evaṁ vadāmi "taṁ kiṁ maññatha āvuso Nigaṇṭhā, yasmiṁ vo samaye tibbo[5] upakkamo hoti tibbaṁ padhānaṁ, tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyetha. Yasmiṁ pana vo samaye na tibbo upakkamo hoti na tibbaṁ padhānaṁ, na tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyethā"ti? Yasmiṁ no āvuso Gotama samaye tibbo upakkamo hoti tibbaṁ padhānaṁ, tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyāma. Yasmiṁ pana no samaye na tibbo upakkamo hoti na tibbaṁ padhānaṁ, na tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyāmāti.

---

1. Nāthaputto (Sī)
2. Evaṁvādīsu (Ka)
3. Kiñci (Sī, I, Ka)
4. Puna ca panāhaṁ (Sī, I, Ka)
5. Tippo (I)

6. Iti kira āvuso Nigaṇṭhā yasmiṁ vo samaye tibbo upakkamo hoti tibbaṁ padhānaṁ, tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyetha. Yasmiṁ pana vo samaye na tibbo upakkamo hoti na tibbaṁ padhānaṁ, na tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyetha. Evaṁ sante āyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ na kallamassa veyyākaraṇāya "yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti. Sace āvuso Nigaṇṭhā yasmiṁ vo samaye tibbo upakkamo hoti tibbaṁ padhānaṁ, na tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyetha[1]. Yasmiṁ pana vo samaye na tibbo upakkamo hoti na tibbaṁ padhānaṁ, tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyetha[1]. Evaṁ sante āyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ kallamassa veyyākaraṇāya "yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti.

Yasmā ca kho āvuso Nigaṇṭhā yasmiṁ vo samaye tibbo upakkamo hoti tibbaṁ padhānaṁ, tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyetha. Yasmiṁ pana vo samaye na tibbo upakkamo hoti na tibbaṁ padhānaṁ, na tibbā tasmiṁ samaye opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyetha. Te tumhe sāmaṁyeva opakkamikā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vedayamānā avijjā aññāṇā sammohā vipaccetha "yaṁ kiñcāyaṁ purisapuggalo paṭivedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, sabbaṁ taṁ pubbekatahetu. Iti purāṇānaṁ kammānaṁ tapasā byantībhāvā navānaṁ kammānaṁ akaraṇā āyatiṁ anavassavo, āyatiṁ anavassavā kammakkhayo, kammakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā

1. Padhānaṁ, tiṭṭheyyeva tasmiṁ samaye ... vedanā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

vedanākkhayo, vedanākkhayā sabbaṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ bhavissatī"ti. Evaṁvādīpi[1] kho ahaṁ bhikkhave Nigaṇṭhesu na kañci sahadhammikaṁ vādapaṭihāraṁ samanupassāmi.

7. Puna caparāhaṁ bhikkhave te Nigaṇṭhe evaṁ vadāmi "taṁ kiṁ maññathāvuso Nigaṇṭhā, yamidaṁ kammaṁ diṭṭhadhammavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'samparāyavedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Yaṁ panidaṁ kammaṁ samparāyavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'diṭṭhadhammavedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Taṁ kiṁ maññathāvuso Nigaṇṭhā, yamidaṁ kammaṁ sukhavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'dukkhavedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Yaṁ panidaṁ kammaṁ dukkhavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'sukhavedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Taṁ kiṁ maññathāvuso Nigaṇṭhā, yamidaṁ kammaṁ paripakkavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'aparipakkavedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Yaṁ panidaṁ kammaṁ aparipakkavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'paripakkavedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Taṁ kiṁ maññathāvuso Nigaṇṭhā, yamidaṁ kammaṁ bahuvedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'appavedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Yaṁ panidaṁ kammaṁ appavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'bahuvedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Taṁ kiṁ maññathāvuso Nigaṇṭhā, yamidaṁ kammaṁ savedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'avedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso. "Yaṁ panidaṁ kammaṁ avedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā 'savedanīyaṁ hotū'ti labbhametan"ti. No hidaṁ āvuso.

8. Iti kira āvuso Nigaṇṭhā yamidaṁ kammaṁ diṭṭhadhammavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā "samparāyavedanīyaṁ hotū"ti alabbhametaṁ. Yaṁ panidaṁ kammaṁ samparāyavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā "diṭṭhadhammavedanīyaṁ hotū"ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ sukhavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā "dukkhavedanīyaṁ hotū"ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ

---

1. Evaṁvādīsupi (Ka)

dukkhavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā “sukhavedanīyaṁ hotū”ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ paripakkavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā “aparipakkavedanīyaṁ hotū”ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ aparipakkavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā “paripakkavedanīyaṁ hotū”ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ bahuvedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā “appavedanīyaṁ hotū”ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ appavedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā “bahuvedanīyaṁ hotū”ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ savedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā “avedanīyaṁ hotū”ti alabbhametaṁ. Yamidaṁ kammaṁ avedanīyaṁ, taṁ upakkamena vā padhānena vā “savedanīyaṁ hotū”ti alabbhametaṁ. Evaṁ sante āyasmantānaṁ Nigaṇṭhānaṁ aphalo upakkamo hoti aphalaṁ padhānaṁ. Evaṁvādī bhikkhave Nigaṇṭhā, evaṁvādīnaṁ bhikkhave Nigaṇṭhānaṁ dasa sahadhammikā vādānuvādā gārayhaṁ ṭhānaṁ āgacchanti.

9. Sace bhikkhave sattā pubbekatahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Nigaṇṭhā pubbe dukkaṭakammakārino, yaṁ etarahi evarūpā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyanti. Sace bhikkhave sattā issaranimmānahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Nigaṇṭhā pāpakena issarena nimmitā, yaṁ etarahi evarūpā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyanti. Sace bhikkhave sattā saṅgatibhāvahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Nigaṇṭhā pāpasaṅgatikā, yaṁ etarahi evarūpā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyanti. Sace bhikkhave satta abhijātihetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Nigaṇṭhā pāpābhijātikā, yaṁ etarahi evarūpā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyanti. Sace bhikkhave sattā diṭṭhadhammūpakkamahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Nigaṇṭhā evarūpā diṭṭhadhammūpakkamā, yaṁ etarahi evarūpā dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vediyanti.

Sace bhikkhave sattā pubbekatahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. No ce sattā pubbekatahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. Sace bhikkhave sattā issaranimmānahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. No ce sattā issaranimmānahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. Sace bhikkhave sattā

saṅgatibhāvahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. No ce sattā saṅgatibhāvahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. Sace bhikkhave sattā abhijātihetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. No ce sattā abhijātihetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. Sace bhikkhave sattā diṭṭhadhammūpakkamahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. No ce sattā diṭṭhadhammūpakkamahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, gārayhā Nigaṇṭhā. Evaṁvādī bhikkhave Nigaṇṭhā, evaṁvādīnaṁ bhikkhave Nigaṇṭhānaṁ ime dasa sahadhammikā vādānuvādā gārayhaṁ ṭhānaṁ āgacchanti. Evaṁ kho bhikkhave aphalo upakkamo hoti aphalaṁ padhānaṁ.

10. Kathañca bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ. Idha bhikkhave bhikkhu na heva anaddhabhūtaṁ attānaṁ dukkhena addhabhāveti, dhammikañca sukhaṁ na pariccajati, tasmiṁ ca sukhe anadhimucchito hoti. So evaṁ pajānāti "imassa kho me dukkhanidānassa saṅkhāraṁ padahato saṅkhārappadhānā virāgo hoti, imassa pana me dukkhanidānassa ajjhupekkhato upekkhaṁ bhāvayato virāgo hotī"ti. So yassa hi khvāssa[1] dukkhanidānassa saṅkhāraṁ padahato saṅkhārappadhānā virāgo hoti, saṅkhāraṁ tattha padahati. Yassa panassa dukkhanidānassa ajjhupekkhato upekkhaṁ bhāvayato virāgo hoti, upekkhaṁ tattha bhāveti. Tassa tassa dukkhanidānassa saṅkhāraṁ padahato saṅkhārappadhānā virāgo hoti. Evampissa taṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ hoti. Tassa tassa dukkhanidānassa ajjhupekkhato upekkhaṁ bhāvayato virāgo hoti. Evampissa taṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ hoti.

11. Seyyathāpi bhikkhave puriso itthiyā sāratto paṭibaddhacitto tibbacchando tibbāpekkho, so taṁ itthiṁ passeyya aññena purisena saddhiṁ santiṭṭhantiṁ sallapantiṁ sañjagghantiṁ saṁhasantiṁ. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu tassapurisassa amuṁ itthiṁ disvā aññena purisena saddhiṁ santiṭṭhantiṁ sallapantiṁ sañjagghantiṁ saṁhasantiṁ uppajjeyyuṁ sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsāti. Evaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amu hi bhante puriso amussā itthiyā sāratto paṭibaddhacitto tibbacchando tibbāpekkho, tasmā taṁ itthiṁ disvā aññena purisena saddhiṁ santiṭṭhantiṁ sallapantiṁ

---

1. Yassa kho panassa (Sī), yassa khvāssa (I)

sañjagghantiṁ saṁhasantiṁ uppajjeyyuṁ sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsāti. Atha kho bhikkhave tassa purisassa evamassa "ahaṁ kho amussā itthiyā sāratto paṭibaddhacitto tibbacchando tibbāpekkho, tassa me amuṁ itthiṁ disvā aññena purisena saddhiṁ santiṭṭhantiṁ sallapantiṁ sañjagghantiṁ saṁhasantiṁ uppajjanti sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsā. Yaṁnūnāhaṁ yo me amussā itthiyā chandarāgo, taṁ pajaheyyan"ti. So yo amussā itthiyā chandarāgo, taṁ pajaheyya. So taṁ itthiṁ passeyya aparena samayena aññena purisena saddhiṁ santiṭṭhantiṁ sallapantiṁ sañjagghantiṁ saṁhasantiṁ. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu tassa purisassa amuṁ itthiṁ disvā aññena purisena saddhiṁ santiṭṭhantiṁ sallapantiṁ sañjagghantiṁ saṁhasantiṁ uppajjeyyuṁ sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amu hi bhante puriso amussā itthiyā virāgo, tasmā taṁ itthiṁ disvā aññena purisena saddhiṁ santiṭṭhantiṁ sallapantiṁ sañjagghantiṁ saṁhasantiṁ na upajjeyyuṁ sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsāti.

Evameva kho bhikkhave bhikkhu na heva anaddhabhūtaṁ attānaṁ dukkhena addhabhāveti, dhammikañca sukhaṁ na pariccajati, tasmiṁ ca sukhe anadhimucchito hoti. So evaṁ pajānāti—"imassa kho me dukkhanidānassa saṅkhāraṁ padahato saṅkhārappadhānā virāgo hoti. Imassa pana me dukkhanidānassa ajjhupekkhato upekkhaṁ bhāvayato virāgo hotī"ti. So yassa hi khvāssa dukkhanidānassa saṅkhāraṁ padahato saṅkhārappadhānā virāgo hoti, saṅkhāraṁ tattha padahati. Yassa panassa dukkhanidānassa ajjhupekkhato upekkhaṁ bhāvayato virāgo hoti, upekkhaṁ tattha bhāveti. Tassa tassa dukkhanidānassa saṅkhāraṁ padahato saṅkhārappadhānā virāgo hoti. Evampissa taṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ hoti. Tassa tassa dukkhanidānassa ajjhupekkhato upekkhaṁ bhāvayato virāgo hoti. Evampissa taṁ dukkhaṁ nijjiṇṇaṁ hoti. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

12. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu iti paṭisañcikkhati "yathāsukhaṁ kho me viharato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Dukkhāya pana me attānaṁ padahato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Yaṁnūnāhaṁ dukkhāya attānaṁ padaheyyan"ti. So dukkhāya attānaṁ padahati, tassa dukkhāya attānaṁ padahato

akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. So na aparena samayena dukkhāya attānaṁ padahati. Taṁ kissa hetu, yassa hi so bhikkhave bhikkhu atthāya dukkhāya attānaṁ padaheyya, svāssa attho abhinipphanno hoti. Tasmā na aparena samayena dukkhāya attānaṁ padahati. Seyyathāpi bhikkhave usukāro tejanaṁ dvīsu alātesu ātāpeti paritāpeti ujuṁ karoti kammaniyaṁ. Yato kho bhikkhave usukārassa tejanaṁ dvīsu alātesu ātāpitaṁ hoti paritāpitaṁ ujuṁ kataṁ[1] kammaniyaṁ, na so taṁ aparena samayena usukāro tejanaṁ dvīsu alātesu ātāpeti paritāpeti ujuṁ karoti kammaniyaṁ. Taṁ kissa hetu, yassa hi so bhikkhave atthāya usukāro tejanaṁ dvīsu alātesu ātāpeyya paritāpeyya ujuṁ kareyya kammaniyaṁ, svāssa attho abhinipphanno hoti. Tasmā na aparena samayena usukāro tejanaṁ dvīsu alātesu ātāpeti paritāpeti ujuṁ karoti kammaniyaṁ. Evameva kho bhikkhave bhikkhu iti paṭisañcikkhati "yathāsukhaṁ kho me viharato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Dukkhāya pana me attānaṁ padahato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Yaṁnūnāhaṁ dukkhāya attānaṁ padaheyyan"ti. So dukkhāya attānaṁ padahati, tassa dukkhāya attānaṁ padahato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. So na aparena samayena dukkhāya attānaṁ padahati. Taṁ kissa hetu, yassa hi so bhikkhave bhikkhu atthāya dukkhāya attānaṁ padaheyya, svāssa attho abhinipphanno hoti. Tasmā na aparena samayena dukkhāya attānaṁ padahati. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

13. Puna caparaṁ bhikkhave idha Tathāgato loke uppajjati Arahaṁ Sammāsambuddho Vijjācaraṇasampanno Sugato Lokavidū Anuttaro purisadammasārathi Satthā devamanussānaṁ Buddho Bhagavā. So imaṁ lokaṁ sadevakaṁ samārakaṁ sabrahmakaṁ sassamaṇabrāhmaṇiṁ pajaṁ sadevamanussaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedeti, so dhammaṁ deseti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ

---

1. Ujuṁ kataṁ hoti (Sī)

parisuddhaṁ brahmacariyaṁ pakāseti, taṁ dhammaṁ suṇāti gahapati vā gahapahiputto vā aññatarasmiṁ vā kule paccājāto. So taṁ dhammaṁ sutvā Tathāgate saddhaṁ paṭilabhati, so tena saddhāpaṭilābhena samannāgato iti paṭisañcikkhati "sambādho gharāvāso rajāpatho, abbhokāso pabbajjā, nayidaṁ sukaraṁ agāraṁ ajjhāvasatā ekantaparipuṇṇaṁ ekantaparisuddhaṁ saṅkhalikhitaṁ brahmacariyaṁ carituṁ, yaṁnūnāhaṁ kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajeyyan"ti. So aparena samayena appaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya mahantaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya appaṁ vā ñātiparivaṭṭaṁ pahāya mahantaṁ vā ñātiparivaṭṭaṁ pahāya kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajati.

14. So evaṁ pabbajito samāno bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno pāṇātipātaṁ pahāya pāṇātipātā paṭivirato hoti nihitadaṇḍo nihitasattho lajjī dayāpanno, sabbapāṇabhūtahitānukampī viharati. Adinnādānaṁ pahāya adinnādānā paṭivirato hoti dinnādāyī dinnapāṭikaṅkhī, athenena sucibhūtena attānā viharati. Abrahmacariyaṁ pahāya brahmacārī hoti ārācārī virato methunā gāmadhammā. Musāvādaṁ pahāya musāvādā paṭivirato hoti saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṁvādako lokassa. Pisuṇaṁ vācaṁ pahāya pisuṇāya vācāya paṭivirato hoti, ito sutvā na amutra akkhātā imesaṁ bhedāya, amutra vā sutvā na imesaṁ akkhātā amūsaṁ bhedāya, iti bhinnānaṁ vā sandhātā sahitānaṁ vā anuppadātā samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇiṁ vācaṁ bhāsitā hoti. Pharusaṁ vācaṁ pahāya pharusāya vācāya paṭivirato hoti, yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemanīyā hadayaṅgamā porī bahujanākantā bahujanamanāpā, tathārūpiṁ vācaṁ bhāsitā hoti. Samphappalāpaṁ pahāya samphappalāpā paṭivirato hoti kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī, nidhānavatiṁ vācaṁ bhāsitā kālena sāpadesaṁ pariyantavatiṁ atthasaṁhitaṁ. So bījagāmabhūtagāmasamārambhā paṭivirato hoti. Ekabhattiko hoti rattūparato, virato vikālabhojanā. Naccagītavāditavisūkadassanā paṭivirato hoti.

Mālāgandhavilepanadhāraṇamaṇḍanavibhūsanaṭṭhānā paṭivirato hoti. Uccāsayanamahāsayanā paṭivirato hoti. Jātarūparajatapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Āmakadhaññapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Āmakamaṁsapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Itthikumārikapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Dāsidāsapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Ajeḷakapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Kukkuṭasūkarapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Hatthigavassavaḷavapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Khettavatthupaṭiggahaṇā paṭivirato hoti. Dūteyyapahiṇagamanānuyogā paṭivirato hoti. Kayavikkayā paṭivirato hoti. Tulākūṭakaṁsakūṭamānakūṭā paṭivirato hoti. Ukkoṭanavañcananikatisāciyogā[1] paṭivirato hoti. Chedanavadhabandhanaviparāmosa-ālopasahasākārā paṭivirato hoti[2].

So santuṭṭho hoti kāyaparihārikena cīvarena kucchiparihārikena piṇḍapātena, so yena yeneva pakkamati, samādāyeva pakkamati. Seyyathāpi nāma pakkhī sakuṇo yena yeneva ḍeti, sapattabhārova ḍeti. Evameva bhikkhu santuṭṭho hoti kāyaparihārikena cīvarena kucchiparihārikena piṇḍapātena, so yena yeneva pakkamati, samādāyeva pakkamati. So iminā ariyena sīlakkhandhena samannāgato ajjhattaṁ anavajjasukhaṁ paṭisaṁvedeti.

15. So cakkhunā rūpaṁ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ cakkhundriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṁ, cakkhundriye saṁvaraṁ āpajjati. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā -pa-. Jivhāya rasaṁ sāyitvā -pa-. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā -pa-. Manasā dhammaṁ viññāya na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ manindriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjati, rakkhati manindriyaṁ, manindriye saṁvaraṁ āpajjati. So iminā ariyena indriyasaṁvarena samannāgato ajjhattaṁ abyāsekasukhaṁ paṭisaṁvedeti.

---

1. Sāviyogā (Syā, Kaṁ, Ka) ettha sācisaddo kuṭilapariyāyo.
2. Passa Ma 1 Cūḷahatthipadopame (238) piṭṭhe.

So abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti, ālokite vilokite sampajānakārī hoti, samiñjite[1] pasārite sampajānakārī hoti, saṁghāṭipattacīvaradhāraṇe sampajānakārī hoti, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī hoti, uccārapassāvakamme sampajānakārī hoti, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhībhāve sampajānakārī hoti.

16. So iminā ca ariyena sīlakkhandhena samannāgato (imāya ca ariyāya santuṭṭhiyā samannāgato)[2] iminā ca ariyena indriyasaṁvarena samannāgato iminā ca ariyena satisampajaññena samannāgato vivittaṁ senāsanaṁ bhajati araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjaṁ. So pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto nisīdati pallaṅkaṁ ābhujitvā ujuṁ kāyaṁ paṇidhāya parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā, so abhijjhaṁ loke pahāya vigatābhijjhena cetasā viharati, abhijjhāya cittaṁ parisodheti. Byāpādapadosaṁ pahāya abyāpannacitto viharati sabbapāṇabhūtahitānukampī, byāpādapadosā cittaṁ parisodheti. Thinamiddhaṁ pahāyavigatathinamiddho viharati ālokasaññī sato sampajāno, thinamiddhā cittaṁ parisodheti. Uddhaccakukkuccaṁ pahāya anuddhato viharati ajjhattaṁ vūpasantacitto, uddhaccakukkuccā cittaṁ parisodheti. Vicikicchaṁ pahāya tiṇṇavicikiccho viharati akathaṁkathī kusalesu dhammesu, vicikicchāya cittaṁ parisodheti. So ime pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalīkaraṇe vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

---

1. Sammiñjite (Sī, Syā, Kaṁ, I) 2. Passa Ma 1 Cūḷahatthipadopame (239) piṭṭhe.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati sato ca sampajāno sukhañca kāyena paṭisaṁvedeti, yaṁ taṁ ariyā ācikkhanti "upekkhako satimā sukhavihārī"ti, tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā adukkhamasukhaṁ upekkhāsatipārisuddhiṁ catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

17. So evaṁ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte pubbenivāsānussatiñāṇāya cittaṁ abhininnāmeti. So anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati, seyyathidaṁ[1], ekampi jātiṁ dvepi jātiyo tissopi jātiyo catassopi jātiyo pañcapi jātiyo dasapi jātiyo vīsampi jātiyo tiṁsampi jātiyo cattālīsampi jātiyo paññāsampi jātiyo jātisatampi jātisahasampi jātisatasahassampi anekepi saṁvaṭṭakappe anekepi vivaṭṭakappe anekepi saṁvaṭṭavivaṭṭakappe, "amutrāsiṁ evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto amutra udapādiṁ, tatrāpāsiṁ evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapanno"ti, iti sākāraṁ sa-uddesaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

18. So evaṁ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte sattānaṁ cutūpapātañāṇāya cittaṁ abhininnāmeti. So dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate yathākammūpage satte

---

1. Seyyathīdaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

pajānāti. “Ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā, ariyānaṁ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṁ anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannā”ti. Iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti. Evampi bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ.

19. So evaṁ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte āsavānaṁ khayañāṇāya cittaṁ abhininnāmeti. So idaṁ dukkhanti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dukkhasamudayoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dukkhanirodhoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadāti yathābhūtaṁ pajānāti. Ime āsavāti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ āsavasamudayoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ āsavanirodhoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadāti yathābhūtaṁ pajānāti. Tassa evaṁ jānato evaṁ passato kāmāsavāpi cittaṁ vimuccati, bhavāsavāpi cittaṁ vimuccati, avijjāsavāpi cittaṁ vimuccati, vimuttasmiṁ “vimuttam”iti ñāṇaṁ hoti, “khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā”ti pajānāti. Evampi kho bhikkhave saphalo upakkamo hoti saphalaṁ padhānaṁ. Evaṁvādī bhikkhave Tathāgatā, evaṁvādīnaṁ bhikkhave Tathāgatānaṁ[1] dasa sahadhammikā pāsaṁsaṭṭhānā āgacchanti.

20. Sace bhikkhave sattā pubbekatahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Tathāgato pubbe sukatakammakārī, yaṁ etarahi evarūpā anāsavā sukhā vedanā vedeti. Sace bhikkhave sattā issaranimmānahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Tathāgato bhaddakena

1. Tathāgato, evaṁvādiṁ bhikkhave Tathāgataṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

issarena nimmito, yaṁ etarahi evarūpā anāsavā sukhā vedenā vedeti. Sace bhikkhave sattā saṅgatibhāvahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Tathāgato kalyāṇasaṅgatiko, yaṁ etarahi evarūpā anāsavā sukhā vedanā vedeti. Sace bhikkhave sattā abhijātihetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Tathāgato kalyāṇābhijātiko, yaṁ etarahi evarūpā anāsavā sukhā vedanā vedeti. Sace bhikkhave sattā diṭṭhadhammūpakkamahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, addhā bhikkhave Tathāgato kalyāṇadiṭṭhadhammūpakkamo, yaṁ etarahi evarūpā anāsavā sukhā vedanā vedeti.

Sace bhikkhave sattā pubbekatahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. No ce sattā pubbekatahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. Sace bhikkhave sattā issaranimmānahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. No ce sattā issaranimmānahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. Sace bhikkhave sattā saṅgatibhāvahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. No ce sattā saṅgatibhāvahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. Sace bhikkhave sattā abhijātihetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. No ce sattā abhijātihetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. Sace bhikkhave sattā diṭṭhadhammūpakkamahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. No ce sattā diṭṭhadhammūpakkamahetu sukhadukkhaṁ paṭisaṁvedenti, pāsaṁso Tathāgato. Evaṁvādī bhikkhave Tathāgatā, evaṁvādīnaṁ bhikkhave Tathāgatānaṁ ime dasa sahadhammikā pāsaṁsaṭṭhānā āgacchantīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Devadahasuttaṁ niṭṭhitaṁ paṭhamaṁ.

2. Pañcattayasutta[1]

21. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—santi bhikkhave eke samaṇabrāhmaṇā aparantakappikā aparantānudiṭṭhino aparantaṁ ārabbha anekavihitāni adhivuttipadāni[2] abhivadanti, "saññī attā hoti arogo paraṁ maraṇā"ti ittheke abhivadanti, "asaññī attā hoti arogo paraṁ maraṇā"ti ittheke abhivadanti, "Nevasaññīnāsaññī attā hoti arogo paraṁ maraṇā"ti ittheke abhivadanti, sato vā pana sattassa ucchedaṁ vināsaṁ vibhavaṁ paññapenti[3], diṭṭhadhammanibbānaṁ vā paneke abhivadanti. Iti santaṁ vā attānaṁ paññapenti arogaṁ[4] paraṁ maraṇā, sato vā pana sattassa ucchedaṁ vināsaṁ vibhavaṁ paññapenti, diṭṭhadhammanibbānaṁ vā paneke abhivadanti. Iti imāni[4] pañca hutvā tīṇi honti, tīṇi hutvā pañca honti. Ayamuddeso pañcattayassa.

22. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Arūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ ca arūpiṁ ca vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nevarūpiṁ nārūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Ekattasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nānattasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Parittasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Appamāṇasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Etaṁ[5] vā panekesaṁ[6] upātivattataṁ viññāṇakasiṇameke abhivadanti appamāṇaṁ

---

1. Pañcāyatanasutta (Ka)
2. Adhimuttipadāni (Syā, Kaṁ, Ka)
3. Paññāpenti (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4-4. Paraṁ maraṇā. Iti imāni (Ka)
5. Evaṁ (Ka)
6. Panetesaṁ (Syā, Kaṁ)

āneñjaṁ. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti[1]. Ye kho te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Arūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ ca arūpiṁ ca vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nevarūpiṁ nārūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Ekattasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nānattasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Parittasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Appamāṇasaññiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā[2]. Yā vā panetāsaṁ saññānaṁ parisuddhā paramā aggā anuttariyā akkhāyati, yadi rūpasaññānaṁ, yadi arūpasaññānaṁ, yadi ekattasaññānaṁ, yadi nānattasaññānaṁ. Natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanameke abhivadanti appamāṇaṁ āneñjaṁ. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

23. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Arūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ ca arūpiṁ ca vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nevarūpiṁ nārūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Tesamete paṭikkosanti. Taṁ kissa hetu, saññā rogo saññā gaṇḍo saññā sallaṁ. Etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ asaññanti. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti. Ye kho te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ vā te

---

1. Pajānāti (Sī, Syā, Kaṁ, I) Aṭṭhakathā oloketabbā.

2. Maraṇāti (Ka)

bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Arūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ ca arūpiṁ ca vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nevarūpiṁ nārūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Yo hi koci bhikkhave samaṇo vā brāhmaṇo vā evaṁ vadeyya "ahamaññatra rūpā aññatra vedanāya aññatra saññāya aññatra saṅkhārehi viññāṇassa[1] āgatiṁ vā gatiṁ vā cutiṁ vā upapattiṁ vā vuddhiṁ vā virūḷhiṁ vā vepullaṁ vā paññapessāmī"ti, netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

24. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Arupiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ ca arūpiṁ ca vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nevarūpiṁ nārūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Tesamete paṭikkosanti. Yepi te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Tesamete paṭikkosanti. Taṁ kissa hetu, saññā rogo saññā gaṇḍo saññā sallaṁ asaññā sammoho. Etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ nevasaññānāsaññanti[2]. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti. Ye kho te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Arūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ

---

1. Aññatra viññāṇā (Syā, Kaṁ), aññatra viññāṇena (Ka)
2. Nevasaññānāsaññāti (Syā, Kaṁ, I, Ka) etantipadaṁ manasikātabbaṁ.

attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Rūpiṁ ca arūpiṁ ca vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Nevarūpiṁ nārūpiṁ vā te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā. Ye hi keci bhikkhave samaṇā vā brāhmaṇā vā[1] diṭṭhasutamutaviññātabba-saṅkhāramattena etassa āyatanassa upasampadaṁ paññapenti. Byasanaṁ hetaṁ bhikkhave akkhāyati[2] etassa āyatanassa upasampadāya, na hetaṁ bhikkhave āyatanaṁ saṅkhārasamāpattipattabbamakkhāyati. Saṅkhārāvasesasamāpattipattabbametaṁ bhikkhave āyatanamakkhāyati. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

25. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā sato sattassa ucchedaṁ vināsaṁ vibhavaṁ paññapenti. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā saññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā, tesamete paṭikkosanti. Yepi te bhonto samaṇabrāhmaṇā asaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā, tesamete paṭikkosanti. Yepi te bhonto samaṇabrāhmaṇā nevasaññīnāsaññiṁ attānaṁ paññapenti arogaṁ paraṁ maraṇā, tesamete paṭikkosanti. Taṁ kissa hetu, sabbepime bhonto samaṇabrāhmaṇā uddhaṁ saraṁ[3] āsattiṁyeva abhivadanti "iti pecca bhavissāma, iti pecca bhavissāmā"ti. Seyyathāpi nāma vāṇijassa vāṇijjāya gacchato evaṁ hoti "ito me idaṁ bhavissati, iminā idaṁ lacchāmī"ti. Evamevime bhonto samaṇabrāhmaṇā vāṇijūpamā maññe paṭibhanti "iti pecca bhavissāma, iti pecca bhavissāmā"ti. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti. Ye kho te bhonto samaṇabrāhmaṇā sato sattassa ucchedaṁ vināsaṁ vibhavaṁ paññapenti, te sakkāyabhayā sakkāyaparijegucchā sakkāyaññeva anuparidhāvanti anuparivattanti. Seyyathāpi nāma sā gaddulabaddho daḷhe thambhe vā khile[4] vā upanibaddho tameva thambhaṁ vā khilaṁ vā anuparidhāvati

---

1. Samaṇabrāhmaṇā (Sī, I)
2. Āyatanamakkhāyati (Ka)
3. Uddhaṁsarā (Sī, I), uddhaṁparāmasanti (Syā, Kaṁ)
4. Khīle (Sī, Syā, Kaṁ, I)

anuparivattati. Evamevime bhonto samaṇabrāhmaṇā sakkāyabhayā sakkāyaparijegucchā sakkāyaññeva anuparidhāvanti anuparivattanti. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

26. Ye hi keci bhikkhave samaṇā vā brāhmaṇā vā aparantakappikā aparantānudiṭṭhino aparantaṁ ārabbha anekavihitāni adhivuttipadāni abhivadanti, sabbe te imāneva pañcāyatanāni abhivadanti, etesaṁ vā aññataraṁ.

27. Santi bhikkhave eke samaṇabrāhmaṇā pubbantakappikā pubbantānudiṭṭhino pubbantaṁ ārabbha anekavihitāni adhivuttipadāni abhivadanti, "sassato attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "asassato attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "sassato ca asassato ca attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "nevasassato nāsassato attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti. "Antavā attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "anantavā attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "antavā ca anantavā ca attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "nevantavā nānantavā attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti. "Ekattasaññī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "nānattasaññī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "parittasaññī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "appamāṇasaññī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti. "Ekantasukhī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "ekantadukkhī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "sukhadukkhī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti, "adukkhamasukhī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti ittheke abhivadanti.

28. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā evaṁvādino evaṁdiṭṭhino "sassato attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti. Tesaṁ vata aññatreva saddhāya aññatra ruciyā aññatra anussavā aññatra ākāraparivitakkā aññatra diṭṭhinijjhānakkhantiyā paccattaṁyeva ñāṇaṁ bhavissati parisuddhaṁ pariyodātanti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Paccattaṁ kho pana bhikkhave ñāṇe asati parisuddhe pariyodāte yadapi[1] te bhonto samaṇabrāhmaṇā tattha ñāṇabhāgamattameva pariyodapenti. Tadapi tesaṁ bhavataṁ samaṇabrāhmaṇānaṁ upādānamakkhāyati. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

29. Tatra bhikkhave ye te samaṇabrāhmaṇā evaṁvādino evaṁdiṭṭhino "asassato attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti -pa-[2] Sassato ca asassato ca attā ca loko ca. Nevasassato nāsassato attā ca loko ca. Antavā attā ca loko ca. Anantavā attā ca loko ca. Antavā ca anantavā ca attā ca loko ca. Nevantavā nānantavā attā ca loko ca. Ekattasaññī attā ca loko ca. Nānattasaññī attā ca loko ca. Parittasaññī attā ca loko ca. Appamāṇasaññī attā ca loko ca. Ekantasukhī attā ca loko ca. Ekantadukkhī attā ca loko ca. Sukhadukkhī attā ca loko ca. "Adukkhamasukhī attā ca loko ca, idameva saccaṁ moghamaññan"ti. Tesaṁ vata aññatreva saddhāya aññatra ruciyā aññatra anussavā aññatra ākāraparivitakkā aññatra diṭṭhinijjhānakkhantiyā paccattaṁyeva ñāṇaṁ bhavissati parisuddhaṁ pariyodātanti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Paccattaṁ kho pana bhikkhave ñāṇe asati parisuddhe pariyodāte yadapi te bhonto samaṇabrāhmaṇā tattha ñāṇabhāgamattameva pariyodapenti. Tadapi tesaṁ bhavataṁ samaṇabrāhmaṇānaṁ upādānamakkhāyati. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

---

1. Yadipi (Ka)

2. Yathā sassatavāre, tathā vitthāretabbaṁ.

30. Idha bhikkhave ekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekaṁ pītiṁ upasampajja viharati "etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ pavivekaṁ pītiṁ upasampajja viharāmī"ti. Tassa sā pavivekā pīti nirujjhati, pavivekāya pītiyā nirodhā uppajjati domanassaṁ, domanassassa nirodhā uppajjati pavivekā pīti. Seyyathāpi bhikkhave yaṁ chāyā jahati, taṁ ātapo pharati. Yaṁ ātapo jahati, taṁ chāyā pharati. Evameva kho bhikkhave pavivekāya pītiyā nirodhā uppajjati domanassaṁ, domanassassa nirodhā uppajjati pavivekā pīti. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti. Ayaṁ kho bhavaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekaṁ pītiṁ upasampajja viharati "etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ pavivekaṁ pītiṁ upasampajja viharāmī"ti. Tassa sā pavivekā pīti nirujjhati, pavivekāya pītiyā nirodhā uppajjati domanassaṁ, domanassassa nirodhā uppajjati pavivekā pīti. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

31. Idha pana bhikkhave ekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekāya pītiyā samatikkamā nirāmisaṁ sukhaṁ upasampajja viharati "etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ nirāmisaṁ sukhaṁ upasampajja viharāmī"ti. Tassa taṁ nirāmisaṁ sukhaṁ nirujjhati, nirāmisassa sukhassa nirodhā uppajjati pavivekā pīti, pavivekāya pītiyā nirodhā uppajjati nirāmisaṁ sukhaṁ. Seyyathāpi bhikkhave yaṁ chāyā jahati, taṁ ātapo pharati. Yaṁ ātapo jahati, taṁ chāyā pharati. Evameva kho bhikkhave nirāmisassa sukhassa nirodhā uppajjati pavivekā pīti, pavivekāya pītiyā nirodhā uppajjati nirāmisaṁ sukhaṁ. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti. Ayaṁ kho bhavaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekāya pītiyā samatikkamā nirāmisaṁ sukhaṁ upasampajja viharati "etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ nirāmisaṁ sukhaṁ upasampajja viharāmī"ti.

Tassa taṁ nirāmisaṁ sukhaṁ nirujjhati, nirāmisassa sukhassa nirodhā uppajjati pavivekā pīti, pavivekāya pītiyā nirodhā uppajjati nirāmisaṁ sukhaṁ. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

32. Idha pana bhikkhave ekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekāya pītiyā samatikkamā nirāmisassa sukhassa samatikkamā adukkhamasukhaṁ vedanaṁ upasampajja viharati "etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ adukkhamasukhaṁ vedanaṁ upasampajja viharāmī"ti. Tassa sā adukkhamasukhā vedanā nirujjhati, adukkhamasukhāya vedanāya nirodhā uppajjati nirāmisaṁ sukhaṁ, nirāmisassa sukhassa nirodhā uppajjati adukkhamasukhā vedanā. Seyyathāpi bhikkhave yaṁ chāyā jahati, taṁ ātapo pharati. Yaṁ ātapo jahati, taṁ chāyā pharati. Evameva kho bhikkhave adukkhamasukhāya vedanāya nirodhā uppajjati nirāmisaṁ sukhaṁ, nirāmisassa sukhassa nirodhā uppajjati adukkhamasukhā vedanā. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti. Ayaṁ kho bhavaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantanudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekāya pītiyā samatikkamā nirāmisassa sukhassa samatikkamā adukkhamasukhaṁ vedanaṁ upasampajja viharati "etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ adukkhamasukhaṁ vedanaṁ upasampajja viharāmī"ti. Tassa sā adukkhamasukhā vedanā nirujjhati, adukkhamasukhāya vedanāya nirodhā uppajjati nirāmisaṁ sukhaṁ, nirāmisassa sukhassa nirodhā uppajjati adukkhamasukhā vedanā. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

33. Idha pana bhikkhave ekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekāya pītiyā samatikkamā nirāmisassa sukhassa samatikkamā adukkhamasukhāya vedanāya samatikkamā "santohamasmi nibbutohamasmi anupādānohamasmī"ti samanupassati. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgato abhijānāti. Ayaṁ kho bhavaṁ samaṇo vā

brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā aparantānudiṭṭhīnañca paṭinissaggā sabbaso kāmasaṁyojanānaṁ anadhiṭṭhānā pavivekāya pītiyā samatikkamā nirāmisassa sukhassa samatikkamā adukkhamasukhāya vedanāya samatikkamā "santohamasmi nibbutohamasmi anupādānohamasmī"ti samanupassati. Addhā ayamāyasmā nibbānasappāyaṁyeva paṭipadaṁ abhivadati. Atha ca panāyaṁ bhavaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā pubbantānudiṭṭhiṁ vā upādiyamāno upādiyati, aparantānudiṭṭhiṁ vā upādiyamāno upādiyati, kāmasaṁyojanaṁ vā upādiyamāno upādiyati, pavivekaṁ vā pītiṁ upādiyamāno upādiyati, nirāmisaṁ vā sukhaṁ upādiyamāno upādiyati, adukkhamasukhaṁ vā vedanaṁ upādiyamāno upādiyati. Yañca kho ayamāyasmā "santohamasmi nibbutohamasmi anupādānohamasmī"ti samanupassati. Tadapi imassa bhoto samaṇassa brāhmaṇassa upādānamakkhāyati. Tayidaṁ saṅkhataṁ oḷārikaṁ, atthi kho pana saṅkhārānaṁ nirodho, atthetanti iti viditvā tassa nissaraṇadassāvī Tathāgato tadupātivatto.

Idaṁ kho pana bhikkhave Tathāgatena anuttaraṁ santivarapadaṁ abhisambuddhaṁ, yadidaṁ channaṁ phassāyatanānaṁ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca yathābhūtaṁ viditvā[1] anupādāvimokkhoti[1].

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Pañcattayasuttaṁ niṭṭhitaṁ dutiyaṁ.

---

3. Kintisutta

34. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Pisinārāyaṁ[2] viharati Baliharaṇe vanasaṇḍe. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "kinti

---

1-1. Anupādāvimokkho. Tayidaṁ bhikkhave Tathāgatena anuttaraṁ santivarapadaṁ abhisambuddhaṁ, yadidaṁ channaṁ phassāyatanānaṁ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca yathābhūtaṁ viditvā anupādāvimokkhoti (Sī, Syā, Kaṁ, I)

2. Kusinārāyaṁ (Sī)

vo bhikkhave mayi hoti, cīvarahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ deseti, piṇḍapātahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ deseti, senāsanahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ deseti, itibhavābhavahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ desetī”ti. Na kho no bhante Bhagavati evaṁ hoti “cīvarahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ deseti, piṇḍapātahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ deseti, senāsanahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ deseti, itibhavābhavahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ desetī”ti.

Na ca kira vo bhikkhave mayi evaṁ hoti “cīvarahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ deseti -pa- itibhavābhavahetu vā samaṇo Gotamo dhammaṁ desetī”ti. Atha kinti carahi vo[1] bhikkhave mayi hotīti. Evaṁ kho no bhante Bhagavati hoti “anukampako Bhagavā hitesī anukampaṁ upādāya dhammaṁ desetī”ti. Evañca[2] kira vo bhikkhave mayi hoti “anukampako Bhagavā hitesī anukampaṁ upādāya dhammaṁ desetī”ti.

35. Tasmātiha bhikkhave ye vo[3] mayā dhammā abhiññā desitā. Seyyathidaṁ, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Tattha sabbeheva samaggehi sammodamānehi avivadamānehi sikkhitabbaṁ. Tesañca vo bhikkhave samaggānaṁ sammodamānānaṁ avivadamānānaṁ sikkhataṁ siyaṁsu[4] dve bhikkhū abhidhamme nānāvādā, tatra ce tumhākaṁ evamassa “imesaṁ kho āyasmantānaṁ atthato ceva nānaṁ byañjanato ca nānan”ti. Tattha yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ[5] maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo “āyasmantānaṁ kho atthato ceva nānaṁ byañjanato ca nānaṁ, tadamināpetaṁ[6] āyasmanto jānātha ‘yathā atthato ceva nānaṁ byañjanato ca nānaṁ, māyasmanto vivādaṁ āpajjitthā’ti”. Athāparesaṁ ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo “āyasmantānaṁ kho atthato ceva nānaṁ byañjanato ca nānaṁ, tadamināpetaṁ āyasmanto jānātha ‘yathā

---

1. Atha kinti vo (Sī, I), atha kiñcarahi vo (Ka)
2. Evaṁ (Sī, I) 3. Ye te (Ka) 4. Siyuṁ (Sī, Syā, Kaṁ) Saddanīti oloketabbā.
5. Subbacataraṁ (Ka) 6. Tadimināpetaṁ (Syā, Kaṁ)

atthato ceva nānaṁ byañjanato ca nānaṁ, māyasmanto vivādaṁ āpajjitthā'ti". Iti duggahitaṁ duggahitato dhāretabbaṁ, suggahitaṁ suggahitato dhāretabbaṁ. Duggahitaṁ duggahitato dhāretvā suggahitaṁ suggahitato dhāretvā[1] yo dhammo yo vinayo so bhāsitabbo.

36. Tatra ce tumhākaṁ evamassa "imesaṁ kho āyasmantānaṁ atthato hi kho nānaṁ byañjanato sametī"ti. Tattha yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "āyasmantānaṁ kho atthato hi nānaṁ byañjanato sameti, tadamināpetaṁ āyasmanto jānātha 'yathā atthato hi kho nānaṁ byañjanato sameti, māyasmanto vivādaṁ āpajjitthā'ti". Athāparesaṁ ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "āyasmantānaṁ kho atthato hi kho nānaṁ byañjanato sameti, tadamināpetaṁ āyasmanto jānātha 'yathā atthato hi kho nānaṁ byañjanato sameti, māyasmanto vivādaṁ āpajjitthā'ti". Iti duggahitaṁ duggahitato dhāretabbaṁ, suggahitaṁ suggahitato dhāretabbaṁ. Duggahitaṁ duggahitato dhāretvā suggahitaṁ suggahitato dhāretvā yo dhammo yo vinayo so bhāsitabbo.

37. Tatra ce tumhākaṁ evamassa "imesaṁ kho āyasmantānaṁ atthato hi kho sameti byañjanato nānan"ti. Tattha yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "āyasmantānaṁ kho atthato hi sameti byañjanato nānaṁ, tadamināpetaṁ āyasmanto jānātha 'yathā atthato hi kho sameti byañjanato nānaṁ, appamattakaṁ kho panetaṁ yadidaṁ byañjanaṁ, māyasmanto appamattake vivādaṁ āpajjitthā'ti". Athāparesaṁ ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "āyasmantānaṁ kho atthato hi sameti byañjanato nānaṁ, tadamināpetaṁ āyasmanto jānātha 'yathā atthato hi kho sameti byañjanato nānaṁ, appamattakaṁ kho panetaṁ

1. Iti duggahitaṁ duggahitato dhāretabbaṁ, duggahitaṁ duggahitato dhāretvā (Sī, Syā, Kaṁ, I) anantaravārattaye pana idaṁ pāṭhanānattaṁ natti.

yadidaṁ byañjanaṁ, māyasmanto appamattake[1] vivādaṁ āpajjitthā'ti". Iti suggahitaṁ suggahitato dhāretabbaṁ, duggahitaṁ duggahitato dhāretabbaṁ. Suggahitaṁ suggahitato dhāretvā duggahitaṁ duggahitato dhāretvā yo dhammo yo vinayo so bhāsitabbo.

38. Tatra ce tumhākaṁ evamassa "imesaṁ kho āyasmantānaṁ atthato ceva sameti byañjanato ca sametī"ti. Tattha yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "āyasmantānaṁ kho atthato ceva sameti byañjanato ca sameti tadamināpetaṁ āyasmanto jānātha 'yathā atthato ceva sameti byañjanato ca sameti, māyasmanto vivādaṁ āpajjitthā'ti". Athāparesaṁ ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "āyasmantānaṁ kho atthato ceva sameti byañjanato ca sameti, tadamināpetaṁ āyasmanto jānātha 'yathā atthato ceva sameti byañjanato ca sameti, māyasmanto vivādaṁ āpajjitthā'ti". Iti suggahitaṁ suggahitato dhāretabbaṁ, suggahitaṁ suggahitato dhāretvā yo dhammo yo vinayo so bhāsitabbo.

39. Tesañca vo bhikkhave samaggānaṁ sammodamānānaṁ avivadamānānaṁ sikkhataṁ siyā aññatarassa bhikkhuno āpatti, siyā vītikkamo. Tatra bhikkhave na codanāya taritabbaṁ[2] puggalo upaparikkhitabbo "iti mayhañca avihesā bhavissati parassa ca puggalassa anupaghāto, paro hi puggalo akkodhano anupanāhī adaḷhadiṭṭhī suppaṭinissaggī, sakkomi cāhaṁ etaṁ puggalaṁ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetun"ti. Sace bhikkhave evamassa, kallaṁ vacanāya.

Sace pana bhikkhave evamassa "mayhaṁ kho avihesā bhavissati parassa ca puggalassa upaghāto, paro hi puggalo kodhano upanāhī adaḷhadiṭṭhī suppaṭinissaggī, sakkomi cāhaṁ etaṁ puggalaṁ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetuṁ. Appamattakaṁ kho panetaṁ yadidaṁ parassa[3] puggalassa upaghāto. Atha kho etadeva bahutaraṁ, svāhaṁ sakkomi etaṁ puggalaṁ akusalā

---

1. Appamattakehi (Sī, I) 2. Coditabbaṁ (Syā, Kaṁ, Ka) turitabbaṁ (?)
3. Yadidaṁ mayhañca vihesā bhavissati parassa ca (Ka)

vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetun"ti. Sace bhikkhave evamassa kallaṁ vacanāya.

Sace pana bhikkhave evamassa "mayhaṁ kho vihesā bhavissati parassa ca puggalassa anupaghāto. Paro hi puggalo akkodhano anupanāhī daḷhadiṭṭhī duppaṭinissaggī, sakkomi cāhaṁ etaṁ puggalaṁ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetuṁ. Appamattakaṁ kho panetaṁ yadidaṁ mayhaṁ vihesā[1]. Atha kho etadeva bahutaraṁ, svāhaṁ sakkomi etaṁ puggalaṁ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetun"ti. Sace bhikkhave evamassa kallaṁ vacanāya.

Sace pana bhikkhave evamassa "mayhañca kho vihesā bhavissati parassa ca puggalassa upaghāto. Paro hi puggalo kodhano upanāhī daḷhadiṭṭhī duppaṭinissaggī, sakkomi cāhaṁ etaṁ puggalaṁ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetuṁ. Appamattakaṁ kho panetaṁ yadidaṁ mayhañca vihesā bhavissati parassa ca puggalassa upaghāto. Atha kho etadeva bahutaraṁ, svāhaṁ sakkomi etaṁ puggalaṁ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetun"ti. Sace bhikkhave evamassa kallaṁ vacanāya.

Sace pana bhikkhave evamassa "mayhañca kho vihesā bhavissati parassa ca puggalassa upaghāto. Paro hi puggalo kodhano upanāhī daḷhadiṭṭhī duppaṭinissaggī, na cāhaṁ sakkomi etaṁ puggalaṁ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetun"ti. Evarūpe bhikkhave puggale upekkhā nātimaññitabbā.

40. Tesañca vo bhikkhave samaggānaṁ sammodamānaṁ avivadamānānaṁ sikkhataṁ aññamaññassa vacīsaṁhāro[2] uppajjeyya diṭṭhipaḷāso[3] cetaso āghāto appaccayo anabhiraddhi. Tattha ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "yaṁ no āvuso amhākaṁ samaggānaṁ sammodamānānaṁ avivadamānānaṁ sikkhataṁ aññamaññassa vacīsaṁhāro uppanno diṭṭhipaḷāso cetaso āghāto appaccayo anabhiraddhi, taṁ jānamāno samaṇo[4] garaheyyā"ti? Sammābyākaramāno bhikkhave evaṁ byākareyya "yaṁ no āvuso

---

1. Mayhañca vihesā bhavissati parassa ca puggalassa upaghāto (Ka)
2. Vacīsaṅkhāro (Sī, I)
3. Diṭṭhipalāso (Sī, Ka)
4. Samāno (Sī, Ka)

amhākaṁ samaggānaṁ sammodamānānaṁ avivadamānānaṁ sikkhataṁ aññamaññassa vacīsaṁhāro uppanno diṭṭhipaḷāso cetaso āghāto appaccayo anabhiraddhi, taṁ jānamāno samaṇo garaheyyā"ti. Etaṁ panāvuso dhammaṁ appahāya nibbānaṁ sacchikareyyāti? sammā byākaramāno bhikkhave bhikkhu evaṁ byākareyya "etaṁ āvuso dhammaṁ appahāya na nibbānaṁ sacchikareyyā"ti.

Athāparesaṁ ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ bhikkhuṁ suvacataraṁ maññeyyātha, so upasaṅkamitvā evamassa vacanīyo "yaṁ no āvuso amhākaṁ samaggānaṁ sammodamānānaṁ avivadamānānaṁ sikkhataṁ aññamaññassa vacīsaṁhāro uppanno diṭṭhipaḷāso cetaso āghāto appaccayo anabhiraddhi, taṁ jānamāno samaṇo garaheyyā"ti? Sammā byākaramāno bhikkhave bhikkhu evaṁ byākareyya "yaṁ no āvuso amhākaṁ samaggānaṁ sammodamānānaṁ avivadamānānaṁ sikkhataṁ aññamaññassa vacīsaṁhāro uppanno diṭṭhipaḷāso cetaso āghāto appaccayo anabhiraddhi, taṁ jānamāno samaṇo garaheyyā"ti. Etaṁ panāvuso dhammaṁ appahāya nibbānaṁ sacchikareyyāti? Sammā byākaramāno bhikkhave bhikkhu evaṁ byākareyya "etaṁ kho āvuso dhammaṁ appahāya na nibbānaṁ sacchikareyyā"ti.

Taṁ ce bhikkhave bhikkhuṁ pare evaṁ puccheyyuṁ "āyasmatā no ete bhikkhū akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpitā"ti. Sammā byākaramāno bhikkhave bhikkhu evaṁ byākareyya "idhāhaṁ āvuso yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁ, tassa me Bhagavā dhammaṁ desesi, tāhaṁ dhammaṁ sutvā tesaṁ bhikkhūnaṁ abhāsiṁ, taṁ te bhikkhū dhammaṁ sutvā akusalā vuṭṭhahiṁsu kusale patiṭṭhahiṁsū"ti evaṁ byākaramāno kho bhikkhave bhikkhu na ceva attānaṁ ukkaṁseti, na paraṁ vambheti, dhammassa cānudhammaṁ byākaroti, na ca koci sahadhammiko vādānuvādo gārayhaṁ ṭhānaṁ āgacchatīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Kinti suttaṁ niṭṭhitaṁ tatiyaṁ.

4. Sāmagāmasutta

41. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sakkesu viharati Sāmagāme. Tena kho pana samayena Nigaṇṭho Nāṭaputto[1] Pāvāyaṁ adhunākālaṅkato[2] hoti, tassa kālaṅkiriyāya bhinnā Nigaṇṭhā dvedhikajātā[3] bhaṇḍanajātā kalahajātā vivādāpannā aññamaññaṁ mukhasattīhi vitudantā viharanti "na tvaṁ imaṁ dhammavinayaṁ ājānāsi, ahaṁ imaṁ dhammavinayaṁ ājānāmi. Kiṁ tvaṁ imaṁ dhammavinayaṁ ājānissasi, micchāpaṭipanno tvamasi, ahamasmi sammāpaṭipanno. Sahitaṁ me, asahitaṁ te. Purevacanīyaṁ pacchā avaca, pacchāvacanīyaṁ pure avaca. Adhiciṇṇaṁ[4] te viparāvattaṁ, āropito te vādo, niggahitosi, cara vādappamokkhāya. Nibbeṭhehi vā sace pahosī"ti. Vadhoyeva kho[5] maññe Nigaṇṭhesu Nāṭaputtiyesu Nigaṇṭhesu vattati. Yepi Nigaṇṭhassa Nāṭaputtassa sāvakā gihī odātavasanā, tepi Nigaṇṭhesu Nāṭaputtiyesu nibbinnarūpā[6] virattarūpā paṭivānarūpā, yathā taṁ durakkhāte dhammavinaye duppavedite aniyyānike anupasamasaṁvattanike asammāsambuddhappavedite bhinnathūpe appaṭisaraṇe.

42. Atha kho Cundo samaṇuddeso Pāvāyaṁ vassaṁvuṭṭho[7] yena Sāmagāmo, yenāyasmā Ānando tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Ānandaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Cundo samaṇuddeso āyasmantaṁ Ānandaṁ etadavoca "nigaṇṭho bhante Nāṭaputto Pāvāyaṁ adhunākālaṅkato, tassa kālaṅkiriyāya bhinnā Nigaṇṭhā dvedhikajātā -pa- bhinnathūpe appaṭisaraṇe"ti. Evaṁ vutte āyasmā Ānando Cundaṁ samaṇuddesaṁ etadavoca "atthi kho idaṁ āvuso Cunda kathāpābhataṁ Bhagavantaṁ dassanāya, āyāma āvuso Cunda, yena Bhagavā tenupasaṅkamissāma, upasaṅkamitvā etamatthaṁ Bhagavato ārocessāmā"ti. "Evaṁ bhante"ti kho Cundo samaṇuddeso āyasmato Ānandassa paccassosi.

---

1. Nāthaputto (Sī, I)
2. Kālakato (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Dveḷhakajātā (Syā, Kaṁ, Ka)
4. Aviciṇṇaṁ (Sī, I)
5. Vadhoyeveko (Syā, Kaṁ, Ka)
6. Nibbindarūpā (Syā, Kaṁ, Ka)
7. Vassaṁvuttho (Sī, Syā, Kaṁ, I)

Atha kho āyasmā ca Ānando Cundo ca samaṇuddeso yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "ayaṁ bhante Cundo samaṇuddeso evamāha 'Nigaṇṭho bhante Nāṭaputtopāvāyaṁ adhunākālaṅkato, tassa kālaṅkiriyāya bhinnā Nigaṇṭhādvedhikajātā -pa- bhinnathūpe appaṭisaraṇe'ti. Tassa mayhaṁ bhante evaṁ hoti 'māheva Bhagavato accayena saṁghe vivādo uppajji, svāssa[1] vivādo bahujanāhitāya bahujanāsukhāya bahuno janassa anatthāya ahitāya dukkhāya devamanussānan'ti".

43. Taṁ kiṁ maññasi Ānanda, ye vo mayā dhammā abhiññā desitā. Seyyathidaṁ, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Passasi no tvaṁ Ānanda imesu dhammesu dvepi bhikkhū nānāvādeti. Ye me bhante dhammā Bhagavatā abhiññā desitā. Seyyathidaṁ, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Nāhaṁ passāmi imesu dhammesu dvepi bhikkhū nānāvāde. Ye ca kho[2] bhante puggalā Bhagavantaṁ patissayamānarūpā viharanti, tepi Bhagavato accayena saṁghe vivādaṁ janeyyuṁ ajjhājīve vā adhipātimokkhe vā. Svāssa[3] vivādo bahujanāhitāya bahujanāsukhāya bahuno janassa anatthāya ahitāya dukkhāya devamanussānanti. Appamattako so Ānanda vivādo, yadidaṁ ajjhājīve vā adhipātimokkhe vā. Magge vā hi Ānanda paṭipadāya vā saṁghe vivādo uppajjamāno uppajjeyya, svāssa vivādo bahujanāhitāya bahujanāsukhāya bahuno janassa anatthāya ahitāya dukkhāya devamanussānaṁ.

44. Chayimāni Ānanda vivādamūlāni. Katamāni cha, idhānanda bhikkhu kodhano hoti upanāhī. Yo so Ānanda bhikkhu kodhano hoti upanāhī, so sattharipi agāravo viharati appatisso,

---

1. So (Sī, I), svāyaṁ (Ka)
2. Santi ca kho (Syā,Kaṁ), santi ca (Ka)
3. Sossa (Sī, I), svāyaṁ (Ka)

dhammepi agāravo viharati appatisso, saṁghepi agāravo viharati appatisso, sikkhāyapi na paripūrakārī hoti, yo so Ānanda bhikkhu satthari agāravo viharati appatisso, dhamme. Saṁghe agāravo viharati appatisso, sikkhāya na paripūrakārī hoti, so saṁghe vivādaṁ janeti, yo hoti vivādo bahujanāhitāya bahujanāsukhāya bahuno janassa anatthāya ahitāya dukkhāya devamanussānaṁ, evarūpañce tumhe Ānanda vivādamūlaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā samanupasseyyātha, tatra tumhe Ānanda tasseva pāpakassa vivādamūlassa pahānāya vāyameyyātha, evarūpañce tumhe Ānanda vivādamūlaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā na samanupasseyyātha, tatra tumhe Ānanda tasseva pāpakassa vivādamūlassa āyatiṁ anavassavāya paṭipajjeyyātha, evametassa pāpakassa vivādamūlassa pahānaṁ hoti, evametassa pāpakassa vivādamūlassa āyatiṁ anavassavo hoti.

45. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu makkhī hoti paḷāsī -pa- issukī hoti maccharī -pa- saṭho hoti māyāvī -pa- pāpiccho hoti micchādiṭṭhi[1] -pa- sandiṭṭhiparāmāsī hoti ādhānaggāhī duppaṭinissaggī, yo so Ānanda bhikkhu sandiṭṭhiparāmāsī hoti ādhānaggāhī duppaṭinissaggī, so sattharipi agāravo viharati appatisso, dhammepi agāravo viharati appatisso, saṁghepi agāravo viharati appatisso, sikkhāyapi na paripūrakārī hoti, yo so Ānanda bhikkhu satthari agāravo viharati appatisso, dhamme. Saṁghe. Sikkhāya na paripūrakārī hoti, so saṁghe vivādaṁ janeti, yo hoti vivādo bahujanāhitāya bahujanāsukhāya bahuno janassa anatthāya ahitāya dukkhāya devamanussānaṁ, evarūpañce tumhe Ānanda vivādamūlaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā samanupasseyyātha, tatra tumhe Ānanda tasseva pāpakassa vivādamūlassa pahānāya vāyameyyātha, evarūpañce tumhe Ānanda vivādamūlaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā na samanupasseyyātha, tatra tumhe Ānanda tasseva pāpakassa vivādamūlassa āyatiṁ anavassavāya paṭipajjeyyātha, evametassa pāpakassa vivādamūlassa pahānaṁ hoti, evametassa pāpakassa vivādamūlassa āyatiṁ anavassavo hoti. Imāni kho Ānanda cha vivādamūlāni.

---

1. Micchādiṭṭhī (Syā, Kaṁ, I, Ka)

46. Cattārimāni Ānanda adhikaraṇāni. Katamāni cattāri, vivādādhikaraṇaṁ anuvādādhikaraṇaṁ āpattādhikaraṇaṁ kiccādhikaraṇaṁ. Imāni kho Ānanda cattāri adhikaraṇāni. Satta kho panime Ānanda adhikaraṇasamathā. Uppannuppannānaṁ adhikaraṇānaṁ samathāya vūpasamāya sammukhāvinayo dātabbo, sativinayo dātabbo, amūḷhavinayo dātabbo, paṭiññāya kāretabbaṁ, yebhuyyasikā, tassapāpiyasikā, tiṇavatthārako.

47. Kathañcānanda sammukhāvinayo hoti, idhānanda bhikkhū vivadanti dhammoti vā adhammoti vā vinayoti vā avinayoti vā, tehānanda bhikkhūhi sabbeheva samaggehi sannipatitabbaṁ, sannipatitvā dhammanetti samanumajjitabbā, dhammanettaṁ samanujjitvā yathā tattha sameti, tathā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasametabbaṁ. Evaṁ kho Ānanda sammukhāvinayo hoti. Evañca panidhekaccānaṁ adhikaraṇānaṁ vūpasamo hoti, yadidaṁ sammukhāvinayena.

48. Kathañcānanda yebhuyyasikā hoti, te ce Ānanda bhikkhū na sakkonti taṁ adhikaraṇaṁ tasmiṁ āvāse vūpasametuṁ, tehānanda bhikkhūhi yasmiṁ āvāse bahutarā bhikkhū, so āvāso gantabbo. Tattha sabbeheva samaggehi sannipatitabbaṁ, sannipatitvā dhammanetti samanumajjitabbā, dhammanetti samanumajjitvā yathā tattha sameti, tathā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasametabbaṁ. Evaṁ kho Ānanda yebhuyyasikā hoti. Evañca panidhekaccānaṁ adhikaraṇānaṁ vūpasamo hoti, yadidaṁ yebhuyyasikāya.

49. Kathañcānanda sativinayo hoti, idhānanda bhikkhū bhikkhuṁ evarūpāya garukāya āpattiyā codenti pārājikena vā pārājikasāmantena vā "saratāyasmā evarūpiṁ[1] garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā"ti. So evamāha "na kho ahaṁ āvuso sarāmi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā"ti. Tassa kho[2] Ānanda bhikkhuno sativinayo dātabbo. Evaṁ kho Ānanda sativinayo hoti. Evañca panidhekaccānaṁ adhikaraṇānaṁ vūpasamo hoti, yadidaṁ sativinayena.

---

1. Evarūpaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I) evarūpāya-iti vuccamānavacanena sameti. Vinayenapi saṁsandetabbaṁ.
2. Tassa kho evaṁ (sabbattha)

50. Kathañcānanda amūḷhavinayo hoti, idhānanda bhikkhū bhikkhuṁ evarūpāya garukāya āpattiyā codenti pārājikena vā pārājikasāmantena vā "saratāyasmā evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā"ti. (So evamāha "na kho ahaṁ āvuso sarāmi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā"ti. Tamenaṁ so nibbeṭhentaṁ ativeṭheti "iṅghāyasmā sādhukameva jānāhi, yadi sarasi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā"ti.)[1] So evamāha "ahaṁ kho āvuso ummādaṁ pāpuṇiṁ, cetaso vipariyāsaṁ, tena me ummattakena bahuṁ assāmaṇakaṁ ajjhāciṇṇaṁ bhāsitaparikkantaṁ[2] nāhaṁ taṁ sarāmi, mūḷhena me etaṁ katan"ti. Tassa kho[3] Ānanda bhikkhuno amūḷhavinayo dātabbo. Evaṁ kho Ānanda amūḷhavinayo hoti. Evañca panidhekaccānaṁ adhikaraṇānaṁ vūpasamo hoti, yadidaṁ amūḷhavinayena.

51. Kathañcānanda paṭiññātakaraṇaṁ hoti, idhānanda bhikkhu codito vā acodito vā āpattiṁ sarati vivarati uttānīkaroti[4]. Tena Ānanda bhikkhunā vuḍḍhataraṁ bhikkhuṁ[5] upasaṅkamitvā ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā pāde vanditvā ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggahetvā evamassa vacanīyo "ahaṁ bhante itthannāmamaṁ āpattiṁ āpanno, taṁ paṭidesemī"ti. So evamāha "passasī"ti. "Āma passāmī"ti. "Āyatiṁ saṁvareyyāsī"ti. (Saṁvarissāmīti.)[6] evaṁ kho Ānanda paṭiññātakaraṇaṁ hoti. Evañca panidhekaccānaṁ adhikaraṇānaṁ vūpasamo hoti, yadidaṁ paṭiññātakaraṇena.

52. Kathañcānanda tassapāpiyasikā hoti, idhānanda bhikkhu bhikkhuṁ evarūpāya garukāya āpattiyā codeti pārājikena vā pārājikasāmantena vā "saratāyasmā evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā"ti. So evamāha "na kho ahaṁ āvuso sarāmi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā

---

1. ( ) Etthantare pāṭho Vi 4 Cūḷavagge (230) piṭṭhe natthi, tassapāpiyasikāvāreyevetena bhavitabbaṁ.
2. Bhāsitaparikantaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Tassa kho evaṁ (Syā, Kaṁ, Ka)
4. Uttāniṁ karoti (Ka)
5. Vuḍḍhataro bhikkhu (Sī, Syā, Kaṁ, I)
6. ( ) Vinaye natthi.

pārājikasāmantaṁ vā”ti. Tamenaṁ so nibbeṭhentaṁ ativeṭheti “iṅghāyasmā sādhukameva jānāhi, yadi sarasi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā”ti. So evamāha “na kho ahaṁ āvuso sarāmi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā, sarāmi ca kho ahaṁ āvuso evarūpiṁ appamattikaṁ āpattiṁ āpajjitā”ti. Tamenaṁ so nibbeṭhentaṁ ativeṭheti “iṅghāyasmā sādhukameva jānāhi, yadi sarasi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā”ti. So evamāha “imaṁ hi nāmāhaṁ āvuso appamattikaṁ āpattiṁ āpajjitvā apuṭṭho paṭijānissāmi, kiṁ panāhaṁ evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitvā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā puṭṭho napaṭijānissāmī”ti. So evamāha “imaṁ hi nāma tvaṁ āvuso appamattikaṁ āpattiṁ āpajjitvā apuṭṭho napaṭijānissasi, kiṁ pana tvaṁ evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitvā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā puṭṭho[1] paṭijānissasi, iṅghāyasmā sādhukameva jānāhi, yadi sarasi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā”ti. So evamāha “sarāmi kho ahaṁ āvuso evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā, davā me etaṁ vuttaṁ, ravā me etaṁ vuttaṁ, nāhaṁ taṁ sarāmi evarūpiṁ garukaṁ āpattiṁ āpajjitā pārājikaṁ vā pārājikasāmantaṁ vā”ti. Evaṁ kho Ānanda tassapāpiyasikā hoti. Evañca panidhekaccānaṁ adhikaraṇānaṁ vūpasamo hoti, yadidaṁ tassapāpiyasikāya.

53. Kathañcānanda tiṇavatthārako hoti, idhānanda bhikkhūnaṁ bhaṇḍanajātānaṁ kalahajātānaṁ vivādāpannānaṁ viharataṁ bahuṁ assāmaṇakaṁ ajjhāciṇṇaṁ hoti bhāsitaparikkantaṁ, tehānanda bhikkhūhi sabbeheva samaggehi sannipatitabbaṁ, sannipatitvā ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ byattena[2] bhikkhunā uṭṭhāyāsanā ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā añjaliṁ paṇāmetvā saṁgho ñāpetabbo—

“Suṇātu me bhante saṁgho, idaṁ amhākaṁ bhaṇḍanajātānaṁ kalahajātānaṁ vivādāpannānaṁ viharataṁ bahuṁ assāmaṇakaṁ ajjhāciṇṇaṁ

1. Apuṭṭho (Syā, Kaṁ, Ka) 2. Byattatarena (Sī, I, Ka)

bhāsitaparikkantaṁ, yadi saṁghassa pattakallaṁ, ahaṁ yā ceva imesaṁ āyasmantānaṁ āpatti, yā ca attano āpatti, imesaṁ ceva āyasmantānaṁ atthāya attano ca atthāya saṁghamajjhe tiṇavatthārakena deseyyaṁ ṭhapetvā thullavajjaṁ ṭhapetvā gihipaṭisaṁyuttan"ti.

Athāparesaṁ ekatopakkhikānaṁ bhikkhūnaṁ byattena bhikkhunā uṭṭhāyā sanā ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā añjaliṁ paṇāmetvā saṁgho ñāpetabbo—

"Suṇātu me bhante saṁgho, idaṁ amhākaṁ bhaṇḍanajātānaṁ kalahajātānaṁ vivādāpannānaṁ viharataṁ bahuṁ assāmaṇakaṁ ajjhāciṇṇaṁ bhāsitaparikkantaṁ, yadi saṁghassa pattakallaṁ, ahaṁ yā ceva imesaṁ āyasmantānaṁ āpatti, yā ca attano āpatti, imesañceva āyasmantānaṁ atthāya attano ca atthāya saṁghamajjhe tiṇavatthārakena deseyyaṁ ṭhapetvā thullavajjaṁ ṭhapetvā gihipaṭisaṁyuttan"ti.

Evaṁ kho Ānanda tiṇavatthārako hoti. Evañca panidhekaccānaṁ adhikaraṇānaṁ vūpasamo hoti, yadidaṁ tiṇavatthārakena.

54. Chayime Ānanda dhammā sāraṇīyā piyakaraṇā garukaraṇā saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattanti. Katame cha, idhānanda bhikkhuno mettaṁ kāyakammaṁ paccupaṭṭhitaṁ hoti sabrahmacārīsu āvi ceva raho ca, ayampi dhammo sāraṇīyo piyakaraṇo garukaraṇo saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattati.

Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno mettaṁ vacīkammaṁ paccupaṭṭhitaṁ hoti sabrahmacārīsu āvi ceva raho ca, ayampi dhammo sāraṇīyo piyakaraṇo garukaraṇo saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattati.

Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno mettaṁ manokammaṁ paccupaṭṭhitaṁ hoti sabrahmacārīsu āvi ceva raho ca, ayampi dhammo sāraṇīyo piyakaraṇo garukaraṇo saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattati.

Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu ye te lābhā dhammikā dhammaladdhā antamaso pattapariyāpannamattampi, tathārūpehi lābhehi apaṭivibhattabhogī hoti sīlavantehi sabrahmacārīhi sādhāraṇabhogī, ayampi

dhammo sāraṇīyo piyakaraṇo garukaraṇo saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattati.

Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu yāni tāni sīlāni akhaṇḍāni acchiddāni asabalāni akammāsāni bhujissāni viññuppasatthāni aparāmaṭṭhāni samādhisaṁvattanikāni, tathārūpesu sīlesu sīlasāmaññagato viharati sabrahmacārīhi āvi ceva raho ca, ayampi dhammo sāraṇīyo piyakaraṇo garukaraṇo saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattati.

Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu yāyaṁ diṭṭhi ariyā niyyānikā niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāya, tathārūpāya diṭṭhiyā diṭṭhisāmaññagato viharati sabrahmacārīhi āvi ceva raho ca, ayampi dhammo sāraṇīyo piyakaraṇo garukaraṇo saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattati. Ime kho Ānanda cha sāraṇīyā dhammā piyakaraṇā garukaraṇā saṅgahāya avivādāya sāmaggiyā ekībhāvāya saṁvattanti.

Ime ce tumhe Ānanda cha sāraṇīye dhamme samādāya vatteyyātha, passatha no tumhe Ānanda taṁ vacanapathaṁ aṇuṁ vā thūlaṁ vā, yaṁ tumhe nādhivāseyyāthāti. No hetaṁ bhante. Tasmātihānanda ime cha sāraṇīye dhamme samādāya vattatha, taṁ vo bhavissati dīgharattaṁ hitāya sukhāyāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Sāmagāmasuttaṁ niṭṭhitaṁ catutthaṁ.

---

5. Sunakkhattasutta

55. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Vesāliyaṁ viharati Mahāvane Kūṭāgārasālāyaṁ. Tena kho pana samayena sambahulehi

bhikkhūhi Bhagavato santike aññā byākatā hoti “khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyāti pajānāmā”ti. Assosi kho Sunakkhatto Licchaviputto “sambahulehi kira bhikkhūhi Bhagavato santike aññā byākatā hoti ‘khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyāti pajānāmā’ti”. Atha kho Sunakkhatto Licchaviputto yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Sunakkhatto Licchaviputto Bhagavantaṁ etadavoca—sutaṁ metaṁ bhante “sambahulehi kira bhikkhūhi Bhagavato santike aññā byākatā ‘khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyāti pajānāmā’ti”. Ye te bhante bhikkhū Bhagavato santike aññaṁ byākaṁsu “khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyāti pajānāmā”ti, kacci te bhante bhikkhū sammadeva aññaṁ byākaṁsu, udāhu santetthekacce bhikkhū adhimānena aññaṁ byākaṁsūti.

56. Ye te Sunakkhatta bhikkhū mama santike aññaṁ byākaṁsu “khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyāti pajānāmā”ti, santetthekacce bhikkhū sammadeva aññaṁ byākaṁsu, santi panidhekacce bhikkhū adhimānenapi[1] aññaṁ byākaṁsu. Tatra Sunakkhatta ye te bhikkhū sammadeva aññaṁ byākaṁsu. Tesaṁ taṁ tatheva hoti. Ye pana te bhikkhū adhimānena aññaṁ byākaṁsu. Tatra Sunakkhatta Tathāgatassa evaṁ hoti “dhammaṁ nesaṁ desessan”ti[2]. Evañcettha Sunakkhatta Tathāgatassa hoti “dhammaṁ nesaṁ desessan”ti. Atha ca panidhekacce moghapurisā pañhaṁ abhisaṅkharitvā abhisaṅkharitvā Tathāgataṁ upasaṅkamitvā pucchanti. Tatra Sunakkhatta yampi Tathāgatassa evaṁ hoti “dhammaṁ nesaṁ desessan”ti, tassapi hoti aññathattanti. Etassa Bhagavā kālo, etassa Sugata kālo, yaṁ Bhagavā dhammaṁ deseyya, Bhagavato sutvā bhikkhū dhāressantīti. Tena hi Sunakkhatta suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi bhāsissāmīti. “Evaṁ bhante”ti kho Sunakkhatto Licchaviputto Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

1. Adhimānena (?) 2. Deseyyanti (I, Ka)

57. Pañca kho ime Sunakkhatta kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. Sotaviññeyyā saddā -pa-. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. Ime kho Sunakkhatta pañca kāmaguṇā.

58. Ṭhānaṁ kho panetaṁ Sunakkhatta vijjati, yaṁ idhekacco purisapuggalo lokāmisādhimutto assa, lokāmisādhimuttassa kho Sunakkhatta purisapuggalassa tappatirūpī ceva kathā saṇṭhāti, tadanudhammañca anuvitakketi anuvicāreti, tañca purisaṁ bhajati, tena ca vittiṁ āpajjati. Āneñjapaṭisaṁyuttāya ca pana kathāya kacchamānāya na sussūsati, na sotaṁ odahati, na aññā cittaṁ upaṭṭhāpeti[1], na ca taṁ purisaṁ bhajati, na ca tena vittiṁ āpajjati. Seyyathāpi Sunakkhatta puriso sakamhā gāmā vā nigamā vā ciravippavuttho assa, so aññataraṁ purisaṁ passeyya tamhā gāmā vā nigamā vā acirapakkantaṁ, so taṁ purisaṁ tassa gāmassa vā nigamassa vā khematañca subhikkhatañca appābāteñca puccheyya, tassa so puriso tassa gāmassa vā nigamassa vā khematañca subhikkhatañca appābādhatañca saṁseyya. Taṁ kiṁ maññasi Sunakkhatta, api nu so puriso tassa purisassa sussūseyya, sotaṁ odaheyya, aññā cittaṁ upaṭṭhāpeyya, tañca purisaṁ bhajeyya, tena ca vittiṁ āpajjeyyāti. Evaṁ bhante. Evameva kho Sunakkhatta ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ idhekacco purisapuggalo lokāmisādhimutto assa, lokāmisādhimuttassa kho Sunakkhatta purisapuggalassa tappatirūpī ceva kathā saṇṭhāti, tadanudhammañca anuvitakketi anuvicāreti, tañca purisaṁ bhajati, tena ca vittiṁ āpajjati. Āneñjapaṭisaṁyuttāya ca pana kathāya kacchamānāya na sussūsati, na sotaṁ odahati, na aññā cittaṁ upaṭṭhāpeti, na ca taṁ purisaṁ bhajati, na ca tena vittiṁ āpajjati. So evamassa veditabbo "āneñjasaṁyojanena hi kho visaṁyutto[2] lokāmisādhimutto purisapuggalo"ti.

---

1. Upaṭṭhapeti (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Āneñjasaṁyojanena hi kho visaṁyutto-iti pāṭho Sī-Syā-Kaṁ-I-potthakesu natthi, Aṭṭhakathāsu pana tabbaṇṇanā dissatiyeva.

59. Ṭhānaṁ kho panetaṁ Sunakkhatta vijjati, yaṁ idhekacco purisapuggalo āneñjādhimutto assa, āneñjādhimuttassa kho Sunakkhatta purisapuggalassa tappatirūpī ceva kathā saṇṭhāti, tadanudhammañca anuvitakketi anuvicāreti, tañca purisaṁ bhajati, tena ca vittiṁ āpajjati. Lokāmisapaṭisaṁyuttāya ca pana kathāya kacchamānāya na sussūsati, na sotaṁ odahati, na aññā cittaṁ upaṭṭhāpeti, na ca taṁ purisaṁ bhajati, na ca tena vittiṁ āpajjati. Seyyathāpi Sunakkhatta paṇḍupalāso bandhanā pavutto abhabbo haritattāya. Evameva kho Sunakkhatta āneñjādhimuttassa purisapuggalassa ye lokāmisasaṁyojane, se pavutte. So evamassa veditabbo "lokāmisasaṁyojanena hi kho visaṁyutto āneñjādhimutto purisapuggalo"ti.

60. Ṭhānaṁ kho panetaṁ Sunakkhatta vijjati, yaṁ idhekacco purisapuggalo ākiñcaññāyatanādhimutto assa, ākiñcaññāyatanādhimuttassa kho Sunakkhatta purisapuggalassa tappatirūpī ceva kathā saṇṭhāti, tadanudhammañca anuvitakketi anuvicāreti, tañca purisaṁ bhajati, tena ca vittiṁ āpajjati. Āneñjapaṭisaṁyuttāya ca pana kathāya kacchamānāya na sussūsati, na sotaṁ odahati, na aññā cittaṁ upaṭṭhāpeti, na ca taṁ purisaṁ bhajati, na ca tena vittiṁ āpajjati. Seyyathāpi Sunakkhatta puthusilā dvedhābhinnā appaṭisandhikā hoti. Evameva kho Sunakkhatta ākiñcaññāyatanādhimuttassa purisapuggalassa ye āneñjasaṁyojane, se bhinne. So evamassa veditabbo "āneñjasaṁyojanena hi kho visaṁyutto ākiñcaññāyatanādhimutto purisapuggalo"ti.

61. Ṭhānaṁ kho panetaṁ Sunakkhatta vijjati, yaṁ idhekacco purisapuggalo nevasaññānāsaññāyatanādhimutto assa, nevasaññānāsaññāyatanādhimuttassa kho Sunakkhatta purisapuggalassa tappatirūpī ceva kathā saṇṭhāti, tadanudhammañca anuvitakketi anuvicāreti, tañca purisaṁ bhajati, tena ca vittiṁ āpajjati. Ākiñcaññāyatanapaṭisaṁyuttāya ca pana kathāya kacchamānāya na sussūsati, na sotaṁ odahati, na aññā cittaṁ upaṭṭhāpeti, na ca taṁ purisaṁ bhajati, na ca tena vittiṁ āpajjati. Seyyathāpi Sunakkhatta puriso manuññabhojanaṁ bhuttāvī chaḍḍeyya[1]. Taṁ kiṁ maññasi Sunakkhatta,

---

1. Chaddeyya (?)

api nu tassa purisassa tasmiṁ bhatte[1] puna bhottukamyatā assāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, aduṁ hi bhante bhattaṁ[2] paṭikūlasammatanti. Evameva kho Sunakkhatta nevasaññānāsaññāyatanādhimuttassa purisapuggalassa ye ākiñcaññāyatanasaṁyojane, se vante. So evamassa veditabbo "ākiñcaññāyatanasaṁyojanena hi kho visaṁyutto nevasaññānāsaññāyatanādhimutto purisapuggalo"ti.

62. Ṭhānaṁ kho panetaṁ Sunakkhatta vijjati, yaṁ idhekacco purisapuggalo sammā nibbānādhimutto assa, sammā nibbānādhimuttassa kho Sunakkhatta purisapuggalassa tappatirūpī ceva kathā saṇṭhāti, tadanudhammañca anuvitakketi anuvicāreti, tañca purisaṁ bhajati, tena ca vittiṁ āpajjati. Nevasaññānāsaññāyatanapaṭisaṁyuttāya ca pana kathāya kacchamānāya na sussūsati, na sotaṁ odahati, na aññā cittaṁ upaṭṭhāpeti, na ca taṁ purisaṁ bhajati, na ca tena vittiṁ āpajjati. Seyyathāpi Sunakkhatta tālo mattakacchinno abhabbo puna viruḷhiyā. Evameva kho Sunakkhatta sammā nibbānādhimuttassa purisapuggalassa ye nevasaññānāsaññāyatanasaṁyojane, se ucchinnamūle tālāvatthukate anabhāvaṁkate[3] āyatiṁ anuppādadhamme. So evamassa veditabbo "Nevasaññānāsaññāyatanasaṁyojanena hi kho visaṁyutto sammā nibbānādhimutto purisapuggalo"ti.

63. Ṭhānaṁ kho panetaṁ Sunakkhatta vijjati, yaṁ idhekaccassa bhikkhuno evamassa "taṇhā kho sallaṁ samaṇena vuttaṁ, avijjāvisadoso chandarāgabyāpādena ruppati, taṁ me taṇhāsallaṁ pahīnaṁ, apanīto avijjāvisadoso, sammā nibbānādhimuttohamasmī"ti, evaṁmāni[4] assa atathaṁ samānaṁ[5]. So yāni sammā nibbānādhimuttassa asappāyāni, tāni anuyuñjeyya, asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ sotena saddaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ

1. Vante (Ka-Sī), bhutte (Ka-Sī, Ka) 2. Vantaṁ (Sī)
3. Anabhāvakate (Sī, I), anabhāvaṅgate (Syā, Kaṁ)
4. Evaṁmānī (Sī, I, Ka), evamādi (Syā, Kaṁ)
5. Atthaṁ samānaṁ (Syā, Kaṁ, I), atthasamānaṁ (Sī)

anuyuñjeyya, asappāyaṁ manasā dhammaṁ anuyuñjeyya. Tassa asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ sotena saddaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ manasā dhammaṁ anuyuttassa rāgo cittaṁ anuddhaṁseyya, so rāgānuddhaṁsitena cittena maraṇaṁ vā nigaccheyya maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ.

Seyyathāpi Sunakkhatta puriso sallena viddho assa savisena gāḷhūpalepanena. Tassa mittāmaccā ñātisālohitā bhisakkaṁ sallakattaṁ upaṭṭhāpeyyuṁ, tassa so bhisakko sallakatto satthena vaṇamukhaṁ parikanteyya, satthena vaṇamukhaṁ parikantitvā esaniyā sallaṁ eseyya, esaniyā sallaṁ esitvā sallaṁ abbuheyya, apaneyya visadosaṁ sa-upādisesaṁ sa-upādisesoti[1] jānamāno. So evaṁ vadeyya "ambho purisa ubbhataṁ kho te sallaṁ, apanīto visadoso sa-upādiseso[2], analañca te antarāyāya, sappāyāni ceva bhojanāni bhuñjeyyāsi, mā te asappāyāni bhojanāni bhuñjato vaṇo assāvī assa. Kālena kālaṁ ca vaṇaṁ dhoveyyāsi, kālena kālaṁ vaṇamukhaṁ ālimpeyyāsi, mā te na kālena kālaṁ vaṇaṁ dhovato na kālena kālaṁ vaṇamukhaṁ ālimpato pubbalohitaṁ vaṇamukhaṁ pariyonandhi. Mā ca vātātape cārittaṁ anuyuñji, mā te vātātape cārittaṁ anuyuttassa rajosūkaṁ vaṇamukhaṁ anuddhaṁsesi. Vaṇānurakkhī ca ambho purisa vihareyyāsi vaṇasāropī"ti[3]. Tassa evamassa "ubbhataṁ kho me sallaṁ, apanīto visadoso anupādiseso, analañca me antarāyāyā"ti. So asappāyāni ceva bhojanāni bhuñjeyya, tassa asappāyāni bhojanāni bhuñjato vaṇo assāvī assa. Na ca kālena kālaṁ vaṇaṁ dhoveyya, na ca kālena kālaṁ vaṇamukhaṁ ālimpeyya, tassa na kālena kālaṁ vaṇaṁ dhovato na kālena kālaṁ vaṇamukhaṁ ālimpato pubbalohitaṁ vaṇamukhaṁ pariyonandheyya. Vātātape ca cārittaṁ anuyuñjeyya, tassa vātātape cārittaṁ anuyuttassa rajosūkaṁ

---

1. Anupādisesoti (sabbattha) ayaṁ hi Tathāgatassa visayo.
2. Anupādiseso (sabbattha) ayampi Tathāgatassa visayo.
3. Vaṇassāropīti (Ka) vaṇa + saṁ + ropī = vaṇasāropī-iti padavibhāgo.

vaṇamukhaṁ anuddhaṁseyya. Na ca vaṇānurakkhī vihareyya na vaṇasāropī. Tassa imissā ca asappāyakiriyāya asuci visadoso, apanīto sa-upādiseso, tadubhayena vaṇo puthutthaṁ gaccheyya, so puthuttaṁ gatena vaṇena maraṇaṁ vā nigaccheyya maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ.

Evameva kho Sunakkhatta ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ idhekaccassa bhikkhuno evamassa "taṇhā kho sallaṁ samaṇena vuttaṁ, avijjāvisadoso chandarāgabyāpādena ruppati, taṁ me taṇhāsallaṁ pahīnaṁ, apanīto avijjāvisadoso, sammā nibbānādhimuttohamasmī"ti, evaṁmāni assa atathaṁ samānaṁ. So yāni sammā nibbānidhimuttassa asappāyāni, tāni anuyuñjeyya, asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ sotena saddaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ anuyuñjeyya, asappāyaṁ manasā dhammaṁ anuyuñjeyya. Tassa asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ sotena saddaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ anuyuttassa, asappāyaṁ manasā dhammaṁ anuyuttassa rāgo cittaṁ anuddhaṁseyya, so rāgānuddhaṁsitena cittena maraṇaṁ vā nigaccheyya maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ. Maraṇaṁ hetaṁ Sunakkhatta ariyassa vinaye, yo sikkhaṁ paccakkhāya hīnāyāvattati. Maraṇamattaṁ hetaṁ Sunakkhatta dukkhaṁ, yaṁ aññataraṁ saṁkiliṭṭhaṁ āpattiṁ āpajjati.

64. Ṭhānaṁ kho panetaṁ Sunakkhatta vijjati, yaṁ idhekaccassa bhikkhuno evamassa "taṇhā kho sallaṁ samaṇena vuttaṁ, avijjāvisadoso chandarāgabyāpādena ruppati, taṁ me taṇhāsallaṁ pahīnaṁ, apanīto avijjāvisadoso, sammā nibbānādhimuttohamasmī"ti sammā nibbānādhimuttasseva sato. So yāni sammā nibbānādhimuttassa asappāyāni tāni nānuyuñjeyya, asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ sotena saddaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ manasā dhammaṁ nānuyuñjeyya. Tassa asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ sotena saddaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ nānuyuttassa,

asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ manasā dhammaṁ nānuyuttassa rāgo cittaṁ nānuddhaṁseyya, so na rāgānuddhaṁsitena cittena neva maraṇaṁ vā nigaccheyya na maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ.

Seyyathāpi Sunakkhatta puriso sallena viddho assa savisena gāḷhūpalepanena. Tassa mittāmaccā ñātisālohitā bhisakkaṁ sallakattaṁ upaṭṭhāpeyyuṁ, tassa so bhisakko sallakatto satthena vaṇamukhaṁ parikanteyya, satthena vaṇamukhaṁ parikantitvā esaniyā sallaṁ eseyya, esaniyā sallaṁ esitvā sallaṁ abbuheyya, apaneyya visadosaṁ anupādisesaṁ anupādisesoti jānamāno. So evaṁ vadeyya "ambho purisa ubbhataṁ kho te sallaṁ, apanīto visadoso anupādiseso, analañca te antarāyāya, sappāyāni ceva bhojanāni bhuñjeyyāsi, mā te asappāyāni bhojanāni bhuñjato vaṇo assāvī assa. Kālena kālaṁ ca vaṇaṁ dhoveyyāsi, kālena kālaṁ vaṇamukhaṁ ālimpeyyāsi, mā te na kālena kālaṁ vaṇaṁ dhovato na kālena kālaṁ vaṇamukhaṁ ālimpato pubbalohitaṁ vaṇamukhaṁ pariyonandhi. Mā ca vātātape cārittaṁ anuyuñji, mā te vātātape cārittaṁ anuyuttassa rajosūkaṁ vaṇamukhaṁ anuddhaṁsesi. Vaṇānurakkhī ca ambho purisa vihareyyāsi vaṇasāropī"ti. Tassa evamassa "ubbhataṁ kho me sallaṁ, apanīto visadoso anupādiseso, analañca me antarāyāyā"ti. So sappāyāni ceva bhojanāni bhuñjeyya, tassa sappāyāni bhojanāni bhuñjato vaṇo na assāvī assa. Kālena kālaṁ ca vaṇaṁ dhoveyya, kālena kālaṁ vaṇaṁmukhaṁ ālimpeyya, tassa kālena kālaṁ vaṇaṁ dhovato kālena kālaṁ vaṇamukhaṁ ālimpato na pubbalohitaṁ vaṇamukhaṁ pariyonandheyya. Na ca vātātape cārittaṁ anuyuñjeyya, tassa vātātape cārittaṁ ananuyuttassa rajosūkaṁ vaṇamukhaṁ nānuddhaṁseyya. Vaṇānurakkhī ca vihareyya vaṇasāropī. Tassa imissā ca sappāyakiriyāya asu ca[1] visadoso apanīto anupādiseso. Tadubhayena vaṇo viruheyya, so ruḷhena vaṇena sañchavinā neva maraṇaṁ vā nigaccheyya na maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ.

---

1. Asuci (sabbattha) socāti tabbaṇṇanā manasikātabbā.

Evameva kho Sunakkhatta ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ idhekaccassa bhikkhuno evamassa "taṇhā kho sallaṁ samaṇena vuttaṁ, avijjāvisadoso chandarāgabyāpādena ruppati, taṁ me taṇhāsallaṁ pahīnaṁ, apanīto avijjāvisadoso, sammā nibbānādhimuttohamasmī"ti sammā nibbānādhimuttasseva sato. So yāni sammā nibbānādhimuttassa asappāyāni, tāni nānuyuñjeyya, asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ sotena saddaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ nānuyuñjeyya, asappāyaṁ manasā dhammaṁ nānuyuñjeyya, tassa asappāyaṁ cakkhunā rūpadassanaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ sotena saddaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ ghānena gandhaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ jivhāya rasaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ kāyena phoṭṭhabbaṁ nānuyuttassa, asappāyaṁ manasā dhammaṁ nānuyuttassa rāgo cittaṁ nānuddhaṁseyya, so na rāgānuddhaṁsitena cittena neva maraṇaṁ vā nigaccheyya na maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ.

65. Upamā kho me ayaṁ Sunakkhatta katā atthassa viññāpanāya, ayaṁyevettha attho. Vaṇoti kho Sunakkhatta channetaṁ ajjhattikānaṁ āyatanānaṁ adhivacanaṁ. Visadosoti kho Sunakkhatta avijjāyetaṁ adhivacanaṁ. Sallanti kho Sunakkhatta taṇhāyetaṁ adhivacanaṁ. Esanīti kho Sunakkhatta satiyāyetaṁ adhivacanaṁ. Satthanti kho Sunakkhatta ariyāyetaṁ paññāya adhivacanaṁ. Bhisakko sallakattoti kho Sunakkhatta Tathāgatassetaṁ adhivacanaṁ Arahato Sammāsambuddhassa.

So vata Sunakkhatta bhikkhu chasu phassāyatanesu saṁvutakārī "upadhi dukkhassa mūlan"ti iti viditvā nirupadhi upadhisaṅkhaye vimutto upadhismiṁ vā kāyaṁ upasaṁharissati cittaṁ vā uppādessatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Seyyathāpi Sunakkhatta āpānīyakaṁso vaṇṇasampanno gandhasampanno rasasampanno, so ca kho visena saṁsaṭṭho. Atha puriso āgaccheyya jīvitukāmo amaritukāmo Sukhakāmo dukkhapaṭikūlo. Taṁ kiṁ maññasi Sunakkhatta, api nu so puriso amuṁ āpānīyakaṁsaṁ piveyya, yaṁ jaññā "imāhaṁ pivitvā maraṇaṁ vā nigacchāmi maraṇamattaṁ vā dukkhan"ti. No hetaṁ bhante. Evameva kho Sunakkhatta so vata bhikkhu chasu phassāyatanesu saṁvutakārī "upadhi dukkhassa mūlan"ti iti viditvā nirupadhi upadhisaṅkhaye

vimutto upadhismiṁ vā kāyaṁ upasaṁharissati cittaṁ vā uppādessatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Seyyathāpi Sunakkhatta āsīviso[1] ghoraviso. Atha puriso āgaccheyya jīvitukāmo amaritukāmo sukhakāmo dukkhapaṭikūlo. Taṁ kiṁ maññasi Sunakkhatta, api nu so puriso amussa āsīvisassa ghoravisassa hatthaṁ vā aṅguṭṭhaṁ vā dajjā[2] yaṁ jaññā "imināhaṁ daṭṭho maraṇaṁ vā nigacchāmi maraṇamattaṁ vā dukkhan"ti. No hetaṁ bhante. Evameva kho Sunakkhatta so vata bhikkhu chasu phassāyatanesu saṁvutakārī "upadhi dukkhassa mūlan"ti iti viditvā nirupadhi upadhisaṅkhaye vimutto upadhismiṁ vā kāyaṁ upasaṁharissati cittaṁ vā uppādessatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano Sunakkhatto Licchaviputto Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Sunakkhattasuttaṁ niṭṭhitaṁ pañcamaṁ.

---

6. Āneñjasappāyasutta

66. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Kurūsu viharati Kammāsadhammaṁ nāma Kurūnaṁ nigamo. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—aniccā bhikkhave kāmā tucchā musā mosadhammā. Māyākatame taṁ bhikkhave bālalāpanaṁ. Ye ca diṭṭhadhammikā kāmā, ye ca samparāyikā kāmā, yā ca diṭṭhadhammikā kāmasaññā, yā ca samparāyikā kāmasaññā, ubhayametaṁ māradheyyaṁ, mārassesa[3] visayo, mārassesa nivāpo, mārassesa gocaro. Etthete pāpakā akusalā mānasā abhijjhāpi byāpādāpi sārambhāpi saṁvattanti, teva ariyasāvakassa idhamanusikkhato antarāyāya sambhavanti. Tatra bhikkhave ariyasāvako iti paṭisañcikkhati "ye ca diṭṭhadhammikā kāmā, ye ca samparāyikā kāmā, yā ca diṭṭhadhammikā kāmasaññā, yā ca samparāyikā kāmasaññā, ubhayametaṁ māradheyyaṁ, mārassesa visayo, mārassesa nivāpo, mārassesa gocaro.

---

1. Āsiviso (Ka) 2. Yuñjeyya (Ka) 3. Mārasseva (Ka)

Etthete pāpakā akusalā mānasā abhijjhāpi byāpādāpi sārambhāpi saṁvattanti, teva ariyasāvakassa idhamanusikkhato antarāyāya sambhavanti. Yaṁnūnāhaṁ vipulena mahaggatena cetasā vihareyyaṁ abhibhuyya lokaṁ adhiṭṭhāya manasā. Vipulena hi me mahaggatena cetasā viharato abhibhuyya lokaṁ adhiṭṭhāya manasā, ye pāpakā akusalā mānasā abhijjhāpi byāpādāpi sārambhāpi, te na bhavissanti. Tesaṁ pahānā aparittañca me cittaṁ bhavissati appamāṇaṁ subhāvitan"ti. Tassa evaṁpaṭipannassa tabbahulavihārino āyatane cittaṁ pasīdati, sampasāde sati etarahi vā āneñjaṁ samāpajjati, paññāya vā adhimuccati, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ taṁsaṁvattanikaṁ viññāṇaṁ assa āneñjūpagaṁ. Ayaṁ bhikkhave paṭhamā āneñjasappāyā paṭipadā akkhāyati.

67. Puna caparaṁ bhikkhave ariyasāvako iti paṭisañcikkhati "ye ca diṭṭhadhammikā kāmā, ye ca samparāyikā kāmā, yā ca diṭṭhadhammikā kāmasaññā, yā ca samparāyikā kāmasaññā, yaṁ kiñci rūpaṁ (sabbaṁ rūpaṁ) cattāri ca mahābhūtāni catunnañca mahābhūtānaṁ upādāyarūpan"ti. Tassa evaṁpaṭinnassa tabbahulavihārino āyatane cittaṁ pasīdati, sampasāde sati etarahi vā āneñjaṁ samāpajjati, paññāya vā adhimuccati, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ taṁsaṁvattanikaṁ viññāṇaṁ assa āneñjūpagaṁ. Ayaṁ bhikkhave dutiyā āneñjasappāyā paṭipadā akkhāyati.

Puna caparaṁ bhikkhave ariyasāvako iti paṭisañcikkhati "ye ca diṭṭhadhammikā kāmā, ye ca samparāyikā kāmā, yā ca diṭṭhadhammikā kāmasaññā, yā ca samparāyikā kāmasaññā, ye ca diṭṭhadhammikā rūpā, ye ca samparāyikā rūpā, yā ca diṭṭhadhammikā rūpasaññā, yā ca samparāyikā rūpasaññā, ubhayametaṁ aniccaṁ, yadaniccaṁ, taṁ nālaṁ abhinandituṁ nālaṁ abhivadituṁ nālaṁ ajjhositun"ti. Tassa evaṁpaṭipannassa tabbahulavihārino āyatane cittaṁ pasīdati, sampasāde sati etarahi vā āneñjaṁ samāpajjati, paññāya vā adhimuccati. Kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ taṁsaṁvattanikaṁ viññāṇaṁ assa āneñjūpagaṁ. Ayaṁ bhikkhave tatiyā āneñjasappāyā paṭipadā akkhāyati.

( ) Natthi Sī-I-potthakesu

68. Puna caparaṁ bhikkhave ariyasāvako iti paṭisañcikkhati "ye ca diṭṭhadhammikā kāmā, ye ca samparāyikā kāmā, yā ca diṭṭhadhammikā kāmasaññā, yā ca samparāyikā kāmasaññā, ye ca diṭṭhadhammikā rūpā, ye ca samparāyikā rūpā, yā ca diṭṭhadhammikā rūpasaññā, yā ca samparāyikā rūpasaññā, yā ca āneñjasaññā, sabbā saññā, yatthetā aparisesā nirujjhanti. Etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ, yadidaṁ ākiñcaññāyatanan"ti. Tassa evaṁpaṭipannassa tabbahulavihārino āyatane cittaṁ pasīdati, sampasāde sati etarahi vā ākiñcaññāyatanaṁ samāpajjati, paññāya vā adhimuccati, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ taṁsaṁvattanikaṁ viññāṇaṁ assa ākiñcaññāyatanūpagaṁ. Ayaṁ bhikkhave paṭhamā ākiñcaññāyatanasappāyā paṭipadā akkhāyati.

69. Puna caparaṁ bhikkhave ariyasāvako araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāgāragato vā iti paṭisañcikkhati "suññamidaṁ attena vā attaniyena vā"ti. Tassa evaṁpaṭipannassa tabbahulavihārino āyatane cittaṁ pasīdati, sampasāde sati etarahi vā ākiñcaññāyatanaṁ samāpajjati. Paññāya vā adhimuccati, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ taṁsaṁvattanikaṁ viññāṇaṁ assa ākiñcaññāyatanūpagaṁ. Ayaṁ bhikkhave dutiyā ākiñcaññāyatanasappāyā paṭipadā akkhāyati.

70. Puna caparaṁ bhikkhave ariyasāvako iti paṭisañcikkhati "nāhaṁ kvacani[1] kassaci kiñcanatasmiṁ[2], na ca mama kvacani kismiñci kiñcanaṁ natthī"ti. Tassa evaṁpaṭipannassa tabbahulavihārino āyatane cittaṁ pasīdati, sampasāde sati etarahi vā ākiñcaññāyatanaṁ samāpajjati, paññāya vā adhimuccati, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ taṁsaṁvattanikaṁ viññāṇaṁ assa ākiñcaññāyatanūpagaṁ. Ayaṁ bhikkhave tatiyā ākiñcaññāyatanasappāyā paṭipadā akkhāyati.

Puna caparaṁ bhikkhave ariyasāvako iti paṭisañcikkhati "ye ca diṭṭhadhammikā kāmā, ye ca samparāyikā kāmā, yā ca diṭṭhadhammikā kāmasaññā, yā ca samparāyikā kāmasaññā, ye ca diṭṭhadhammikā rūpā, ye ca samparāyikā rūpā, yā ca diṭṭhadhammikā rūpasaññā, yā ca samparāyikā

1. Kvacini (Syā, Kaṁ, Sī-Ṭṭha)   2. Kiñcanatasmi (?)

rūpasaññā, yā ca āneñjasaññā, yā ca ākiñcaññāyatanasaññā, sabbā saññā, yatthetā aparisesā nirujjhanti. Etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ yadidaṁ nevasaññānāsaññāyatanan"ti. Tassa evaṁpaṭipannassa tabbahulavihārino āyatane cittaṁ pasīdati, sampasāde sati etarahi vā nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpajjati, paññāya vā adhimuccati, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ taṁsaṁvattanikaṁ viññāṇaṁ assa nevasaññānāsaññāyatanūpagaṁ. Ayaṁ bhikkhave nevasaññānāsaññāyatanasappāyā paṭipadā akkhāyatīti.

71. Evaṁ vutte āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "idha bhante bhikkhu evaṁ paṭipanno hoti 'no cassa no ca me siyā na bhavissati na me bhavissati yadatthi yaṁ bhūtaṁ, taṁ pajahāmī'ti evaṁ upekkhaṁ paṭilabhati. Parinibbāyeyya nu kho so bhante bhikkhu na vā parinibbāyeyyā"ti. Apetthekacco Ānanda bhikkhu parinibbāyeyya, apetthekacco bhikkhu na parinibbāyeyyāti. Ko nu kho bhante hetu ko paccayo, yenapetthekacco bhikkhu parinibbāyeyya, apetthekacco bhikkhu na parinibbāyeyyāti. Idhānanda bhikkhu evaṁ paṭipanno hoti "no cassa no ca me siyā na bhavissati na me bhavissati yadatthi yaṁ bhūtaṁ, taṁ pajahāmī"ti evaṁ upekkhaṁ paṭilabhati, so taṁ upekkhaṁ abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati, tassa taṁ upekkhaṁ abhinandato abhivadato ajjhosāya tiṭṭhato tannissitaṁ hoti viññāṇaṁ, tadupādānaṁ, sa-upādāno Ānanda bhikkhu na parinibbāyatīti. Kahaṁ pana so bhante bhikkhu upādiyamāno upādiyatīti. Nevasaññānāsaññāyatanaṁ Ānandāti. Upādānaseṭṭhaṁ kira so bhante bhikkhu upādiyamāno upādiyatīti. Upādānaseṭṭhaṁ hi so Ānanda bhikkhu upādiyamāno upādiyati, upādānaseṭṭhaṁ hetaṁ Ānanda yadidaṁ nevasaññānāsaññāyatanaṁ.

72. Idhānanda bhikkhu evaṁ paṭipanno hoti "no cassa no ca me siyā na bhavissati na me bhavissati yadatthi yaṁ bhūtaṁ, taṁ pajahāmī"ti evaṁ upekkhaṁ paṭilabhati, so taṁ upekkhaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhosāya tiṭṭhati, tassa taṁ upekkhaṁ anabhinandato anabhivadato

anajjhosāya tiṭṭhato na tannissitaṁ hoti viññāṇaṁ na tadupādānaṁ, anupādāno Ānanda bhikkhu parinibbāyatīti.

73. Acchariyaṁ bhante, abbhutaṁ bhante, nissāya kira no bhante Bhagavatā oghassa nittharaṇā akkhātā. Katamo pana bhante ariyo vimokkhoti. Idhānanda bhikkhu ariyasāvako iti paṭisañcikkhati "ye ca diṭṭhadhammikā kāmā, ye ca samparāyikā kāmā, yā ca diṭṭhadhammikā kāmasaññā, yā ca samparāyikā kāmasaññā, ye ca diṭṭhadhammikā rūpā, ye ca samparāyikā rūpā, yā ca diṭṭhadhammikā rūpasaññā, yā ca samparāyikā rūpasaññā, yā ca āneñjasaññā, yā ca ākiñcaññāyatanasaññā, yā ca nevasaññānāsaññāyatanasaññā, esa sakkāyo, yāvatā sakkāyo. Etaṁ amataṁ yadidaṁ anupādā cittassa vimokkho. Iti kho Ānanda desitā mayā āneñjasappāyā paṭipadā, desitā ākiñcaññāyatanasappāyā paṭipadā, desitā nevasaññānāsaññāyatanasappāyā paṭipadā, desitā nissāya nissāya oghassa nittharaṇā, desito ariyo vimokkho. Yaṁ kho Ānanda satthārā karaṇīyaṁ sāvakānaṁ hitesinā anukampakena anukampaṁ upādāya, kataṁ vo taṁ mayā. Etāni Ānanda rukkhamūlāni etāni suññāgārāni, jhāyathānanda mā pamādattha, mā pacchā vippaṭisārino ahuvattha. Ayaṁ vo amhākaṁ anusāsanīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Āneñjasappāyasuttaṁ niṭṭhitaṁ chaṭṭhaṁ.

---

7. Gaṇakamoggallānasutta

74. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Pubbārāme Migāramātupāsāde. Atha kho Gaṇakamoggallāno[1] brāhmaṇo yena Bhagavā tenupaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavatā saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ

---

1. Gaṇakamoggalāno (Ka)

kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Gaṇakamoggallāno brāhmaṇo Bhagavantaṁ etadavoca—

Seyyathāpi bho Gotama imassa Migāramātupāsādassa dissati anupubbasikkhā anupubbakiriyā anupubbapaṭipadā yadidaṁ yāva pacchimasopānakaḷevarā. Imesaṁpi hi bho Gotama brāhmaṇānaṁ dissati anupubbasikkhā anupubbakiriyā anupubbapaṭipadā yadidaṁ ajjhene. Imesaṁpi hi bho Gotama issāsānaṁ dissati anupubbasikkhā anupubbakiriyā anupubbapaṭipadā yadidaṁ issatthe[1]. Amhākaṁpi hi bho Gotama gaṇakānaṁ gaṇanājīvānaṁ dissati anupubbasikkhā anupubbakiriyā anupubbapaṭipadā yadidaṁ saṅkhāne. Mayaṁ hi bho Gotama antevāsiṁ labhitvā paṭhamaṁ evaṁ gaṇāpema "ekaṁ ekakaṁ, dve dukā, tīṇi tikā, cattāri catukkā, pañca pañcakā, cha chakkā, satta sattakā, aṭṭha aṭṭhakā, nava navakā, dasa dasakā"ti. Satampi mayaṁ bho Gotama gaṇāpema, bhiyyopi gaṇāpema. Sakkā nu kho bho Gotama imasmimpi dhammavinaye evameva anupubbasikkhā anupubbakiriyā anupubbapaṭipadā paññapetunti.

75. Sakkā brāhmaṇa imasmimpi dhammavinaye anupubbasikkhā anupubbakiriyā anupubbapaṭipadā paññapetuṁ. Seyyathāpi brāhmaṇa dakkho assadammako bhaddaṁ assājānīyaṁ labhitvā paṭhameneva mukhādhāne kāraṇaṁ kāreti, atha uttariṁ kāraṇaṁ kāreti. Evameva kho brāhmaṇa Tathāgato purisadammaṁ labhitvā paṭhamaṁ evaṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu sīlavā hohi, pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharāhi ācāragocasampanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhassu sikkhāpadesū"ti.

Yato kho brāhmaṇa bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharati ācāragocarasampanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu indriyesu guttadvāro hohi, cakkhunā rūpaṁ disvā mā nimittaggāhī hohi mānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ cakkhundriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjāhi, rakkhāhi cakkhundriyaṁ, cakkhundriye

1. Issatte (Ka)

saṁvaraṁ āpajjāhi. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā -pa-. Jivhāya rasaṁ sāyitvā -pa-. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā -pa-. Manasā dhammaṁ viññāya mā nimittaggāhī hohi mānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ manindriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjāhi, rakkhāhi manindriyaṁ, manindriye saṁvaraṁ āpajjāhī"ti.

Yato kho brāhmaṇa bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti, tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu bhojane mattaññū hohi, paṭisaṅkhā yoniso āhāraṁ āhāreyyāsi neva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihiṁsūparatiyā brahmacariyānuggahāya. Iti purāṇañca vedanaṁ paṭihaṅkhāmi, navañca vedanaṁ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā"ti.

Yato kho brāhmaṇa bhikkhu bhojane mattaññū hoti, tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu jāgariyaṁ anuyutto viharāhi, divasaṁ caṅkamena nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṁ parisodhehi, rattiyā paṭhamaṁ yāmaṁ caṅkamena nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṁ parisodhehi, rattiyā majjhimaṁ yāmaṁ dakkhiṇena passena sīhaseyyaṁ kappeyyāsi pāde pādaṁ accādhāya sato sampajāno uṭṭhānasaññaṁ manasikaritvā, rattiyā pacchimaṁ yāmaṁ paccuṭṭhāya caṅkamena nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṁ parisodhehī"ti.

Yato kho brāhmaṇa bhikkhu jāgariyaṁ anuyutto hoti, tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu satisampajaññena samannāgato hoti, abhikkante paṭikkante sampajānakārī, ālokite vilokite sampajānakārī, samiñjite pasārite sampajānakārī, saṅghāṭipattacīvaradhāraṇe sampajānakārī, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī, uccārapassāvakamme sampajānakārī, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhībhāve sampajānakārī"ti.

Yato kho brāhmaṇa bhikkhu satisampajaññena samannāgato hoti, tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu vivittaṁ senāsanaṁ

bhajāhi araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjan"ti. So vivittaṁ senāsanaṁ bhajati araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanappatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjaṁ, so pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto nisīdati pallaṅkaṁ ābhujitvā ujuṁ kāyaṁ paṇidhāya parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā, so abhijjhaṁ loke pahāya vigatābhijjhena cetasā viharati, abhijjhāya cittaṁ parisodheti. Byāpādapadosaṁ pahāya abyāpannacitto viharati sabbapāṇabhūtahitānukampī, byāpādapadosā cittaṁ parisodheti. Thinamiddhaṁ[1] pahāya vigatathinamiddho viharati ālokasaññī sato sampajāno, thinamiddhā cittaṁ parisodheti. Uddhaccakukkuccaṁ pahāya anuddhato viharati ajjhattaṁ vūpasantacitto, uddhaccakukkuccā cittaṁ parisodheti. Vicikicchaṁ pahāya tiṇṇavicikiccho viharati akathaṁkathī kusalesu dhammesu, vicikicchāya cittaṁ parisodheti.

76. So ime pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalīkaraṇe vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ -pa- dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā -pa- tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati.

Ye kho te brāhmaṇa bhikkhū sekkhā[2] apattamānasā anuttaraṁ yogakkhemaṁ patthayamānā viharanti, tesu me ayaṁ evarūpī anusāsanī hoti. Ye pana te bhikkhū arahanto khīṇāsavā vusitavanto katakaraṇīyā ohitabhārā anuppattasadatthā parikkhīṇabhavasaṁyojanā sammadaññā vimuttā, tesaṁ ime dhammā diṭṭhadhammasukhavihārāya ceva saṁvattanti satisampajaññāya cāti.

Evaṁ vutte Gaṇakamoggallāno brāhmaṇo Bhagavantaṁ etadavoca "kiṁ nu kho bhoto Gotamassa sāvakā bhotā Gotamena evaṁ ovadīyamānā evaṁ anusāsīyamānā sabbe accantaṁ niṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādhenti, udāhu ekacce nārādhentī"ti. Appekacce kho brāhmaṇa mama sāvakā

---

1. Thīnamiddhaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

2. Sekhā (sabbattha)

mayā evaṁ ovadīmānā evaṁ anusāsīyamānā accantaṁ niṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādhenti, ekacce nārādhentīti.

Ko nu kho bho Gotama hetu ko paccayo, yaṁ tiṭṭhateva nibbānaṁ, tiṭṭhati nibbānagāmī maggo, tiṭṭhati bhavaṁ Gotamo samādapetā. Atha ca pana bhoto Gotamassa sāvakā bhotā Gotamena evaṁ ovadīyamānā evaṁ anusāsīyamānā appekacce accantaṁ niṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādhenti, ekacce nārādhentīti.

77. Tena hi brāhmaṇa taṁyevettha paṭipucchissāmi, yathā te khameyya, tathā naṁ byākareyyāsi. Taṁ kiṁ maññasi brāhmaṇa, kusalo tvaṁ Rājagahagāmissa maggassāti. Evaṁ bho kusalo ahaṁ Rājagahagāmissa maggassāti. Taṁ kiṁ maññasi brāhmaṇa, idha puriso āgaccheyya Rājagahaṁ gantukāmo, so taṁ upasaṅkamitvā evaṁ vadeyya "icchāmahaṁ bhante Rājagahaṁ gantuṁ, tassa me Rājagahassa maggaṁ upadisā"ti. Tamenaṁ tvaṁ evaṁ vadeyyāsi "ehambho[1] purisa ayaṁ maggo Rājagahaṁ gacchati, tena muhuttaṁ gaccha, tena muhuttaṁ gantvā dakkhissasi amukaṁ nāma gāmaṁ, tena muhuttaṁ gaccha, tena muhuttaṁ gantvā dakkhissasi amukaṁ nāma nigamaṁ, tena muhuttaṁ gaccha, tena muhuttaṁ gantvā dakkhissasi Rājagahassa ārāmarāmaṇeyyakaṁ vanarāmaṇeyyakaṁ bhūmirāmaṇeyyakaṁ pokkharaṇīrāmaṇeyyakan"ti. So tayā evaṁ ovadīyamāno evaṁ anusāsīyamāno ummaggaṁ gahetvā pacchāmukho gaccheyya. Atha dutiyo puriso āgaccheyya Rājagahaṁ gantukāmo, so taṁ upasaṅkamitvā evaṁ vadeyya "icchāmahaṁ bhante Rājagahaṁ gantuṁ, tassa me Rājagahassa maggaṁ upadisā"ti. Tamenaṁ tvaṁ evaṁ vadeyyāsi "ehambho purisa ayaṁ maggo Rājagahaṁ gacchati, tena muhuttaṁ gaccha, tena muhuttaṁ gantvā dakkhissasi amukaṁ nāma gāmaṁ, tena muhuttaṁ gaccha, tena muhuttaṁ gantvā dakkhissasi amukaṁ nāma nigamaṁ, tena muhuttaṁ gaccha, tena muhuttaṁ gantvā dakkhissasi Rājagahassa ārāmarāmaṇeyyakaṁ vanarāmaṇeyyakaṁ bhūmirāmaṇeyyakaṁ pokkharaṇīrāmaṇeyyakan"ti. So tayā evaṁ ovadīyamāno evaṁ anusāsīyamāno sotthinā Rājagahaṁ gaccheyya. Ko nu kho brāhmaṇa hetu ko paccayo, yaṁ tiṭṭhateva

1. Evaṁ bho (Sī, I)

Rājagahaṁ, tiṭṭhati Rājagahagāmī maggo, tiṭṭhasi tvaṁ samādapetā. Atha ca pana tayā evaṁ ovadīyamāno evaṁ anusāsīyamāno eko puriso ummaggaṁ gahetvā pacchāmukho gaccheyya, eko sotthinā Rājagahaṁ gaccheyyāti. Ettha kyāhaṁ bho Gotama karomi maggakkhāyīhaṁ bho Gotamāti.

Evameva kho brāhmaṇa tiṭṭhateva nibbānaṁ, tiṭṭhati nibbānagāmī maggo, tiṭṭhāmahaṁ samādapetā. Atha ca pana mama sāvakā mayā evaṁ ovadīyamānā evaṁ anusāsīyamānā appekacce accantaṁ niṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādhenti, ekacce nārādhenti. Ettha kyāhaṁ brāhmaṇa karomi maggakkhāyīhaṁ brāhmaṇa Tathāgatoti.

78. Evaṁ vutte Gaṇakamoggallāno brāhmaṇo Bhagavantaṁ etadavoca "yeme bho Gotama puggalā assaddhā jīvikatthā na saddhā agārasmā anagāriyaṁ pabbajitā saṭhā māyāvino ketabino[1] uddhatā unnaḷā capalā mukharā vikiṇṇavācā indriyesu aguttadvārā bhojane amattaññuno jāgariyaṁ ananuyuttā sāmaññe anapekkhavanto sikkhāya na tibbagāravā bāhulikā[2] sāthalikā okkamane pubbaṅgamā paviveke nikkhittadhurā kusītā hīnavīriyā muṭṭhassatino asampajānā asamāhitā vibbhantacittā duppaññā eḷamūgā, na tehi bhavaṁ Gotamo saddhiṁ saṁvasati.

Ye pana te kulaputtā saddhā agārasmā anagāriyaṁ pabbajitā asaṭhā amāyāvino aketabino anuddhatā anunnaḷā acapalā amukharā avikiṇṇavācā indriyesu guttadvārā bhojane mattaññuno jāgariyaṁ anuyuttā sāmaññe apekkhavanto sikkhāya tibbagāravā nabāhulikā nasāthalikā okkamane nikkhittadhurā paviveke pubbaṅgamā āraddhavīriyā pahitattā upaṭṭhitassatino sampajānā samāhitā ekaggacittā paññavanto aneḷamūgā, tehi bhavaṁ Gotamo saddhiṁ saṁvasati.

Seyyathāpi bho Gotama ye keci mūlagandhā, kālānusāri tesaṁ aggamakkhāyati. Ye keci sāragandhā, lohitacandanaṁ tesaṁ aggamakkhāyati. Ye keci pupphagandhā, vassikaṁ tesaṁ aggamakkhāyati. Evameva bhoto Gotamassa ovādo paramajjadhammesu.

---

1. Keṭubhino (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Bāhullikā (Syā, Kaṁ)

Abhikkantaṁ bho Gotama, abhikkantaṁ bho Gotama, seyyathāpi bho Gotama nikkujjitaṁ vā ukkujjeyya, paṭicchannaṁ vā vivareyya, mūḷhassa vā maggaṁ ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotaṁ dhāreyya "cakkhumanto rūpāni dakkhantī"ti, evamevaṁ bhotā Gotamena anekapariyāyena dhammo pakāsito, esāhaṁ bhavantaṁ Gotamaṁ saraṇaṁ gacchāmi dhammañca bhikkhusaṁghañca, upāsakaṁ maṁ bhavaṁ Gotamo dhāretu ajjatagge pāṇupetaṁ saraṇaṁ gatanti.

Gaṇakamoggallānasuttaṁ niṭṭhitaṁ sattamaṁ.

---

8. Gopakamoggallānasutta

79. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ āyasmā Ānando Rājagahe viharati Veḷuvane kalandakanivāpe acirapanibbute Bhagavati. Tena kho pana samayena rājā Māgadho Ajātasattu Vedehiputto Rājagahaṁ paṭisaṅkhārāpeti rañño Pajjotassa āsaṅkamāno. Atha kho āyasmā Ānando pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Rājagahaṁ piṇḍāya pāvisi. Atha kho āyasmato Ānandassa etadahosi "atippago kho tāva Rājagahe piṇḍāya carituṁ, yaṁnūnāhaṁ yena Gopakamoggallānassa brāhmaṇassa kammanto, yena Gopakamoggallāno brāhmaṇo tenupasaṅkameyyan"ti.

Atha kho āyasmā Ānando yena Gopakamoggallānassa brāhmaṇassa kammanto, yena Gopakamoggallāno brāhmaṇo tenupasaṅkami. Addasā kho Gopakamoggallāno brāhmaṇo āyasmantaṁ Ānandaṁ dūratova āgacchantaṁ, disvāna āyasmantaṁ Ānandaṁ etadavoca "etu kho bhavaṁ Ānando, svāgataṁ bhoto Ānandassa, cirassaṁ kho bhavaṁ Ānando imaṁ pariyāyamakāsi yadidaṁ idhāgamanāya, nisīdatu bhavaṁ Ānando, idamāsanaṁ paññattan"ti. Nisīdi kho āyasmā Ānando paññatte āsane. Gopakamoggallānopi kho brāhmaṇo aññataraṁ nīcaṁ āsanaṁ gahetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Gopakamoggallāno brāhmaṇo āyasmantaṁ Ānandaṁ etadavoca "atthi nu kho bho Ānanda ekabhikkhupi

tehi dhammehi sabbenasabbaṁ sabbathāsabbaṁ samannāgato, yehi dhammehi samannāgato so bhavaṁ Gotamo ahosi Arahaṁ Sammāsambuddho”ti. Natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi tehi dhammehi sabbenasabbaṁ sabbathāsabbaṁ samannāgato, yehi dhammehi samannāgato so Bhagavā ahosi Arahaṁ Sammāsambuddho. So hi brāhmaṇa Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido. Maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatāti. Ayañca hidaṁ āyasmato Ānandassa Gopakamoggallānena brāhmaṇena saddhiṁ antarākathā vippakatā ahosi.

Atha kho Vassakāro brāhmaṇo Magadhamahāmatto Rājagahe kammante anusaññāyamāno yena Gopakamoggallānassa brāhmaṇassa kammanto, yenāyasmā Ānando tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmatā Ānandena saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Vassakāro brāhmaṇo Magadhamahāmatto āyasmantaṁ Ānandaṁ etadavoca “kāya nuttha bho Ānanda etarahi kathāya sannisinnā, kā ca pana vo antarākathā vippakatā”ti. Idha maṁ brāhmaṇa Gopakamoggallāno brāhmaṇo evamāha “atthi nu kho bho Ānanda ekabhikkhupi tehi dhammehi sabbenasabbaṁ sabbathāsabbaṁ samannāgato, yehi dhammehi samannāgato so bhavaṁ Gotamo ahosi Arahaṁ Sammāsambuddho”ti. Evaṁ vutte ahaṁ brāhmaṇa Gopakamoggallānaṁ brāhmaṇaṁ etadavocaṁ “natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi tehi dhammehi sabbenasabbaṁ sabbathāsabbaṁ samannāgato, yehi dhammehi samannāgato so Bhagavā ahosi Arahaṁ Sammāsambuddho. So hi brāhmaṇa Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido. Maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā”ti. Ayaṁ kho no brāhmaṇa Gopakamoggallānena brāhmaṇena saddhiṁ antarākathā vippakatā, atha tvaṁ anuppattoti.

80. Atthi nu kho bho Ānanda ekabhikkhupi tena bhotā Gotamena ṭhapito “ayaṁ vo mamaccayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī”ti, yaṁ tumhe

etarahi paṭipādeyyāthāti[1]. Natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena ṭhapito "ayaṁ vo mamaccayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī"ti, yaṁ mayaṁ etarahi paṭipādeyyāmāti. Atthi pana bho Ānanda ekabhikkhupi saṁghena sammato sambahulehi therehi bhikkhūhi ṭhapito "ayaṁ no Bhagavato accayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī"ti, yaṁ tumhe etarahi paṭipādeyyāthāti. Natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi saṁghena sammato sambahulehi therehi bhikkhūhi ṭhapito "ayaṁ no Bhagavato accayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī"ti, yaṁ mayaṁ etarahi paṭipādeyyāmāti. Evaṁ appaṭisaraṇe ca pana bho Ānanda ko hetu sāmaggiyāti. Na kho mayaṁ brāhmaṇa appaṭisaraṇā, sappaṭisaraṇā mayaṁ brāhmaṇa dhammappaṭisaraṇāti.

"Atthi nu kho bho Ānanda ekabhikkhupi tena bhotā Gotamena ṭhapito 'ayaṁ vo mamaccayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ tumhe etarahi paṭipādeyyāthā"ti iti puṭṭho samāno "natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena ṭhapito 'ayaṁ vo mamaccayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ mayaṁ etarahi paṭipādeyyāmā"ti vadesi. "Atthi pana bho Ānanda ekabhikkhupi saṁghena sammato sambahulehi therehi bhikkhūhi ṭhapito 'ayaṁ no Bhagavato accayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ tumhe etarahi paṭipādeyyāthā"ti iti puṭṭho samāno "natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi saṁghena sammato sambahulehi therehi bhikkhūhi ṭhapito 'ayaṁ no Bhagavato accayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ mayaṁ etarahi paṭipādeyyāmā"ti vadesi. Evaṁ appaṭisaraṇe ca pana bho Ānanda "ko hetu sāmaggiyā"ti iti puṭṭho samāno "na kho mayaṁ brāhmaṇa appaṭisaraṇā, sappaṭisaraṇā mayaṁ brāhmaṇa dhammappaṭisaraṇā"ti vadesi. Imassa pana bho Ānanda bhāsitassa kathaṁ attho daṭṭhabboti.

81. Atthi kho brāhmaṇa tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ, pātimokkhaṁ uddiṭṭhaṁ, te mayaṁ tadahuposathe yāvatikā ekaṁ gāmakhettaṁ upanissāya viharāma, te

1. Paṭidhāveyyāthāti (Sī, Syā, Kaṁ, I)

sabbe ekajjhaṁ sannipatāma, sannipatitvā yassa taṁ pavattati, taṁ ajjhesāma, tasmiṁ ce bhaññamāne hoti bhikkhussa āpatti, hoti vītikkamo, taṁ mayaṁ yathādhammaṁ yathānusiṭṭhaṁ kāremāti.

Na kira no bhavanto kārenti, dhammo no kāreti. Atthi nu kho bho Ānanda ekabhikkhupi, yaṁ tumhe etarahi sakkarotha garuṁ karotha[1] mānetha pūjetha, sakkatvā garuṁ katvā[2] upanissāya viharathāti. Natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi, yaṁ mayaṁ etarahi sakkaroma garuṁ karoma mānema pūjema, sakkatvā garuṁ katvā upanissāya viharāmāti.

"Atthi nu kho bho Ānanda ekabhikkhupi tena bhotā Gotamena ṭhapito 'ayaṁ vo mamaccayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ tumhe etarahi paṭipādeyyāthā"ti iti puṭṭho samāno "natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena ṭhapito 'ayaṁ vo mamaccayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ mayaṁ etarahi paṭipādeyyāmā"ti vadesi. "Atthi pana bho Ānanda ekabhikkhupi saṁghena sammato sambahulehi therehi bhikkhūhi ṭhapito 'ayaṁ no Bhagavato accayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ tumhe etarahi paṭipādeyyāthā"ti iti puṭṭho samāno "natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi saṁghena sammato sambahulehi therehi bhikkhūhi ṭhapito 'ayaṁ no Bhagavato accayena paṭisaraṇaṁ bhavissatī'ti, yaṁ mayaṁ etarahi paṭipādeyyāmā"ti vadesi. "Atthi nu kho bho Ānanda ekabhikkhupi 'yaṁ tumhe etarahi sakkarotha garuṁ karotha mānetha pūjetha, sakkatvā garuṁ katvā upanissāya viharathā'ti iti puṭṭho samāno "natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi yaṁ mayaṁ etarahi sakkaroma garuṁ karoma mānema pūjema, sakkatvā garuṁ katvā upanissāya viharāmā"ti vadesi. Imassa pana bho Ānanda bhāsitassa kathaṁ attho daṭṭhabboti.

82. Atthi kho brāhmaṇa tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena dasa pasādanīyā dhammā akkhātā, yasmiṁ no ime dhammā saṁvijjanti, taṁ mayaṁ etarahi sakkaroma garuṁ karoma mānema pūjema, sakkatvā garuṁ katvā upanissāya viharāma. Katame dasa.

---

1. Garukarotha (Sī, Syā,Kaṁ, I)   2. Garukatvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

Idha brāhmaṇa bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu. (1)

Bahussuto hoti sutadharo sutasannicayo, ye te dhammā ādikalyāṇā majjhekalyāṇā pariyosānakalyāṇā sātthaṁ sabyañjanaṁ[1] kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ abhivadanti, tathārūpāssa dhammā bahussutā honti dhātā[2] vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. (2)

Santuṭṭho hoti ( )[3] cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānappaccayabhesajjaparikkhārehi. (3)

Catunnaṁ jhānānaṁ ābhicetasikānaṁ diṭṭhadhammasukhavihārānaṁ nikāmalābhī hoti akicchalābhī akasiralābhī. (4)

Anekavihitaṁ iddhividhaṁ paccanubhoti, ekopi hutvā bahudhā hoti, bahudhāpi hutvā eko hoti, āvibhāvaṁ tirobhāvaṁ tirokuṭṭaṁ[4] tiropākāraṁ tiropabbataṁ asajjamāno gacchati seyyathāpi ākāse, pathaviyāpi ummujjanimujjaṁ karoti seyyathāpi udake, udakepi abhijjamāne gacchati seyyathāpi pathaviyaṁ, ākāsepi pallaṅkena kamati seyyathāpi pakkhī sakuṇo, imepi candimasūriye evaṁmahiddhike evaṁmahānubhāve pāṇinā parimasati[5] parimajjati, yāva brahmalokāpi kāyena vasaṁ vatteti. (5)

Dibbāya sotadhātuyā visuddhāya atikkantamānusikāya ubho sadde suṇāti dibbe ca mānuse ca ye dūre santike ca. (6)

Parasattānaṁ parapuggalānaṁ cetasā ceto paricca pajānāti, sarāgaṁ vā cittaṁ sarāgaṁ cittanti pajānāti, vītarāgaṁ vā cittaṁ vītarāgaṁ cittanti pajānāti, sadosaṁ vā cittaṁ sadosaṁ cittanti pajānāti, vītadosaṁ vā cittaṁ vītadosaṁ cittanti pajānāti, samohaṁ vā cittaṁ samohaṁ cittanti pajānāti, vītamohaṁ vā cittaṁ vītamohaṁ cittanti pajānāti, saṁkhittaṁ vā cittaṁ saṁkhittaṁ cittanti pajānāti, vikkhittaṁ vā cittaṁ vikkhittaṁ cittanti pajānāti, mahaggataṁ vā cittaṁ

1. Sātthā sabyañjanā (Sī, Syā, Kaṁ)
2. Dhatā (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. (Itarītarehi) Dī 3. 223 piṭṭhe dissati.
4. Tirokuḍḍaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)
5. Parāmasati (Ka)

mahaggataṁ cittanti pajānāti, amahaggataṁ vā cittaṁ amahaggataṁ cittanti pajānāti, sa-uttaraṁ vā cittaṁ sa-uttaraṁ cittanti pajānāti, anuttaraṁ vā cittaṁ anuttaraṁ cittanti pajānāti, samāhitaṁ vā cittaṁ samāhitaṁ cittanti pajānāti, asamāhitaṁ vā cittaṁ asamāhitaṁ cittanti pajānāti, vimuttaṁ vā cittaṁ vimuttaṁ cittanti pajānāti, avimuttaṁ vā cittaṁ avimuttaṁ cittanti pajānāti. (7)

Anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati. Seyyathidaṁ, ekampi jātiṁ dvepi jātiyo tissopi jātiyo catassopi jātiyo pañcapi jātiyo dasapi jātiyo vīsampi jātiyo tiṁsampi jātiyo cattārīsampi jātiyo paññāsampi jātiyo jātisatampi jātisahassampi jātisatasahassampi anekepi saṁvaṭṭakappe anekepi vivaṭṭakappe anekepi saṁvaṭṭavivaṭṭakappe, "amutrāsiṁ evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto amutra udapādiṁ, tatrāpāsiṁ evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapanno"ti, iti sākāraṁ sa-uddesaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati. (8)

Dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti. (9)

Āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati. (10)

Ime kho brāhmaṇa tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena dasa pasādanīyā dhammā akkhātā. Yasmiṁ no ime dhammā saṁvijjanti, taṁ mayaṁ etarahi sakkaroma garuṁ karoma mānema pūjema, sakkatvā garuṁ katvā upanissāya viharāmāti.

83. Evaṁ vutte Vassakāro brāhmaṇo Magadhamahāmatto Upanandaṁ senāpatiṁ āmantesi "taṁ kiṁ maññati bhavaṁ senāpati[1], yadime bhonto sakkātabbaṁ sakkaronti, garuṁ kātabbaṁ garuṁ karonti, mānetabbaṁ

1. Maññasi evaṁ senāpati (Syā, Kaṁ, I), maññasi senāpati (Sī), maññasi bhavaṁ senāpati (Ka)

mānenti, pūjetabbaṁ pūjenti. Tagghime[1] bhonto sakkātabbaṁ sakkaronti, garuṁ kātabbaṁ garuṁ karonti, mānetabbaṁ mānenti, pūjetabbaṁ pūjenti. Imañca hi te bhonto na sakkareyyuṁ na garuṁ kareyyuṁ na māneyyuṁ na pūjeyyuṁ, atha kiñcarahi te bhonto sakkareyyuṁ garuṁ kareyyuṁ māneyyuṁ pūjeyyuṁ, sakkatvā garuṁ katvā mānetvā pūjetvā upanissāya vihareyyunti. Atha kho Vassakāro brāhmaṇo Magadhamahāmatto āyasmantaṁ Ānandaṁ etadavoca "kahaṁ pana bhavaṁ Ānando etarahi viharatī"ti. Veḷuvane khohaṁ brāhmaṇa etarahi viharāmīti. Kacci pana bho Ānanda Veḷuvanaṁ ramaṇīyañceva appasaddañca appanigghosañca vijanavātaṁ manussarāhasseyyakaṁ[2] paṭisallānasāruppanti. Taggha brāhmaṇa Veḷuvanaṁ ramaṇīyañceva appasaddañca appanigghosañca vijanavātaṁ manussarāhasseyyakaṁ paṭisallānasāruppaṁ. Yathā taṁ tumhādisehi rakkhakehi gopakehīti. Taggha bho Ānanda Veḷuvanaṁ ramaṇīyañceva appasaddañca appanigghosañca vijanavātaṁ manussarāhasseyyakaṁ paṭisallānasāruppaṁ, yathā taṁ bhavantehi jhāyīhi jhānasīlīhi, jhāyino ceva bhavanto jhānasīlino ca.

Ekamidāhaṁ bho Ānanda samayaṁ so bhavaṁ Gotamo Vesāliyaṁ viharati Mahāvane Kūṭāgārasālāyaṁ. Atha khvāhaṁ bho Ānanda yena Mahāvanaṁ Kūṭāgārasālā, yena so bhavaṁ Gotamo tenupasaṅkamiṁ. Tatra ca pana so[3] bhavaṁ Gotamo anekapariyāyena jhānakathaṁ kathesi, jhāyī ceva so bhavaṁ Gotamo ahosi jhānasīlī ca, sabbañca pana so bhavaṁ Gotamo jhānaṁ vaṇṇesīti.

84. Na ca kho brāhmaṇa so Bhagavā sabbaṁ jhānaṁ vaṇṇesi, napi so Bhagavā sabbaṁ jhānaṁ na vaṇṇesīti. Kathaṁ rūpañca brāhmaṇa so Bhagavā jhānaṁ na vaṇṇesi. Idha brāhmaṇa ekacco kāmarāgapariyuṭṭhitena cetasā viharati kāmarāgaparetena, uppannassa ca kāmarāgassa nissaraṇaṁ yathābhūtaṁ nappajānāti, so kāmarāgaṁyeva antaraṁ karitvā jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati. Byāpādapariyuṭṭhitena cetasā viharati byāpādaparetena, uppannassa ca byāpādassa nissaraṇaṁ yathābhūtaṁ nappajānāti, so byāpādaṁyeva antaraṁ karitvā jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati.

---

1. Taggha me (Ka) 2. Manussarāhaseyyakaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Tatra ca so (Sī, I)

Thinamiddhapariyuṭṭhitena cetasā viharati thinamiddhaparetena, uppannassa ca thinamiddhassa nissaraṇaṁ yathābhūtaṁ nappajānāti, so thinamiddhaṁyeva antaraṁ karitvā jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati. Uddhaccakukkuccapariyuṭṭhitena cetasā viharati uddhaccakukkuccaparetena, uppannassa ca uddhaccakukkuccassa nissaraṇaṁ yathābhūtaṁ nappajānāti, so uddhaccakukkuccaṁyeva antaraṁ karitvā jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati. Vicikicchāpariyuṭṭhitena cetasā viharati vicikicchāparetena, uppannāya ca vicikicchāya nissaraṇaṁ yathābhūtaṁ nappajānāti, so vicikicchaṁyeva antaraṁ karitvā jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati. Evarūpaṁ kho brāhmaṇa so Bhagavā jhānaṁ na vaṇṇesi.

Kathaṁ rūpañca brāhmaṇa so Bhagavā jhānaṁ vaṇṇesi. Idha brāhmaṇa bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ. Tatiyaṁ jhānaṁ. Catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Evarūpaṁ kho brāhmaṇa so Bhagavā jhānaṁ vaṇṇesīti.

Gārayhaṁ kira bho Ānanda so bhavaṁ Gotamo jhānaṁ garahi, pāsaṁsaṁ pasaṁsi. Handa ca dāni mayaṁ bho Ānanda gacchāma, bahukiccā mayaṁ bahukaraṇīyāti. Yassadāni tvaṁ brāhmaṇa kālaṁ maññasīti. Atha kho Vassakāro brāhmaṇo Magadhamahāmatto āyasmato Ānandassa bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi.

Atha kho Gopakamoggallāno brāhmaṇo acirapakkante Vassakāre brāhmaṇe Magadhamahāmatte āyasmantaṁ Ānandaṁ etadavoca "yaṁ no mayaṁ bhavantaṁ Ānandaṁ apucchimhā, taṁ no bhavaṁ Ānando na byākāsī"ti. Nanu te brāhmaṇa avocumhā "natthi kho brāhmaṇa ekabhikkhupi tehi dhammehi sabbenasabbaṁ sabbathāsabbaṁ samannāgato, yehi dhammehi samannāgato so Bhagavā ahosi Arahaṁ Sammāsambuddho. So hi brāhmaṇa Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū

maggakovido. Maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā”ti.

Gopakamoggallānasuttaṁ niṭṭhitaṁ aṭṭhamaṁ.

---

9. Mahāpuṇṇamasutta

85. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Pubbārāme Migāramātupāsāde. Tena kho pana samayena Bhagavā tadahuposathe pannarase puṇṇāya puṇṇamāya rattiyā bhikkhusaṁghaparivuto abbhokāse nisinno hoti. Atha kho aññataro bhikkhu uṭṭhāyāsanā ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā yena Bhagavā tenañjaliṁ paṇāmetvā Bhagavantaṁ etadavoca—

Puccheyyāhaṁ bhante Bhagavantaṁ kiñcideva desaṁ, sace me Bhagavā okāsaṁ karoti pañhassa veyyākaraṇāyāti. Tena hi tvaṁ bhikkhu sake āsane nisīditvā puccha, yadākaṅkhasīti.

86. Atha kho so bhikkhu sake āsane nisīditvā Bhagavantaṁ etadavoca “ime nu kho bhante pañcupādānakkhandhā. Seyyathidaṁ, rūpupādānakkhandho vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho saṅkhārupādānakkhandho viññāṇupādānakkhandhoti. Ime kho bhikkhu pañcupādānakkhandhā. Seyyathidaṁ, rūpupādānakkhandho vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho saṅkhārupādānakkhandho viññāṇupādānakkhandhoti.

“Sādhu bhante”ti kho so bhikkhu Bhagavato bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā Bhagavantaṁ uttariṁ pañhaṁ pucchi “ime pana bhante pañcupādānakkhandhā kiṁmūlakā”ti. Ime kho bhikkhu pañcupādānakkhandhā chandamūlakāti. Taṁyeva nu kho bhante Upādānaṁ te pañcupādānakkhandhā, udāhu aññatra pañcahupādānakkhandhehi upādānanti. Na kho bhikkhu taṁyeva Upādānaṁ te pañcupādānakkhandhehi, nāpi aññatra pañcahupādānakkhandhehi Upādānaṁ. Yo kho bhikkhu pañcasu upādānakkhandhesu chandarāgo, taṁ tattha Upādānanti.

Siyā pana bhante pañcasu upādānakkhandhesu chandarāgavemattatāti. “Siyā bhikkhū”ti Bhagavā avoca. Idha bhikkhu ekaccassa evaṁ hoti

“Evaṁrūpo siyaṁ anāgatamaddhānaṁ, evaṁvedano siyaṁ anāgatamaddhānaṁ, evaṁsañño siyaṁ anāgatamaddhānaṁ, evaṁsaṅkhāro siyaṁ anāgatamaddhānaṁ, evaṁviññāṇo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti. Evaṁ kho bhikkhu siyā pañcasu upādānakkhandhesu chandarāgavemattatāti.

Kittāvatā pana bhante khandhānaṁ khandhādhivacanaṁ hotīti. Yaṁ kiñci bhikkhu rūpaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikaṁ vā sukhumaṁ vā hīnaṁ vā paṇītaṁ vā yaṁ dūre santike vā, ayaṁ rūpakkhanno. Yā kāci vedanā atītānāgatapaccuppannā ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikā vā sukhumā vā hīnā vā paṇītā vā yā dūre santike vā, ayaṁ vedanākkhandho. Yā kāci saññā atītānāgatapaccuppannā -pa-. Yā dūre santike vā, ayaṁ saññākkhandho. Ye keci saṅkhārā atītānāgatapaccuppannā ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikā vā sukhumā vā hīnā vā paṇītā vā ye dūre santike vā, ayaṁ saṅkhārākkhandho. Yaṁ kiñci viññāṇaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikaṁ vā sukhumaṁ vā hīnaṁ vā paṇītaṁ vā yaṁ dūre santike vā, ayaṁ viññāṇakkhandho. Ettāvatā kho bhikkhu khandhānaṁ khandhādhivacanaṁ hotīti.

Ko nu kho bhante hetu ko paccayo rūpakkhandhassa paññāpanāya, ko hetu ko paccayo vedanākkhandhassa paññāpanāya, ko hetu ko paccayo saññākkhandhassa paññāpanāya, ko hetu ko paccayo saṅkhārakkhandhassa paññāpanāya, ko hetu ko paccayo viññāṇakkhandhassa paññāpanāyāti.

Cattāro kho bhikkhu mahābhūtā hetu cattāro mahābhūtā paccayo rūpakkhandhassa paññāpanāya, phasso hetu phasso paccayo vedanākkhandhassa paññāpanāya, phasso hetu phasso paccayo saññākkhandhassa paññāpanāya, phasso hetu phasso paccayo saṅkhārakkhandhassa paññāpanāya, nāmarūpaṁ kho bhikkhu hetu nāmarūpaṁ paccayo viññāṇakkhandhassa paññāpanāyāti.

87. Kathaṁ pana bhante sakkāyadiṭṭhi hotīti. Idha bhikkhu assutavā puthujjano ariyānaṁ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme

avinīto sappurisānaṁ adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṁ attato samanupassati, rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Vedanaṁ attato samanupassati, vedanāvantaṁ vā attānaṁ, attani vā vedanaṁ, vedanāya vā attānaṁ. Saññaṁ attato samanupassati, saññāvantaṁ vā attānaṁ, attani vā saññaṁ, saññāya vā attānaṁ. Saṅkhāre attato samanupassati, saṅkhāravantaṁ vā attānaṁ, attani vā saṅkhāre, saṅkhāresu vā attānaṁ. Viññāṇaṁ attato samanupassati, viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Evaṁ kho bhikkhu sakkāyadiṭṭhi hotīti.

Kathaṁ pana bhante sakkāyadiṭṭhi na hotīti. Idha bhikkhu sutavā ariyasāvako ariyānaṁ dassāvī ariyadhammassa kovido ariyadhamme suvinīto sappurisānaṁ dassāvī sappurisadhammassa kovido sappurisadhamme suvinīto na rūpaṁ attato samanupassati, na rūpavantaṁ vā attānaṁ, na attani vā rūpaṁ, na rūpasmiṁ vā attānaṁ. Na vedanaṁ attato samanupassati, na vedanāvantaṁ vā attānaṁ, na attani vā vedanaṁ, na vedanāya vā attānaṁ. Na saññaṁ attato samanupassati, na saññāvantaṁ vā attānaṁ, na attani vā saññaṁ, na saññāya vā attānaṁ. Na saṅkhāre attato samanupassati, na saṅkhāravantaṁ vā attānaṁ, na attani vā saṅkhāre, na saṅkhāresu vā attānaṁ. Na viññāṇaṁ attato samanupassati, na viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, na attani vā viññāṇaṁ, na viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Evaṁ kho bhikkhu sakkāyadiṭṭhi na hotīti.

88. Ko nu kho bhante rūpe assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇaṁ. Ko vedanāya assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇaṁ. Ko saññāya assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇaṁ. Ko saṅkhāresu assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇaṁ. Ko viññāṇe assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇanti. Yaṁ kho bhikkhu rūpaṁ paṭicca uppajjati sukhaṁ somanassaṁ, ayaṁ rūpe assādo. Yaṁ rūpaṁ aniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, ayaṁ rūpe ādīnavo. Yo rūpe chandarāgavinayo chandarāgappahānaṁ, idaṁ rūpe nissaraṇaṁ. Yaṁ kho[1] bhikkhu vedanaṁ paṭicca.

1. Yañca (Syā, Kaṁ)

Saññaṁ paṭicca. Saṅkhāre paṭicca. Viññāṇaṁ paṭicca uppajjati sukhaṁ somanassaṁ, ayaṁ viññāṇe assādo. Yaṁ viññāṇaṁ aniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, ayaṁ viññāṇe ādīnavo. Yo viññāṇe chandarāgavinayo chandarāgappahānaṁ, idaṁ viññāṇe nissaraṇanti.

89. Kathaṁ pana bhante jānato kathaṁ passato imasmiṁ ca saviññāṇake kāye bahiddhā ca sabbanimittesu ahaṁkāramamaṁkāramānānusayā na hontīti. Yaṁ kiñci bhikkhu rūpaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikaṁ vā sukhumaṁ vā hīnaṁ vā paṇītaṁ vā yaṁ dūre santike vā, sabbaṁ rūpaṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya passati. Yā kāci vedanā. Yā kāci saññā. Ye keci saṅkhārā. Yaṁ kiñci viññāṇaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikaṁ vā sukhumaṁ vā hīnaṁ vā paṇītaṁ vā yaṁ dūre santike vā, sabbaṁ viññāṇaṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya passati. Evaṁ kho bhikkhu jānato evaṁ passato imasmiṁ ca saviññāṇake kāye bahiddhā ca sabbanimittesu ahaṁkāramamaṁkāramānusayā na hontīti.

90. Atha kho aññatarassa bhikkhuno evaṁ cetaso parivitakko udapādi "iti kira bho rūpaṁ anattā, vedanā anattā, saññā anattā, saṅkhārā anattā, viññāṇaṁ anattā, anattakatāni kammāni kamattānaṁ[1] phusissantī"ti. Atha kho Bhagavā tassa bhikkhuno cetasā cetoparivitakkamaññāya bhikkhū āmantesi "thānaṁ kho panetaṁ bhikkhave vijjati, yaṁ idhekacco moghapuriso avidvā avijjāgato taṇhādhipateyyena cetasā satthu sāsanaṁ atidhāvitabbaṁ maññeyya 'Iti kira bho rūpaṁ anattā, vedanā anattā, saññā anattā, saṅkhārā anattā, viññāṇaṁ anattā, anattakatāni kammāni kamattānaṁ phusissantī'ti". Paṭivinītā[2] kho me tumhe bhikkhave tatra tatra dhammesu.

Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, rūpaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No

1. Kathamattānaṁ (Saṁ 2. 85 piṭṭhe)
2. Paṭicca vinītā (Sī, I), paṭipucchāmi vinītā (Syā, Kaṁ)

hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, vedanā. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Tasmātiha bhikkhave yaṁ kiñci rūpaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikaṁ vā sukhumaṁ vā hīnaṁ vā paṇītaṁ vā yaṁ dūre santike vā, sabbaṁ rūpaṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ. Yā kāci vedanā. Yā kāci saññā. Ye keci saṅkhārā. Yaṁ kiñci viññāṇaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ ajjhattaṁ vā bahiddhā vā oḷārikaṁ vā sukhumaṁ vā hīnaṁ vā paṇītaṁ vā yaṁ dūre santike vā, sabbaṁ viññāṇaṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ. Evaṁ passaṁ bhikkhave sutavā ariyasāvako rūpasmiṁpi nibbindati, vedanāyapi nibbindati, saññāyapi nibbindati, saṅkhāresupi nibbindati, viññāṇasmiṁpi nibbindati. Nibbindaṁ virajjati, virāgā vimuccati, vimuttasmiṁ "vimuttam"iti ñāṇaṁ hoti, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti pajānātīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti. Imasmiṁ ca pana veyyākaraṇasmiṁ bhaññamāne saṭṭhimattānaṁ bhikkhūnaṁ anupādāya āsavehi cittāni vimucciṁsūti.

Mahāpuṇṇamasuttaṁ niṭṭhitaṁ navamaṁ.

---

10. Cūḷapuṇṇamasutta

91. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Pubbārāme Migāramātupāsāde. Tena kho pana samayena Bhagavā tadahuposathe pannarase puṇṇāya puṇṇamāya rattiyā bhikkhusaṁghaparivuto abbhokāse nisinno hoti. Atha kho Bhagavā tuṇhībhūtaṁ tuṇhībhūtaṁ bhikkhusaṁghaṁ anuviloketvā bhikkhū āmantesi "jāneyya nu kho bhikkhave asappuriso asappurisaṁ 'asappuriso ayaṁ bhavan'ti". No hetaṁ bhante. Sādhu bhikkhave, aṭṭhānametaṁ bhikkhave

anavakāso, yaṁ asappuriso asappurisaṁ jāneyya "asappuriso ayaṁ bhavan"ti. Jāneyya pana bhikkhave asappuriso sappurisaṁ "sappuriso ayaṁ bhavan"ti. No hetaṁ bhante. Sādhu bhikkhave, etampi kho bhikkhave aṭṭhānaṁ anavakāso, yaṁ asappuriso sappurisaṁ jāneyya "sappuriso ayaṁ bhavan"ti. Asappuriso bhikkhave assaddhammasamannāgato hoti, asappurisabhatti[1] hoti, asappurisacintī hoti, asappurisamantī hoti, asappurisavāco hoti, asappurisakammanto hoti, asappurisadiṭṭhi[2] hoti, asappurisadānaṁ deti.

Kathañca bhikkhave asappuriso assaddhammasamannāgato hoti, idha bhikkhave asappuriso assaddho hoti, ahirito hoti, anottappī hoti, appassuto hoti, kusīto hoti, muṭṭhassati hoti, duppañño hoti. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso assaddhammasamannāgato hoti. (1)

Kathañca bhikkhave asappuriso asappurisabhatti hoti, idha bhikkhave asappurisassa ye te samaṇabrāhmaṇā assaddhā ahirikā anottappino appassutā kusītā muṭṭhassatino duppaññā, tyāssa mittā honti te sahāyā. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso asappurisabhatti hoti. (2)

Kathañca bhikkhave asappuriso asappurisacintī hoti, idha bhikkhave asappuriso attabyābādhāyapi ceteti, parabyābādhāyapi ceteti, ubhayabyābādhāyapi ceteti. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso asappurisacintī hoti. (3)

Kathañca bhikkhave asappuriso asappurisamantī hoti, idha bhikkhave asappuriso attabyābādhāyapi manteti, parabyābādhāyapi manteti, ubhayabyādhāyapi manteti. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso asappurisamantī hoti. (4)

Kathañca bhikkhave asappuriso asappurisavāco hoti, idha bhikkhave asappuriso musāvādī hoti, pisuṇavāco hoti, pharusavāco

1. Asappurisabhattī (sabbattha)
2. Asappurisadiṭṭhī (sabbattha)

hoti, samphappalāpī hoti. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso asappurisavāco hoti. (5)

Kathañca bhikkhave asappuriso asappurisakammanto hoti, idha bhikkhave asappuriso pāṇātipātī hoti, adinnādāyī hoti, kāmesumicchācārī hoti. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso asappurisakammanto hoti. (6)

Kathañca bhikkhave asappuriso asappurisadiṭṭhi hoti, idha bhikkhave asappuriso evaṁdiṭṭhi[1] hoti "natthi dinnaṁ, natthi yiṭṭhaṁ, natthi hutaṁ, natthi sukatadukkaṭānaṁ[2] kammānaṁ phalaṁ vipāko, natthi ayaṁ loko, natthi paro loko, natthi mātā, natthi pitā, natthi sattā opapātikā, natthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā[3] sammāpaṭipannā, ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentī"ti. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso asappurisadiṭṭhi hoti. (7)

Kathañca bhikkhave asappuriso asappurisadānaṁ deti, idha bhikkhave asappuriso asakkaccaṁ dānaṁ deti, asahatthā dānaṁ deti, acittīkatvā dānaṁ deti, apaviṭṭhaṁ dānaṁ deti, anāgamanadiṭṭhiko dānaṁ deti. Evaṁ kho bhikkhave asappuriso asappurisadānaṁ deti. (8)

So bhikkhave asappuriso evaṁ assaddhammasamannāgato evaṁ asappurisabhatti evaṁ asappurisacintī evaṁ asappurisamantī evaṁ asappurisavāco evaṁ asappurisakammanto evaṁ asappurisadiṭṭhi evaṁ asappurisadānaṁ datvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā yā asappurisānaṁ gati, tattha upapajjati. Kā ca bhikkhave asappurisānaṁ gati, nirayo vā tiracchānayoni vā.

92. Jāneyya nu kho bhikkhave sappuriso sappurisaṁ "sappuriso ayaṁ bhavan"ti. Evaṁ bhante. Sādhu bhikkhave, ṭhānametaṁ bhikkhave vijjati, yaṁ sappuriso sappurisaṁ jāneyya "sappuriso ayaṁ bhavan"ti. Jāneyya pana bhikkhave sappuriso asappurisaṁ "asappuriso ayaṁ bhavan"ti. Evaṁ bhante. Sādhu bhikkhave, etampi kho bhikkhave ṭhānaṁ vijjati, yaṁ sappuriso asappurisaṁ jāneyya "asappuriso ayaṁ bhavan"ti. Sappuriso bhikkhave saddhammasamannāgato hoti, sappurisabhatti hoti,

1. Evaṁdiṭṭhī (Sī, I), evaṁdiṭṭhiko (Syā, Kaṁ) 2. Sukkaṭadukkaṭānaṁ (Sī, I)
3. Samaggatā (Ka)

sappurisacintī hoti, sappurisamantī hoti, sappurisavāco hoti, sappurisakammanto hoti, sappurisadiṭṭhi hoti, sappurisadānaṁ deti.

Kathañca bhikkhave sappuriso saddhammasamannāgato hoti, idha bhikkhave sappuriso saddho hoti, hirimā hoti, ottappī hoti, bahussuto hoti, āraddhavīriyo hoti, upaṭṭhitassati hoti, paññavā hoti. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso saddhammasamannāgato hoti. (1)

Kathañca bhikkhave sappuriso sappurisabhatti hoti, idha bhikkhave sappurisassa ye te samaṇabrāhmaṇā saddhā hirimanto ottappino bahussutā āraddhavīriyā upaṭṭhitassatino paññavanto, tyāssa mittā honti te sahāyā. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso sappurisabhatti hoti. (2)

Kathañca bhikkhave sappuriso sappurisacintī hoti, idha bhikkhave sappuriso nevattabyābādhāya ceteti, na parabyābādhāya ceteti, na ubhayabyābādhāya ceteti. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso sappurisacintī hoti. (3)

Kathañca bhikkhave sappuriso sappurisamantī hoti, idha bhikkhave sappuriso nevattabyādhāya manteti, na parabyābādhāya manteti, na ubhayabyābādhāya manteti. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso sappurisamantī hoti. (4)

Kathañca bhikkhave sappuriso sappurisavāco hoti, idha bhikkhave sappuriso musāvādā paṭivirato hoti, pisuṇāya vācāya paṭivirato hoti, pharusāya vācāya paṭivirato hoti, samphappalāpā paṭivirato hoti. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso sappurisavāco hoti. (5)

Kathañca bhikkhave sappuriso sappurisakammanto hoti, idha bhikkhave sappuriso pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso sappurisakammanto hoti. (6)

Kathañca bhikkhave sappuriso sappurisadiṭṭhi hoti, idha bhikkhave sappuriso evaṁdiṭṭhi hoti "atthi dinnaṁ, atthi yiṭṭhaṁ, atthi hutaṁ, atthi sukatadukkaṭānaṁ kammānaṁ phalaṁ vipāko, atthi ayaṁ loko, atthi paro loko, atthi mātā, atthi pitā, atthi sattā opapātikā, atthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā, ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentī"ti. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso sappurisadiṭṭhi hoti. (7)

Kathañca bhikkhave sappuriso sappurisadānaṁ deti, idha bhikkhave sappuriso sakkaccaṁ dānaṁ deti, sahatthā dānaṁ deti, cittīkatvā dānaṁ deti, anapaviṭṭhaṁ dānaṁ deti, āgamanadiṭṭhiko dānaṁ deti. Evaṁ kho bhikkhave sappuriso sappurisadānaṁ deti. (8)

So bhikkhave sappuriso evaṁ saddhammasamannāgato evaṁ sappurisabhatti evaṁ sappurisacintī evaṁ sappurisamantī evaṁ sappurisavāco evaṁ sappurisakammanto evaṁ sappurisadiṭṭhi evaṁ sappurisadānaṁ datvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā yā sappurisānaṁ gati, tattha upapajjati. Kā ca bhikkhave sappurisānaṁ gati, devamahattatā vā manussamahattatā vāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Cūḷapuṇṇamasuttaṁ niṭṭhitaṁ dasamaṁ.

Devadahavaggo niṭṭhito paṭhamo.

Tassuddānaṁ

Devadahaṁ Pañcattayaṁ, Kinti Sāma Sunakkhattaṁ.
Sappāyagaṇagopaka, Mahāpuṇṇacūḷapuṇṇañcāti.

2. Anupadavagga

1. Anupadasutta

93. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Paṇḍito bhikkhave Sāriputto, mahāpañño bhikkhave Sāriputto, puthupañño bhikkhave Sāriputto, hāsapañño[1] bhikkhave Sāriputto, javanapañño bhikkhave Sāriputto, tikkhapañño bhikkhave Sāriputto, nibbedhikapañño bhikkhave Sāriputto. Sāriputto bhikkhave aḍḍhamāsaṁ anupadadhammavipassanaṁ vipassati. Tatridaṁ bhikkhave Sāriputtassa anupadadhammavipassanāya hoti.

94. Idha bhikkhave Sāriputto vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ye ca paṭhame jhāne[2] dhammā vitakko vicāro ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca phasso vedanā saññā cetanā cittaṁ chando adhimokkho vīriyaṁ sati upekkhā manasikāro. Tyāssa dhammā anupadavavatthitā honti, tyāssa dhammā viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. So evaṁ pajānāti "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho[3] vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa[4] hoti. (1)

Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ye ca dutiye jhāne dhammā ajjhattaṁ sampasādo ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca phasso vedanā saññā

---

1. Hāsupañño (Sī, I)
2. Paṭhamajjhāne (Ka-Sī, I, Ka)
3. Appaṭibandho (Ka)
4. Atthitevassa (Sī, I)

cetanā cittaṁ chando adhimokkho vīriyaṁ sati upekkhā manasikāro. Tyāssa dhammā anupadavavatthitā honti, tyāssa dhammā viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. So evaṁ pajānāti "evaṁ kira me dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa hoti. (2)

Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati, sato ca sampajāno sukhañca kāyena paṭisaṁvedeti. Yaṁ taṁ ariyā ācikkhanti "upekkhako satimā sukhavihārī"ti, tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ye ca tatiye jhāne dhammā sukhañca sati ca sampajaññañca cittekaggatā ca phasso vedanā saññā cetanā cittaṁ chando adhimokkho vīriyaṁ sati upekkhā manasikāro. Tyāssa dhammā anupadavavatthitā honti, tyāssa dhammā viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. So evaṁ pajānāti "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa hoti. (3)

Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā adukkhamasukhaṁ upekkhā satipārisuddhiṁ catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ye ca catutthe jhāne dhammā upekkhā adukkhamasukhā vedanā passaddhattā cetaso anābhogo satipārisuddhi cittekaggatā ca phasso vedanā saññā cetanā cittaṁ chando adhimokkho vīriyaṁ sati upekkhā manasikāro. Tyāssa dhammā anupadavavatthitā honti, tyāssa dhammā viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. So evaṁ pajānāti "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādikatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa hoti. (4)

Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto sabbaso rūpasaññānaṁ samatikkamā paṭighasaññānaṁ atthaṅgamā nānattasaññānaṁ amanasikārā "ananto ākāso"ti ākāsānañcāyatanaṁ upasampajja viharati. Ye ca ākāsānañcāyatane dhammā ākāsānañcāyatasaññā ca cittekaggatā ca phasso vedanā saññā cetanā cittaṁ chando adhimokkho vīriyaṁ sati upekkhā manasikāro. Tyāssa dhammā anupadavavatthitā honti, tyāssa dhammā viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. So evaṁ pajānāti "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa hoti. (5)

Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma "anantaṁ viññāṇan"ti viññāṇañcāyatanaṁ upasampajja viharati. Ye ca viññāṇañcāyatane dhammā viññāṇañcāyatanasaññā ca cittekaggatā ca phasso vedanā saññā cetanā cittaṁ chando adhimokkho vīriyaṁ sati upekkhā manasikāro. Tyāssa dhammā anupadavavatthitā honti, tyāssa dhammā viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. So evaṁ pajānāti "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa hoti.(6)

Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanaṁ upasampajja viharati. Ye ca ākiñcaññāyatane dhammā ākiñcaññāyatanasaññā ca cittekaggatā ca phasso vedanā saññā cetanā cittaṁ chando adhimokkho vīriyaṁ sati upekkhā manasikāro. Tyāssa dhammā anupadavavatthitā honti, tyāssa dhammā viditā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. So evaṁ pajānāti "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho

vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa hoti. (7)

95. Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto sabbaso ākiñcaññāyatanaṁ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasampajja viharati. So tāya samāpattiyā sato vuṭṭhahati, so tāya samāpattiyā sato vuṭṭhahitvā ye dhammā[1] atītā niruddhā vipariṇatā, te dhamme samanupassati "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "atthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā atthitvevassa hoti. (8)

96. Puna caparaṁ bhikkhave Sāriputto sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṁ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṁ upasampajja viharati, paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā honti. So tāya samāpattiyā sato vuṭṭhahati, so tāya samāpattiyā sato vuṭṭhahitvā ye dhammā[1] atītā niruddhā vipariṇatā, te dhamme samanupassati "evaṁ kirame dhammā ahutvā sambhonti, hutvā paṭiventī"ti. So tesu dhammesu anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharati, so "natthi uttari nissaraṇan"ti pajānāti. Tabbahulīkārā natthitvevassa hoti. (9)

97. Yaṁ kho taṁ bhikkhave sammā vadamāno vadeyya "vasippatto pāramippatto ariyasmiṁ sīlasmiṁ, vasippatto pāramippatto ariyasmiṁ samādhismiṁ, vasippatto pāramippatto ariyāya paññāya, vasippatto pāramippatto ariyāya vimuttiyā"ti. Sāriputtameva taṁ sammā vadamāno vadeyya "vasippatto pāramippatto ariyasmiṁ sīlasmiṁ, vasippatto pāramippatto ariyasmiṁ samādhismiṁ, vasippatto pāramippatto ariyāya paññāya, vasippatto pāramippatto ariyāya vimuttiyā"ti. Yaṁ kho taṁ

---

1. Ye te dhammā (Sī)

bhikkhave sammā vadamāno vadeyya "bhagavato putto oraso mukhato jāto dhammajo dhammanimmito dhammadāyādo, no āmisadāyādo"ti. Sāriputtameva taṁ sammā vadamāno vadeyya "bhagavato putto oraso mukhato jāto dhammajo dhammanimmito dhammadāyādo, no āmisadāyādo"ti. Sāriputto bhikkhave Tathāgatena anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ sammadeva anuppavattetīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Anupadasuttaṁ niṭṭhitaṁ paṭhamaṁ.

---

2. Chabbisodhanasutta

98. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Idha bhikkhave bhikkhu aññaṁ byākaroti "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, 'nāparaṁ itthattāyā'ti pajānāmī"ti. Tassa bhikkhave bhikkhuno bhāsitaṁ neva abhinanditabbaṁ nappaṭikkositabbaṁ. Anabhinanditvā appaṭikkositvā pañho pucchitabbo. Cattārome āvuso vohārā tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātā. Katame cattāro, diṭṭhe diṭṭhavāditā sute sutavāditā mute mutavāditā viññāte viññātavāditā. Ime kho āvuso cattāro vohārā tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātā. Kathaṁ jānato panāyasmato kathaṁ passato imesu catūsu vohāresu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Khīṇāsavassa bhikkhave bhikkhuno vusitavato katakaraṇīyassa ohitabhārassa anuppattasadatthassa parikkhīṇabhavasaṁyojanassa sammadaññāvimuttassa ayamanudhammo hoti veyyākaraṇāya. Diṭṭhe kho ahaṁ āvuso anupāyo anapāyo

anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharāmi. Sute kho ahaṁ āvuso -pa-. Mute kho ahaṁ āvuso -pa-. Viññāte kho ahaṁ āvuso anupāyo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaṁyutto vimariyādīkatena cetasā viharāmi. Evaṁ kho me āvuso jānato evaṁ passato imesu catūsu vohāresu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Tassa bhikkhave bhikkhuno "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditabbaṁ anumoditabbaṁ, "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uttariṁ pañho pucchitabbo.

99. Pañcime āvuso upādānakkhandhā tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātā. Katame pañca, seyyathidaṁ, rūpupādānakkhandho vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho saṅkhārupādānakkhandho viññāṇupādānakkhandho. Ime kho āvuso pañcupādānakkhandhā tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātā. Kathaṁ jānato panāyasmato kathaṁ passato imesu pañcasu upādānakkhandhesu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Khīṇāsavassa bhikkhave bhikkhuno vusitavato katakaraṇīyassa ohitabhārassa anuppattasadatthassa parikkhīṇabhavasaṁyojanassa sammadaññāvimuttassa ayamanudhammo hoti veyyākaraṇāya. Rūpaṁ kho ahaṁ āvuso abalaṁ virāgunaṁ[1] anassāsikanti viditvā ye rūpe upāyūpādānā[2] cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tesaṁ khayā virāgā nirodhā cāgā paṭinissaggā "vimuttaṁ me cittan"ti pajānāmi. Vedanaṁ kho ahaṁ āvuso -pa-. Saññaṁ kho ahaṁ āvuso. Saṅkhāre kho ahaṁ āvuso. Viññāṇaṁ kho ahaṁ āvuso abalaṁ virāgunaṁ anassāsikanti viditvā ye viññāṇe upāyūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tesaṁ khayā virāgā nirodhā cāgā paṭissaggā "vimuttaṁ me cittan"ti pajānāmi. Evaṁ kho me āvuso jānato evaṁ passato imesu pañcasu upādānakkhandhesu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Tassa bhikkhave bhikkhuno "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditabbaṁ anumoditabbaṁ, "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uttariṁ pañho pucchitabbo.

---

1. Virāgaṁ (Sī, I), virāgutaṁ (Ṭīkā)
2. Upayūpādānā (Ka)

100. Chayimā āvuso dhātuyo tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātā. Katamā cha, pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātu ākāsadhātu viññāṇadhātu. Imā kho āvuso cha dhātuyo tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātā. Kathaṁ jānato panāyasmato kathaṁ passato imāsu chasu dhātūsu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Khīṇāsavassa bhikkhave bhikkhuno vusitavato katakaraṇīyassa ohitabhārassa anuppattasadatthassa parikkhīṇabhavasaṁyojanassa sampadaññāvimuttassa ayamanudhammo hoti veyyākaraṇāya. Pathavīdhātuṁ kho ahaṁ āvuso na attato upagacchiṁ, na ca pathavīdhātunissitaṁ attānaṁ. Ye ca pathavīdhātunissitā upāyūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tesaṁ khayā virāgā nirodhā cāgā paṭinissaggā "vimuttaṁ me cittan"ti pajānāmi. Āpodhātuṁ kho ahaṁ āvuso -pa-. Tejodhātuṁ kho ahaṁ āvuso. Vāyodhātuṁ kho ahaṁ āvuso. Ākāsadhātuṁ kho ahaṁ āvuso. Viññāṇadhātuṁ kho ahaṁ āvuso na attato upagacchiṁ, na ca viññāṇadhātunissitaṁ attānaṁ. Ye ca viññāṇadhātunissitā upāyūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tesaṁ khayā virāgā nirodhā cāgā paṭinissaggā "vimuttaṁ me cittan"ti pajānāmi. Evaṁ kho me āvuso jānato evaṁ passato imāsu chasu dhātūsu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Tassa bhikkhave bhikkhuno "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditabbaṁ anumoditabbaṁ, "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uttariṁ pañho pucchitabbo.

101. Cha kho panimāni āvuso ajjhattikabāhirāni[1] āyatanāni tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātāni. Katamāni cha, cakkhu ceva rūpā ca sotañca saddā ca ghānañca gandhā ca jivhā ca rasā ca kāyo ca phoṭṭhabbā ca mano ca dhammā ca. Imāni kho āvuso cha ajjhattikabāhirāni āyatanāni tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena sammadakkhātāni. Kathaṁ jānato panāyasmato kathaṁ passato imesu chasu ajjhattikabāhiresu

---

1. Ajjhattikāni bāhirāni (Syā, Kaṁ, I)

āyatanesu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Khīṇāsavassa bhikkhave bhikkhuno vusitavato katakaraṇīyassa ohitabhārassa anuppattasadatthassa parikkhīṇabhavasaṁyojanassa sammadaññāvimuttassa ayamanudhammo hoti veyyākaraṇāya. Cakkhusmiṁ āvuso rūpe cakkhuviññāṇe cakkhuviññāṇaviññātabbesu dhammesu yo chando yo rāgo yā nandī[1] yā taṇhā ye ca upāyūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tesaṁ khayā virāgā nirodhā cāgā paṭinissaggā "vimuttaṁ me cittan"ti pajānāmi. Sotasmiṁ āvuso sadde sotaviññāṇe -pa-. Ghānasmiṁ āvuso gandhe ghānaviññāṇe. Jivhāya āvuso rase jivhāviññāṇe. Kāyasmiṁ āvuso phoṭṭhabbe kāyaviññāṇe. Manasmiṁ āvuso dhamme manoviññāṇe manoviññāṇaviññātabbesu dhammesu yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye ca upāyūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tesaṁ khayā virāgā nirodhā cāgā paṭinissaggā "vimuttaṁ me cittan"ti pajānāmi. Evaṁ kho me āvuso jānato evaṁ passato imesu chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttanti. Tassa bhikkhave bhikkhuno "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditabbaṁ anumoditabbaṁ, "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uttariṁ pañho pucchitabbo.

102. Kathaṁ jānato panāyasmato kathaṁ passato imasmiṁ ca saviññāṇake kāye bahiddhā ca sabbanimittesu ahaṅkāramamaṅkāramānānusayā samūhatāti[2]. Khīṇāsavassa bhikkhave bhikkhuno vusitavato katakaraṇīyassa ohitabhārassa anuppattasadatthassa parikkhīṇabhavasaṁyojanassa sammadaññāvimuttassa ayamanudhammo hoti veyyākaraṇāya. Pubbe kho ahaṁ āvuso agāriyabhūto samāno aviddasu ahosiṁ, tassa me Tathāgato vā Tathāgatasāvako vā dhammaṁ desesi, tāhaṁ dhammaṁ sutvā Tathāgate saddhaṁ paṭilabhiṁ, so tena saddhāpaṭilātena samannāgato iti paṭisañcikkhiṁ "sambādho gharāvāso rajāpatho, abbhokāso pabbajjā, na yidaṁ sukaraṁ agāraṁ ajjhāvasatā ekantaparipuṇṇaṁ ekantaparisuddhaṁ saṅkhalikhitaṁ brahmacariyaṁ carituṁ, yaṁnūnāhaṁ kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā

---

1. Nandi (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Susamūhatāti (Sī, Syā, Kaṁ, I)

agārasmā anagāriyaṁ pabbajeyyan”ti. So kho ahaṁ āvuso aparena samayena appaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya mahantaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya appaṁ vā ñātiparivaṭṭaṁ pahāya mahantaṁ vā ñātiparivaṭṭaṁ pahāya kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajiṁ, so evaṁ pabbajito samāno bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno pāṇātipātaṁ pahāya pāṇātipātā paṭivirato ahosiṁ nihitadaṇḍo nihitasattho lajjī dayāpanno sabbapāṇabhūtahitānukampī vihāsiṁ. Adinnādānaṁ pahāya adinnādānā paṭivirato ahosiṁ dinnādāyī dinnapāṭikaṅkhī, athenena sucibhūtena attanā vihāsiṁ. Abrahmacariyaṁ pahāya brahmacārī ahosiṁ ārācārī virato methunā gāmadhammā. Musāvādaṁ pahāya musāvādā paṭivirato ahosiṁ saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṁvādako lokassa. Pisuṇaṁvācaṁ pahāya pisuṇāya vācāya paṭivirato ahosiṁ, ito sutvā na amutra akkhātā imesaṁ bhedāya, amutra vā sutvā na imesaṁ akkhātā amūsaṁ bhedāya, iti bhinnānaṁ vā sandhātā, sahitānaṁ vā anuppadātā, samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇiṁ vācaṁ bhāsitā ahosiṁ. Pharusaṁ vācaṁ pahāya pharusāya vācāya paṭivirato ahosiṁ, yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemanīyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā, tathārūpiṁ vācaṁ bhāsitā ahosiṁ. Samphappalāpaṁ pahāya sampappalāpā paṭivirato ahosiṁ kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī, nidhānavatiṁ vācaṁ bhāsitā ahosiṁ kālena sāpadesaṁ pariyantavatiṁ atthasaṁhitaṁ.

So bījagāmabhūtagāmasamārambhā paṭivirato ahosiṁ. Ekabhattiko ahosiṁ rattūparato virato vikālabhojanā. Naccagītavāditavisūkadassanā paṭivirato ahosiṁ. Mālāgandhavilepanadhāraṇamaṇḍanavibhūsanaṭṭhānā paṭivirato ahosiṁ. Uccāsayanamahāsayanā paṭivirato ahosiṁ. Jātarūparajatapaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Āmakadhaññapaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Āmakamaṁsapaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Itthikumārikapaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Dāsidāsapaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Ajeḷakapaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Kukkuṭasūkarapaṭiggahaṇā paṭivirato

ahosiṁ. Hatthigavassavaḷavapaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Khettavatthupaṭiggahaṇā paṭivirato ahosiṁ. Dūteyyapahiṇagamanānuyogā paṭivirato ahosiṁ. Kayavikkayā paṭivirato ahosiṁ. Tulākūṭakaṁsakūṭamānakūṭā paṭivirato ahosiṁ. Ukkoṭanavañcananikatisāciyogā paṭivirato ahosiṁ, chedanavadhabandhanaviparāmosa-ālopasahasākārā paṭivirato ahosiṁ.

So santuṭṭho ahosiṁ kāyaparihārikena cīvarena kucchiparihārikena piṇḍapātena, so yena yeneva[1] pakkamiṁ, samādāyeva pakkamiṁ. Seyyathāpi nāma pakkhī sakuṇo yena yeneva ḍeti, sapattabhārova ḍeti. Evameva kho ahaṁ āvuso santuṭṭho ahosiṁ kāyaparihārikena cīvarena kucchiparihārikena piṇḍapātena, so yena yeneva pakkamiṁ, samādāyeva pakkamiṁ. So iminā ariyena sīlakkhandhena samannāgato ajjhattaṁ anavajjasukhaṁ paṭisaṁvedesiṁ.

103. So cakkhunā rūpaṁ disvā na nimittaggāhī ahosiṁ nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ cakkhundriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjiṁ, rakkhiṁ cakkhundriyaṁ, cakkhundriye saṁvaraṁ āpajjiṁ. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā -pa-. Jivhāya rasaṁ sāyitvā -pa-. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā -pa-. Manasā dhammaṁ viññāya na nimittaggāhī ahosiṁ nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ manindriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjiṁ, rakkhiṁ manindriyaṁ, manindriye saṁvaraṁ āpajjiṁ. So iminā ariyena indriyasaṁvarena samannāgato ajjhattaṁ abyāsekasukhaṁ paṭisaṁvedesiṁ.

So abhikkante paṭikkante sampajānakārī ahosiṁ, ālokite vilokite sampajānakārī ahosiṁ, samiñjite pasārite sampajānakārī ahosiṁ, saṁghāṭipattacīvaradhāraṇe sampajānakārī ahosiṁ, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī ahosiṁ, uccārapassāvakamme sampajānakārī ahosiṁ, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhībhāve sampajānakārī ahosiṁ.

---

1. Yena yena ca (Ka)

So iminā ca ariyena sīlakkhandhena samannāgato (imāya ca ariyāya santuṭṭhiyā samannāgato)[1] iminā ca ariyena indriyasaṁvarena samannāgato iminā ca ariyena satisampajaññena samannāgato vivittaṁ senāsanaṁ bhajiṁ araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjaṁ. So pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto nisīdiṁ pallaṅkaṁ ābhujitvā ujuṁ kāyaṁ paṇidhāya parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā.

So abhijjhaṁ loke pahāya vigatābhijjhena cetasā vihāsiṁ, abhijjhāya cittaṁ parisodhesiṁ. Byāpādapadosaṁ pahāya abyāpannacitto vihāsiṁ sabbapāṇabhūtahitānukampī, byāpādapadosā cittaṁ parisodhesiṁ. Thinamiddhaṁ pahāya vigatathinamiddho vihāsiṁ ālokasaññī sato sampajāno, thinamiddhā cittaṁ parisodhesiṁ. Uddhaccakukkuccaṁ pahāya anuddhato vihāsiṁ ajjhattaṁ vūpasantacitto, uddhaccakukkuccā cittaṁ parisodhesiṁ. Vicikicchaṁ pahāya tiṇṇavicikiccho vihāsiṁ akathaṁkathī kusalesu dhammesu, vicikicchāya cittaṁ parisodhesiṁ.

104. So ime pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalīkaraṇe vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja vihāsiṁ. Vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ -pa- tatiyaṁ jhānaṁ -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja vihāsiṁ.

So evaṁ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte āsavānaṁ khayañāṇāya cittaṁ abhininnāmesiṁ, so "idaṁ dukkhan"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ, "ayaṁ dukkhasamudayo"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ, "ayaṁ dukkhanirodhā"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ, "ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ. "Ime āsavā"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ, "ayaṁ āsavasamudayo"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ, "ayaṁ āsavanirodho"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ, "ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadā"ti yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ, tassa me evaṁ jānato

---

1. Passa Ma 1 Cūḷahatthipadopame (239) piṭṭhe.

evaṁ passato kāmāsavāpi cittaṁ vimuccittha, bhavāsavāpi cittaṁ vimuccittha, avijjāsavāpi cittaṁ vimuccittha, vimuttasmiṁ "vimuttam"Iti ñāṇaṁ ahosi, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti abbhaññāsiṁ. Evaṁ kho me āvuso jānato evaṁ passato imasmiṁ ca saviññāṇake kāye bahiddhā ca sabbanimittesu ahaṅkāramamaṅkāramānānusayā samūhatāti. Tassa bhikkhave bhikkhuno "sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditabbaṁ anumoditabbaṁ. "Sādhū"ti bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā evamassa vacanīyo "lābhā no āvuso, suladdhaṁ no āvuso, ye mayaṁ āyasmantaṁ tādisaṁ sabrahmacāriṁ samanupassāmā"ti[1].

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Chabbisodhanasuttaṁ niṭṭhitaṁ dutiyaṁ.

3. Sappurisasutta

105. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "sappurisadhammañca vo bhikkhave desessāmi asappurisadhammañca, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ, Bhagavā etadavoca—

Katamo ca bhikkhave asappurisadhammo, idha bhikkhave asappuriso uccākulā pabbajito hoti, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi uccākulā pabbajito, ime panaññe bhikkhū na uccākulā pabbajitā"ti. So tāya uccākulīnatāya attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayaṁ[2] bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho uccākulīnatāya lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ

1. Passāmāti (Sī) 2. Ayampi (Sī, I)

gacchanti, mahadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi uccākulā pabbajito hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tāya uccākulīnatāya nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayaṁ bhikkhave sappurisadhammo. (1)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso mahākulā pabbajito hoti -pa-[1] mahābhogakulā pabbajito hoti -pa- uḷārabhogakulā pabbajito hoti, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi uḷārabhogakulā pabbajito, ime panaññe bhikkhū na uḷārabhogakulā pabbajitā"ti. So tāya uḷārabhogatāya attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho uḷārabhogatāya lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi uḷārabhogakulā pabbajito hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tāya uḷārabhogatāya nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (2-4)

106. Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso ñāto hoti yasassī, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi ñāto yasassī, ime panaññe bhikkhū appaññātā appesakkhā"ti. So tena ñattena[2] attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho ñattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi ñāto hoti yasassī, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena ñāttena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (5)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso lābhī hoti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānappaccayabhesajjaparikkhārānaṁ, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ

---

1. Yathā uccākulavāre, tathā vitthāretabbaṁ.
2. Ñātena (Sī, Ka), ñātattena (Syā, Kaṁ, I)

khomhi lābhī īvarapiṇḍapātasenāsanagilānappaccayabhesajjaparikkhārānaṁ, ime panaññe bhikkhū na lābhino cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānappaccayabhesajjaparikkhārānan"ti. So tena lābhena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho lābhena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi lābhī hoti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānappaccayabhesajjaparikkhārānaṁ, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena lābhena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (6)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso bahussuto hoti, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi bahussuto, ime panaññe bhikkhū na bahussutā"ti. So tena bāhusaccena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho bāhusaccena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi bahussuto hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena bāhusaccena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (7)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso vinayadharo hoti, so iti paṭisañcikkhati
"Ahaṁ khomhi vinayadharo, ime panaññe bhikkhū na vinayadharā"ti. So tena vinayadharattena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho vinayadharattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi vinayadharo hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena vinayadharattena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (8)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso dhammakathiko hoti, so iti paṭisañcikkhati “ahaṁ khomhi dhammakathiko, ime panaññe bhikkhū na dhammakathikā”ti. So tena dhammakathikattena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati “na kho dhammakathikattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi dhammakathiko hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso”ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena dhammakathikattena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (9)

107. Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso āraññiko hoti, so iti paṭisañcikkhati “ahaṁ khomhi āraññiko, ime panaññe bhikkhū na āraññikā”ti. So tena āraññikattena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati “na kho āraññikattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi āraññiko hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso”ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena āraññikattena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (10)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso paṁsukūliko hoti, so iti paṭisañcikkhati “ahaṁ khomhi paṁsukūliko, ime panaññe bhikkhū na paṁsukūlikā”ti. So tena paṁsukūlikattena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati “na kho paṁsukūlikattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi paṁsukūliko hoti. So ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso”ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena paṁsukūlikattena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (11)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso piṇḍapātiko hoti, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi piṇḍapātiko, ime panaññe bhikkhū na piṇḍapātikā"ti. So tena piṇḍapātikattena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho piṇḍapātikattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi piṇḍapātiko hoti. So ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena piṇḍapātikattena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (12)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso rukkhamūliko hoti, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi rukkhamūliko, ime panaññe bhikkhū na rukkhamūlikā"ti. So tena rukkhamūlikattena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho rukkhamūlikattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi rukkhamūliko hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ karitvā tena rukkhamūlikattena ne vattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (13)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso sosāniko hoti -pa- abbhokāsiko hoti -pa- nesajjiko hoti -pa- yathāsanthatiko hoti -pa- ekāsaniko hoti, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi ekāsaniko, ime panaññe bhikkhū na ekāsanikā"ti. So tena ekāsanikattena attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "na kho ekāsanikattena lobhadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, dosadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti, mohadhammā vā parikkhayaṁ gacchanti. No cepi ekāsaniko hoti, so ca hoti dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, so tattha pujjo, so tattha pāsaṁso"ti. So paṭipadaṁyeva antaraṁ

karitvā tena ekāsanikattena nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (14-18)

108. Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi paṭhamajjhānasamāpattiyā lābhī, ime panaññe bhikkhū paṭhamajjhānasamāpattiyā na lābhino"ti. So tāya paṭhamajjhānasamāpattiyā attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "Paṭhamajjhānasamāpattiyāpi kho atammayatā vuttā Bhagavatā, yena yena hi maññanti, tato taṁ hoti aññathā"ti. So atammayataññeva antaraṁ karitvā tāya paṭhamajjhānasamāpattiyā nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (19)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ -pa-. Tatiyaṁ jhānaṁ. Catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi catutthajjhānasamāpattiyā lābhī, ime panaññe bhikkhū catutthajjhānasamāpattiyā na lābhino"ti. So tāya catutthajjhānasamāpattiyā attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "catutthajjhānasamāpattiyāpi kho atammayatā vuttā Bhagavatā, yena yena hi maññanti, tato taṁ hoti aññathā"ti. So atammayataññeva antaraṁ karitvā tāya catutthajjhānasamāpattiyā nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (20-22)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso sabbaso rūpasaññānaṁ samatikkamā paṭighasaññānaṁ atthaṅgamā nānattasaññānaṁ amanasikārā "ananto ākāso"ti ākāsānañcāyatanaṁ upasampajja viharati, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi ākāsānañcāyatanasamāpattiyā lābhī, ime panaññe bhikkhū ākāsānañcāyatanasamāpattiyā na lābhino"ti. So tāya ākāsānañcāyatanasamāpattiyā attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti

paṭisañcikkhati "ākāsānañcāyatanasamāpattiyāpi kho atammayatā vuttā Bhagavatā, yena yena hi maññanti, tato taṁ hoti aññathā"ti. So atammayataññeva antaraṁ karitvā tāya ākāsānañcāyatanasamāpattiyā nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (23)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma "anantaṁ viññāṇan"ti viññāṇañcāyatanaṁ upasampajja viharati, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi viññāṇañcāyatanasamāpattiyā lābhī, ime panaññe bhikkhū viññāṇañcāyatanasamāpattiyā na labhino"ti. So tāya viññāṇañcāyatanasamāpattiyā attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "viññāṇañcāyatanasamāpattiyāpi kho atammayatā vuttā Bhagavatā, yena yena hi maññanti, tato taṁ hoti aññathā"ti. So atammayataññeva antaraṁ karitvā tāya viññāṇañcāyatanasamāpattiyā nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (24)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanaṁ upasampajja viharati, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi ākiñcaññāyatanasamāpattiyā lābhī, ime panaññe bhikkhū ākiñcaññāyatanasamāpattiyā na lābhino"ti. So tāya ākiñcaññāyatanasamāpattiyā attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "ākiñcaññāyatanasamāpattiyāpi kho atammayatā vuttā Bhagavatā, yena yena hi maññanti, tato taṁ hoti aññāthā"ti. So atammayataññeva antaraṁ karitvā tāya ākiñcaññāyatanasamāpattiyā nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (25)

Puna caparaṁ bhikkhave asappuriso sabbaso ākiñcaññāyatanaṁ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasampajja viharati, so iti paṭisañcikkhati "ahaṁ khomhi nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī, ime panaññe bhikkhū nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā na lābhino"ti. So tāya nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā

attānukkaṁseti paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave asappurisadhammo. Sappuriso ca kho bhikkhave iti paṭisañcikkhati "nevasaññānāsaññāyatana-samāpattiyāpi kho atammayatā vuttā Bhagavatā, yena yena hi maññanti, tato taṁ hoti aññathā"ti. So atammayataññeva antaraṁ karitvā tāya nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā nevattānukkaṁseti na paraṁ vambheti. Ayampi bhikkhave sappurisadhammo. (26)

Puna caparaṁ bhikkhave sappuriso sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṁ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṁ upasampajja viharati, paññāya cassa disvā āsavā[1] parikkhīṇā honti. Ayaṁ[2] bhikkhave bhikkhu na kiñci maññati na kuhiñci maññati na kenaci maññatīti. (27)

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Sappurisasuttaṁ niṭṭhitaṁ tatiyaṁ.

---

4. Sevitabbāsevitabbasutta

109. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadapoca "sevitabbāsevitabbaṁ vo bhikkhave dhammapariyāyaṁ desessāmi, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante" kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Kāyasamācāraṁpāhaṁ[3] bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ kāyasamācāraṁ. Vacīsamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ vacīsamācāraṁ. Manosamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ manosamācāraṁ. Cittuppādaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ cittuppādaṁ. Saññāpaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi

---

1. Ekacce āsavā (Ka) 2. Ayaṁ kho (Syā, Kaṁ) 3. Pahaṁ (sabbattha)

sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ saññāpaṭilābhaṁ. Diṭṭhipaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ diṭṭhipaṭilābhaṁ. Attabhāvapaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ attabhāvapaṭilābhanti.

Evaṁ vutte āyasmā Sāriputto Bhagavantaṁ etadavoca—imassa kho ahaṁ bhante Bhagavatā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmi—

110. "Kāyasamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ kāyasamācāran"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo kāyasamācāro na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo kāyasamācāro sevitabbo.

111. Kathaṁrūpaṁ bhante kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Idha bhante ekacco pāṇātipātī hoti luddo lohitapāṇi hatappahate niviṭṭho adayāpanno pāṇabhūtesu. Adinnādāyī kho pana hoti, yaṁ taṁ parassa paravittūpakaraṇaṁ gāmagataṁ vā araññagataṁ vā, taṁ adinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādātā hoti. Kāmesumicchācārī kho pana hoti, yā tā māturakkhitā piturakkhitā mātāpiturakkhitā bhāturakkhitā bhaginirakkhitā ñātirakkhitā gottarakkhitā dhammarakkhitā sassāmikā saparidaṇḍā antamaso mālāguḷaparikkhittāpi, tathārūpāsu cārittaṁ āpajjitā hoti. Evarūpaṁ bhante kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti.

Kathaṁrūpaṁ bhante kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Idha bhante ekacco pāṇātipātaṁ pahāya pāṇātipātā paṭivirato hoti, nihitadaṇḍo nihitasattho lajjī dayāpanno sabbapāṇabhūtahitānukampī viharati. Adinnādānaṁ pahāya adinnādānā paṭivirato hoti, yaṁ taṁ parassa

paravittūpakaraṇaṁ gāmagataṁ vā araññagataṁ vā, taṁ nādinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādātā hoti. Kāmesumicchācāraṁ pahāya kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, yā tā māturakkhitā piturakkhitā mātāpiturakkhitā bhāturakkhitā bhaginirakkhitā ñātirakkhitā gottarakkhitā dhammarakkhitā sassāmikā saparidaṇḍā antamaso mālāguḷaparikkhittāpi, tathārūpāsu na cārittaṁ āpajjitā hoti. Evarūpaṁ bhante kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. "Kāyasamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ kāyasamācāran"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

"Vacīsamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi,
tañca aññamaññaṁ vacīsamācāran"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante vacīsamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo vacīsamācāro na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante vacīsamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo vacīsamācāro sevitabbo.

112. Kathaṁrūpaṁ bhante vacīsamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Idha bhante ekacco musāvādī hoti sabhāgato[1] vā parisāgato[2] vā ñātimajjhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho "ehambho purisa yaṁ jānāsi, taṁ vadehī"ti so ajānaṁ vā āha
"Jānāmī"ti, jānaṁ vā āha "na jānāmī"ti, apassaṁ vā āha "passāmī"ti, passaṁ vā āha "na passāmī"ti. Iti[3] attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkhahetu[4] vā sampajānamusā bhāsitā hoti. Pisuṇavāco kho pana hoti, ito sutvā amutra akkhātā imesaṁ bhedāya, amutra vā sutvā imesaṁ akkhātā amūsaṁ bhedāya, iti samaggānaṁ vā bhettā bhinnānaṁ vā anuppadātā vaggārāmo vaggarato vagganandī vaggakaraṇiṁ vācaṁ

---

1. Sabhaggato (bahūsu)
2. Parisaggato (bahūsu)
3. Passa Ma 1 Sāleyyakasutte (356) piṭṭhe.
4. Kiñcakkhahetu (Sī)

bhāsitā hoti. Pharusavāco kho pana hoti, yā sā vācā kaṇḍakā kakkasā pharusā parakaṭukā parābhisajjanī kodhasāmantā asamādhisaṁvattanikā, tathārūpiṁ vācaṁ bhāsitā hoti. Samphappalāpī kho pana hoti, akālavādī abhūtavādī anatthavādī adhammavādī avinayavādī, anidhānavatiṁ vācaṁ bhāsitā hoti akālena anapadesaṁ apariyantavatiṁ anatthasaṁhitaṁ. Evarūpaṁ bhante vacīsamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti.

Kathaṁrūpaṁ bhante vacīsamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Idha bhante ekacco musāvādaṁ pahāya musāvādā paṭivirato hoti sabhāgato vā parisāgato vā ñātimajjhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho "ehambho purisa yaṁ jānāsi, taṁ vadehī"ti so ajānaṁ vā āha "na jānāmī"ti, jānaṁ vā āha "jānāmī"ti, apassaṁ vā āha "na passāmī"ti, passaṁ vā āha 'passāmī'ti. Iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkhahetu vā na sampajānamusā bhāsitā hoti. Pisuṇaṁ vācaṁ pahāya pisuṇāya vācāya paṭivirato hoti, ito sutvā na amutra akkhātā imesaṁ bhedāya, amutra vā sutvā na imesaṁ akkhātā amūsaṁ bhedāya, iti bhinnānaṁ vā sandhātā sahitānaṁ vā anuppadātā samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇiṁ vācaṁ bhāsitā hoti. Pharusaṁ vācaṁ pahāya pharusāya vācāya paṭivirato hoti, yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemanīyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā, tathārūpiṁ vācaṁ bhāsitā hoti. Samphappalāpaṁ pahāya samphappalāpā paṭivirato hoti, kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī, nidhānavatiṁ vācaṁ bhāsitā hoti kālena sāpadesaṁ pariyantavatiṁ atthasaṁhitaṁ. Evarūpaṁ bhante vacīsamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. "Vacīsamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ vacīsamācāran"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

"Manosamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ manosamācāran"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante manosamācāraṁ sevato

akusalā dhammā ativaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo manosamācāro na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante manosamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo manosamācāro sevitabbo.

113. Kathaṁrūpaṁ bhante manosamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Idha bhante ekacco abhijjhālu hoti. Yaṁ taṁ parassa paravittūpakaraṇaṁ, taṁ abhijjhātā hoti "aho vata yaṁ parassa, taṁ mamassā"ti. Byāpannacitto kho pana hoti paduṭṭhamanasaṅkappo "ime sattā haññantu vā vajjhantu vā ucchijjantu vā vinassantu vā mā vā ahesun"ti. Evarūpaṁ bhante manosamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti.

Kathaṁrūpaṁ bhante manosamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Idha bhante ekacco anabhijjhālu hoti, yaṁ taṁ parassa paravittūpakaraṇaṁ, taṁ nābhijjhātā hoti "ahovata yaṁ parassa, taṁ mamassā"ti. Abyāpannacitto kho pana hoti appaduṭṭhamanasaṅkappo "ime sattā averā abyābajjhā[1] anīghā sukhī attānaṁ pariharantū"ti. Evarūpaṁ bhante manosamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. "Manosamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ manosamācāran"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

114. "Cittuppādaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi tañca aññamaññaṁ cittuppādan"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante cittuppādaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo cittuppādo na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante cittuppādaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo cittuppādo sevitabbo.

Kathaṁrūpaṁ bhante cittuppādaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Idha bhante ekacco abhijjhālu hoti,

---

1. Abyāpajjhā (Sī, Syā, Kaṁ, I, Ka)

abhijjhāsahagatena cetasā viharati, byāpādavā hoti, byāpādasahagatena cetasā viharati, vihesavā hoti, vihesāsahagatena cetasā viharati. Evarūpaṁ bhante cittuppādaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti.

Kathaṁrūpaṁ bhante cittuppādaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Idha bhante ekacco anabhijjhālu hoti, anabhijjhāsahagatena cetasā viharati, abyāpādavā hoti, abyāpādasahagatena cetasā viharati, avihesavā hoti, avihesāsahagatena cetasā viharati. Evarūpaṁ bhante cittuppādaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. "Cittuppādaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ cittuppādan"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

115. "Saññāpaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ saññāpaṭilābhan"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante saññāpaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo saññāpaṭilābho na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante saññāpaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo saññāpaṭilābho sevitabbo.

Kathaṁrūpaṁ bhante saññāpaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Idha bhante ekacco abhijjhālu hoti, abhijjhāsahagatāya saññāya viharati, byāpādavā hoti, byāpādasahagatāya saññāya viharati, vihesavā hoti, vihesāsahagatāya saññāya viharati. Evarūpaṁ bhante saññāpaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti.

Kathaṁrūpaṁ bhante saññāpaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Idha bhante ekacco anabhijjhālu hoti, anabhijjhāsahagatāya saññāya viharati, abyāpādavā hoti, abyāpādasahagatāya saññāya viharati, avihesavā hoti, avihesāsahagatāya saññāya viharati. Evarūpaṁ bhante saññāpaṭilābhaṁ

sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. “Saññāpaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ saññāpaṭilābhan”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

116. “Diṭṭhipaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ diṭṭhipaṭilābhan”ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante diṭṭhipaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo diṭṭhipaṭilābho na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante diṭṭhipaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo diṭṭhipaṭilābho sevitabbo.

Kathaṁrūpaṁ bhante diṭṭhipaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Idha bhante ekacco evaṁdiṭṭhiko hoti “natthi dinnaṁ, natthi yiṭṭhaṁ, natthi hutaṁ, natthi sukatadukkaṭānaṁ kammānaṁ phalaṁ vipāko, natthi ayaṁ loko, natthi paro loko, natthi mātā, natthi pitā, natthi sattā opapātikā, natthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā, ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentī”ti. Evarūpaṁ bhante diṭṭhipaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti.

Kathaṁrūpaṁ bhante diṭṭhipaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Idha bhante ekacco evaṁdiṭṭhiko hoti “atthi dinnaṁ, atthi yiṭṭhaṁ, atthi hutaṁ, atthi sukatadukkaṭānaṁ kammānaṁ phalaṁ vipāko, atthi ayaṁ loko, atthi paro loko, atthi mātā, atthi pitā, atthi sattā opapātikā, atthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā, ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentī”ti. Evarūpaṁ bhante diṭṭhipaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. “Diṭṭhipaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ diṭṭhipaṭilābhan”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

117. "Attabhāvapaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ attabhāvapaṭilābhan"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante attabhāvapaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo attabhāvapaṭilābho na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante attabhāvapaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo attabhāvapaṭilābho sevitabbo.

Kathaṁrūpaṁ bhante attabhāvapaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Sabyābajjhaṁ[1] bhante attabhāvapaṭilābhaṁ abhinibbattayato apariniṭṭhitabhāvāya akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Abyābajjhaṁ bhante attabhāvapaṭilābhaṁ abhinibbattayato pariniṭṭhitabhāvāya akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. "Attabhāvapaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ attabhāvapaṭilābhan"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

Imassa kho ahaṁ bhante Bhagavatā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmīti.

118. Sādhu sādhu Sāriputta, sādhu kho tvaṁ Sāriputta imassa mayā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāsi—

"Kāyasamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ kāyasamācāran"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ mayā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ Sāriputta kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo kāyasamācāro na sevitabbo. Yathārūpañca kho Sāriputta kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo kāyasamācāro sevitabbo.

Kathaṁrūpaṁ Sāriputta kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Idha Sāriputta ekacco pāṇātipātī

---

1. Sabyāpajjhaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I, Ka)

hoti, luddo lohitapāṇi hatappahate niviṭṭho adayāpanno pāṇabhūtesu. Adinnādāyī kho pana hoti, yaṁ taṁ parassa paravittūpakaraṇaṁ gāmagataṁ vā araññagataṁ vā, taṁ adinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādātā hoti. Kāmesumicchācārī kho pana hoti, yā tā māturakkhitā piturakkhitā mātāpiturakkhitā bhāturakkhitā bhaginirakkhitā ñātirakkhitā gottarakkhitā dhammarakkhitā sassāmikā saparidaṇḍā antamaso mālāguḷaparikkhittāpi, tathārūpāsu cārittaṁ āpajjitā hoti. Evarūpaṁ Sāriputta kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti.

Kathaṁrūpaṁ Sāriputta kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. Idha Sāriputta ekacco pāṇātipātaṁ pahāya pāṇātipātā paṭivirato hoti nihitadaṇḍo nihitasattho lajjī dayāpanno sabbapāṇabhūtahitānukampī viharati. Adinnādānaṁ pahāya adinnādānā paṭivirato hoti, yaṁ taṁ parassa paravittūpakaraṇaṁ gāmagataṁ vā araññagataṁ vā, taṁ nādinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādātā hoti. Kāmesumicchācāraṁ pahāya kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, yā tā māturakkhitā piturakkhitā mātāpiturakkhitā bhāturakkhitā bhaginirakkhitā ñātirakkhitā gottarakkhitā dhammarakkhitā sassāmikā saparidaṇḍā antamaso mālāguḷaparikkhittāpi, tathārūpāsu na cārittaṁ āpajjitā hoti. Evarūpaṁ Sāriputta kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. "Kāyasamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ kāyasamācāran"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ mayā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

Vacīsamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi -pa-. Manosamācāraṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi -pa-. Cittuppādaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi -pa-. Saññāpaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi -pa-. Diṭṭhipaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi -pa-.

"Attabhāvapaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ attabhāvapaṭilābhan"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ mayā,

kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ Sāriputta attabhāvapaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo attabhāvapaṭilābho na sevitabbo. Yathārūpañca kho Sāriputta attabhāvapaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo attabhāvapaṭilābho sevitabbo.

Kathaṁrūpaṁ Sāriputta attabhāvapaṭilābhaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Sabyābajjhaṁ Sāriputta attabhāvapaṭilābhaṁ abhinibbattayato apariniṭṭhitabhāvāya akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Abyābajjhaṁ Sāriputta attabhāvapaṭilābhaṁ abhinibbattayato pariniṭṭhitabhāvāya akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti. "Attabhāvapaṭilābhaṁpāhaṁ bhikkhave duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi, tañca aññamaññaṁ attabhāvapaṭilābhan"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ mayā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Imassa kho Sāriputta mayā saṁkhittena bhāsitassa evaṁ vitthārena attho daṭṭhabbo.

119. Cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi. Sotaviññeyyaṁ saddaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi. Ghānaviññeyyaṁ gandhaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi. Jivhāviññeyyaṁ rasaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi. Kāyaviññeyyaṁ phoṭṭhabbaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi. Manoviññeyyaṁ dhammaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampīti.

Evaṁ vutte āyasmā Sāriputto Bhagavantaṁ etadavoca—imassa kho ahaṁ bhante Bhagavatā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmi—"cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpaṁ cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ na sevitabbaṁ. Yathārūpañca kho bhante cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpaṁ cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ sevitabbaṁ.

“Cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

Sotaviññeyyaṁ saddaṁpāhaṁ Sāriputta -pa- evarūpo sotaviññeyyo saddo na sevitabbo. Evarūpo sotaviññeyyo saddo sevitabbo. Evarūpo ghānaviññeyyo gandho na sevitabbo. Evarūpo ghānaviññeyyo gandho sevitabbo. Evarūpo jivhāviññeyyo raso na sevitabbo. Evarūpo jivhāviññeyyo raso sevitabbo. Kāyaviññeyyaṁ phoṭṭhabbaṁpāhaṁ Sāriputta -pa- evarūpo kāyaviññeyyo phoṭṭhabbo na sevitabbo. Evarūpo kāyaviññeyyo phoṭṭhabbo sevitabbo.

“Manoviññeyyaṁ dhammaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī”ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante manoviññeyyaṁ dhammaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo manoviññeyyo dhammo na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante manoviññeyyaṁ dhammaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo manoviññeyyo dhammo sevitabbo. “Manoviññeyyaṁ dhammaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Imassa kho ahaṁ bhante Bhagavatā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmīti.

120. Sādhu sādhu Sāriputta, sādhu kho tvaṁ Sāriputta imassa mayā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāsi—“cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī”ti iti kho panetaṁ vuttaṁ mayā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ Sāriputta cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpaṁ cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ na sevitabbaṁ. Yathārūpañca kho Sāriputta cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpaṁ cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ sevitabbaṁ. “Cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ mayā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

Sotaviññeyyaṁ saddaṁpāhaṁ Sāriputta -pa- evarūpo sotaviññeyyo saddo na sevitabbo. Evarūpo sotaviññeyyo saddo sevitabbo. Evarūpo ghānaviññeyyo gandho na sevitabbo. Evarūpo ghānaviññeyyo gandho sevitabbo. Evarūpo jivhāviññeyyo raso na sevitabbo. Evarūpo jivhāviññeyyo raso sevitabbo. Evarūpo kāyaviññeyyo phoṭṭhabbo na sevitabbo. Evarūpo kāyaviññeyyo phoṭṭhabbo sevitabbo.

Manoviññeyyaṁ dhammaṁpāhaṁ Sāriputta -pa- evarūpo manoviññeyyo dhammo na sevitabbo. Evarūpo manoviññeyyo dhammo sevitabbo. "Manoviññeyyaṁ dhammaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ mayā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Imassa kho Sāriputta mayā saṁkhittena bhāsitassa evaṁ vitthārena attho daṭṭhabbo.

121. Cīvaraṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi -pa-. Piṇḍapātaṁpāhaṁ Sāriputta. Senāsanaṁpāhaṁ Sāriputta. Gāmaṁpāhaṁ Sāriputta. Nigamaṁpāhaṁ Sāriputta. Nagaraṁpāhaṁ Sāriputta. Janapadaṁpāhaṁ Sāriputta. Puggalaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampīti.

Evaṁ vutte āyasmā Sāriputto Bhagavantaṁ etadavoca—imassa kho ahaṁ bhante Bhagavatā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmi—"cīvaraṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante cīvaraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpaṁ cīvaraṁ na sevitabbaṁ. Yathārūpañca kho bhante cīvaraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpaṁ cīvaraṁ sevitabbaṁ. "Cīvaraṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

Piṇḍapātaṁpāhaṁ Sāriputta -pa- evarūpo piṇḍapāto na sevitabbo. Evarūpo piṇḍapāto sevitabbo. Senāsanaṁpāhaṁ Sāriputta -pa- evarūpaṁ senāsanaṁ na sevitabbaṁ. Evarūpaṁ senāsanaṁ sevitabbaṁ. Gāmaṁpāhaṁ

Sāriputta -pa- evarūpo gāmo na sevitabbo. Evarūpo gāmo sevitabbo. Evarūpo nigamo na sevitabbo. Evarūpo nigamo sevitabbo. Evarūpaṁ nagaraṁ na sevitabbaṁ. Evarūpaṁ nagaraṁ sevitabbaṁ. Evarūpo janapado na sevitabbo. Evarūpo janapado sevitabbo.

"Puggalaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ Bhagavatā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ bhante puggalaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo puggalo na sevitabbo. Yathārūpañca kho bhante puggalaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo puggalo sevitabbo. "Puggalaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ Bhagavatā, idametaṁ paṭicca vuttanti. Imassa kho ahaṁ bhante Bhagavatā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmīti.

122. Sādhu sādhu Sāriputta, sādhu kho tvaṁ Sāriputta imassa mayā saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāsi—"cīvaraṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ mayā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ Sāriputta cīvaraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti. Evarūpaṁ cīvaraṁ na sevitabbaṁ. Yathārūpañca kho Sāriputta cīvaraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpaṁ cīvaraṁ sevitabbaṁ. "Cīvaraṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ mayā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. (Yathā paṭhamaṁ, tathā vitthāretabbaṁ.) Evarūpo piṇḍapāto. Evarūpaṁ senāsanaṁ. Evarūpo gāmo. Evarūpo nigamo. Evarūpaṁ nagaraṁ. Evarūpo janapado.

"Puggalaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ mayā, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpaṁ Sāriputta puggalaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo puggalo na sevitabbo. Yathārūpañca kho Sāriputta puggalaṁ

sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti, evarūpo puggalo sevitabbo. “Puggalaṁpāhaṁ Sāriputta duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ mayā, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Imassa kho Sāriputta mayā saṁkhittena bhāsitassa evaṁ vitthārena attho daṭṭhabbo.

123. Sabbepi ce Sāriputta khattiyā imassa mayā saṁkhittena bhāsitassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājāneyyuṁ sabbesānampissa khattiyānaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya. Sabbepi ce Sāriputta brāhmaṇā -pa-. Sabbepi ce Sāriputta vessā. Sabbepi ce Sāriputta suddā imassa mayā saṁkhittena bhāsitassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājāneyyuṁ sabbesānampissa suddānaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya. Sadevakopi ce Sāriputta loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā imassa mayā saṁkhittena bhāsitassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājāneyya sadevakassapissa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya dīgharattaṁ hitāya sukhāyāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Sāriputto Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Sevitabbāsevitabbasuttaṁ niṭṭhitaṁ catutthaṁ.

---

5. Bahudhātukasutta

124. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi “bhikkhavo”ti. “Bhadante”ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Yāni kānici bhikkhave bhayāni uppajjanti, sabbāni tāni bālato uppajjanti, no paṇḍitato. Ye keci upaddavā uppajjanti, sabbe te bālato uppajjanti, no paṇḍitato. Ye keci upasaggā uppajjanti, sabbe te bālato uppajjanti, no paṇḍitato. Seyyathāpi

bhikkhave naḷāgārā vā tiṇāgārā vā aggi mutto[1] kūṭāgārānipi dahati ullittāvalittāni nivātāni phusitaggaḷāni pihitavātapānāni. Evameva kho bhikkhave yāni kānici bhayāni uppajjanti, sabbāni tāni bālato uppajjanti, no paṇḍitato. Ye keci upaddavā uppajjanti, sabbe te bālato uppajjanti, no paṇḍitato. Ye keci upasaggā uppajjanti, sabbe te bālato uppajjanti, no paṇḍitato. Iti kho bhikkhave sappaṭibhayo bālo, appaṭibhayo paṇḍito. Sa-upaddavo bālo, anupaddavo paṇḍito. Sa-upasaggo bālo, anupasaggo paṇḍito. Natthi bhikkhave paṇḍitato bhayaṁ, natthi paṇḍitato upaddavo, natthi paṇḍitato upasaggo. Tasmātiha bhikkhave paṇḍitā bhavissāma vīmaṁsakāti, evaṁ hi vo bhikkhave sikkhitabbanti.

Evaṁ vutte āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "kittāvatā nu kho bhante 'paṇḍito bhikkhu vīmaṁsako'ti alaṁ vacanāyā"ti. Yato kho Ānanda bhikkhu dhātukusalo ca hoti, āyatanakusalo ca hoti, paṭiccasamuppādakusalo ca hoti, ṭhānāṭhānakusalo ca hoti, ettāvatā kho Ānanda "paṇḍito bhikkhu vīmaṁsako"ti alaṁ vacanāyāti.

125. Kittāvatā pana bhante "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Aṭṭhārasa kho imā Ānanda dhātuyo, cakkhudhātu rūpadhātu cakkhuviññāṇadhātu, sotadhātu saddadhātu sotaviññāṇadhātu, ghānadhātu gandhadhātu ghānaviññāṇadhātu, jivhādhātu rasadhātu jivhāviññāṇadhātu, kāyadhātu phoṭṭhabbadhātu kāyaviññāṇadhātu, manodhātu dhammadhātu manoviññāṇadhātu. Imā kho Ānanda aṭṭhārasa dhātuyo yato jānāti passati, ettāvatāpi kho Ānanda "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. (1)

Siyā pana bhante aññopi pariyāyo yathā "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Siyā Ānanda. Chayimā Ānanda dhātuyo, pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātu ākāsadhātu viññāṇadhātu. Imā kho Ānanda cha dhātuyo yato

1. Aggimukko (Sī, I)

jānāti passati, ettāvatāpi kho Ānanda "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. (2)

Siyā pana bhante aññopi pariyāyo yathā "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Siyā Ānanda. Chayimā Ānanda dhātuyo, sukhadhātu dukkhadhātu somanassadhātu domanassadhātu upekkhādhātu avijjādhātu. Imā kho Ānanda cha dhātuyo yato jānāti passati, ettāvatāpi kho Ānanda "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. (3)

Siyā pana bhante aññopi pariyāyo yathā "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Siyā Ānanda. Cha yimā Ānanda dhātuyo, kāmadhātu nekkhammadhātu byāpādadhātu abyāpādadhātu vihiṁsādhātu avihiṁsādhātu. Imā kho Ānanda cha dhātuyo yato jānāti passati, ettāvatāpi kho Ānanda "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. (4)

Siyā pana bhante aññopi pariyāyo yathā "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Siyā Ānanda. Tisso imā Ānanda dhātuyo, kāmadhātu rūpadhātu arūpadhātu. Imā kho Ānanda tisso dhātuyo yato jānāti passati, ettāvatāpi kho Ānanda "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. (5)

Siyā pana bhante aññopi pariyāyo yathā "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Siyā Ānanda. Dve imā Ānanda dhātuyo, saṅkhatādhātu asaṅkhatādhātu. Imā kho Ānanda dve dhātuyo yato jānāti passati, ettāvatāpi kho Ānanda "dhātukusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. (6)

126. Kittāvatā pana bhante "āyatanakusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Cha kho panimāni Ānanda ajjhattikabāhirāni āyatanāni. Cakkhuceva rūpā ca sotañca saddā ca ghānañca gandhā ca jivhā ca rasā ca kāyo ca phoṭṭhabbā ca mano ca dhammā ca. Imāni kho Ānanda cha ajjhattikabāhirāni āyatanāni yato jānāti passati, ettāvatā kho Ānanda "āyatanakusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti.

Kittāvatā pana bhante "paṭiccasamuppādakusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti.
Idhānanda bhikkhu evaṁ pajānāti—imasmiṁ sati idaṁ hoti, imassuppādā idaṁ uppajjati, imasmiṁ asati idaṁ na hoti, imassa nirodhā idaṁ nirujjhati, yadidaṁ avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ, viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṁ, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṁ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsā sambhavanti, evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. Avijjāyatveva asesavirāganirodhā saṅkhāranirodho, saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho, viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho, nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodho, saḷāyatananirodhā phassanirodho, phassanirodhā vedanānirodho, vedanānirodhā taṇhānirodho, taṇhānirodhā upādānanirodho, upādānanirodhā bhavanirodho, bhavanirodhā jātinirodho, jātinirodhā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsā nirujjhanti, evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti. Ettāvatā kho Ānanda "paṭiccasamuppādakusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti.

127. Kittāvatā pana bhante "ṭhānāṭhānakusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti. Idhānanda bhikkhu aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisampanno puggalo kiñci[1] saṅkhāraṁ niccato upagaccheyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puthujjano kañci saṅkhāraṁ niccato upagaccheyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisamanno puggalo kañci saṅkhāraṁ sukhato upagaccheyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puthujjano kañci saṅkhāraṁ sukhato upagaccheyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisampanno puggalo kañci dhammaṁ attato upagaccheyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puthujjano kañci dhammaṁ attato upagaccheyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti.

---

1. Kiñci (Syā, Kaṁ, Ka)

128. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisampanno puggalo mātaraṁ jīvitā voropeyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puthujjano mātaraṁ jīvitā voropeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisampanno puggalo pitaraṁ jīvitā voropeyya -pa- arahantaṁ jīvitā voropeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisampanno puggalo duṭṭhacitto Tathāgatassa lohitaṁ uppādeyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puthujjano duṭṭhacitto Tathāgatassa lohitaṁ uppādeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisampanno puggalo saṁghaṁ bhindeyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puthujjano saṁghaṁ bhindeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ diṭṭhisampanno puggalo aññaṁ satthāraṁ uddiseyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puthujjano aññaṁ satthāraṁ uddiseyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti.

129. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ ekissā lokadhātuyā dve Arahanto Sammāsambuddhā apubbaṁ acarimaṁ uppajjeyyuṁ, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ ekissā lokadhātuyā eko Arahaṁ Sammāsambuddho uppajjeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ ekissā lokadhātuyā dve rājāno cakkavattino apubbaṁ acarimaṁ uppajjeyyuṁ, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ ekissā lokadhātuyā eko rājā cakkavattī uppajjeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti.

130. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ itthī Arahaṁ assa Sammāsambuddho, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puriso Arahaṁ assa Sammāsambuddho, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ itthī rājā assa cakkavattī, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puriso rājā assa cakkavattī, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ itthī sakkattaṁ kareyya. Mārattaṁ kareyya. Brahmattaṁ kareyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ puriso

sakkattaṁ kareyya. Mārattaṁ kareyya. Brahmattaṁ kareyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti.

131. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ kāyaduccaritassa iṭṭho kanto manāpo vipāko nibbatteyya, netaṁ ṭhātaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ kāyaduccaritassa aniṭṭho akanto amanāpo vipāko nibbatteyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ vacīduccaritassa -pa- yaṁ manoduccaritassa
iṭṭho kanto manāpo vipāko nibbatteyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ vacīduccaritassa -pa- yaṁ manoduccaritassa aniṭṭho akanto amanāpo vipāko nibbatteyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ kāyasucaritassa aniṭṭho akanto amanāpo vipāko nibbatteyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ kāyasucaritassa iṭṭho kanto manāpo vipāko nibbatteyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ vacīsucaritassa -pa- yaṁ manosucaritassa aniṭṭho akanto amanāpo vipāko nibbatteyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ vacīsucaritassa -pa- yaṁ manosucaritassa iṭṭho kanto manāpo vipāko nibbatteyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti.

Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ kāyaduccaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjeyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ kāyaduccaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ vacīduccaritasamaṅgī -pa- yaṁ manoduccaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjeyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ vacīduccaritasamaṅgī -pa- yaṁ manoduccaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ kāyasucaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ

duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjeyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ kāyasucaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ vacīsucaritasamaṅgī -pa- yaṁ manosucaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjeyya, netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ vacīsucaritasamaṅgī -pa- yaṁ manosucaritasamaṅgī taṁnidānā tappaccayā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjeyya, ṭhānametaṁ vijjatīti pajānāti. Ettāvatā kho Ānanda "ṭhānāṭhānakusalo bhikkhū"ti alaṁ vacanāyāti.

132. Evaṁ vutte āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "acchariyaṁ bhante, abbhutaṁ bhante, konāmo ayaṁ bhante dhammapariyāyo"ti. Tasmātiha tvaṁ Ānanda imaṁ dhammapariyāyaṁ bahudhātukotipi naṁ dhārehi, catuparivaṭṭotipi naṁ dhārehi, dhammādāsotipi naṁ dhārehi, amatadundubhītipi[1] naṁ dhārehi, anuttaro saṅgāmavijayotipi naṁ dhārehīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Bahudhātukasuttaṁ niṭṭhitaṁ pañcamaṁ.

---

6. Isigilisutta

133. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Isigilismiṁ pabbate. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Passatha no tumhe bhikkhave etaṁ Vebhāraṁ pabbatanti. Evaṁ bhante. Etassapi kho bhikkhave Vebhārassa pabbatassa aññāva samaññā ahosi aññā paññatti.

---

1. Dudrabhītipi (Ka)

Passatha no tumhe bhikkhave etaṁ Paṇḍavaṁ pabbatanti. Evaṁ bhante. Etassapi kho bhikkhave Paṇḍavassa pabbatassa aññāva samaññā ahosi aññā paññatti.

Passatha no tumhe bhikkhave etaṁ Vepullaṁ pabbatanti. Evaṁ bhante. Etassapi kho bhikkhave Vepullassa pabbatassa aññāva samaññā ahosi aññā paññatti.

Passatha no tumhe bhikkhave etaṁ Gijjhakūṭaṁ pabbatanti. Evaṁ bhante. Etassapi kho bhikkhave Gijjhakūṭassa pabbatassa aññāva samaññā ahosi aññā paññatti.

Passatha no tumhe bhikkhave imaṁ Isigiliṁ pabbatanti. Evaṁ bhante. Imassa kho pana bhikkhave Isigilissa pabbatassa esāva samaññā ahosi esā paññatti.

Bhūtapubbaṁ bhikkhave pañca paccekabuddhasatāni imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsino ahesuṁ. Te imaṁ pabbataṁ pavisantā dissanti, paviṭṭhā na dissanti. Tamenaṁ manussā disvā evamāhaṁsu "ayaṁ pabbato ime isī[1] gilatī"ti Isigili Isigilitveva samaññā udapādi. Ācikkhissāmi[2] bhikkhave paccekabuddhānaṁ nāmāni, kittayissāmi bhikkhave paccekabuddhānaṁ nāmāni, desessāmi bhikkhave paccekabuddhānaṁ nāmāni, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmīti.
"Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

134. Ariṭṭho nāma bhikkhave paccekasambuddho[3] imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Upariṭṭho nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Tagarasikhī[4] nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Yasassī nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Sudassano nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Piyadassī nāma bhikkhave

---

1. Isayo (Ka)
2. Ācikkhissāmi vo (Ka)
3. Paccekabuddho (Ka-Sī, I)
4. Taggarasikhī (Ka)

paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Gandhāro nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Piṇḍolo nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Upāsabho nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Nīto nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Tatho nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Sutavā nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi, Bhāvitatto nāma bhikkhave paccekasambuddho imasmiṁ Isigilismiṁ pabbate ciranivāsī ahosi.

135. Ye sattasārā anīghā nirāsā,
Paccekamevajjhagamaṁsu bodhiṁ[1].
Tesaṁ visallāna naruttamānaṁ,
Nāmāni me kittayato suṇātha.

Ariṭṭho Upariṭṭho Tagarasikhī Yasassī,
Sudassano Piyadassī ca susambuddho[2].
Gandhāro Piṇḍolo Upāsabho ca,
Nīto Tatho Sutavā Bhāvitatto.

Sumbho Subho Matulo[3] aṭṭhamo ca,
Athassumegho[4] Anīgho Sudāṭho.
Paccekabuddhā bhavanettikhīṇā,
Hiṅgū ca Hiṅgo ca mahānubhāvā.

Dve Jālino munino Aṭṭhako ca,
Atha Kosallo Buddho atho Subāhu.
Upanemiso Nemiso Santacitto,
Sacco Tatho Virajo Paṇḍito ca.

---

1. Paccekamevajjhagamuṁ subodhiṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Buddho (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Methulo (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. Aṭṭhasumedho (Ka)

Kāḷūpakāḷā Vijito Jito ca,
Aṅgo ca Paṅgo ca Guttijito ca.
Passi jahi upadhidukkhamūlaṁ[1],
Aparājito mārabalaṁ ajesi.

Satthā Pavattā Sarabhaṅgo Lomahaṁso,
Uccaṅgamāyo Asito Anāsavo.
Manomayo mānacchido ca Bandhumā,
Tadādhimutto Vimalo ca Ketumā.

Ketumbharāgo ca Mātaṅgo Ariyo,
Athaccuto Accutagāmabyāmako.
Sumaṅgalo Dabbilo Supatiṭṭhito,
Asayho Khemābhirato ca Sorato.

Durannayo Saṁgho athopi Ujjayo,
Aparo Muni Sayho anomanikkamo.
Ānando Nando Upanando dvādasa,
Bhāradvājo antimadehadhārī[2].

Bodhi Mahānāmo athopi Uttaro,
Kesī Sikhī Sundaro Dvārabhājo.
Tissūpatissā bhavabandhanacchidā,
Upasikhi taṇhacchido ca Sikhari[3].

Buddho ahu Maṅgalo vītarāgo,
Usabhacchidā jāliniṁ dukkhamūlaṁ.
Santaṁ padaṁ ajjhagamopanīto,
Uposatho Sundaro Saccanāmo.

Jeto Jayanto Padumo Uppalo ca,
Padumuttaro Rakkhito Pabbato ca.
Mānatthaddho Sobhito Vītarāgo,
Kaṇho ca Buddho suvimuttacitto.

---

1. Passī jahī upadhiṁ dukkhamūlaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Antimadehadhāri (Sī)
3. Upasīdarī taṇhacchido ca sīdarī (Sī, Syā, Kaṁ, I)

Ete ca aññe ca mahānubhāvā,
Paccekabuddhā bhavanettikhīṇā.
Te sabbasaṅgātigate mahesī,
Parinibbute vandatha appameyyeti.

Isigilisuttaṁ niṭṭhitaṁ chaṭṭhaṁ.

---

7. Mahācattārīsakasutta

136. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "ariyaṁ vo bhikkhave sammāsamādhiṁ desessāmi sa-upanisaṁ saparikkhāraṁ, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Katamo ca bhikkhave ariyo sammāsamādhi sa-upaniso saparikkhāro. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati. Yā kho bhikkhave imehi sattahaṅgehi cittassa ekaggatā parikkhatā, ayaṁ vuccati bhikkhave ariyo sammāsamādhi sa-upaniso itipi saparikkhāro itipi. Tatra bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Kathañca bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti, micchādiṭṭhiṁ "micchādiṭṭhī"ti pajānāti. Sammādiṭṭhiṁ "sammādiṭṭhī"ti pajānāti. Sāssa hoti sammādiṭṭhi.

Katamā ca bhikkhave micchādiṭṭhi. Natthi dinnaṁ, natthi yiṭṭhaṁ, natthi hutaṁ, natthi sukatadukkaṭānaṁ kammānaṁ phalaṁ vipāko, natthi ayaṁ loko, natthi paro loko, natthi mātā, natthi pitā, natthi sattā opapātikā, natthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā, ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentīti. Ayaṁ bhikkhave micchādiṭṭhi.

Katamā ca bhikkhave sammādiṭṭhi. sammādiṭṭhiṁpahaṁ[1] bhikkhave dvāyaṁ[2] vadāmi—atthi bhikkhave sammādiṭṭhi sāsavā puññabhāgiyā upadhivepakkā, atthi bhikkhave sammādiṭṭhi ariyā anāsavā lokuttarā maggaṅgā. Katamā ca bhikkhave sammādiṭṭhi sāsavā puññābhāgiyā upadhivepakkā. Atthi dinnaṁ, atthi yiṭṭhaṁ, atthi hutaṁ, atthi sukatadukkaṭānaṁ kammānaṁ phalaṁ vipāko, atthi ayaṁ loko, atthi paro loko, atthi mātā, atthi pitā, atthi sattā opapātikā, atthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā, ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentīti. Ayaṁ bhikkhave sammādiṭṭhi sāsavā puññabhāgiyā upadhivepakkā.

Katamā ca bhikkhave sammādiṭṭhi ariyā anāsavā lokuttarā maggaṅgā. Yā kho bhikkhave ariyacittassa anāsavacittassa ariyamaggasamaṅgino ariyamaggaṁ bhāvayato paññā paññindriyaṁ paññābalaṁ dhammavicayasambojjhaṅgo sammādiṭṭhi maggaṅgaṁ[3]. Ayaṁ vuccati bhikkhave sammādiṭṭhi ariyā anāsavā lokuttarā maggaṅgā. So micchādiṭṭhiyā pahānāya vāyamati sammādiṭṭhiyā upasampadāya, svāssa[4] hoti sammāvāyāmo. So sato micchādiṭṭhiṁ pajahati, sato sammādiṭṭhiṁ upasampajja viharati, sāssa[5] hoti sammāsati. Itiyime[6] tayo dhammā sammādiṭṭhiṁ anuparidhāvanti anuparivattanti. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāvāyāmo sammāsati.

137. Tatra bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Kathañca bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti micchāsaṅkappaṁ "micchāsaṅkappo"ti pajānāti, sammāsaṅkappaṁ "sammāsaṅkappo"ti pajānāti, sāssa hoti sammādiṭṭhi. Katamo ca bhikkhave micchāsaṅkappo. Kāmasaṅkappo byāpādasaṅkappo vihiṁsāsaṅkappo. Ayaṁ bhikkhave micchāsaṅkappo.

Katamo ca bhikkhave sammāsaṅkappo. Sammāsaṅkappaṁpahaṁ bhikkhave dvāyaṁ vadāmi—atthi bhikkhave sammāsaṅkappo sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko, atthi bhikkhave sammāsaṅkappo ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. Katamo ca bhikkhave sammāsaṅkappo sāsavo

1. Sammādiṭṭhimahaṁ (Ka) evaṁ sammāsaṅkappaṁpahaṁtyādīsupi.
2. Dvayaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I) Ṭīkā oloketabbā. 3. Maggaṅgā (Sī, I)
4. Svāyaṁ (Ka) 5. Sāyaṁ (Ka) 6. Itime (Sī), itissime (Syā, Kaṁ, I)

puññabhāgiyo upadhivepakko. Nekkhammasaṅkappo abyāpādasaṅkappo avihiṁsāsaṅkappo. Ayaṁ bhikkhave sammāsaṅkappo sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko.

Katamo ca bhikkhave sammāsaṅkappo ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. Yo kho bhikkhave ariyacittassa anāsavacittassa ariyamaggasamaṅgino ariyamaggaṁ bhāvayato takko vitakko saṅkappo appanā byappanā cetaso abhiniropanā vacīsaṅkhāro. Ayaṁ bhikkhave sammāsaṅkappo ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. So micchāsaṅkappassa pahānāya vāyamati sammāsaṅkappassa upasampadāya, svāssa hoti sammāvāyāmo. So sato micchāsaṅkappaṁ pajahati, sato sammāsaṅkappaṁ upasampajja viharati, sāssa hoti sammāsati. Itiyime tayo dhammā sammāsaṅkappaṁ anuparidhāvanti anuparivattanti. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāvāyāmo sammāsati.

138. Tatra bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Kathañca bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti, micchāvācaṁ "micchāvācā"ti pajānāti, sammāvācaṁ "sammāvācā"ti pajānāti, sāssa hoti sammādiṭṭhi. Katamā ca bhikkhave micchāvācā. Musāvādo pisuṇā vācā pharusā vācā samphappalāpo. Ayaṁ bhikkhave micchāvācā. Katamā ca bhikkhave sammāvācā. Sammāvācaṁpahaṁ bhikkhave dvāyaṁ vadāmi—atthi bhikkhave sammāvācā sāsavā puññabhāgiyā upadhivepakkā, atthi bhikkhave sammāvācā ariyā anāsavā lokuttarā maggaṅgā. Katamā ca bhikkhave sammāvācā sāsavā puññabhāgiyā upadhivepakkā. Musāvādā veramaṇī pisuṇāya vācāya veramaṇī pharusāya vācāya veramaṇī samphappalāpā veramaṇī. Ayaṁ bhikkhave sammāvācā sāsavā puññabhāgiyā upadhivepakkā. katamā ca bhikkhave sammāvācā ariyā anāsavā lokuttarā maggaṅgā. Yā kho bhikkhave ariyacittassa anāsavacittassa ariyamaggasamaṅgino ariyamaggaṁ bhāvayato catūhi vacīduccaritehi ārati virati paṭivirati veramaṇī. Ayaṁ bhikkhave sammāvācā ariyā anāsavā lokuttarā maggaṅgā. So micchāvācāya pahānāya vāyamati sammāvācāya upasampadāya, svāssa hoti sammāvāyāmo. So sato micchāvācaṁ pajahati, sato sammāvācaṁ upasampajja viharati, sāssa

hoti sammāsati. Itiyime tayo dhammā sammāvācaṁ anuparidhāvanti anuparivattanti. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāvāyāmo sammāsati.

139. Tatra bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Kathañca bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti micchākammantaṁ "micchākammanto"ti pajānāti, sammākammantaṁ "sammākammanto"ti pajānāti, sāssa hoti sammādiṭṭhi. Katamo ca bhikkhave micchākammanto. Pāṇātipāto adinnādānaṁ kāmesumicchācāro. Ayaṁ bhikkhave micchākammanto. Katamo ca bhikkhave sammākammanto. Sammākammaṁntaṁpahaṁ bhikkhave dvāyaṁ vadāmi—atthi bhikkhave sammākammanto sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko, atthi bhikkhave sammākammanto ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. Katamo ca bhikkhave sammākammanto sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko. Pāṇātipātā veramaṇī adinnādānā veramaṇī kāmesumicchācārā veramaṇī. Ayaṁ bhikkhave sammākammanto sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko. Katamo ca bhikkhave sammākammanto ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. Yā kho bhikkhave ariyacittassa anāsavacittassa ariyamaggasamaṅgino ariyamaggaṁ bhāvayato tīhi kāyaduccaritehi ārati virati paṭivirati veramaṇī. Ayaṁ bhikkhave sammākammanto ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. So micchākammantassa pahānāya vāyamati sammākammantassa upasampadāya, svāssa hoti sammāvāyāmo. So sato micchākammantaṁ pajahati, sato sammākammantaṁ upasampajja viharati, sāssa hoti sammāsati. Itiyime tayo dhammā sammākammantaṁ anuparidhāvanti anuparivattanti. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāvāyāmo sammāsati.

140. Tatra bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Kathañca bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti micchā-ājīvaṁ "micchā-ājīvo"ti pajānāti, sammā-ājīvaṁ "sammā-ājīvo"ti pajānāti, sāssa hoti sammādiṭṭhi. Katamo ca bhikkhave micchā-ājīvo. Kuhanā lapanā nemittikatā nippesikatā lābhena lābhaṁ nijigīsanatā[1]. Ayaṁ bhikkhave micchā-ājīvo. Katamo ca bhikkhave sammā-ājīvo. Sammā-ājīvaṁpahaṁ

1. Nijigiṁsanatā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

bhikkhave dvāyaṁ vadāmi—atthi bhikkhave sammā-ājīvo sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko, atthi bhikkhave sammā-ājīvo ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. Katamo ca bhikkhave sammā-ājīvo sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko. Idha bhikkhave ariyasāvako micchā-ājīvaṁ pahāya sammā-ājīvena jīvikaṁ kappeti. Ayaṁ bhikkhave sammā-ājīvo sāsavo puññabhāgiyo upadhivepakko. Katamo ca bhikkhave sammā-ājīvo ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. Yā kho bhikkhave ariyacittassa anāsavacittassa ariyamaggasamaṅgino ariyamaggaṁ bhāvayato micchā-ājīvā ārati virati paṭivirati veramaṇī. Ayaṁ bhikkhave sammā-ājīvo ariyo anāsavo lokuttaro maggaṅgo. So micchā-ājīvassa pahānāya vāyamati sammā-ājīvassa upasampadāya, svāssa hoti sammāvāyāmo. So sato micchā-ājīvaṁ pajahati, sato sammā-ājīvaṁ upasampajja viharati, sāssa hoti sammāsati. Itiyime tayo dhammā sammā-ājīvaṁ anuparidhāvanti anuparivattanti. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāvāyāmo sammāsati.

141. Tatra bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Kathañca bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Sammādiṭṭhissa bhikkhave sammāsaṅkappo pahoti, sammāsaṅkappassa sammāvācā pahoti, sammāvācassa sammākammanto pahoti, sammākammantassa sammājīvo pahoti, sammā-ājīvassa sammāvāyāmo pahoti, sammāvāyāmassa sammāsati pahoti, sammāsatissa sammāsamādhi pahoti, sammāsamādhissa sammāñāṇaṁ pahoti, sammāñāṇassa sammāvimutti pahoti. Iti kho bhikkhave aṭṭhaṅgasamannāgato sekkho[1] dasaṅgamannāgato arahā hoti. (Tatrapi sammāñāṇena aneke pāpakā akusalā dhammā vigatā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti.)

142. Tatra bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Kathañca bhikkhave sammādiṭṭhi pubbaṅgamā hoti. Sammādiṭṭhissa bhikkhave micchādiṭṭhi nijjiṇṇā hoti, ye ca micchādiṭṭhipaccayā aneke pāpakā akusalā dhammā sambhavanti,

---

1. Aṭṭhaṅgasamannāgatā sekhā paṭipadā (Sī), aṭṭhaṅgasamannāgato sekho pāṭipado (I, Ka)
( ) Natthi Sī-Syā-Kaṁ-I-potthakesu.

te cassa nijjiṇṇā honti. Sammādiṭṭhipaccayā aneke kusalā dhammā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, sammāsaṅkappassa bhikkhave micchāsaṅkappo nijjiṇṇo hoti -pa-. Sammāvācassa bhikkhave micchāvācā nijiṇṇā hoti. Sammākammantassa bhikkhave micchākammanto nijjiṇṇo hoti. Sammā-ājīvassa bhikkhave micchā-ājīvo nijjiṇṇo hoti. Sammāvāyāmassa bhikkhave micchāvāyāmo nijjiṇṇo hoti. Sammāsatissa bhikkhave micchāsati nijjiṇṇā hoti. Sammāsamādhissa bhikkhave micchāsamādhi nijjiṇṇo hoti. Sammāñāṇassa bhikkhave micchāñāṇaṁ nijjiṇṇaṁ hoti. Sammāvimuttassa bhikkhave micchāvimutti nijjiṇṇā hoti. Ye ca micchāvimuttipaccayā aneke pāpakā akusalā dhammā sambhavanti, te cassa nijjiṇṇā honti. Sammāvimuttipaccayā ca aneke kusalā dhammā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti.

Iti kho bhikkhave vīsati kusalapakkhā vīsati akusalapakkhā mahācattārīsako dhammapariyāyo pavattito appaṭivattiyo samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṁ.

143. Yo hi koci bhikkhave samaṇo vā brāhmaṇo vā imaṁ mahācattārīsakaṁ dhammapariyāyaṁ garahitabbaṁ paṭikkositabbaṁ maññeyya, tassa diṭṭheva dhamme dasasahadhammikā vādānuvādā gārayhaṁ ṭhānaṁ āgacchanti. Sammādiṭṭhiṁ ce bhavaṁ garahati, ye ca micchādiṭṭhī samaṇabrāhmaṇā, te bhoto pujjā, te bhoto pāsaṁsā. Sammāsaṅkappaṁ ce bhavaṁ garahati, ye ca micchāsaṅkappā samaṇabrāhmaṇā, te bhoto pujjā, te bhoto pāsaṁsā. Sammāvācaṁ ce bhavaṁ garahati -pa-. Sammākammantaṁ ce bhavaṁ garahati. Sammā-ājīvaṁ ce bhavaṁ garahati. Sammāvāyāmaṁ ce bhavaṁ garahati. Sammāsatiṁ ce bhavaṁ garahati. Sammāsamādhiṁ ce bhavaṁ garahati. Sammāñāṇaṁ ce bhavaṁ garahati. Sammāvimuttiṁ ce bhavaṁ garahati, ye ca micchāvimuttī samaṇabrāhmaṇā, te bhoto pujjā, te bhoto pāsaṁsā. Yo koci bhikkhave samaṇo vā brāhmaṇo vā imaṁ mahācattārīsakaṁ dhammapariyāyaṁ garahitabbaṁ paṭikkositabbaṁ maññeyya, tassa diṭṭheva dhamme ime dasasahadhammikā vādānuvādā gārayhaṁ ṭhānaṁ āgacchanti. Yepi te bhikkhave ahesuṁ okkalā vassabhaññā[1] ahetuvādā akiriyavādā natthikavādā tepi mahācattārīsakaṁ dhammapariyāyaṁ na

1. Vayabhiññā (Ka) Saṁ 2. 60; Aṁ 1. 340 piṭṭhesu passitabbaṁ.

garahitabbaṁ napaṭikkositabbaṁ amaññiṁsu[1]. Taṁ kissa hetu, nindābyārosa-upārambhabhayāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Mahācattārīsakasuttaṁ niṭṭhitaṁ sattamaṁ.

---

8. Ānāpānassatisutta

144. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Pubbārāme Migāramātupāsāde sambahulehi abhiññātehi abhiññātehi therehi sāvakehi saddhiṁ, āyasmatā ca Sāriputtena āyasmatā ca Mahāmoggallānena[2] āyasmatā ca Mahākassapena āyasmatā ca Mahākaccāyanena āyasmatā ca Mahākoṭṭhikena āyasmatā ca Mahākappinena āyasmatā ca Mahācundena āyasmatā ca Anuruddhena āyasmatā ca Revatena āyasmatā ca Ānandena aññehi ca abhiññātehi abhiññātehi therehi sāvakehi saddhiṁ.

Tena kho pana samayena therā bhikkhū nave bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū dasapi bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū vīsampi bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū tiṁsampi bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū cattārīsampi bhikkhū ovadanti anusāsanti. Te ca navā bhikkhū therehi bhikkhūhi ovadiyamānā anusāsiyamānā uḷāraṁ pubbenāparaṁ visesaṁ jānanti[3].

145. Tena kho pana samayena Bhagavā tadahuposathe pannarase pavāraṇāya puṇṇāya puṇṇamāya rattiyā bhikkhusaṁghaparivuto abbhokāse nisinno hoti. Atha kho Bhagavā tuṇhībhūtaṁ tuṇhībhūtaṁ bhikkhusaṁghaṁ anuviloketvā bhikkhū āmantesi

"Āraddhosmi bhikkhave imāya paṭipadāya, āraddhacittosmi bhikkhave imāya paṭipadāya. Tasmātiha bhikkhave bhiyyoso mattāya vīriyaṁ ārabhatha appattassa pattiyā anadhigatassa

---

1. Maññeyyuṁ (Ka)
2. Mahāmoggalānena (Ka)
3. Pajānanti (Syā, Kaṁ), sañjānanti (Ka)

adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya. Idhevāhaṁ Sāvatthiyaṁ komudiṁ cātumāsiniṁ āgamessāmī"ti. Assosuṁ kho jānapadā bhikkhū "bhagavā kira tattheva Sāvatthiyaṁ komudiṁ cātumāsiniṁ āgamessatī"ti. Te jānapadā bhikkhū Sāvatthiṁ[1] osaranti Bhagavantaṁ dassanāya. Te ca kho therā bhikkhū bhiyyoso mattāya nave bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū dasapi bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū vīsampi bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū tiṁsampi bhikkhū ovadanti anusāsanti, appekacce therā bhikkhū cattārīsampi bhikkhū ovadanti anusāsanti. Te ca navā bhikkhū therehi bhikkhūhi ovadiyamānā anusāsiyamānā uḷāraṁ pubbenāparaṁ visesaṁ jānanti.

146. Tena kho pana samayena Bhagavā tadahuposathe pannarase komudiyā cātumāsiniyā puṇṇāya puṇṇamāya rattiyā bhikkhusaṁghaparivuto abbhokāse nisinno hoti. Atha kho Bhagavā tuṇhībhūtaṁ tuṇhībhūtaṁ bhikkhusaṁghaṁ anuviloketvā bhikkhū āmantesi "apalāpāyaṁ bhikkhave parisā, nippalāpāyaṁ bhikkhave parisā suddhā sāre[2] patiṭṭhitā. Tathārūpo ayaṁ bhikkhave bhikkhusaṁgho. Tatharūpā ayaṁ bhikkhave parisā, yathārūpā parisā āhuneyyā pāhuneyyā dikkhiṇeyyā añjalikaraṇīyā anuttaraṁ puññakkhettaṁ lokassa. Tathārūpo ayaṁ bhikkhave bhikkhusaṁgho, tathārūpā ayaṁ bhikkhave parisā, yathārūpāya parisāya appaṁ dinnaṁ bahu hoti, bahu dinnaṁ bahutaraṁ. Tathārūpo ayaṁ bhikkhave bhikkhusaṁgho, tathārūpā ayaṁ bhikkhave parisā, yathārūpā parisā dullabhā dassanāya lokassa. Tathārūpo ayaṁ bhikkhave bhikkhusaṁgho, tathārūpā ayaṁ bhikkhave parisā, yathārūpaṁ parisaṁ alaṁ yojanagaṇanāni dassanāya gantuṁ puṭosenāpi[3].

147. Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe arahanto khīṇāsavā vusitavanto katakaraṇīyā ohitabhārā anuppattasadatthā parikkhīṇabhavasaṁyojanā sammadaññāvimuttā, evarūpāpi bhikkhave santi bhikkhū imasmiṁ

1. Sāvatthiyaṁ (Syā, Kaṁ, I, Ka) 2. Suddhasāre patiṭṭhitā (Syā, Kaṁ, I)

3. Puṭosenāpi, tathārūpo ayaṁ bhikkhave bhikkhusaṁgho, tathārūpā ayaṁ parisā (Sī, I, Ka)

bhikkhusaṁghe. Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe pañcannaṁ orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ parikkhayā opapātikā tattha parinibbāyino anāvattidhammā tasmā lokā, evarūpāpi bhikkhave santi bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe. Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe tiṇṇaṁ saṁyojanānaṁ parikkhayā rāgadosamohānaṁ tanuttā sakadāgāmino sakideva[1] imaṁ lokaṁ āgantvā dukkhassantaṁ karissanti, evarūpāpi bhikkhave santi bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe. Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhūsaṁghe tiṇṇaṁ saṁyojanānaṁ parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā, evarūpāpi bhikkhave santi bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe.

Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe catunnaṁ satipaṭṭhānānaṁ bhāvanānuyogamanuyuttā viharanti, evarūpāpi bhikkhave santi bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe. Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe catunnaṁ sammappadhānānaṁ bhāvanānuyogamanuyuttā viharanti -pa- catunnaṁ iddhipādānaṁ. Pañcannaṁ indriyānaṁ. Pañcannaṁ balānaṁ. Sattannaṁ bojjhaṅgānaṁ. Ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogamanuyuttā viharanti, evarūpāpi bhikkhave santi bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe. Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe mettābhāvanānuyogamanuyuttā viharanti. Karuṇābhāvanānuyogamanuyuttā viharanti. Muditābhāvanānuyogamanuyuttā viharanti. Upekkhābhāvanānuyogamanuyuttā viharanti. Asubhabhāvanānuyogamanuyuttā viharanti. aniccasaññābhāvanānuyogamanuyuttā viharanti, evarūpāpi bhikkhave santi bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe. Santi bhikkhave bhikkhū imasmiṁ bhikkhusaṁghe ānāpānassatibhāvanānuyogamanuyuttā viharanti, ānāpānassati bhikkhave bhāvitā bahulīkatā mahapphalā hoti mahānisaṁsā. Ānāpānassati bhikkhave bhāvitā bahulīkatā cattāro satipaṭṭhāne paripūreti. Cattāro satipaṭṭhānā bhāvitā bahulīkatā satta bojjhaṅge paripūrenti. Satta bojjhaṅgā bhāvitā bahulīkatā vijjāvimuttiṁ paripūrenti.

148. Kathaṁ bhāvitā ca bhikkhave ānāpānassati kathaṁ bahulīkatā mahapphalā hoti mahānisaṁsā. Idha bhikkhave bhikkhu araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāgāragato vā nisīdati pallaṅkaṁ ābhujitvā

---

1. Sakiṁdeva (Ka)

ujuṁ kāyaṁ paṇidhāya parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā. So satova assasati, satova[1] passasati.

Dīghaṁ vā assasanto "dīghaṁ assasāmī"ti pajānāti, dīghaṁ vā passasanto "dīghaṁ passasāmī"ti pajānāti. Rassaṁ vā assasanto "rassaṁ assasāmī"ti pajānāti, rassaṁ vā passasanto "rassaṁ passasāmī"ti pajānāti. "Sabbakāyapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "sabbakāyapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmī"ti sikkhati, "passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ passasissāmī"ti sikkhati.

"Pītipaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "pītipaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Sukhapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "sukhapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Cittasaṅkhārapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "cittasaṅkhārapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Passambhayaṁ cittasaṅkhāraṁ assasissāmī"ti sikkhati, "passambhayaṁ cittasaṅkhāraṁ passasissāmī"ti sikkhati.

"Cittapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "cittapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Abhippamodayaṁ cittaṁ assasissāmī"ti sikkhati, abhippamodayaṁ cittaṁ passasissāmī"ti sikkhati. "Samādahaṁ cittaṁ assasissāmī"ti sikkhati, "samādahaṁ cittaṁ passasissāmī"ti sikkhati. "Vimocayaṁ cittaṁ assasissāmī"ti sikkhati, "vimocayaṁ cittaṁ passasissāmī"ti sikkhati.

"Aniccānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "aniccānupassī passasissāmī"ti sikkhati. "Virāgānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "virāgānupassī passasissāmī"ti sikkhati. "Nirodhānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "nirodhānupassī passasissāmī"ti sikkhati. "Paṭinissaggānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "paṭinissaggānupassī passasissāmī"ti sikkhati. Evaṁ bhāvitā kho bhikkhave ānāpānassati evaṁ bahulīkatā mahapphalā hoti mahānisaṁsā.

---

1. Sato (Sī, Syā, Kaṁ, I)

149. Kathaṁ bhāvitā ca bhikkhave ānāpānassati kathaṁ bahulīkatā cattāro satipaṭṭhāne paripūreti. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu dīghaṁ vā assasanto "dīghaṁ passasāmī"ti pajānāti, dīghaṁ vā passasanto "dīghaṁ assasāmī"ti pajānāti. Rassaṁ vā assasanto "rassaṁ assasāmī"ti pajānāti, rassaṁ vā passasanto "rassaṁ passasāmī"ti pajānāti. "Sabbakāyapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "sabbakāyapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmī"ti sikkhati, "passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ passasissāmī"ti sikkhati. Kāye kāyānupassī bhikkhave tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Kāyesu kāyaññatarāhaṁ bhikkhave evaṁ vadāmi—yadidaṁ assāsapassāsā. Tasmātiha bhikkhave kāye kāyānupassī tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. (1)

Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu "pītipaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "pītipaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Sukhapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "sukhapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Cittasaṅkhārapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "cittasaṅkhārapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Passambhayaṁ cittasaṅkhāraṁ assasissāmī"ti sikkhati, "passambhayaṁ cittasaṅkhāraṁ assasissāmī"ti sikkhati. Vedanāsu vedanānupassī bhikkhave tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Vedanāsu vedanāññatarāhaṁ bhikkhave evaṁ vadāmi—yadidaṁ assāsapassāsānaṁ sādhukaṁ manasikāraṁ, tasmātiha bhikkhave vedanāsu vedanānupassī tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. (2)

Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu "cittapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "cittapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Abhippamodayaṁ cittaṁ assasissāmī"ti sikkhati, "abhippamodayaṁ cittaṁ passasissāmī"ti sikkhati. "Samādahaṁ cittaṁ assasissāmī"ti sikkhati, "samādahaṁ cittaṁ passasissāmī"ti sikkhati. "Vimocayaṁ cittaṁ assasissāmī"ti sikkhati,

"Vimocayaṁ cittaṁ passasissāmī"ti sikkhati. Citte cittānupassī bhikkhave tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Nāhaṁ bhikkhave muṭṭhassatissa asampajānassa ānāpānassatiṁ vadāmi, tasmātiha bhikkhave citte cittānupassī tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. (3)

Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu "aniccānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "aniccānupassī passasissāmī"ti sikkhati. "Virāgānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "virāgānupassī passasissāmī"ti sikkhati. "Nirodhānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "nirodhānupassī passasissāmī"ti sikkhati. "Paṭinissaggānupassī assasissāmī"ti sikkhati, "paṭinissaggānupassī passasissāmī"ti sikkhati. Dhammesu dhammānupassī bhikkhave tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. So yaṁ taṁ abhijjhādomanassānaṁ pahānaṁ, taṁ paññāya disvā sādhukaṁ ajjhupekkhitā hoti. Tasmātiha bhikkhave dhammesu dhammānupassī tasmiṁ samaye bhikkhu viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. (4)

Evaṁ bhāvitā kho bhikkhave ānāpānassati evaṁ bahulīkatā cattāro satipaṭṭhāne paripūreti.

150. Kathaṁ bhāvitā ca bhikkhave cattāro satipaṭṭhānā kathaṁ bahulīkatā satta bojjhaṅge paripūrenti. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Upaṭṭhitāssa tasmiṁ samaye sati hoti asammuṭṭhā[1]. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno upaṭṭhitā sati hoti asammuṭṭhā, satisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, satisambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, satisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (1)

So tathāsato viharanto taṁ dhammaṁ paññāya pavicinati pavicayati[2] parivīmaṁsaṁ āpajjati. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu tathāsato

1. Appammuṭṭhā (Syā, Kaṁ)
2. Pavicarati (Sī, Syā, Kaṁ, I)

viharanto taṁ dhammaṁ paññāya pavicinati pavicayati parivīmaṁsaṁ āpajjati, dhammavicayasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, dhammavicayasambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, dhammavicayasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (2)

Tassa taṁ dhammaṁ paññāya pavicinato pavicayato parivīmaṁsaṁ āpajjato āraddhaṁ hoti vīriyaṁ asallīnaṁ. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno taṁ dhammaṁ paññāya pavicinato pavicayato parivīmaṁsaṁ āpajjato āraddhaṁ hoti vīriyaṁ asallīnaṁ, vīriyasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, vīriyasambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, vīriyasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (3)

Āraddhavīriyassa uppajjati pīti nirāmisā. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno āraddhavīriyassa uppajjati pīti nirāmisā, pītisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, pītisambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, pītisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (4)

Pītimanassa kāyopi passambhati cittampi passambhati. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno pītimanassa kāyopi passambhati cittampi passambhati, passaddhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, passaddhisambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti. Passaddhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (5)

Passaddhakāyassa sukhino cittaṁ samādhiyati. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno passaddhakāyassa sukhino cittaṁ samādhiyati, sadhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, samādhisambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, samādhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (6)

So tathāsamāhitaṁ cittaṁ sādhukaṁ ajjhupekkhitā hoti. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu tathāsamāhitaṁ cittaṁ sādhukaṁ ajjhupekkhitā hoti. Upekkhāsambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, upekkhāsambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, upekkhāsambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (7)

151. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu vedanāsu -pa- citte -pa- dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ, upaṭṭhitāssa tasmiṁ samaye sati hoti asammuṭṭhā. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno upaṭṭhitā sati hoti asammuṭṭhā, satisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, satisambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, satisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (1)

So tathāsato viharanto taṁ dhammaṁ paññāya pavicinati pavicayati parivīmaṁsaṁ āpajjati. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu tathāsato viharanto taṁ dhammaṁ paññāya pavicinati pavicayati parivīmaṁsaṁ āpajjati, dhammavicayasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, dhammavicayasambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, dhammavicayasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (2)

Tassa taṁ dhammaṁ paññāya pavicinato pavicayato parivīmaṁsaṁ āpajjato āraddhaṁ hoti vīriyaṁ asallīnaṁ. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno taṁ dhammaṁ paññāya pavicinato pavicayato parivīmaṁsaṁ āpajjato āraddhaṁ hoti vīriyaṁ asallīnaṁ, vīriyasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, vīriyasambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, vīriyasambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (3)

Āraddhavīriyassa uppajjati pīti nirāmisā. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno āraddhavīriyassa uppajjati pīti nirāmisā, pītisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, pītisambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, pītisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (4)

Pītimanassa kāyopi passambhati cittampi passambhati. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno pītimanassa kāyopi passambhati cittampi passambhati, passaddhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, passaddhimbojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, passaddhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (5)

Passaddhakāyassa sukhino cittaṁ samādhiyati. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhuno passaddhakāyassa sukhino cittaṁ samādhiyati, samādhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti, samādhisambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, samādhisambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. (6)

So tathāsamāhitaṁ cittaṁ sādhukaṁ ajjhupekkhitā hoti. Yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu tathāsamāhitaṁ cittaṁ sādhukaṁ ajjhupekkhitā hoti, upekkhāsambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno āraddho hoti. Upekkhāsambojjhaṅgaṁ tasmiṁ samaye bhikkhu bhāveti, upekkhāsambojjhaṅgo tasmiṁ samaye bhikkhuno bhāvanāpāripūriṁ gacchati. Evaṁ bhāvitā kho bhikkhave cattāro satipaṭṭhānā evaṁ bahulīkatā satta sambojjhaṅge paripūrenti. (7)

152. Kathaṁ bhāvitā ca bhikkhave satta bojjhaṅgā kathaṁ bahulīkatā vijjāvimuttiṁ paripūrenti. Idha bhikkhave bhikkhu satisambojjhaṅgaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ. Dhammavicayasambojjhaṅgaṁ bhāveti -pa-. Vīriyasambojjhaṅgaṁ bhāveti. Pītisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Passaddhisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Samādhisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Upekkhāsambojjhaṅgaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ. Evaṁ bhāvitā kho bhikkhave satta bojjhaṅgā evaṁ bahulīkatā vijjāvimuttiṁ paripūrentīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Ānāpānassatisuttaṁ niṭṭhitaṁ aṭṭhamaṁ.

---

9. Kāyagatāsatisutta

153. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho sambahulānaṁ bhikkhūnaṁ pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkantānaṁ upaṭṭhānasālāyaṁ sannisinnānaṁ sannipatitānaṁ

ayamantarākathā udapādi "acchariyaṁ āvuso, abbhutaṁ āvuso, yāvañcidaṁ tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena kāyagatāsati[1] bhāvitā bahulīkatā mahapphalā vuttā mahānisaṁsā"ti. Ayañca hidaṁ tesaṁ bhikkhūnaṁ antarākathā vippakatā hoti. Atha kho Bhagavā sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito yena upaṭṭhānasālā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Nisajja kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā, kā ca pana vo antārākathā vippakatā"ti. Idha bhante amhākaṁ pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkantānaṁ upaṭṭhānasālāyaṁ sannisinnānaṁ sannipatitānaṁ ayamantarākathā udapādi "acchariyaṁ āvuso, abbhutaṁ āvuso, yāvañcidaṁ tena Bhagavatā jānatā passatā Arahatā Sammāsambuddhena kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā mahapphalā vuttā mahānisaṁsā"ti. Ayaṁ kho no bhante antarākathā vippakatā, atha Bhagavā anuppattoti.

154. Kathaṁ bhāvitā ca bhikkhave kāyagatāsati kathaṁ bahulīkatā mahapphalā hoti mahānisaṁsā. Idha bhikkhave bhikkhu araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāgāragato vā nisīdati pallaṅkaṁ ābhujitvā ujuṁ kāyaṁ paṇidhāya parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā. So satova assasati, satova passasati. Dīghaṁ vā assasanto "dīghaṁ assasāmī"ti pajānāti, dīghaṁ vā passasanto "dīghaṁ passasāmī"ti pajānāti. Rassaṁ vā assasanto "rassaṁ assasāmī"ti pajānāti, rassaṁ vā passasanto "rassaṁ passasāmī"ti pajānāti. "Sabbakāyapaṭisaṁvedī assasissāmī"ti sikkhati, "sabbakāyapaṭisaṁvedī passasissāmī"ti sikkhati. "Passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmī"ti sikkhati, "passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ passasissāmī"ti sikkhati. Tassa evaṁ appamattassa ātāpino pahitattassa viharato ye gehasitā[2] sarasaṅkappā, te pahīyanti. Tesaṁ pahānā ajjhattameva cittaṁ santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti[3] samādhiyati. Evaṁ bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ[4] bhāveti. (1)

---

1. Kāyagatā sati (Syā, Kaṁ, I)
2. Gehassitā (Ṭīkā)
3. Ekodī hoti (Sī), ekodibhoti (Syā, Kaṁ)
4. Kāyagataṁ satiṁ (Syā, Kaṁ, I)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu gacchanto vā "gacchāmī"ti pajānāti, ṭhito vā "ṭhitomhī"ti pajānāti, nisinno vā "nisinnomhī"ti pajānāti, sayāno vā "sayānomhī"ti pajānāti, yathā yathā vā panassa kāyo paṇihito hoti, tathā tathā naṁ pajānāti. Tassa evaṁ appamattassa ātāpino pahitattassa viharato ye gehasitā sarasaṅkappā, te pahīyanti. Tesaṁ pahānā ajjhattameva cittaṁ santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhaveti. (2)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti, ālokite vilokite sampajānakārī hoti, samiñjite pasārite sampajānakāri hoti, saṁghāṭipattacīvaradhāraṇe sampajānakārī hoti, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī hoti, uccārapassāvakamme sampajānakārī hoti, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhībhāve sampajānakārī hoti. Tassa evaṁ appamattassa ātāpino pahitattassa viharato ye gehasitā sarasaṅkappā, te pahīyanti. Tesaṁ pahānā ajjhattameva cittaṁ santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (3)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ uddhaṁ pādatalā adho kesamatthakā tacapariyantaṁ pūraṁ nānappakārassa asucino paccavekkhati "atthi imasmiṁ kāye kesā lomā nakhā dantā taco, maṁsaṁ nhāru[1] aṭṭhi aṭṭhimiñjaṁ vakkaṁ, hadayaṁ yakanaṁ kilomakaṁ pihakaṁ papphāsaṁ, antaṁ antaguṇaṁ udariyaṁ karīsaṁ, pittaṁ semhaṁ pubbo lohitaṁ sedo medo, assu vasā kheḷo siṅghāṇikā lasikā muttan"ti.

Seyyathāpi bhikkhave ubhatomukhā putoḷi[2] pūrā nānāvihitassa dhaññassa. Seyyathidaṁ, sālīnaṁ vīhīnaṁ muggānaṁ māsānaṁ tilānaṁ taṇḍulānaṁ. Tamenaṁ cakkhumā puriso muñcitvā paccavekkheyya "ime sālī ime vīhī ime muggā ime māsā ime tilā ime taṇḍulā"ti. Evameva kho bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ uddhaṁ pādatalā adho kesamatthakā tacapariyantaṁ

---

1. Nahāru (Sī, Syā, Kaṁ, I)   2. Mūhoḷī (Sī, Syā, Kaṁ, I)

pūraṁ nānappakārassa asucino paccavekkhati “atthi imasmiṁ kāye kesā lomā nakhā dantā taco, maṁsaṁ nhāru aṭṭhi aṭṭhimiñjaṁ vakkaṁ, hadayaṁ yakanaṁ kilomakaṁ pihakaṁ papphāsaṁ, antaṁ antaguṇaṁ udariyaṁ karīsaṁ, pittaṁ semhaṁ pubbo lohitaṁ sedo medo, assu vasā kheḷo siṅghāṇikā lasikā muttan”ti. Tassa evaṁ appamattassa ātāpino pahitattassa viharato ye gehasitā sarasaṅkappā te pahīyanti. Tesaṁ pahānā ajjhattameva cittaṁ santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (4)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ yathāṭhitaṁ yathāpaṇihitaṁ dhātuso paccavekkhati “atthi imasmiṁ kāye pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātū”ti.

Seyyathāpi bhikkhave dakkho goghātako vā voghātakantevāsī vā gāviṁ vadhitvā catumahāpathe[1] bilaso vibhajitvā[2] nisinno assa. Evameva kho bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ yathāṭhitaṁ yathāpaṇihitaṁ dhātuso paccavekkhati “atthi imasmiṁ kāye pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātū”ti. Tassa evaṁ appamattassa ātāpino pahitattassa viharato ye gehasitā sarasaṅkappā, te pahīyanti. Tesaṁ pahānā ajjhattameva cittaṁ santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (5)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīraṁ sivathikāya[3] chaḍḍitaṁ ekāhamataṁ vā dvīhamataṁ vā tīhamataṁ vā uddhumātakaṁ vinīlakaṁ vipubbakajātaṁ. So imameva kāyaṁ upasaṁharati “ayampi kho kāyo evaṁdhammo evaṁbhāvī evaṁanatīto”ti[4]. Tassa evaṁ appamattassa ātāpino pahitattassa viharato ye gehasitā sarasaṅkappā, te pahīyanti. Tesaṁ pahānā ajjhattameva cittaṁ santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (6)

---

1. Cātummahāpathe (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Paṭivibhajitvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Sīvathikāya (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. Etaṁ anatītoti (Sī)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīraṁ sivathikāya chaḍḍitaṁ kākehi vā khajjamānaṁ kulalehi vā khajjamānaṁ gijjhehi vā khajjamānaṁ kaṅkehi vā khajjamānaṁ sunakhehi vā khajjamānaṁ byagghehi vā khajjamānaṁ dīpīhi vā khajjamānaṁ siṅgālehi vā[1] khajjamānaṁ vividhehi vā pāṇakajātehi khajjamānaṁ. So imameva kāyaṁ upasaṁharati "ayampi kho kāyo evaṁdhammo evaṁbhāvī evaṁanatīto"ti. Tassa evaṁ appamattassa -pa-. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (7)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīraṁ sivathikāya chaḍḍitaṁ aṭṭhikasaṅkhalikaṁ samaṁsalohitaṁ nhārusambandhaṁ -pa- aṭṭhikasaṅkhalikaṁ nimmaṁsalohitamakkhitaṁ nhārusambandhaṁ -pa- aṭṭhikasaṅkhalikaṁ apagatamaṁsalohitaṁ nhārusambandhaṁ -pa- aṭṭhikāni apagatasambandhāni[2] disāvidisāvikkhittāni[3], aññena hatthaṭṭhikaṁ aññena pādaṭṭhikaṁ aññena gopphakaṭṭhikaṁ[4] aññena jaṅghaṭṭhikaṁ aññena ūruṭṭhikaṁ aññena kaṭiṭṭhikaṁ[5] aññena phāsukaṭṭhikaṁ aññena piṭṭhiṭṭhikaṁ aññena khandhaṭṭhikaṁ aññena gīvaṭṭhikaṁ aññena hanukaṭṭhikaṁ aññena dantaṭṭhikaṁ aññena sīsakaṭāhaṁ[5]. So imameva kāyaṁ upasaṁharati "ayampi kho kāyo evaṁdhammo evaṁbhāvī evaṁanatīto"ti. Tassa evaṁ appamattassa -pa-. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (8-11)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīraṁ sivathikāya chaḍḍitaṁ aṭṭhikāni setāni saṅkhavaṇṇapaṭibhāgāni[6] -pa- aṭṭhikāni puñjakitāni terovassikāni -pa- aṭṭhikāni pūtīni cuṇṇakajātāni. So imameva kāyaṁ upasaṁharati "ayampi kho kāyo evaṁdhammo evaṁbhāvī evaṁanatīto"ti. Tassa evaṁ appamattassa -pa-. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (12-14)

155. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi -pa- paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, so imameva kāyaṁ vivekajena pītisukhena abhi-

---

1. Gijjhehi vā khajjamānaṁ suvānehi vā khajjamānaṁ sigālehi vā (Si, Syā, Kaṁ, I)
2. Apagatanahārusambandhāni (Syā, Kaṁ)
3. Disāvidisāsu vikkhittāni (Sī, I)
4. Aññena gopphakaṭṭhikanti idaṁ Sī-Syā-Kaṁ-I-potthakesu natthi.

5-5. Aññena kaṭaṭṭhikaṁ aññena piṭṭhikaṇṭakaṁ aññena sīsakaṭāhaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

6. Saṅkhavaṇṇūpanibhāni (Sī, Syā, Kaṁ, I)

sandeti parisandeti paripūreti parippharati, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa vivekajena pītisukhena apphuṭaṁ hoti. Seyyathāpi bhikkhave dakkho nhāpako[1] vā nhāpakantevāsī vā kaṁsathāle nhānīyacuṇṇāni[2] ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ sanneyya, sāyaṁ nhānīyapiṇḍi[3] snehānugatā snehaparetā santarabāhirā phuṭā snehena, na ca paggharinī. Evameva kho bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ vivekajena pītisukhena abhisandeti parisandheti paripūreti parippharati, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa vivekajena pītisukhena apphuṭaṁ hoti. Tassa evaṁ appamattassa -pa-. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (15)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu vitakkavicārānaṁ vūpasamā -pa- dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, so imameva kāyaṁ samādhijena pītisukhena abhisandeti parisandeti paripūreti parippharati, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa samādhijena pītisukhena apphuṭaṁ hoti. Seyyathāpi bhikkhave udakarahado gambhīro ubbhidodako[4], tassa nevassa puratthimāya disāya udakassa āyamukhaṁ, na pacchimāya disāya udakassa āyamukhaṁ, na uttarāya disāya udakassa āyamukhaṁ, na dakkhiṇāya disāya udakassa āyamukhaṁ, devo ca na kālena kālaṁ sammā dhāraṁ anuppavecceyya. Atha kho tamhāva udakarahadā sītā vāridhārā ubbhijjitvā tameva udakarahadaṁ sītena vārinā abhisandeyya parisandeyya paripūreyya paripphareyya, nāssa kiñci sabbāvato udakarahadassa sītena vārinā apphuṭaṁ assa. Evameva kho bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ samādhijena pītisukhena abhisandeti parisandeti paripūreti parippharati, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa samādhijena pītisukhena apphuṭaṁ hoti. Tassa evaṁ appamattassa -pa-. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (16)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu pītiyā ca virāgā -pa- tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, so imameva kāyaṁ nippītikena sukhena abhisandeti parisandeti paripūreti parippharati, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa nippītikena sukhena apphuṭaṁ hoti. Seyyathāpi bhikkhave uppaliniyaṁ vā paduminiyaṁ vā puṇḍarīkiniyaṁ vā appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni

---

1. Nahāpako (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Nahānīyacuṇṇāni (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Sāssa nahānīyapiṇḍī (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. Ubbhitodako (Syā, Kaṁ, Ka)

vā udake jātāni udake saṁvaḍḍhāni udakānuggatāni antonimuggaposīni, tāni yāva caggā yāva ca mūlā sītena vārinā abhisannāni parisannāni[1] paripūrāni paripphuṭāni, nāssa[2] kiñci sabbāvataṁ uppalānaṁ vā padumānaṁ vā puṇḍarīkānaṁ vā sītena vārinā apphuṭaṁ assa. Evameva kho bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ nippītikena sukhena abhisandeti parisandeti paripūreti parippharati, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa nippītikena sukhena apphuṭaṁ hoti. Tassa evaṁ appamattassa -pa-. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (17)

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu sukhassa ca pahānā -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, so imameva kāyaṁ parisuddhena cetasā pariyodātena pharitvā nisinno hoti, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa parisuddhena cetasā pariyodātena apphuṭaṁ hoti. Seyyathāpi bhikkhave puriso odātena vatthena sasīsaṁ pārupitvā nisinno assa, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa odātena vatthena apphuṭaṁ assa. Evameva kho bhikkhave bhikkhu imameva kāyaṁ parisuddhena cetasā pariyodātena pharitvā nisinno hoti, nāssa kiñci sabbāvato kāyassa parisuddhena cetasā pariyodātena apphuṭaṁ hoti. Tassa evaṁ appamattassa ātāpino pahitattassa viharato ye gehasitā sarasaṅkappā te pahīyanti, tesaṁ pahānā ajjhattameva cittaṁ santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. Evampi bhikkhave bhikkhu kāyagatāsatiṁ bhāveti. (18)

156. Yassa kassaci bhikkhave kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, antogadhāvāssa[3] kusalā dhammā ye keci vijjābhāgiyā. Seyyathāpi bhikkhave yassa kassaci mahāsamuddo cetasā phuṭo, antogadhāvāssa kunnadiyo yā kāci samuddaṅgamā. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, antogadhāvāssa kusalā dhammā ye keci vijjābhāgiyā.

Yassa kassaci bhikkhave kāyagatāsati abhāvitā abahulīkatā, labhati tassa māro otāraṁ, labhati tassa māro ārammaṇaṁ[4].

---

1. Abhisandāni parisandāni (Ka)
2. Na nesaṁ (?)
3. Antogadhā tassa (Sī, I)
4. Āramaṇaṁ (?)

Seyyathāpi bhikkhave puriso garukaṁ silāguḷaṁ allamattikāpuñje pakkhipeyya. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu taṁ garukaṁ silāguḷaṁ allamattikāpuñje labhetha otāranti. Evaṁ bhante. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati abhāvitā abahulīkatā, labhati tassa māro otāraṁ, labhati tassa māro ārammaṇaṁ. Seyyathāpi bhikkhave sukkhaṁ kaṭṭhaṁ koḷāpaṁ[1], atha puriso āgaccheyya uttarāraṇiṁ ādāya "aggiṁ abhinibbattessāmi tejo pātukarissāmī"ti. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu so puriso amuṁ sukkhaṁ kaṭṭhaṁ koḷāpaṁ uttarāraṇiṁ ādāya abhimanthento[2] aggiṁ abhinibbatteyya tejo pātukareyyāti. Evaṁ bhante. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati abhāvitā abahulīkatā, labhati tassa māro otāraṁ, labhati tassa māro ārammaṇaṁ. Seyyathāpi bhikkhave udakamaṇiko ritto tuccho ādhāre ṭhapito, atha puriso āgaccheyya udakabhāraṁ ādāya. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu so puriso labhetha udakassa nikkhepananti. Evaṁ bhante. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati abhāvitā abahulīkatā, labhati tassa māro otāraṁ, labhati tassa māro ārammaṇaṁ.

157. Yassa kassaci bhikkhave kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, na tassa labhati māro otāraṁ, na tassa labhati māro ārammaṇaṁ. Seyyathāpi bhikkhave puriso lahukaṁ suttaguḷaṁ sabbasāramaye aggaḷaphalake pakkhipeyya. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu so puriso taṁ lahukaṁ suttaguḷaṁ sabbasāramaye aggaḷaphalake labhetha otāranti. No hetaṁ bhante. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, na tassa labhati māro otāraṁ, na tassa labhati māro ārammaṇaṁ. Seyyathāpi bhikkhave allaṁ kaṭṭhaṁ sasnehaṁ[3], atha puriso āgaccheyya uttarāraṇiṁ ādāya "aggiṁ abhinibbattessāmi tejo pātukarissāmī"ti. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu so puriso amuṁ allaṁ kaṭṭhaṁ sasnehaṁ uttarāraṇiṁ ādāya abhimanthento aggiṁ abhinibbatteyya tejo pātukareyyāti. No hetaṁ bhante. Evameva kho

---

1. Koḷāpaṁ ārakā udakā thale nikkhitaṁ (Ka)
2. Abhimatthento (Syā, Kaṁ, I, Ka)
3. Sasnehaṁ ārakā udakā thale nikkhittaṁ (Ka)

bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, na tassa labhati māro otāraṁ, na tassa labhati māro ārammaṇaṁ. Seyyathāpi bhikkhave udakamaṇiko pūro udakassa samatittiko kākapeyyo ādhāre ṭhapito, atha puriso āgaccheyya udakabhāraṁ ādāya. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu so puriso labhetha udakassa nikkhepananti. No hetaṁ bhante. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, na tassa labhati māro otāraṁ, na tassa labhati māro ārammaṇaṁ.

158. Yassa kassaci bhikkhave kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, so yassa yassa abhiññāsacchikaraṇīyassa dhammassa cittaṁ abhininnāmeti abhiññāsacchikiriyāya, tatra tatreva sakkhibhabbataṁ pāpuṇāti sati sati-āyatane. Seyyathāpi bhikkhave udakamaṇiko pūro udakassa samatittiko kākapeyyo ādhāre ṭhapito, tamenaṁ balavā puriso yato yato āviñcheyya, āgaccheyya udakanti. Evaṁ bhante. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, so yassa yassa abhiññāsacchikaraṇīyassa dhammassa cittaṁ abhininnāmeti abhiññāsacchikiriyāya, tatra tatreva sakkhibhabbataṁ pāpuṇāti sati sati-āyatane. Seyyathāpi bhikkhave same bhūmibhāge caturassā pokkharaṇī[1] assa āḷibandhā pūrā udakassa samatittikā kākapeyyā, tamenaṁ balavā puriso yato yato āḷiṁ muñceyya, āgaccheyya udakanti. Evaṁ bhante. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, so yassa yassa abhiññāsacchikaraṇīyassa dhammassa cittaṁ abhininnāmeti abhiññāsacchikiriyāya, tatra tatreva sakkhibhabbataṁ pāpuṇāti sati sati-āyatane. Seyyathāpi bhikkhave subhūmiyaṁ catumahāpathe ājaññaratho yutto assa ṭhito odhastapatodo[2], tamenaṁ dakkho yoggācariyo assadammasārathi abhiruhitvā vāmena hatthena rasmiyo gahetvā dakkhiṇena hatthena patodaṁ gahetvā yenicchakaṁ yadicchakaṁ

---

1. Pokkhariṇī (Sī)
2. Obhastapatodo (Ka), ubhantarapaṭodo (Syā, Kaṁ)
ava + dhaṁsu + ta = odhasta-iti padavibhāgo.

sāreyyāpi paccāsāreyyāpi. Evameva kho bhikkhave yassa kassaci kāyagatāsati bhāvitā bahulīkatā, so yassa yassa abhiññāsacchikaraṇīyassa dhammassa cittaṁ abhininnāmeti abhiññāsacchikiriyāya, tatra tatreva sakkhibhabbataṁ pāpuṇāti sati sati-āyatane.

159. Kāyagatāya bhikkhave satiyā āsevitāya bhāvitāya bahulīkatāya yānīkatāya vatthukatāya anuṭṭhitāya paricitāya susamāraddhāya dasānisaṁsā pāṭikaṅkhā—aratiratisaho hoti, na ca taṁ arati sahati, uppanaṁ aratiṁ abhibhuyya viharati. (1)

Bhayabheravasaho hoti, na ca taṁ bhayabheravaṁ sahati, uppannaṁ bhayabheravaṁ abhibhuyya viharati. (2)

Khamo hoti sītassa uṇhāssa jighacchāya pipāsāya ḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassānaṁ duruttānaṁ durāgatānaṁ vacanapathānaṁ uppannānaṁ sārīrikānaṁ vedanānaṁ dukkhānaṁ tibbānaṁ kharānaṁ kaṭukānaṁ asātānaṁ amanāpānaṁ pāṇaharānaṁ adhivāsakajātiko hoti. (3)

Catunnaṁ jhānānaṁ ābhicetasikānaṁ diṭṭhadhammasukhavihārānaṁ nikāmalābhī hoti akicchalābhī akasiralābhī. (4)

So anekavihitaṁ iddhividhaṁ paccanubhoti, ekopi hutvā bahudhā hoti, bahudhāpi hutvā eko hoti, āvibhāvaṁ -pa- yāva brahmalokāpi kāyena vasaṁ vatteti. (5)

Dibbāya sotadhātuyā visuddhāya atikkantamānusikāya ubho sadde suṇāti dibbe ca mānuse ca ye dūre santike ca -pa-. (6)

Parasattānaṁ parapuggalānaṁ cetasā ceto paricca pajānāti, sarāgaṁ vā cittaṁ sarāgaṁ cittanti pajānāti, vītarāgaṁ vā cittaṁ -pa- sadosaṁ vā cittaṁ. Vītadosaṁ vā cittaṁ. Samohaṁ vā cittaṁ. Vītamohaṁ vā cittaṁ. Saṁkhittaṁ vā cittaṁ. Vikkhittaṁ vā cittaṁ. Mahaggataṁ vā cittaṁ. Amahaggataṁ vā cittaṁ. Sa-uttaraṁ vā cittaṁ. Anuttaraṁ vā cittaṁ. Samāhitaṁ vā cittaṁ. Asamāhitaṁ vā cittaṁ. Vimuttaṁ vā cittaṁ. Avimuttaṁ vā cittaṁ avimuttaṁ cittanti pajānāti. (7)

So anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati. Seyyathidaṁ, ekampi jātiṁ dvepi jātiyo -pa- iti sākāraṁ sa-uddesaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati. (8)

Dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti. (9)

Āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati. (10)

Kāyagatāya bhikkhave satiyā āsevitāya bhāvitāya bahulīkatāya yānīkatāya vatthukatāya anuṭṭhitāya paricitāya susamāraddhāya ime dasānisaṁsā pāṭikaṅkhāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Kāyagatāsatisuttaṁ niṭṭhitaṁ navamaṁ.

---

10. Saṅkhārupapattisutta

160. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "saṅkhārupapattiṁ[1] vo bhikkhave desessāmi, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

161. Idha bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena samannāgato hoti, sutena samannāgato hoti, cāgena samannāgato hoti, paññāya samannāgato hoti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā khattiyamahāsālānaṁ[2] sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā[3] ca evaṁ bhāvitā evaṁ

---

1. Saṅkhārūpapattiṁ (Syā, Kaṁ), saṅkhāruppattiṁ (Sī, I)
2. Khattiyamahāsālānaṁ vā (Syā, Kaṁ, I)
3. Vihāro (Sī, I)

bahulīkatā tatrupapattiyā[1] saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

162. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena samannāgato hoti, sutena samannāgato hoti, cāgena samannāgato hoti, paññāya samannāgato hoti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā brāhmaṇamahāsālānaṁ -pa- gahapatimahāsālānaṁ[2] sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

163. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena samannāgato hoti, sutena samannāgato hoti, cāgena samannāgato hoti, paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "cātumahārājikā[3] devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā cātumahārājikānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

164. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena samannāgato hoti, sutena samannāgato hoti, cāgena samannāgato hoti, paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "Tāvatiṁsā devā -pa- Yāmā devā. Tusitā devā. Nimmānaratī devā. Paranimmitavasavattī devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā paranimmitavasavattīnaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca

---

1. Tatrūpapattiyā (Syā, Kaṁ), tatruppattiyā (Sī, I)
2. Brāhmaṇamahāsālānaṁ vā gahapatimahāsālānaṁ vā (Syā, Kaṁ, I)
3. Cātummahārājikā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

165. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena samannāgato hoti, sutena samannāgato hoti, cāgena samannāgato hoti, paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "sahasso brahmā dīghāyuko vaṇṇavā sukhabahulo"ti. Sahasso bhikkhave brahmā sahassilokadhātuṁ[1] pharitvā adhimuccitvā[2] viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Seyyathāpi bhikkhave cakkhumā puriso ekaṁ āmaṇḍaṁ hatthe karitvā paccavekkheyya. Evameva kho bhikkhave sahasso brahmā sahassilokadhātuṁ pharitvā adhimuccitvā viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sahassassa brahmuno sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

166. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena samannāgato hoti, sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "dvisahasso brahmā -pa- Tisahasso brahmā. Catusahasso brahmā. Pañcasahasso brahmā dīghāyuko vaṇṇavā sukhabahulo"ti. Pañcasahasso bhikkhave brahmā pañcasahassilokadhātuṁ pharitvā adhimuccitvā viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Seyyathāpi bhikkhave cakkhumā puriso pañca āmaṇḍāni hatthe karitvā paccavekkheyya. Evameva kho bhikkhave pañcasahasso brahmā pañcasahassilokadhātuṁ pharitvā adhimuccitvā viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā pañcasahassassa brahmuno sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti.

---

1. Sahassiṁ lokadhātuṁ (Sī)
2. Adhimuñcitvā (Ka)

Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

167. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena samannāgato hoti, sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "dasasahasso brahmā dīghāyuko vaṇṇavā sukhabahulo"ti. Dasasahasso bhikkhave brahmā dasasahassilokadhātuṁ pharitvā adhimuccitvā viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Seyyathāpi bhikkhave maṇi veḷuriyo Subho jātimā aṭṭhaṁso suparikammakato paṇḍukambale nikkhitto bhāsate ca tapate ca[1] virocati ca. Evameva kho bhikkhave dasasahasso brahmā dasasahassilokadhātuṁ pharitvā adhimuccitvā viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā dasasahassassa brahmuno sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, Taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

168. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "satasahasso brahmā dīghāyuko vaṇṇavā sukhabahulo"ti. Satasahasso bhikkhave brahmā satasahassilokadhātuṁ pharitvā adhimuccitvā viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Seyyathāpi bhikkhave nikkhaṁ[2] jambonadaṁ dakkhakammāraputta-ukkāmukhasukusalasampahaṭṭhaṁ paṇḍukambale nikkhittaṁ bhāsate ca tapate ca virocati ca. Evameva kho bhikkhave satasahasso brahmā satasahassilokadhātuṁ pharitvā adhimuccitvā viharati. Yepi tattha sattā upapannā, tepi pharitvā adhimuccitvā viharati. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā satasahassassa brahmuno sahabyataṁ

1. Bhāsati ca tapati ca (Sī, Syā, Kaṁ, I)

2. Nekkhaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

169. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "Ābhā devā -pa- Parittābhā devā. Appamāṇābhā devā. Ābhassarā devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā ābhassarānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, Taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

170. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "parittasubhā devā -pa- Appamāṇasubhā devā. Subhakiṇhā devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā subhakiṇhā naṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattati. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

171. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "vehapphalā devā -pa- Avihā devā. Atappā devā. Sudassā devā. Sudassī devā. Akaniṭṭhā devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā akaniṭṭhānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca

vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

172. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "ākāsānañcāyatanūpagā devā dīghāyukā ciraṭṭhitikā sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā Ākāsānañcāyatanūpagānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

173. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "viññāṇañcāyatanūpagā devā dīghāyukā ciraṭṭhitikā sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā Viññāṇañcāyatanūpagānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

174. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa sutaṁ hoti "ākiñcaññāyatanūpagā devā -pa- Nevasaññānāsaññāyatanūpagā devā dīghāyukā ciraṭṭhitikā sukhabahulā"ti. Tassa evaṁ hoti "aho vatāhaṁ kāyassa bhedā paraṁ maraṇā Nevasaññānāsaññāyatanūpagānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjeyyan"ti. So taṁ cittaṁ dahati, taṁ cittaṁ adhiṭṭhāti, taṁ cittaṁ bhāveti. Tassa te saṅkhārā ca vihārā ca evaṁ bhāvitā evaṁ bahulīkatā tatrupapattiyā saṁvattanti. Ayaṁ bhikkhave maggo ayaṁ paṭipadā tatrupapattiyā saṁvattati.

175. Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu saddhāya samannāgato hoti, sīlena. Sutena. Cāgena. Paññāya samannāgato hoti. Tassa evaṁ

hoti "aho vatāhaṁ āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja vihareyyan"ti. So āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati. Ayaṁ bhikkhave bhikkhu na katthaci upapajjatīti[1].

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Saṅkhārupapattisuttaṁ niṭṭhitaṁ dasamaṁ.

Anupadavaggo niṭṭhito dutiyo.

Tassuddānaṁ

Anupādasodhanaporisadhammo,
Sevitabbabahudhātuvibhatti.
Buddhassa kittināma Cattārīsena,
Ānāpāno Kāyagato Upapatti[2].

1. Na katthaci upapajjati, na kuhiñci upapajjatīti (Sī, I), na katthaci upapajjati, na kuhiñci upasampajja viharatīti. (Ka)
2. Ito paraṁ Syā-Kaṁ-Ka-potthakesu evampi dissati—
Candake vimale parisuddhe,
Puṇṇasammodinirodha-attano.
Dandhā bahujanasevitaṁ dhammavaraṁ,
Yaṁ anupadaṁ vaggavaraṁ dutiyāti.

3. Suññatavagga

1. Cūḷasuññatasutta

176. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Pubbārāme Migāramātupāsāde. Atha kho āyasmā Ānando sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "ekamidaṁ bhante samayaṁ Bhagavā Sakkesu viharati Nagarakaṁ nāma Sakyānaṁ nigamo, tattha me bhante Bhagavato sammukhā sutaṁ sammukhā paṭiggahitaṁ 'suññatāvihārenāhaṁ Ānanda etarahi bahulaṁ viharāmī'ti, kacci metaṁ bhante sussutaṁ suggahitaṁ sumanasikataṁ sūpadhāritan"ti. Taggha te etaṁ Ānanda sussutaṁ suggahitaṁ sumanasikataṁ sūpadhāritaṁ pubbepāhaṁ[1] Ānanda etarahipi[2] suññatāvihārena bahulaṁ viharāmi. Seyyathāpi Ānanda ayaṁ Migāramātupāsādo suñño hatthigavassavaḷavena, suñño jātarūparajatena, suñño itthipurisasannipātena. Atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ bhikkhusaṁghaṁ paṭicca ekattaṁ. Evameva kho Ānanda bhikkhu amanasikaritvā gāmasaññaṁ amanasikaritvā manussasaññaṁ araññasaññaṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa araññasaññāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā gāmasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā manussasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathamattā, yadidaṁ araññasaññaṁ paṭicca ekattan"ti. So "suññamidaṁ saññāgataṁ gāmasaññāyā"ti pajānāti, "suññamidaṁ saññāgataṁ manussasaññāyā"ti pajānāti. Atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ araññasaññaṁ paṭicca ekattanti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tattha avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ "santamidaṁ atthī"ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā suññatāvakkanti bhavati.

177. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu amanasikaritvā manussasaññaṁ amanasikaritvā araññasaññaṁ pathavīsaññaṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa

---

1. Pubbecāhaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)   2. Etarahi ca (sabbattha)

pathavīsaññāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. Seyyathāpi Ānanda āsabhacammaṁ saṅkusatena suvihataṁ vigatavalikaṁ. Evameva kho Ānanda bhikkhu yaṁ imissā pathaviyā ukkūlavikkūlaṁ nadīviduggaṁ khāṇukaṇṭakaṭṭhānaṁ pabbatavisamaṁ, taṁ sabbaṁ[1] amanasikaritvā pathavīsaññaṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa pathavīsaññāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā manussasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā araññasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathamattā, yadidaṁ pathavīsaññaṁ paṭicca ekattan"ti. So "suññamidaṁ saññāgataṁ manussasaññāyā"ti pajānāti, "suññamidaṁ saññāgataṁ araññāsaññāyā"ti pajānāti. Atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ pathavīsaññaṁ paṭicca ekattanti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tattha avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ "santamidaṁ atthī"ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā suññatāvakkanti bhavanti.

178. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu amanasikaritvā araññasaññaṁ amanasikaritvā pathavīsaññaṁ ākāsānañcāyatanasaññaṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa ākāsānañcāyatanasaññāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā araññasaññaṁ paṭicca, tedha santi. Ye assu darathā pathavīsaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathamattā, yadidaṁ ākāsānañcāyatanasaññaṁ paṭicca ekattan"ti. So "suññamidaṁ saññāgataṁ araññasaññāyā"ti pajānāti, "suññamidaṁ saññāgataṁ pathavīsaññāyā"ti pajānāti. Atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ ākāsānañcāyatanasaññaṁ paṭicca ekattanti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tattha avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ "santamidaṁ atthī"ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā suññatāvakkanti bhavati.

179. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu amanasikaritvā pathavīsaññaṁ amanasikaritvā ākāsānañcāyatanasaññaṁ viññāṇañcāyatanasaññaṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa viññāṇañcāyatanasaññāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā

---

1. Sabbaṁ (Ka)

pathavīsaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā ākāsānañcāyatanasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathamattā, yadidaṁ viññāṇañcāyatanasaññaṁ paṭicca ekattan"ti. So "suññamidaṁ saññāgataṁ pathavīsaññāyā"ti pajānāti, "suññamidaṁ saññāgataṁ ākāsānañcāyatanasaññāyā"ti pajānāti. Atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ viññāṇañcāyatanasaññaṁ paṭicca ekattanti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tattha avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ "santamidaṁ atthī"ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā suññatāvakkanti bhavati.

180. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu amanasikaritvā ākāsānañcāyatanasaññaṁ amanasikaritvā viññāṇañcāyatanasaññaṁ ākiñcaññāyatanasaññaṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa ākiñcaññāyatanasaññāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā ākāsānañcāyatanasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā viññāṇañcāyatanasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathamattā, yadidaṁ ākiñcayatanasaññaṁ paṭicca ekattan"ti. So "suññamidaṁ saññāgataṁ ākāsānañcāyatanasaññāyā"ti pajānāti, "suññamidaṁ saññāgataṁ viññāṇañcāyatanasaññāyā"ti pajānāti. Atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ ākiñcaññāyatanasaññaṁ paṭicca ekattanti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tatta avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ "santamidaṁ atthī"ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā suññatāvakkanti bhavati.

181. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu amanasikaritvā viññāṇañcāyatanasaññaṁ amanasikaritvā ākiñcaññāyatanasaññaṁ nevasaññānāsaññāyatanasaññaṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa nevasaññānāsaññāyatasaññāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā viññāṇañcāyatanasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā ākiñcaññāyatanasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathamattā, yadidaṁ nevasaññānāsaññāyatanasaññaṁ paṭicca ekattan"ti. So "suññamidaṁ saññāgataṁ viññāṇañcāyatanasaññāyā"ti pajānāti, "suññamidaṁ saññāgataṁ ākiñcaññāyatanasaññāyā"ti pajānāti. Atthi cevidaṁ

asuññataṁ, yadidaṁ nevasaññānāsaññāyatanasaññaṁ paṭicca ekattanti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tattha avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ "santamidaṁ atthī"ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā suññatāvakkanti bhavati.

182. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu amanasikaritvā ākiñcaññāyatanasaññaṁ amanasikaritvā nevasaññānāsaññāyatanasaññaṁ animittaṁ cetosamādhiṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa animitte cetosamādhimhi cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā ākiñcaññāyatanasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā nevasaññānāsaññāyatanasaññaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathāmattā, yadidaṁ imameva kāyaṁ paṭicca saḷāyatanikaṁ jīvitapaccayā"ti. So "suññamidaṁ saññāgataṁ ākiñcaññāyatanasaññāyā"ti pajānāti, "suññamidaṁ saññāgataṁ nevasaññānāsaññāyatanasaññāyā"ti pajānāti. Atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ imameva kāyaṁ paṭicca saḷāyatanikaṁ jīvitapaccayāti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tattha avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ "santamidaṁ atthī"ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā suññatāvakkanti bhavati.

183. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhu amanasikaritvā ākiñcaññāyatanasaññaṁ amanasikaritvā nevasaññānāsaññāyatanasaññaṁ animittaṁ cetosamādhiṁ paṭicca manasi karoti ekattaṁ, tassa animitte cetosamādhimhi cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati adhimuccati. So evaṁ pajānāti "ayampi kho animitto cetosamādhi abhisaṅkhato abhisañcetayito, yaṁ kho pana kiñci abhisaṅkhataṁ abhisañcetayitaṁ, tadaniccaṁ nirodhadhamman"ti pajānāti, tassa evaṁ jānato evaṁ passato kāmāsavāpi cittaṁ vimuccati, bhavāsavāpi cittaṁ vimuccati, avijjāsavāpi cittaṁ vimuccati, vimuttasmiṁ "vimuttam"Iti ñāṇaṁ hoti, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti pajānāti. So evaṁ pajānāti "ye assu darathā kāmāsavaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā bhavāsavaṁ paṭicca, tedha na santi. Ye assu darathā avijjāsavaṁ paṭicca, tedha na santi. Atthi cevāyaṁ darathamattā, yadidaṁ imameva kāyaṁ paṭicca

saḷāyatanikaṁ jīvitapaccayā”ti. So “suññamidaṁ saññāgataṁ kāmāsavenā”ti pajānāti, “suññamidaṁ saññāgataṁ bhavāsavenā”ti pajānāti, “suññamidaṁ saññāgataṁ avijjāsavenā”ti pajānāti, atthi cevidaṁ asuññataṁ, yadidaṁ imameva kāyaṁ paṭicca saḷāyatanikaṁ jīvitapaccayāti. Iti yaṁ hi kho tattha na hoti, tena taṁ suññaṁ samanupassati. Yaṁ pana tattha avasiṭṭhaṁ hoti, taṁ “santamidaṁ atthī”ti pajānāti. Evampissa esā Ānanda yathābhuccā avipallatthā parisuddhā paramānuttarā suññatāvakkanti bhavati.

184. Yepi[1] hi keci Ānanda atītamaddhānaṁ samaṇā vā brāhmaṇā vā parisuddhaṁ paramānuttaraṁ suññataṁ upasampajja vihariṁsu, sabbe te imaṁyeva parisuddhaṁ paramānuttaraṁ suññataṁ upasampajja vihariṁsu. Yepi[1] hi keci Ānanda anāgatamaddhānaṁ samaṇā vā brāhmaṇā vā parisuddhaṁ paramānuttaraṁ suññataṁ upasampajja viharissanti, sabbe te imaṁyeva parisuddhaṁ paramānuttaraṁ suññataṁ upasampajja viharissanti. Yepi[1] hi keci Ānanda etarahi samaṇā vā brāhmaṇā vā parisuddhaṁ paramānuttaraṁ suññataṁ upasampajja viharanti, sabbe te imaṁyeva parisuddhaṁ paramānuttaraṁ suññataṁ upasampajja viharanti. Tasmātiha Ānanda parisuddhaṁ paramānuttaraṁ suññataṁ upasampajja viharissāmāti[2] evaṁ hi vo[3] Ānanda sikkhitabbanti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Cūḷasuññatasuttaṁ niṭṭhitaṁ paṭhamaṁ.

---

2. Mahāsuññatasutta

185. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sakkesu viharati Kapilavatthusmiṁ Nigrodhārāme. Atha kho Bhagavā pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Kapilavatthuṁ piṇḍāya pāvisi. Kapilavatthusmiṁ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto yena Kāḷakhemakassa Sakkassa vihāro tenupasaṅkami divāvihārāya. Tena kho pana samayena

---

1. Ye (Sī, I) 2. Viharissāmīti (I, Ka) 3. Te (Ka)

Kāḷakhemakassa Sakkassa vihāre sambahulāni senāsanāni paññattāni honti. Addasā kho Bhagavā Kāḷakhemakassa Sakkassa vihāre sambahulāni senāsanāni paññattāni, disvāna Bhagavato etadahosi "sambahulāni kho Kāḷakhemakassa Sakkassa vihāre senāsanāni paññattāni, sambahulā nu kho idha bhikkhū viharantī"ti.

186. Tena kho pana samayena āyasmā Ānando sambahulehi bhikkhūhi saddhiṁ Ghaṭāya Sakkassa vihāre cīvarakammaṁ karoti. Atha kho Bhagavā sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito yena Ghaṭāya Sakkassa vihāro tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi, nisajja kho Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi "sambahulāni kho Ānanda Kāḷakhemakassa Sakkassa vihāre senāsanāni paññattāni, sambahulā nu kho ettha bhikkhū viharantī"ti. Sambahulāni bhante Kāḷakhemakassa Sakkassa vihāre senāsanāni paññattāni, sambahulā bhikkhū ettha viharanti, cīvarakārasamayo no bhante vattatīti.

Na kho Ānanda bhikkhu sobhati saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato saṅgaṇikārāmataṁ anuyutto gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito. So vatānanda bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato saṅgaṇikārāmataṁ anuyutto gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito, yaṁ taṁ nekkhammasukhaṁ pavivekasukhaṁ upasamasukhaṁ sambodhisukhaṁ[1], tassa sukhassa nikāmalābhī bhavissati akicchalābhī akasiralābhīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Yo ca kho so Ānanda bhikkhu eko gaṇasmā vūpakaṭṭho viharati, tassetaṁ bhikkhuno pāṭikaṅkhaṁ. Yaṁ taṁ nekkhammasukhaṁ pavivekasukhaṁ upasamasukhaṁ sambodhisukhaṁ, tassa sukhassa nikāmalābhī bhavissati akicchalābhī akasiralābhīti ṭhānametaṁ vijjati.

So vatānanda bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato saṅgaṇikārāmataṁ anuyutto gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito sāmāyikaṁ vā kantaṁ cetovimuttiṁ upasampajja viharissati, asāmāyikaṁ vā akuppanti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Yo ca kho so Ānanda bhikkhu eko gaṇasmā

---

1. Sambodhasukhaṁ (Sī, I), sambodhasukhaṁ cittekaggatāsukhaṁ (Ka) upari Araṇavibhaṅgasutte pana sambodhisukhantveva dissati.

vūpakaṭṭho viharati, tassetaṁ bhikkhuno pāṭikaṅkhaṁ sāmāyikaṁ vā kantaṁ cetovimuttiṁ upasampajja viharissati, asāmāyikaṁ vā akuppanti ṭhānametaṁ vijjati.

Nāhaṁ Ānanda ekaṁ rūpampi[1] samanupassāmi, yattha rattassa yathābhiratassa rūpassa vipariṇāmaññathābhāvā na uppajjeyyuṁ sokaparidevadukkhadomanassūpāyāsā.

187. Ayaṁ kho panānanda vihāro Tathāgatena abhisambuddho, yadidaṁ sabbanimittānaṁ amanasikārā ajjhattaṁ suññataṁ upasampajja viharituṁ.[2] Tatra ce Ānanda Tathāgataṁ iminā vihārena viharantaṁ bhavanti[3] upasaṅkamitāro bhikkhū bhikkhuniyo upāsakā upāsikāyo rājāno rājamahāmattā titthiyā titthiyasāvakā. Tatrānanda Tathāgato vivekaninneneva cittena vivekapoṇena vivekapabbhārena vūpakaṭṭhena nekkhammābhiratena byantībhūtena sabbaso āsavaṭṭhānīyehi dhammehi aññadatthu uyyojanikapaṭisaṁyuttaṁyeva kathaṁ kattā hoti. Tasmātihānanda bhikkhu cepi ākaṅkheyya "ajjhattaṁ suññataṁ upasampajja vihareyyan"ti, tenānanda bhikkhunā ajjhattameva cittaṁ saṇṭhapetabbaṁ sannisādetabbaṁ ekodi kātabbaṁ samādahātabbaṁ.

188. Kathañcānanda bhikkhu ajjhattameva cittaṁ saṇṭhapeti sannisādeti ekodiṁ karoti[4] samādahati. Idhānanda bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi -pa- paṭhanaṁ jhānaṁ upasampajja viharati -pa- dutiyaṁ jhānaṁ. Tatiyaṁ jhānaṁ. Catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Evaṁ kho Ānanda bhikkhu ajjhattameva cittaṁ saṇṭhapeti sannisādeti ekodiṁ karoti samādahati. So ajjhattaṁ suññataṁ manasi karoti, tassa ajjhattaṁ suññataṁ manasikaroto suññatāya cittaṁ na pakkhandati nappasīdati na santiṭṭhati na vimuccati. Evaṁ santametaṁ Ānanda bhikkhu evaṁ pajānāti "ajjhattaṁ suññataṁ kho me manasikaroto ajjhattaṁ suññatāya cittaṁ na pakkhandati nappasīdati na santiṭṭhati na vimuccatī"ti, itiha tattha sampajāno hoti. So bahiddhā suññataṁ manasi karoti -pa-. So ajjhattabahiddhā suññataṁ manasi

---

1. Ekarūpampi (Sī)
2. Viharataṁ (Ka-Sī), viharati (Syā, Kaṁ, Ka)
3. Bhagavantaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, Ka)
4. Ekodikaroti (Sī, Syā, Kaṁ, I)

karoti -pa-. So āneñjaṁ manasi karoti, tassa āneñjaṁ manasikaroto āneñjāya cittaṁ na pakkhandati nappasīdati na santiṭṭhati na vimuccati. Evaṁ santametaṁ Ānanda bhikkhu evaṁ pajānāti "āneñjaṁ kho me manasikaroto āneñjāya cittaṁ na pakkhandati nappasīdati na santiṭṭhati na vimuccatī"ti, itiha tattha sampajāno hoti.

Tenānanda bhikkhunā tasmiṁ yeva purimasmiṁ samādhinimitte ajjhattameva cittaṁ saṇṭhapetabbaṁ sannisādetabbaṁ ekodi kātabbaṁ samādahātabbaṁ. So ajjhattaṁ suññataṁ manasi karoti, tassa ajjhattaṁ suññataṁ manasikaroto ajjhattaṁ suññatāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati vimuccati. Evaṁ santametaṁ Ānanda bhikkhu evaṁ pajānāti "ajjhattaṁ suññataṁ kho me manasikaroto ajjhattaṁ suññatāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati vimuccatī"ti, itiha tattha sampajāno hoti. So bahiddhā suññataṁ manasi karoti -pa-. So ajjhattabahiddhā suññataṁ manasi karoti -pa-. So āneñjaṁ manasi karoti, tassa āneñjaṁ manasikaroto āneñjāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati vimuccati. Evaṁ santametaṁ Ānanda bhikkhu evaṁ pajānāti "āneñjaṁ kho me manasikaroto āneñjāya cittaṁ pakkhandati pasīdati santiṭṭhati vimuccatī"ti, itiha tattha sampajāno hoti.

189. Tassa ce Ānanda bhikkhuno iminā vihārena viharato caṅkamāya cittaṁ namati, so caṅkamati "evaṁ maṁ caṅkamantaṁ nābhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssavissantī"ti, itiha tattha sampajāno hoti. Tassa ce Ānanda bhikkhuno iminā vihārena viharato ṭhānāya cittaṁ namati, so tiṭṭhati "evaṁ maṁ ṭhitaṁ nābhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssavissantī"ti, itiha tattha sampajāno hoti. Tassa ce Ānanda bhikkhuno iminā vihārena viharato nisajjāya cittaṁ namati, so nisīdati "evaṁ maṁ nisinnaṁ nābhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssavissantī"ti, itiha tattha sampajāno hoti. Tassa ce Ānanda bhikkhuno iminā vihārena viharato sayanāya cittaṁ namati, so sayati "evaṁ maṁ sayantaṁ nābhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssavissantī"ti, itiha tattha sampajāno hoti.

Tassa ce Ānanda bhikkhuno iminā vihārena viharato kathāya[1] cittaṁ namati "so yāyaṁ kathā hīnā gammā pothujjanikā anariyā anatthasaṁhitā na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya saṁvattati. Seyyathidaṁ, rājakathā corakathā mahāmattakathā senākathā bhayakathā yuddhakathā annakathā pānakathā vatthakathā sayanakathā mālākathā gandhakathā ñātikathā yānakathā gāmakathā nigamakathā nagarakathā janapadakathā itthikathā surākathā visikhākathā kumbhaṭṭhānakathā pubbapetakathā nānattakathā lokakkhāyikā samuddakkhāyikā itibhavābhavakathā iti vā. Iti evarūpiṁ kathaṁ na kathessāmī"ti, itiha tattha sampajāno hoti. Yā ca kho ayaṁ Ānanda kathā abhisallekhikā cetovinīvaraṇasappāyā[2] ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṁvattati. Seyyathidaṁ, appicchākathā santuṭṭhikathā pavivekakathā asaṁsaggakathā vīriyārambhakathā sīlakathā samādhikathā paññākathā vimuttikathā vimuttiñāṇadassanakathā, iti evarūpiṁ kathaṁ kathessāmīti, itiha tattha sampajāno hoti.

Tassa ce Ānanda bhikkhuno iminā vihārena viharato vitakkāya cittaṁ namati "so ye te vitakkā hīnā gammā pothujjanikā anariyā anatthasaṁhitā na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya saṁvattanti. Seyyathidaṁ, kāmavitakko byāpādavitakko vihiṁsāvitakko. Iti evarūpe vitakke[3] na vitakkessāmī"ti, itiha tattha sampajāno hoti. Ye ca kho ime Ānanda vitakkā ariyā niyyānikā niyyanti takkarassa sammādukkhakkhayāya. Seyyathidaṁ, nekkhammavitakko abyāpādavitakko avihiṁsāvitakko. Iti evarūpe vitakke[4] vitakkessāmīti, itiha tattha sampajāno hoti.

190. Pañca kho ime Ānanda kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā.

---

1. Bhassāya (Sī), bhāsāya (Syā, Kaṁ, I)
2. Cetovicāraṇasappāyā (Sī, Syā, Kaṁ), cetovivaraṇasappāyā (I)
3. Evarūpena vitakkena (Sī, Syā, Kaṁ, Ka)
4. Evarūpena vitakkena (Ka)

sotaviññeyyā saddā. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. Ime kho Ānanda pañca kāmaguṇā. Yattha bhikkhunā abhikkhaṇaṁ sakaṁ cittaṁ paccavekkhitabbaṁ "atthi nu kho imesu pañcasu kāmaguṇesu aññatarasmiṁ vā aññatarasmiṁ vā āyatane uppajjati cetaso samudācāro"ti. Sace Ānanda bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ pajānāti "atthi kho me imesu pañcasu kāmaguṇesu aññatarasmiṁ vā aññatarasmiṁ vā āyatane uppajjati cetaso samudācāro"ti. Evaṁ santametaṁ[1] Ānanda bhikkhu evaṁ pajānāti "yo kho imesu pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo, so me nappahīno"ti, itiha tattha sampajāno hoti. Sace panānanda bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ pajānāti "natthi kho me imesu pañcasu kāmaguṇesu aññatarasmiṁ vā aññatarasmiṁ vā āyatane uppajjati cetaso samudācāro"ti. Evaṁ santametaṁ Ānanda bhikkhu evaṁ pajānāti "yo kho imesu pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo, so me pahīno"ti, itiha tattha sampajāno hoti.

191. Pañca kho ime Ānanda upādānakkhandhā, yattha bhikkhunā udayabbayānupassinā vihātabbaṁ "iti rūpaṁ, iti rūpassa samudayo, iti rūpassa atthaṅgamo. Iti vedanā. Iti saññā. Iti saṅkhārā. Iti viññāṇaṁ, iti viññāṇassa samudayo, iti viññāṇassa atthaṅgamo"ti. Tassa imesu pañcasu upādānakkhandhesu udayabbayānupassino viharato yo pañcasu upādānakkhandhesu asmimāno, so pahīyati. Evaṁ santametaṁ Ānanda bhikkhu evaṁ pajānāti "yo kho imesu pañcasu upādānakkhandhesu asmimāno, so me pahīno"ti, itiha tattha sampajāno hoti. Ime kho te Ānanda dhammā ekantakusalā kusalāyātikā[2] ariyā lokuttarā anavakkantā pāpimatā. Taṁ kiṁ maññasi Ānanda, kaṁ atthavasaṁ sampassamāno arahati sāvako satthāraṁ anubandhituṁ api paṇujjamānoti[3]. Bhagavaṁmūlakā no bhante dhammā Bhagavaṁnettikā

1. Evaṁ santaṁ (Ṭṭha)
2. Dhammā ekantakusalāyatikā (sabbattha) Aṭṭhakathāṭīkā oloketabbā.
3. Api panujjamānopīti (Ka-Sī), api payujjamānoti (Syā, Kaṁ, I)

Bhagavaṁpaṭisaraṇā, sādhu vata bhante Bhagavantaṁyeva paṭibhātu, etassa bhāsitassa attho, Bhagavato sutvā bhikkhū dhāressantīti.

192. Na kho Ānanda arahati sāvako satthāraṁ anubandhituṁ, yadidaṁ Suttaṁ Geyyaṁ Veyyākaraṇaṁ tassa hetu[1]. Taṁ kissa hetu, dīgharattassa[2] hi te Ānanda dhammā sutā dhātā vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. Yā ca kho ayaṁ Ānanda kathā abhisallekhikā cetovinīvaraṇasappāyā ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṁvattati. Seyyathidaṁ, appicchakathā santuṭṭhikathā pavivekakathā asaṁsaggakathā vīriyārambhakathā sīlakathā samādhikathā paññākathā vimuttikathā vimuttiñāṇadassanakathā. Evarūpiyā kho Ānanda kathāya hetu arahati sāvako satthāraṁ anubandhituṁ api paṇujjamāno.

Evaṁ sante kho Ānanda ācariyūpaddavo hoti. Evaṁ sante antevāsūpaddavo hoti, evaṁ sante brahmacārūpaddavo hoti.

193. Kathañcānanda ācariyūpaddavo hoti, idhānanda ekacco satthā vivittaṁ senāsanaṁ bhajati araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjaṁ. Tassa tathāvūpakaṭṭhassa viharato anvāvattanti[3] brāhmaṇagahapatikā negamā ceva jānapadā ca. So anvāvattantesu brāhmaṇagahatikesu negamesu ceva jānapadesu ca mucchaṁ nikāmayati[4], gedhaṁ āpajjati, āvattati bāhullāya. Ayaṁ vuccatānanda upaddavo[5] ācariyo ācariyūpaddavena avadhiṁsu naṁ pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobbhavikā[6] sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā. Evaṁ kho Ānanda ācariyūpaddavo hoti.

194. Kathañcānanda antevāsūpaddavo hoti, tasseva kho panānanda satthu sāvako tassa satthu vivekamanubrūhayamāno vivittaṁ senāsanaṁ

---

1. Veyyākaraṇassa hetu (Ka)
2. Dīgharattaṁ + assāti padacchedo.
3. Anvāvaṭṭanti (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. Mucchati kāmayati (Sī, I) Aṭṭhakathāyaṁ pana na tathā dissati.
5. Upadduto (Sī, I)
6. Ponobhavikā (Sī, I)

bhajati araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjaṁ. Tassa tathāvūpakaṭṭhassa viharato anvāvattanti brāhmaṇagahapatikā negamā ceva jānapadā ca. So anvāvattantesu brāhmaṇagahatikesu negamesu ceva jānapadesu ca mucchaṁ nikāmayati, gedhaṁ āpajjati, āvattati bāhullāya. Ayaṁ vuccatānanda upaddavo antevāsī antevāsūpaddavena avadhiṁsu naṁ pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobbhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā. Evaṁ kho Ānanda antevāsūpaddavo hoti.

195. Kathañcānanda brahmacārūpaddavo hoti, idhānanda Tathāgato loke uppajjati Arahaṁ Sammāsambuddho Vijjācaraṇasampanno Sugato Lokavidū Anuttaro purisadammasārathi Satthā devamanussānaṁ Buddho Bhagavā. So vivittaṁ senāsanaṁ bhajati araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjaṁ. Tassa tathāvūpakaṭṭhassa viharato anvāvattanti brāhmaṇagahapatikā negamā ceva jānāpadā ca. So anvāvattantesu brāhmaṇagahapatikesu negamesu ceva jānapadesu ca na mucchaṁ nikāmayati, na gedhaṁ āpajjati, na āvattati bāhullāya. Tasseva kho panānanda satthu sāvako tassa satthu vivekamanubrūhayamāno vivittaṁ senāsanaṁ bhajati araññaṁ rukkhamūlaṁ pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjaṁ. Tassa tathāvūpakaṭṭhassa viharato anvāvattanti brāhmaṇagahapatikā negamā ceva jānapadā ca. So anvāvattantesu brāhmaṇagahapatikesu negamesu ceva jānapadesu ca mucchaṁ nikāmayati, gedhaṁ āpajjati, āvattati bāhullāya. Ayaṁ vuccatānanda upaddavo brahmacārī brahmacārūpaddavena avadhiṁsu naṁ pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobbhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā. Evaṁ kho Ānanda brahmacārūpaddavo hoti.

Tatrānanda yo cevāyaṁ ācariyūpaddavo yo ca antevāsūpaddavo, ayaṁ tehi brahmacārūpaddavo dukkhavipākataro ceva kaṭukavipākataro ca. Api ca vinipātāya saṁvattati.

196. Tasmātiha maṁ Ānanda mittavatāya samudācaratha mā sapattavatāya, taṁ vo bhavissati dīgharattaṁ hitāya sukhāya.

Kathañcānanda satthāraṁ sāvakā sapattavatāya samudācaranti no mittavatāya. Idhānanda satthā sāvakānaṁ dhammaṁ deseti anukampako hitesī anukampaṁ upādāya "idaṁ vo hitāya idaṁ vo sukhāyā"ti. Tassa sāvakā na sussūsanti, na sotaṁ odahanti, na aññā cittaṁ upaṭṭhapenti, vokkamma ca satthusāsanā vattanti. Evaṁ kho Ānanda satthāraṁ sāvakā sapattavatāya samudācaranti no mittavatāya.

Kathañcānanda satthāraṁ sāvakā mittavatāya samudācaranti no sapattavatāya. Idhānanda satthā sāvakānaṁ dhammaṁ deseti anukampako hitesī anukampaṁ upādāya"Idaṁ vo hitāya idaṁ vo sukhāyā"ti. Tassa sāvakā sussūsanti, sotaṁ odahanti, aññā cittaṁ upaṭṭhapenti, na ca vokkama satthusāsanā vattanti. Evaṁ kho Ānanda satthāraṁ sāvakā mittavatāya samudācaranti no sapattavatāya.

Tasmātiha maṁ Ānanda mittavatāya samudācaratha mā sapattavatāya, taṁ vo bhavissati dīgharattaṁ hitāya sukhāya. Na vo ahaṁ Ānanda tathā parakkamissāmi, yathā kumbhakāro āmake āmakamatte. Niggayha niggayhāhaṁ Ānanda vakkhāmi, pavayha pavayha Ānanda vakkhāmi[1], yo sāro so ṭhassatīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Mahāsuññatasuttaṁ niṭṭhitaṁ dutiyaṁ.

---

3. Acchariya-abbhutasutta

197. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho sambahulānaṁ bhikkhūnaṁ pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkantānaṁ upaṭṭhānasālāyaṁ sannisinnānaṁ sannipatitānaṁ ayamantarākathā udapādi "acchariyaṁ āvuso, abbhutaṁ āvuso Tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā. Yatra hi nāma

1. Pavayha pavayha (Sī, I), paggayha paggayha Ānanda vakkhāmi (Ka)

Tathāgato atīte Buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭṭe sabbadukkhavītivatte jānissati[1]. 'Evaṁjaccā te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁnāmā te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁgottā te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁsīlā te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁdhammā te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁpaññā te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁvihārī te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁvimuttā te Bhagavanto ahesuṁ itipī'ti". Evaṁ vutte āyasmā Ānando te bhikkhū etadavoca "acchariyā ceva āvuso Tathāgatā acchariyadhammasamannāgatā ca, abbhutā ceva āvuso Tathāgatā abbhutadhammasamannāgatā cā"ti. Ayañca hidaṁ tesaṁ bhikkhūnaṁ antarākathā vippakatā hoti.

198. Atha kho Bhagavā sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito yenupaṭṭhānasālā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi, nisajja kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "kāya nuttha bhikkhave etarahi kāthāya sannisinnā, kā ca pana vo antarākathā vippakatā"ti. Idha bhante amhākaṁ pacchā bhattaṁ piṇḍapātapaṭikkantānaṁ upaṭṭhānasālāyaṁ sannisinnānaṁ sannipatitānaṁ ayamantarākathā udapādi "acchariyaṁ āvuso, abbhutaṁ āvuso Tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā, yatra hi nāma Tathāgato atīte Buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭṭe sabbadukkhavītivatte jānissati 'evaṁjaccā te Bhagavanto ahesuṁ itipi, evaṁnāmā. Evaṁgottā. Evaṁsīlā. Evaṁdhammā. Evaṁpaññā. Evaṁvihārī. Evaṁvimuttā te Bhagavanto ahesuṁ itipī'ti". Evaṁ vutte bhante āyasmā Ānando amhe etadavoca "acchariyā ceva āvuso Tathāgatā acchariyadhammasamannāgatā ca, abbhutā ceva āvuso Tathāgatā abbhutadhammasamannāgatā cā"ti. Ayaṁ kho no bhante antarākathā vippakatā, atha Bhagavā anuppattoti.

199. Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi "tasmātiha taṁ Ānanda bhiyyoso mattāya paṭibhantu Tathāgatassa acchariyā abbhutadhammā"ti[2].

---

1. Anussarissati jānissati (Ka)

2. Abbhutā dhammāti (?)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "sato sampajāno Ānanda bodhisatto Tusitaṁ kāyaṁ upapajjī"ti. Yampi bhante sato sampajāno bodhisatto Tusitaṁ kāyaṁ upapajji, idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (1)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "sato sampajāno Ānanda bodhisatto Tusite kāye aṭṭhāsī"ti. Yampi bhante sato sampajāno bodhisatto Tusite kāye aṭṭhāsi, idaṁpāhaṁ[1] bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (2)

200. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yāvatāyukaṁ Ānanda bodhisatto Tusite kāye aṭṭhāsī"ti. Yampi bhante yāvatāyukaṁ bodhisatto Tusite kāye aṭṭhāsi, idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (3)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "sato sampajāno Ānanda bodhisatto Tusitā kāyā cavitvā mātukucchiṁ okkamī"ti. Yampi bhante sato sampajāno bodhisatto Tusitā kāyā cavitvā mātukucchiṁ okkami, idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (4)

201. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto Tusitā kāyā cavitvā mātukucchiṁ okkamati, atha sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya appamāṇo uḷāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānaṁ devānubhāvaṁ. Yāpi tā lokantarikā aghā asaṁvutā andhakārā andhakāratimisā, yatthapime candimasūriyā evaṁmahiddhikā evaṁmahānubhāvā ābhāya nānubhonti, tatthapi appamāṇo uḷāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānaṁ devānubhāvaṁ. Yepi tattha sattā upapannā, tepi tenobhāsena aññamaññaṁ sañjānanti 'aññepi kira bho santi sattā idhūpapannā'ti. Ayañca dasasahassī lokadhātu saṅkampati sampakampati

1. Idaṁpahaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

sampavedhati, appamāṇo ca uḷāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānaṁ devānubhāvan"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (5)

202. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchiṁ okkanto hoti, cattāro devaputtā catuddisaṁ ārakkhāya upagacchanti 'mā naṁ bodhisattaṁ vā bodhisattamātaraṁ vā manusso vā amanusso vā koci vā viheṭhesī'ti". Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (6)

203. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhāpaṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchiṁ okkanto hoti, pakatiyā sīlavatī bodhisattamātā hoti, viratā pāṇātipātā viratā adinnādānā viratā kāmesumicchācārā viratā musāvādā viratā surāmerayamajjapamādaṭṭhānā"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (7)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchiṁ okkanto hoti, na bodhisattamātu purisesu mānasaṁ uppajjati kāmaguṇūpasaṁhitaṁ, anatikkamanīyā ca bodhisattamātā hoti kenaci purisena rattacittenā"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (8)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchiṁ okkanto hoti, lābhinī bodhisattamātā hoti pañcannaṁ kāmaguṇānaṁ, sā pañcahi kāmaguṇehi samappitā samaṅgībhūtā paricāretī"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (9)

204. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchiṁ okkanto hoti, na bodhisattamātu kocideva ābādho uppajjati, sukhinī bodhisattamātā hoti akilantakāyā, bodhisattañca bodhisattamātā

tirokucchigataṁ passati sabbaṅgapaccaṅgaṁ ahīnindriyaṁ, seyyathāpi Ānanda maṇi veḷuriyo subho jātimā aṭṭhaṁso suparikammakato, tatrāssa suttaṁ āvutaṁ nīlaṁ vā pītaṁ vā lohitaṁ vā odātaṁ vā paṇḍusuttaṁ vā, tamenaṁ cakkhumā puriso hatthe karitvā paccavekkhayya 'ayaṁ kho maṇi veḷuriyo subho jātimā aṭṭhaṁso suparikammakato, tatridaṁ suttaṁ āvutaṁ nīlaṁ vā pītaṁ vā lohitaṁ vā odātaṁ vā paṇḍusuttaṁ vā'ti. Evameva kho Ānanda yadā bodhisatto mātukucchiṁ okkanto hoti, na bodhisattamātu kocideva ābādho uppajjati, sukhinī bodhisattamātā hoti akilantakāyā. Bodhisattañca bodhisattamātā tirokucchigataṁ passati sabbaṅgapaccaṅgaṁ ahīnindriyan"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (10)

205. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "sattāhajāte Ānanda bodhisatte bodhisattamātā kālaṁ karoti, Tusitaṁ kāyaṁ upapajjatī"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (11)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yathā kho panānanda aññā itthikā nava vā dasa vā māse gabbhaṁ kucchinā pariharitvā vijāyanti. Na hevaṁ bodhisattaṁ bodhisattamātā vijāyati, daseva māsāni bodhisattaṁ bodhisattamātā kucchinā pariharitvā vijāyatī"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (12)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yathā kho panānanda aññā itthikā nisinnā vā nipannā vā vijāyanti. Na hevaṁ bodhisattaṁ bodhisattamātā vijāyati, ṭhitāva bodhisattaṁ bodhisattamātā vijāyatī"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (13)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchimhā nikkhamati, devā naṁ paṭhamaṁ paṭiggaṇhanti, pacchā manussā"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (14)

206. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchimhā nikkhamati, appattova bodhisatto pathaviṁ hoti. Cattāro naṁ devaputtā paṭiggahetvā mātu purato ṭhapenti 'attamanā devi hohi, mahesakkho te putto uppanno'ti". Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (15)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchimhā nikkhamati, visadova nikkhamati amakkhito udena[1] amakkhito semhena amakkhito ruhirena amakkhito kenaci asucinā, suddho visado[2]. Seyyathāpi Ānanda maṇiratanaṁ kāsike vatthe nikkhittaṁ neva maṇiratanaṁ kāsikaṁ vatthaṁ makkheti, nāpi kāsikaṁ vatthaṁ maṇiratanaṁ makkheti. Taṁ kissa hetu, ubhinnaṁ suddhattā. Evameva kho Ānanda yadā bodhisatto mātukucchimhā nikkhamati, visadova nikkhamati amakkhito udena amakkhito semhena amakkhito ruhirena amakkhito kenaci asucinā, suddho visado"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (16)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchimhā nikkhamati, dve udakassa dhārā antalikkhā pātubhavanti, ekā sītassa ekā uṇhassa. Yena bodhisattassa udakakiccaṁ karonti mātu cā"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (17)

207. Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yampatijāto Ānanda bodhisatto samehi pādehi pathaviyaṁ patiṭṭhahitvā uttarābhimukho sattapadavītihārena gacchati, setamhi chatte anudhāriyamāne sabbo ca disā viloketi, āsabhiñca vācaṁ bhāsati 'aggohamasmi lokassa, jeṭṭhohamasmi lokassa, seṭṭhohamasmi lokassa, ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavo'ti". Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremi. (18)

---

1. Uddena (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Visuddho (Syā)

Sammukhā metaṁ bhante Bhagavato sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ "yadā Ānanda bodhisatto mātukucchimhā nikkhamati, atha sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya appamāṇo uḷāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānaṁ devānubhāvaṁ. Yāpi tā lokantarikā aghā asaṁvutā andhakārā andhakāratimisā. Yatthapime candimasūriyā evaṁmahiddhikā evaṁmahānubhāvā ābhāya nānubhonti, tatthapi appamāṇo uḷāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānaṁ devānubhāvaṁ. Yepi tattha sattā upapannā, tepi tenobhāsena aññamaññaṁ sañjānanti 'aññepi kira bho santi sattā idhūpapannā'ti. Ayañca dasasahassī lokadhātu saṅkampati sampakampati sampavedhati, appamāṇo ca uḷāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānaṁ devānubhāvan"ti. Yampi bhante -pa- idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremīti. (19)

208. Tasmātiha tvaṁ Ānanda idampi Tathāgatassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārehi. Idhānanda Tathāgatassa viditā vedanā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti, viditā saññā uppajjanti -pa- viditā vitakkā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. Idampi kho tvaṁ Ānanda Tathāgatassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārehīti. Yampi bhante Bhagavato viditā vedanā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti, viditā saññā -pa- viditā vitakkā uppajjanti, viditā upaṭṭhahanti, viditā abbhatthaṁ gacchanti. Idaṁpāhaṁ bhante Bhagavato acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremīti. (20)

Idamavoca āyasmā Ānando. Samanuñño Satthā ahosi. Attamanā ca te bhikkhū āyasmato Ānandassa bhāsitaṁ abhinandunti.

Acchariya-abbhutasuttaṁ niṭṭhitaṁ tatiyaṁ.

---

4. Bākulasutta

209. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ āyasmā Bākulo[1] Rājagahe viharati Veḷuvane kalandakanivāpe. Atha kho Acelakassapo

---

1. Bakkulo (Sī, Syā, Kaṁ, I)

āyasmato Bākulassa purāṇagihisahāyo yenāyasmā Bākulo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmatā Bākulena saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Acelakassapo āyasmantaṁ Bākulaṁ etadavoca—

"Kīvaciraṁ pabbajitosi āvuso Bākulā"ti. Asīti me āvuso vassāni pabbajitassāti. Imehi pana te āvuso Bākula asītiyā vassehi katikkhattuṁ methuno dhammo paṭisevitoti. Na kho maṁ āvuso Kassapa evaṁ pucchitabbaṁ "imehi pana te āvuso Bākula asītiyā vassehi katikkhattuṁ methuno dhammo paṭisevito"ti. Evañca kho maṁ āvuso Kassapa pucchitabbaṁ "imehi pana te āvuso Bākula asītiyā vasseti katikkhattuṁ kāmasaññā uppannapubbā"ti. ( )[1]

210. Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi kāmasaññaṁ uppannapubbaṁ. Yaṁpāyasmā Bākulo asītiyā vassehi nābhijānāti kāmasaññaṁ uppannapubbaṁ, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (1)

Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi byāpādasaññaṁ -pa- vihiṁsāsaññaṁ uppannapubbaṁ. Yaṁpāyasmā Bākulo asītiyā vassehi nābhijānāti vihiṁsāsaññaṁ uppannapubbaṁ, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (2-3)

Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi kāmavitakkaṁ uppannapubbaṁ. Yaṁpāyasmā Bākulo asītiyā vassehi nābhijānāti kāmavitakkaṁ uppannapubbaṁ, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (4)

Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi byāpādavitakkaṁ -pa- vihiṁsāvitakkaṁ uppannapubbaṁ. Yaṁpāyasmā Bākulo asītiyā

---

1. (Imehi pana te āvuso Bakkula asītiyā vassehi katikkhattuṁ kāmasaññā uppannapubbāti.) (Sī, I)

vassehi nābhijānāti vihiṁsāvitakkaṁ uppannapubbaṁ, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (5-6)

211. Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi gahapaticīvaraṁ sāditā. Yaṁpāyasmā Bākulo asītiyā vassehi nābhijānāti gahapaticīvaraṁ sāditā, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (7)

Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi satthena cīvaraṁ chinditā. Yaṁpāyasmā Bākulo asītiyā vassehi nābhijānāti satthena cīvaraṁ chinditā -pa- dhārema. (8)

Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi sūciyā cīvaraṁ sibbitā -pa- nābhijānāmi rajanena cīvaraṁ rajitā. Nābhijānāmi kathine[1] cīvaraṁ sibbitā. Nābhijānāmi sabrahmacārīnaṁ cīvarakamme vicāritā[2]. Nābhijānāmi nimantanaṁ sāditā. Nābhijānāmi evarūpaṁ cittaṁ uppannapubbaṁ "aho vata maṁ koci nimanteyyā"ti. Nābhijānāmi antaraghare nisīditā. Nābhijānāmi antaraghare bhuñjitā. Nābhijānāmi mātugāmassa anubyañjanaso nimittaṁ gahetā. Nābhijānāmi mātugāmassa dhammaṁ desitā antamaso catuppadampi gāthaṁ. Nābhijānāmi bhikkhunupassayaṁ upasaṅkamitā. Nābhijānāmi bhikkhuniyā dhammaṁ desitā. Nābhijānāmi sikkhamānāya dhammaṁ desitā. Nābhijānāmi sāmaṇeriyā dhammaṁ desitā. Nābhijānāmi pabbājetā. Nābhijānāmi upasampādetā. Nābhijānāmi nissayaṁ dātā. Nābhijānāmi sāmaṇeraṁ upaṭṭhāpetā. Nābhijānāmi jantāghare nhāyitā. Nābhijānāmi cuṇṇena nhāyitā. Nābhijānāmi sabrahmacārī gattaparikamme vicāritā[3]. Nābhijānāmi ābādhaṁ uppannapubbaṁ antamaso gaddūhanamattampi. Nābhijānāmi bhesajjaṁ upaharitā antamaso haritakikhaṇḍampi. Nābhijānāmi apassenakaṁ apassayitā. Nābhijānāmi seyyaṁ kappetā. Yaṁpāyasmā -pa- dhārema. (9-33)

Asīti me āvuso vassāni pabbajitassa nābhijānāmi gāmantasenāsane vassaṁ upagantā. Yaṁpāsmā Bākulo asītiyā

---

1. Kaṭhine (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Sabrahmacārī cīvarakamme byāpāritā (Sī, I)
3. Byāpāritā (Sī, I)

vassehi nābhijānāti gāmantasenāsane vassaṁ upagantā, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (34)

Sattāhameva kho ahaṁ āvuso saraṇo raṭṭhapiṇḍaṁ bhuñjiṁ, atha aṭṭhamiyaṁ aññā udapādi. Yaṁpāyasmā Bākulo sattāhameva saraṇo raṭṭhapiṇḍaṁ bhuñji, atha aṭṭhamiyaṁ aññā udapādi, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (35)

212. Labheyyāhaṁ āvuso Bākula imasmiṁ dhammavinaye pabbajjaṁ, labheyyaṁ upasampadanti. Alattha kho Acelakassapo imasmiṁ dhammavinaye pabbajjaṁ, alattha upasampadaṁ. Acirūpasampanno panāyasmā Kassapo eko vūpakaṭṭho appamatto ātāpī pahitatto viharanto nacirasseva, yassatthāya kulaputtā sammadeva agārasmā anagāriyaṁ pabbajanti, tadanuttaraṁ brahmacariyapariyosānaṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja vihāsi, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti abbhaññāsi. Aññataro kho panāyasmā Kassapo arahataṁ ahosi.

Atha kho āyasmā Bākulo aparena samayena avāpuraṇaṁ[1] ādāya vihārena vihāraṁ upasaṅkamitvā evamāha "abhikkamathāyasmanto, abhikkamathāyasmanto, ajja me parinibbānaṁ bhavissatī"ti. Yaṁpāyasmā Bākulo avāpuraṇaṁ ādāya vihārena vihāraṁ upasaṅkamitvā evamāha "abhikkamathāyasmanto, abhikkamathāyasmanto, ajja me parinibbānaṁ bhavissatī"ti, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhārema. (36)

Āyasmā Bākulo majjhe bhikkhusaṁghassa nisinnakova parinibbāyi. Yaṁpāyasmā Bākulo majjhe bhikkhusaṁghassa nisinnakova parinibbāyi, idampi mayaṁ āyasmato Bākulassa acchariyaṁ abbhutadhammaṁ dhāremāti. (37)

Bākulasuttaṁ niṭṭhitaṁ catutthaṁ.

---

1. Apāpuraṇaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

5. Dantabhūmisutta

213. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Veḷuvane kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena Aciravato samaṇuddeso araññakuṭikāyaṁ viharati. Atha kho Jayaseno rājakumāro jaṅghāvihāraṁ anucaṅkamamāno anuvicaramāno yena Aciravato samaṇuddeso tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Aciravatena samaṇuddesena saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Jayaseno rājakumāro Aciravataṁ samaṇuddesaṁ etadavoca—

Sutaṁ metaṁ bho Aggivessana "idha bhikkhu appamatto ātāpī pahitatto viharanto phuseyya cittassa ekaggatan"ti. Evametaṁ rājakumāra, evametaṁ rājakumāra, idha bhikkhu appamatto ātāpī pahitatto viharanto phuseyya cittassa ekaggatanti. Sādhu me bhavaṁ Aggivessano yathāsutaṁ yathāpariyattaṁ dhammaṁ desetūti. Na kho te ahaṁ rājakumāra sakkomi yathāsutaṁ yathāpariyattaṁ dhammaṁ desetuṁ, ahañca hi te rājakumāra yathāsutaṁ yathāpariyattaṁ dhammaṁ deseyyaṁ, tvañca me bhāsitassa atthaṁ na ājāneyyāsi. So mamassa kilamatho sā mamassa vihesāti. Desetu me bhavaṁ Aggivessano yathāsutaṁ yathāpariyattaṁ dhammaṁ, appevanāmāhaṁ bhoto Aggivessanassa bhāsitassa atthaṁ ājāneyyanti. Deseyyaṁ kho te ahaṁ rājakumāra yathāsutaṁ yathāpariyattaṁ dhammaṁ, sace me tvaṁ bhāsitassa atthaṁ ājāneyyāsi, iccetaṁ kusalaṁ. No ce me tvaṁ bhāsitassa atthaṁ ājāneyyāsi, yathāsake tiṭṭheyyāsi, na maṁ tattha uttariṁ paṭipuccheyyāsīti. Desetu me bhavaṁ Aggivessano yathāsutaṁ yathāpariyattaṁ dhammaṁ, sace ahaṁ bhoto Aggivesanassa bhāsitassa atthaṁ ājānissāmi[1], iccetaṁ kusalaṁ. No ce ahaṁ bhoto Aggivessanassa bhāsitassa atthaṁ ājānissāmi, yathāsake tiṭṭhissāmi[2], nāhaṁ tattha bhavantaṁ Aggivessanaṁ uttariṁ paṭipucchissāmīti.

---

1. Ājāneyyāmi (Ka) 2. Tiṭṭheyyāmi (Ka)

214. Atha kho Aciravato samaṇuddeso Jayasenassa rājakumārassa yathāsutaṁ yathāpariyattaṁ dhammaṁ desesi. Evaṁ vutte Jayaseno rājakumāro Aciravataṁ samaṇuddesaṁ etadavoca "aṭṭhānametaṁ bho Aggivessana anavakāso yaṁ bhikkhu appamatto ātāpī pahitatto viharanto phuseyya cittassa ekaggatan"ti. Atha kho Jayaseno rājakumāro Aciravatassa samaṇuddesassa aṭṭhānatañca anavakāsatañca pavedetvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi.

Atha kho Aciravato samaṇuddeso acirapakkante Jayasene rājakumāre yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Aciravato samaṇuddeso yāvatako ahosi Jayasenena rājakumārena saddhiṁ kathāsallāpo, taṁ sabbaṁ Bhagavato ārocesi.

Evaṁ vutte Bhagavā Aciravataṁ samaṇuddesaṁ etadavoca—taṁ kutettha Aggivessana labbhā, yaṁ taṁ nekkhammena ñātabbaṁ nekkhammena daṭṭhabbaṁ nekkhammena pattabbaṁ nekkhammena sacchikātabbaṁ, taṁ vata Jayaseno rājakumāro kāmamajjhe vasanto kāme paribhuñjanto kāmavitakkehi khajjamāno kāmapariḷāhena pariḍayhamāno kāmapariyesanāya ussuko[1] ñassati vā dakkhati vā sacchi vā karissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati.

215. Seyyathāpissu Aggivessana dve hatthidammā vā assadammā vā godammā vā sudantā suvinītā, dve hatthidammā vā assadammā vā godammā vā adantā avinītā. Taṁ kiṁ maññasi Aggivessana, ye te dve hatthidammā vā assadammāvā godammā vā sudantā suvinītā, api nu te dantāva dantakāraṇaṁ gaccheyyuṁ, dantāva dantabhūmiṁ sampāpuṇeyyunti. Evaṁ bhante. Ye pana te dve hatthidammā vā assadammā vā godammā vā adantā avinītā, api nu te adantāva dantakāraṇaṁ gaccheyyuṁ, adantāva dantabhūmiṁ sampāpuṇeyyuṁ. Seyyathāpi te dve hatthidammā vā assadammā vā godammā vā sudantā suvinītāti. No hetaṁ bhante. Evameva kho Aggivessana yaṁ taṁ nekkhammena ñātabbaṁ nekkhammena daṭṭhabbaṁ nekkhammena pattabbaṁ nekkhammena sacchikātabbaṁ, taṁ vata Jayaseno rājakumāro kāmamajjhe vasanto

1. Ussukko (sabbattha)

kāme paribhuñjanto kāmavitakkehi khajjamāno kāmapariḷāhena pariḍayhamāno kāmapariyesanāya ussuko ñassati vā dakkhati vā sacchi vā karissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati.

216. Seyyathāpi Aggivessana gāmassa vā nigamassa vā avidūre mahāpabbato, tamenaṁ dve sahāyakā tamhā gāmā vā nigamā vā nikkhamitvā hatthavilaṅghakena yena so pabbato tenupasaṅkameyyuṁ, upasaṅkamitvā eko sahāyako heṭṭhā pabbatapāde tiṭṭheyya, eko sahāyako uparipabbataṁ āroheyya, tamenaṁ heṭṭhā pabbatapāde ṭhito sahāyako uparipabbate ṭhitaṁ sahāyakaṁ evaṁ vadeyya "yaṁ samma kiṁ tvaṁ passasi uparipabbate ṭhito"ti. So evaṁ vadeyya "passāmi kho ahaṁ samma uparipabbate ṭhito ārāmarāmaṇeyyakaṁ vanarāmaṇeyyakaṁ bhūmirāmaṇeyyakaṁ pokkharaṇīrāmaṇeyyakan"ti.

So evaṁ vadeyya "aṭṭhānaṁ kho etaṁ samma anavakāso, yaṁ tvaṁ uparipabbate ṭhito passeyyāsi ārāmarāmaṇeyyakaṁ vanarāmaṇeyyakaṁ bhūmirāmaṇeyyakaṁ pokkharaṇīrāmaṇeyyakan"ti. Tamenaṁ uparipabbate ṭhito sahāyako heṭṭhimapabbatapādaṁ orohitvā taṁ sahāyakaṁ bāhāyaṁ gahetvā uparipabbataṁ āropetvā muhuttaṁ assāsetvā evaṁ vadeyya "yaṁ samma kiṁ tvaṁ passasi uparipabbate ṭhito"ti. So evaṁ vadeyya "passāmi kho ahaṁ samma uparipabbate ṭhito ārāmarāmaṇeyyakaṁ vanarāmaṇeyyakaṁ bhūmirāmaṇeyyakaṁ pokkharaṇīrāmaṇeyyakan"ti.

So evaṁ vadeyya "idāneva kho te samma bhāsitaṁ mayaṁ evaṁ ājānāma, aṭṭhānaṁ kho etaṁ samma anavakāso, yaṁ tvaṁ uparipabbate ṭhito passeyyāsi ārāmarāmaṇeyyakaṁ vanarāmaṇeyyakaṁ bhūmirāmaṇeyyakaṁ pokkharaṇīrāmaṇeyyakan"ti. Idāneva ca pana te bhāsitaṁ mayaṁ evaṁ ājānāma "passāmi kho ahaṁ samma uparipabbate ṭhito ārāmarāmaṇeyyakaṁ vanarāmaṇeyyakaṁ bhūmirāmaṇeyyakaṁ pokkharaṇīrāmaṇeyyakan"ti. So evaṁ vadeyya "tathā hi panāhaṁ samma iminā mahatā pabbatena āvuto[1] daṭṭheyyaṁ nāddasan"ti.

---

1. Āvaṭo (Sī-Ṭṭha, I), āvuṭo (Syā, Kaṁ, Ka)

Ato mahantatarena Aggivessana avijjākhandhena Jayaseno rājakumāro āvuto nivuto[1] ophuṭo[2] pariyonaddho, so vata yaṁ taṁ nekkhammena ñātabbaṁ nekkhammena daṭṭhabbaṁ nekkhammena pattabbaṁ nekkhammena sacchikātabbaṁ, taṁ vata Jayaseno rājakumāro kāmamajjhe vasanto kāme paribhuñjanto kāmavitakkehi khajjamāno kāmapariḷāhena pariḍayhamāno kāmapariyesanāya ussuko ñassati vā dakkhati vā sacchi vā karissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Sace kho taṁ Aggivessana Jayasenassa rājakumārassa imā dve upamā paṭibhāyeyyuṁ[3], anacchariyaṁ te Jayaseno rājakumāro pasīdeyya, pasanno ca te pasannākāraṁ kareyyāti, kuto pana maṁ bhante Jayasenassa rājakumārassa imā dve upamā paṭibhāyissanti[4] anacchariyā pubbe assutapubbā seyyathāpi Bhagavantanti.

217. Seyyathāpi Aggivessana rājā khattiyo muddhāvasitto nāgavanikaṁ āmanteti "ehi tvaṁ samma nāgavanika rañño nāgaṁ abhiruhitvā nāgavanaṁ pavisitvā āraññakaṁ nāgaṁ atipassitvā rañño nāgassa gīvāyaṁ upanibandhāhī"ti. "Evaṁ devā"ti kho Aggivessana nāgavaniko rañño khattiyassa muddhāvasittassa paṭissutvā rañño nāgaṁ abhiruhitvā nāgavanaṁ pavisitvā āraññakaṁ nāgaṁ atipassitvā rañño nāgassa gīvāyaṁ upanibandhati, tamenaṁ rañño nāgo abbhokāsaṁ nīharati. Ettāvatā kho Aggivessana āraññako nāgo abbhokāsaṁ gato hoti. Etthagedhā[5] hi Aggivessana āraññakā nāgā yadidaṁ nāgavanaṁ. Tamenaṁ nāgavaniko rañño khattiyassa muddhāvasittassa ārocesi "abbhokāsagato kho[6] deva āraññako nāgo"ti. Atha kho Aggivessana tamenaṁ rājā khattiyo muddhāvasitto hatthidamakaṁ āmantesi "ehi tvaṁ samma hatthidamaka āraññakaṁ nāgaṁ damayāhi, āraññakānañceva sīlānaṁ abhinimmadanāya āraññakānañceva sarasaṅkappānaṁ abhinimmadanāya āraññakānañceva darathakilamathapariḷāhānaṁ abhinimmadanāya gāmante abhiramāpanāya manussakantesu sīlesu samādapanāyā"ti[7].

---

1. Nivuṭo (Syā, Kaṁ, I, Ka) 2. Ovuto (Sī), ovuṭo (Syā, Kaṁ, I)
3. Paṭibhāseyyuṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I) 4. Paṭibhāsissanti (Sī, Syā, Kaṁ, I)
5. Etagedhā (Sī, I) 6. Kho te (Syā, Kaṁ, Ka) 7. Samādāpanāyāti (?)

“Evaṁ devā”ti kho Aggivessana hatthidamako rañño khattiyassa muddhāvasittassa paṭissutvā mahantaṁ thambhaṁ pathaviyaṁ nikhaṇitvā āraññakassa nāgassa gīvāyaṁ upanibandhati āraññakānañceva sīlānaṁ abhinimmadanāya āraññakānañceva sarasaṅkappānaṁ abhinimmadanāya āraññakānañceva darathakilamathapariḷāhānaṁ abhinimmadanāya gāmante abhiramāpanāya manussakantesu sīlesu samādapanāya. Tamenaṁ hatthidamako yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemanīyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā, tathārūpāhi vācāhi samudācarati. Yato kho Aggivessana āraññako nāgo hatthidamakassa yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemanīyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā, tathārūpāhi vācāhi samudācariyamāno sussūsati, sotaṁ odahati, aññā cittaṁ upaṭṭhāpeti. Tamenaṁ hatthidamako uttari tiṇaghāsodakaṁ anuppavecchati.

Yato kho Aggivessana āraññako nāgo hatthidamakassa tiṇaghāsodakaṁ paṭiggaṇhāti, tatra hatthidamakassa evaṁ hoti “jīvissati kho[1] dāni āraññako[2] nāgo”ti. Tamenaṁ hatthidamako uttari kāraṇaṁ kāreti “ādiya bho nikkhipa bho”ti. Yato kho Aggivessana āraññako nāgo hatthidamakassa ādānanikkhepe vacanakaro hoti ovādappaṭikaro, tamenaṁ hatthidamako uttari kāraṇaṁ kāreti “abhikkama bho paṭikkama bho”ti. Yato kho Aggivessana āraññako nāgo hatthidamakassa abhikkamapaṭikkamavacanakaro hoti ovādappaṭikaro, tamenaṁ hatthidamako uttari kāraṇaṁ kāreti “uṭṭhaha bho nisīda bho”ti. Yato kho Aggivessana āraññako nāgo hatthidamakassa uṭṭhānanisajjāya vacanakaro hoti ovādappaṭikaro, tamenaṁ hatthidamako uttari āneñjaṁ nāma kāraṇaṁ kāreti, mahantassa phalakaṁ soṇḍāya upanibandhati. Tomarahattho ca puriso uparigīvāya nisinno hoti. Samantato ca tomarahatthā purisā parivāretvā ṭhitā honti. Hatthidamako ca dīghatomarayaṭṭhiṁ gahetvā purato ṭhito hoti. So āneñjaṁ kāraṇaṁ kāriyamāno neva purime pāde copeti, na pacchime pāde copeti, na purimakāyaṁ copeti, na pacchimakāyaṁ copeti, na sīsaṁ copeti, na kaṇṇe copeti, na dante

1. Nu kho (Sī, Ka) 2. Rañño (Sī, I)

copeti, na naṅguṭṭhaṁ copeti, na soṇḍaṁ copeti. So hoti āraññako nāgo khamo sattippahārānaṁ asippahārānaṁ usuppahārānaṁ sarapattappahārānaṁ[1] bheripaṇavavaṁsasaṅkhaḍiṇḍimaninnādasaddānaṁ[2] sabbavaṅkadosanihitaninnītakasāvo rājāraho rājabhoggo rañño aṅganteva saṅkhaṁ gacchati.

218. Evameva kho Aggivessana idha Tathāgato loke uppajjati Arahaṁ Sammāsambuddho Vijjācaraṇasampanno Sugato Lokavidū Anuttaro purisadammasārathi Satthā devamanussānaṁ Buddho Bhagavā, so imaṁ lokaṁ sadevakaṁ samārakaṁ sabrahmakaṁ sassamaṇabrāhmaṇiṁ pajaṁ sadevamanussaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedeti, so dhammaṁ deseti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ pakāseti, taṁ dhammaṁ suṇāti gahapati vā gahapatiputto vā aññatarasmiṁ vā kule paccājāto, so taṁ dhammaṁ sutvā Tathāgate saddhṁ paṭilabhati, so tena saddhāpaṭilābhena samannāgato iti paṭisañcikkhati "sambādho gharāvāso rajāpatho, abbhokāso pabbajjā, nayidaṁ sukaraṁ agāraṁ ajjhāvasatā ekantaparipuṇṇaṁ ekantaparisuddhaṁ saṅkhalikhitaṁ brahmacariyaṁ carituṁ, yaṁnūnāhaṁ kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajeyyan"ti.

So aparena samayena appaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya mahantaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya appaṁ vā ñātiparivaṭṭaṁ pahāya mahantaṁ vā ñātiparivaṭṭaṁ pahāya kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajati. Ettāvatā kho Aggivessana ariyasāvako abbhokāsagato hoti. Etthagedhā hi Aggivessana devamanussā yadidaṁ pañca kāmaguṇā, tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharāhi ācāragocarasampanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhassu sikkhāpadesū"ti.

Yato kho Aggivessana ariyasāvako sīlavā hoti, pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharati ācāragocarasampanno, aṇumattesu

---

1. Parasatthappahārānaṁ (Sī), parasattuppahārānaṁ (Syā, Kaṁ, I)
2. Bheripaṇavasaṅkha tiṇavaninnādasaddānaṁ (I)

vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti, cakkhunā rūpaṁ disvā mā nimittaggāhī -pa-. (Yathā Gaṇakamoggallānasuttante, evaṁ vitthāretabbāni.)

219. So ime pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalīkaraṇe kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Vedanāsu -pa- citte. Dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Seyyathāpi Aggivessana hatthidamako mahantaṁ thambhaṁ pathaviyaṁ nikhaṇitvā āraññakassa nāgassa gīvāyaṁ upanibandhati, āraññakānañceva sīlānaṁ abhinimmadanāya āraññakānañceva sarasaṅkappānaṁ abhinimmadanāya āraññakānañceva darathakilamathapariḷāhānaṁ abhinimmadanāya gāmante abhiramāpanāya manussakantesu sīlesu samādapanāya. Evameva kho Aggivessana ariyasāvakassa ime cattāro satipaṭṭhānā cetaso upanibandhanā honti gehasitānañceva sīlānaṁ abhinimmadanāya gehasitānañceva sarasaṅkappānaṁ abhinimmadanāya gehasitānañceva darathakilamathapariḷāhānaṁ abhinimmadanāya ñāyassa adhigamāya nibbānassa sacchikiriyāya.

220. Tamenaṁ Tathāgato uttariṁ vineti "ehi tvaṁ bhikkhu kāye kāyānupassī viharāhi, mā ca kāmūpasaṁhitaṁ vitakkaṁ vitakkesi. Vedanāsu. Citte. Dhammesu dhammānupassī viharāhi, mā ca kāmūpasaṁhitaṁ vitakkaṁ vitakkesī"ti.

So vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ. Tatiyaṁ jhānaṁ. Catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. So evaṁ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte pubbenivāsānussatiñāṇāya cittaṁ abhininnāmeti, so anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati. Seyyathidaṁ, ekampi jātiṁ dvepi jātiyo -pa- iti sākāraṁ sa-uddesaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati.

221. So evaṁ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte sattānaṁ cutūpapātañāṇāya cittaṁ abhininnāmeti, so dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate -pa- yathākammūpage satte pajānāti.

So evaṁ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte āsavānaṁ khayañāṇāya cittaṁ abhininnāmeti, so idaṁ dukkhanti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dukkhasamudayoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dukkhanirodhoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadāti yathābhūtaṁ pajānāti, ime āsavāti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ āsavasamudayoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ āsavanirodhoti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadāti yathābhūtaṁ pajānāti. Tassa evaṁ jānato evaṁ passato kāmāsavāpi cittaṁ vimuccati, bhavāsavāpi cittaṁ vimuccati, avijjāsavāpi cittaṁ vimuccati, vimuttasmiṁ "vimuttam"Iti ñāṇaṁ hoti "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti pajānāti.

So hoti bhikkhu khamo sītassa uṇhassa jighacchāya pipāsāya ḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassānaṁ duruttānaṁ durāgatānaṁ vacanapathānaṁ uppannānaṁ sārīrikānaṁ vedanānaṁ dukkhānaṁ tibbānaṁ kharānaṁ kaṭukānaṁ asātānaṁ amanāpānaṁ pāṇaharānaṁ adhivāsakajātiko hoti sabbarāgadosamohanihitaninnītakasāvo āhuneyyo pāhuneyyo dakkhiṇeyyo añjalikaraṇīyo anuttaraṁ puññakkhettaṁ lokassa.

222. Mahallako cepi Aggivessana rañño nāgo adanto avinīto kālaṁ karoti, adantamaraṇaṁ[1] mahallako rañño nāgo kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchati. Majjhimo cepi aggivessana rañño nāgo. Daharo cepi aggivessana rañño nāgo adanto avinīto

---

1. Adantaṁ maraṇaṁ (Ka)

kālaṁ karoti, adantamaraṇaṁ daharo rañño nāgo kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchati. Evameva kho aggivessana thero cepi bhikkhu akhīṇāsavo kālaṁ karoti, adantamaraṇaṁ thero bhikkhu kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchati. Majjhimo cepi aggivessana bhikkhu. Navo cepi aggivessana bhikkhu akhīṇāsavo kālaṁ karoti, adantamaraṇaṁ navo bhikkhu kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchati.

Mahallako cepi Aggivessana rañño nāgo sudanto suvinīto kālaṁ karoti, dantamaraṇaṁ mahallako rañño nāgo kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchati. Majjhimo cepi aggivessana rañño nāgo. Daharo cepi aggivessana rañño nāgo sudanto suvinīto kālaṁ karoti, dantamaraṇaṁ daharo rañño nāgo kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchati. Evameva kho aggivessana thero cepi bhikkhu khīṇāsavo kālaṁ karoti, dantamaraṇaṁ thero bhikkhu kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchati. Majjhimo cepi aggivessana bhikkhu. Navo cepi aggivessana bhikkhu khīṇāsavo kālaṁ karoti, dantamaraṇaṁ navo bhikkhu kālaṅkatotveva saṅkhaṁ gacchatīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano Aciravato samaṇuddeso Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Dantabhūmisuttaṁ niṭṭhitaṁ pañcamaṁ.

6. Bhūmijasutta

223. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Veḷuvane kalandakanivāpe. Atha kho āyasmā Bhūmijo pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya yena Jayasenassa rājakumārassa nivesanaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho Jayaseno rājakumāro yenāyasmā Bhūmijo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmatā Bhūmijena saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Jayaseno rājakumāro āyasmantaṁ Bhūmijaṁ etadavoca "santi bho Bhūmija eke

samaṇabrāhmaṇā evaṁvādino evaṁdiṭṭhino 'āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā[1] phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ carinti, abhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi[2] karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāyā'ti. Idha bhoto Bhūmijassa Satthā kiṁ vādī[3] kimakkhāyī"ti. Na kho metaṁ rājakumāra Bhagavato sammukhā sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ Bhagavā evaṁ byākareyya "āsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Āsañcepi karitvā yoniso brahmacariyaṁ carinti, bhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā yoniso brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi karitvā yoniso brahmacariyaṁ carinti, bhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā yoniso brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāyā"ti. Na kho me taṁ rājakumāra Bhagavato sammukhā sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ Bhagavā evaṁ byākareyyāti. Sace kho bhoto Bhūmijassa Satthā evaṁvādī[4] evamakkhāyī, addhā bhoto Bhūmijassa Satthā sabbesaṁyeva puthusamaṇabrāhmaṇānaṁ muddhānaṁ[5] maññe āhacca tiṭṭhatīti. Atha kho Jayaseno rājakumāro āyasmantaṁ Bhūmijaṁ sakeneva thālipākena parivisi.

224. Atha kho āyasmā Bhūmijo pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Bhūmijo Bhagavantaṁ etadavoca—idhāhaṁ bhante pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya yena Jayasenassa rājakumārassa nivesanaṁ tenupasaṅkamiṁ, upasaṅkamitvā

1. Carati, abhabbo (Sī, I) evamuparipi ekavacaneneva dissati.
2. Āsañca anāsañca cepi (Ṭṭha)
3. Kiṁ vādī kiṁdiṭṭhī (Syā, Kaṁ, Ka)
4. Evaṁvādī evaṁdiṭṭhī (Syā, Kaṁ, Ka)
5. Buddhānaṁ (Ka) muddhānantimuddhaṁ, matthakanti attho.

paññatte āsane nisīdiṁ. Atha kho bhante Jayaseno rājakumāro yenāhaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā mayā saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vitisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho bhante Jayaseno rājakumāro maṁ etadavoca "santi bho Bhūmija eke samaṇabrāhmaṇā evaṁvādino evaṁdiṭṭhino 'āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāyā'ti. Idha bhoto Bhūmijassa Satthā kiṁvādī kimakkhāyī"ti. Evaṁ vutte ahaṁ bhante Jayasenaṁ rājakumāraṁ etadavocaṁ "na kho me taṁ rājakumāra Bhagavato sammukhā sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ Bhagavā evaṁ byākareyya 'āsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā ayoniso brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Āsañcepi karitvā yoniso brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā yoniso brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāyā'ti, na kho me taṁ rājakumāra Bhagavato sammukhā sutaṁ, sammukhā paṭiggahitaṁ. Ṭhānañca kho etaṁ vijjati, yaṁ Bhagavā evaṁ byākareyyāti. Sace bhoto Bhūmijassa Satthā evaṁvādī evamakkhāyī, addhā bhoto Bhūmijassa Satthā sabbesaṁyeva puthusamaṇabrāhmaṇānaṁ muddhānaṁ maññe āhacca tiṭṭhatī"ti. Kaccāhaṁ bhante evaṁ puṭṭho evaṁ byākaramāno vuttavādī ceva Bhagavato homi, na ca Bhagavantaṁ abhūtena abbhācikkhāmi, dhammassa cānudhammaṁ byākaromi, na ca koci sahadhammiko vādānuvādo gārayhaṁ ṭhānaṁ āgacchatīti.

Taggha tvaṁ Bhūmija evaṁ puṭṭho evaṁ byākaramāno vuttavādī ceva me hosi, na ca maṁ abhūtena abbhācikkhasi, dhammassa cānudhammaṁ byākarosi, na ca koci sahadhammiko vādānuvādo gārayhaṁ ṭhānaṁ āgacchati. Ye hi keci Bhūmija samaṇā vā brāhmaṇā vā micchādiṭṭhino micchāsaṅkappā micchāvācā

micchākammantā micchā-ājīvā micchāvāyāmā micchāsatī micchāsamādhino, te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

225. Seyyathāpi Bhūmija puriso telatthiko telagavesī telapariyesanaṁ caramāno vālikaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ pīḷeyya, āsañcepi karitvā vālikaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ papphosakaṁ pīḷeyya, abhabbo telassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā vālikaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ pīḷeyya, abhabbo telassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepo karitvā vālikaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ pīḷeyya, abhabbo telassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā vālikaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ pīḷeyya, abhabbo telassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija telassa adhigamāya. Evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā micchādiṭṭhino micchāsaṅkappā micchāvācā micchākammantā micchā-ājīvā micchāvāyāmā micchāsatī micchāsamādhino, te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

Seyyathāpi Bhūmija puriso khīratthiko khīragavesī khīrapariyesanaṁ caramāno gāviṁ taruṇavacchaṁ visāṇato āviñcheyya[1], āsañcepi karitvā gāviṁ taruṇavacchaṁ visāṇato āviñchayya, abhabbo khīrassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-.

1. Āviñjeyya (Sī, Syā, Kaṁ, I)

nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā gāviṁ taruṇavacchaṁ visāṇato āviñcheyya, abhabbo khīrassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija khīrassa adhigamāya. Evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā micchādiṭṭhino -pa- micchāsamādhino. Te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

226. Seyyathāpi Bhūmija puriso navanītatthiko navanītagavesī navanītapariyesanaṁ caramāno udakaṁ kalase āsiñcitvā matthena[1] āviñcheyya, āsañcepi karitvā udakaṁ kalase āsiñcitvā matthena āviñcheyya, abhabbo navanītassa adhigamāya. Ānāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā udakaṁ kalase āsiñcitvā matthena āviñcheyya, abhabbo navanītassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija navanītassa adhigamāya. Evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā micchādiṭṭhino -pa- micchāsamādhino. Te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

Seyyathāpi Bhūmija puriso aggitthiko[2] aggigavesī aggipariyesanaṁ caramāno allaṁ kaṭṭhaṁ sasnehaṁ uttarāraṇiṁ ādāya abhimantheyya[3], āsañcepi karitvā allaṁ kaṭṭhaṁ sasnehaṁ uttarāraṇiṁ ādāya abhimantheyya, abhabbo aggissa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā allaṁ kaṭṭhaṁ sasnehaṁ uttarāraṇiṁ ādāya abhimantheyya, abhabbo aggissa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija aggissa adhigamāya. Evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā

1. Manthena (Sī), mattena (Ka)
2. Aggatthiko (Sī)
3. Abhimattheyya (Syā, Kaṁ, I, Ka)

vā micchādiṭṭhino -pa- micchāsamādhino. Te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, abhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, ayoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya. Ye hi keci Bhūmija samaṇā vā brāhmaṇā vā sammādiṭṭhino sammāsaṅkappā sammāvācā sammākammantā sammā-ājīvā sammāvāyāmā sammāsatī sammāsamādhino, te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

227. Seyyathāpi Bhūmija puriso telatthiko telagavesī telapariyesanaṁ caramāno tilapiṭṭhaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ pīḷeyya, āsañcepi karitvā tilapiṭṭhaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ pīḷeyya, bhabbo telassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā tilapiṭṭhaṁ doṇiyā ākiritvā udakena paripphosakaṁ paripphosakaṁ pīḷeyya, bhabbo telassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija telassa adhigamāya. Evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā sammādiṭṭhino -pa- sammāsamādhino, te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

Seyyathāpi Bhūmija puriso khīratthiko khīragavesī khīrapariyesanaṁ caramāno gāviṁ taruṇavacchaṁ thanato āviñcheyya, āsañcepi karitvā gāviṁ taruṇavacchaṁ thanato āviñcheyya, bhabbo khīrassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā gāviṁ taruṇavacchaṁ thanato āviñcheyya, bhabbo khīrassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija khīrassa adhigamāya.

evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā sammādiṭṭhino -pa- sammāsamādhino, te āsañcepi karitvā -pa-. Anāsañcepi karitvā -pa-. Āsañca anāsañcepi karitvā -pa-. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

228. Seyyathāpi Bhūmija puriso navanītatthiko navanītagavesī navanītapariyesanaṁ caramāno dadhiṁ kalase āsiñcitvā matthena āviñcheyya, āsañcepi karitvā dadhiṁ kalase āsiñcitvā matthena āviñcheyya, bhabbo navanītassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā. Āsañca anāsañcepi karitvā. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā dadhiṁ kalase āsiñcitvā matthena āviñcheyya, bhabbo navanītassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija navanītassa adhigamāya. Evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā sammādiṭṭhino -pa- sammāsamādhino. Te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā. Āsañca anāsañcepi karitvā. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

Seyyathāpi Bhūmija puriso aggitthiko aggigavesī aggipariyesanaṁ caramāno sukkhaṁ kaṭṭhaṁ koḷāpaṁ uttarāraṇiṁ ādāya abhimantheyya, ( )[1] āsañcepi karitvā. Anāsañcepi karitvā. Āsañca anāsañcepi karitvā. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā sukkhaṁ kaṭṭhaṁ koḷāpaṁ uttarāraṇiṁ ādāya abhimantheyya, bhabbo aggissa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija aggissa adhigamāya. Evameva kho Bhūmija ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā sammādiṭṭhino -pa- sammāsamādhino. Te āsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Āsañca anāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Nevāsaṁ nānāsañcepi karitvā brahmacariyaṁ caranti, bhabbā phalassa adhigamāya. Taṁ kissa hetu, yoni hesā Bhūmija phalassa adhigamāya.

1. (Bhabbo aggissa adhigamāya) (sabbattha)

Sace kho taṁ Bhūmija Jayasenassa rājakumārassa imā catasso upamā paṭibhāyeyyuṁ, anacchariyaṁ te Jayaseno rājakumāro pasīdeyya, pasanno ca te pasannākāraṁ kareyyāti. Kuto pana maṁ bhante Jayasenassa rājakumārassa imā catasso upamā paṭibhāyissanti, anacchariyā pubbe assutapubbā, seyyathāpi Bhagavantanti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Bhūmijo Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Bhūmijasuttaṁ niṭṭhitaṁ chaṭṭhaṁ.

---

7. Anuruddhasutta

229. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho Pañcakaṅgo thapati aññataraṁ purisaṁ āmantesi "ehi tvaṁ ambho purisa yenāyasmā Anuruddho tenupasaṅkama, upasaṅkamitvā mama vacanena āyasmato Anuruddhassa pāde sirasā vandāhi[1] 'Pañcakaṅgo bhante thapati āyasmato Anuruddhassa pāde sirasā vandatī'ti, evañca vadehi[2] 'adhivāsetu kira bhante āyasmā Anuruddho Pañcakaṅgassa thapatissa svātanāya attacatuttho bhattaṁ, yena ca kira bhante āyasmā Anuruddho pagevataraṁ āgaccheyya, Pañcakaṅgo bhante thapati[3] bahukicco bahukaraṇīyo rājakaraṇīyenā'ti". "Evaṁ bhante"ti kho so puriso Pañcakaṅgassa thapatissa paṭissutvā yenāyasmā Anuruddho tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Anuruddhaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho so puriso āyasmantaṁ Anuruddhaṁ etadavoca "pañcakaṅgo bhante thapati āyasmato Anuruddhassa pāde sirasā vandati, evañca vadeti 'adhivāsetu kira bhante āyasmā Anuruddho Pañcakaṅgassa thapatissa svātanāya attacatuttho bhattaṁ, yena ca kira bhante āyasmā Anuruddho pagevataraṁ āgaccheyya, Pañcakaṅgo bhante thapati bahukicco bahukaraṇīyo rājakaraṇīyenā'ti". Adhivāsesi kho āyasmā Anuruddho tuṇhībhāvena.

---

1. Vandāhi, evañca vadehi (Sī, I)
2. Evañca vadeti (Sī, I)
3. Pañcakaṅgo thapahi (Sī, I)

230. Atha kho āyasmā Anuruddho tassā rattiyā accayena pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya yena Pañcakaṅgassa thapatissa nivesanaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho Pañcakaṅgo thapati āyasmantaṁ Anuruddhaṁ paṇītena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappesi sampavāresi. Atha kho Pañcakaṅgo thapati āyasmantaṁ Anuruddhaṁ bhuttāviṁ onītapattapāṇiṁ aññataraṁ nīcaṁ āsanaṁ gahetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Pañcakaṅgo thapati āyasmantaṁ Anuruddhaṁ etadavoca—

Idha maṁ bhante therā bhikkhū upasaṅkamitvā evamāhaṁsu "appamāṇaṁ gahapati cetovimuttiṁ bhāvehī"ti[1]. Ekacce therā evamāhaṁsu "mahaggataṁ gahapati cetovimuttiṁ bhāvehī"ti. Yā cāyaṁ bhante appamāṇā cetovimutti yā ca mahaggatā cetovimutti, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, udāhu ekatthā byañjanameva nānanti? Tena hi gahapati taṁyevettha paṭibhātu apaṇṇakante ito bhavissatīti. Mayhaṁ kho bhante evaṁ hoti "yā cāyaṁ appamāṇā cetovimutti yā ca mahaggatā cetovimutti, ime dhammā ekatthā byañjameva nānan"ti. Yā cāyaṁ gahapati appamāṇā cetovimutti yā ca mahaggatā cetovimutti, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, tadamināpetaṁ gahapati pariyāyena veditabbaṁ, yathā ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca.

Katamā ca gahapati appamāṇā cetovimutti, idha gahapati bhikkhu mettāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṁ. Tathā tatiyaṁ. Tathā catutthaṁ. Iti uddhamadho tiriyaṁ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantaṁ lokaṁ mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyābajjhena pharitvā viharati. Karuṇāsahagatena cetasā. Muditāsahagatena cetasā. Upekkhāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṁ. Tathā tatiyaṁ. Tathā catutthaṁ. Iti uddhemadho tiriyaṁ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantaṁ lokaṁ upekkhāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyābajjhena pharitvā viharati, ayaṁ vuccati gahapati appamāṇā cetovimutti.

---

1. Appamāṇā gahapati cetovimutti bhāvetabbāti (Ka)

231. Katamā ca gahapati mahaggatā cetovimutti, idha gahapati bhikkhu yāvatā ekaṁ rukkhamūlaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayaṁ vuccati gahapati mahaggatā cetovimutti. Idha pana gahapati bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā rukkhamūlāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayampi[1] vuccati gahapati mahaggatā cetovimutti. Idha pana gahapati bhikkhu yāvatā ekaṁ gāmakkhettaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayampi vuccati mahaggatā cetovimutti. Idha pana gahapati bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā gāmakkhettāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayampi vuccati gahapati mahaggatā cetovimutti. Idha pana gahapati bhikkhu yāvatā ekaṁ mahārajjaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayampi vuccati gahapati mahaggatā cetovimutti. Idha pana gahapati bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā mahārajjāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayampi vuccati gahapati mahaggatā cetovimutti. Idha pana gahapati bhikkhu yāvatā samuddapariyantaṁ pathaviṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayampi vuccati gahapati mahaggatā cetovimutti. Iminā kho etaṁ gahapati pariyāyena veditabbaṁ, yathā ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca.

232. Catasso kho imā gahapati bhavūpapattiyo. Katamā catasso, idha gahapati ekacco "parittābhā"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā parittābhānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjati. Idha pana gahapati ekacco "appamāṇābhā"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā appamāṇābhānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjati. Idha pana gahapati ekacco "saṁkiliṭṭhābhā"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā saṁkiliṭṭhābhānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjati. Idha pana gahapati ekacco "parisuddhābhā"ti pharitvā viharati, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā parisuddhābhānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjati. Imā kho gahapati catasso bhavūpapattiyo.

Hoti kho so gahapati samayo, yā tā devatā ekajjhaṁ sannipatanti, tāsaṁ ekajjhaṁ sannipatitānaṁ vaṇṇanānattaṁ hi kho paññāyati,

---

1. Ayaṁ (Syā, Kaṁ, Ka)

no ca ābhānānattaṁ. Seyyathāpi gahapati puriso sambahulāni telappadīpāni ekaṁ gharaṁ paveseyya, tesaṁ ekaṁ gharaṁ pavesitānaṁ accinānattaṁ hi kho paññāyetha, no ca ābhānānattaṁ. Evameva kho gahapati hoti kho so samayo, yā tā devatā ekajjhaṁ sannipatanti, tāsaṁ ekajjhaṁ sannipatitānaṁ vaṇṇanānattaṁ hi kho paññāyati, no ca ābhānānattaṁ.

Hoti kho so gahapati samayo, yā tā devatā tato vipakkamanti, tāsaṁ tato vipakkamantīnaṁ vaṇṇanānattañceva paññāyati ābhānānattañca. Seyyathāpi gahapati puriso tāni sambahulāni telappadīpāni tamhā gharā nīhareyya, tesaṁ tato nīhatānaṁ[1] accinānattañceva paññāyetha ābhānānattañca. Evameva kho gahapati hoti kho so samayo, yā tā devatā tato vipakkamanti, tāsaṁ tato vipakkamantīnaṁ vaṇṇanānattañceva paññāyati ābhānānattañca.

Na kho gahapati tāsaṁ devatānaṁ evaṁ hoti "idaṁ amhākaṁ niccanti vā dhuvanti vā sassatanti vā", api ca yattha yattheva tā[2] devatā abhinivisanti, tattha tattheva tā devatā abhiramanti. Seyyathāpi gahapati makkhikānaṁ kājena vā piṭakena vā harīyamānānaṁ na evaṁ hoti "idaṁ amhākaṁ niccanti vā dhuvanti vā sassatanti vā", api ca yattha yattheva tā[2] makkhikā abhinivisanti, tattha tattheva tā makkhikā abhiramanti. Evameva kho gahapati tāsaṁ devatānaṁ na evaṁ hoti "idaṁ amhākaṁ niccanti vā dhuvanti vā sassatanti vā", api ca yattha yattheva tā devatā abhinivisanti, tattha tattheva tā devatā abhiramantīti.

233. Evaṁ vutte āyasmā Sabhiyo Kaccāno[3] āyasmantaṁ Anuruddhaṁ etadavoca "sādhu bhante Anuruddha, atthi ca me ettha uttariṁ paṭipucchitabbaṁ 'yā tā bhante devatā ābhā, sabbā tā parittābhā, udāhu santettha ekaccā devatā appamāṇābhā'ti". Tadaṅgena kho āvuso Kaccāna santettha ekaccā devatā parittābhā, santi panettha ekaccā devatā appamāṇābhāti. Ko nu kho bhante Anuruddha hetu ko paccayo, yena tāsaṁ devatānaṁ ekaṁ devanikāyaṁ

---

1. Nīharantānaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I) 2. Yā (Ka) 3. Kaccāyano (Sī)

upapannānaṁ santettha ekaccā devatā parittābhā, santi panettha ekaccā devatā appamāṇābhāti.

Tena hāvuso Kaccāna taṁyevettha paṭipucchissāmi. Yathā te khameyya, tathā naṁ byākareyyāsi. Taṁ kiṁ maññasi āvuso Kaccāna, yvāyaṁ bhikkhu yāvatā ekaṁ rukkhamūlaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, yocāyaṁ[1] bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā rukkhamūlāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati. Imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ katamā cittabhāvanā mahaggatatarāti. Yvāyaṁ bhante bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā rukkhamūlāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayaṁ imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ mahaggatatarāti.

Taṁ kiṁ maññasi āvuso Kaccāna, yvāyaṁ bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā rukkhamūlāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, yocāyaṁ bhikkhu yāvatā ekaṁ gāmakkhettaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati. Imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ katamā cittabhāvanā mahaggatatarāti. Yvāyaṁ bhante bhikkhu yāvatā ekaṁ gāmakkhettaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayaṁ imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ mahaggatatarāti.

Taṁ kiṁ maññasi āvuso Kaccāna, yvāyaṁ bhikkhu yāvatā ekaṁ gāmakkhettaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, yocāyaṁ bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā gāmakkhettāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati. Imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ katamā cittabhāvanā mahaggatatarāti. Yvāyaṁ bhante bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā gāmakkhettāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayaṁ imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ mahaggatatarāti.

Taṁ kiṁ maññasi āvuso Kaccāna, yvāyaṁ bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā gāmakkhettāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, yocāyaṁ bhikkhu yāvatā ekaṁ mahārajjaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati. Imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ katamā cittabhāvanā

---

1. Yopāyaṁ (Ka)

mahaggatatarāti. Yvāyaṁ bhante bhikkhu yāvatā ekaṁ mahārajjaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayaṁ imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ mahaggatatarāti.

Taṁ kiṁ maññasi āvuso Kaccāna, yvāyaṁ bhikkhu yāvatā ekaṁ mahārajjaṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, yocāyaṁ bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā mahārajjāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati. Imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ katamā cittabhāvanā mahaggatatarāti. Yvāyaṁ bhante bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā mahārajjāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayaṁ imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ mahaggatatarāti.

Taṁ kiṁ maññasi āvuso Kaccāna, yvāyaṁ bhikkhu yāvatā dve vā tīṇi vā mahārajjāni "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, yocāyaṁ bhikkhu yāvatā samuddapariyantaṁ pathaviṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati. Imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ katamā cittabhāvanā mahaggatatarāti. Yvāyaṁ bhante bhikkhu yāvatā samuddapariyantaṁ pathaviṁ "mahaggatan"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, ayaṁ imāsaṁ ubhinnaṁ cittabhāvanānaṁ mahaggatatarāti. Ayaṁ kho āvuso kaccāna hetu ayaṁ paccayo, yena tāsaṁ devatānaṁ ekaṁ devanikāyaṁ upapannānaṁ santettha ekaccā devatā parittābhā, santi panettha ekaccā devatā appamāṇābhāti.

234. Sādhu bhante Anuruddha, atthi ca me ettha uttariṁ paṭipucchitabbaṁ "yāvatā[1] bhante devatā ābhā, sabbā tā saṁkiliṭṭhābhā, udāhu santettha ekaccā devatā parisuddhābhā"ti. Tadaṅgena kho āvuso kaccāna santettha ekaccā devatā saṁkiliṭṭhābhā, santi panettha ekaccā devatā parisuddhābhāti. Ko nu kho bhante Anuruddha hetu ko paccayo, yena tāsaṁ devatānaṁ ekaṁ devanikāyaṁ upapannānaṁ santettha ekaccā devatā saṁkiliṭṭhābhā, santi panettha ekaccā devatā parisuddhābhāti.

---

1. Yā tā (Ka)

Tena hāvuso Kaccāna upamaṁ te karissāmi, upamāyapidhekacce[1] viññū purisā bhāsitassa atthaṁ ājānanti. Seyyathāpi āvuso Kaccāna telappadīpassa jhāyato telampi aparisuddhaṁ vaṭṭipi aparisuddhā, so telassapi aparisuddhattā vaṭṭiyāpi aparisuddhattā andhandhaṁ viya jhāyati. Evameva kho āvuso Kaccāna idhekacco bhikkhu "saṁkiliṭṭhābhā"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, tassa kāyaduṭṭhullampi na suppaṭippassaddhaṁ hoti, thinamiddhampi na susamūhataṁ hoti, uddhaccakukkuccampi na suppaṭivinītaṁ hoti, so kāyaduṭṭhullassapi na suppaṭippassaddhattā thinamiddhassapi na susamūhatattā uddhaccakukkuccassapi na suppaṭivinītattā andhandhaṁ viya jhāyati, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā saṁkiliṭṭhābhānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjati. Seyyathāpi āvuso Kaccāna telappadīpassa jhāyato telampi parisuddhaṁ vaṭṭipi parisuddhā, so telassapi parisuddhattā vaṭṭiyāpi parisuddhattā na andhandhaṁ viya jhāyati. Evameva kho āvuso Kaccāna idhekacco bhikkhu "parisuddhābhā"ti pharitvā adhimuccitvā viharati, tassa kāyaduṭṭhullampi suppaṭippassaddhaṁ hoti, thinamiddhampi susamūhataṁ hoti, uddhaccakukkuccampi suppaṭivinītaṁ hoti, so kāyaduṭṭhullassapi suppaṭippassaddhattā thinamiddhassapi susamūhatattā uddhaccakukkuccassapi suppaṭivinītattā na andhandhaṁ viya jhāyati, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā parisuddhābhānaṁ devānaṁ sahabyataṁ upapajjati. Ayaṁ kho āvuso Kaccāna hetu ayaṁ paccayo, yena tāsaṁ devatānaṁ ekaṁ devanikāyaṁ upapannānaṁ santettha ekaccā devatā saṁkiliṭṭhābhā, santi panettha ekaccā devatā parisuddhābhāti.

235. Evaṁ vutte āyasmā Sabhiyo Kaccāno āyasmantaṁ Anuruddhaṁ etadavoca "sādhu bhante Anuruddha, na bhante āyasmā Anuruddho evamāha 'evaṁ me sutan'ti vā, 'evaṁ arahati bhavitun'ti vā, atha ca pana bhante āyasmā Anuruddho evampi tā devatā itipi tā devatātveva bhāsati. Tassa mayhaṁ bhante evaṁ hoti 'addhā āyasmatā Anuruddhena tāhi devatāhi saddhiṁ sannivutthapubbañceva sallapitapubbañca, sākacchā ca samāpajjitapubbā'ti". Addhā kho ayaṁ āvuso Kaccāna āsajja upanīya vācā bhāsitā, api ca te ahaṁ byākarissāmi, dīgharattaṁ kho me

1. Upamāyamidhekacce (Ka)

āvuso Kaccāna tāhi devatāhi saddhiṁ sannivutthapubbañceva sallapitapubbañca, sākacchā ca samāpajjitapubbāti.

Evaṁ vutte āyasmā Sabhiyo Kaccāno Pañcakaṅga thapatiṁ etadavoca "lābhā te gahapati, suladdhaṁ te gahapati, yaṁ tvaṁ ceva taṁ kaṅkhādhammaṁ pahāsi[1], mayañcimaṁ[2] dhammapariyāyaṁ alatthamhā savanāyā"ti.

Anuruddhasuttaṁ niṭṭhitaṁ sattamaṁ.

---

8. Upakkilesasutta

236. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Kosambiyaṁ viharati Ghositārāme. Tena kho pana samayena Kosambiyaṁ bhikkhū bhaṇḍanajātā kalahajātā vivādāpannā aññamaññaṁ mukhasattīhi vitudantā viharanti. Atha kho aññataro bhikkhu yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, ekamantaṁ ṭhito kho so bhikkhu Bhagavantaṁ etadavoca "idha bhante Kosambiyaṁ bhikkhū bhaṇḍanajātā kalahajātā vivādāpannā aññamaññaṁ mukhasattīhi vitudantā viharanti, sādhu bhante Bhagavā yena te bhikkhū tenupasaṅkamatu anukampaṁ upādāyā"ti. Adhivāsesi Bhagavā tuṇhībhāvena. Atha kho Bhagavā yena te bhikkhū tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā te bhikkhū etadavoca "alaṁ bhikkhave mā bhaṇḍanaṁ mā kalahaṁ mā viggahaṁ mā vivādan"ti.

Evaṁ vutte aññataro bhikkhu Bhagavantaṁ etadavoca "āgametu bhante Bhagavā dhammassāmī, appossukko bhante Bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāraṁ anuyutto viharatu, mayametena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā"ti. Dutiyampi kho Bhagavā te bhikkhū etadavoca "alaṁ bhikkhave mā bhaṇḍanaṁ mā kalahaṁ mā viggahaṁ mā vivādan"ti. Dutiyampi kho so bhikkhu Bhagavantaṁ etadavoca "āgametu bhante Bhagavā dhammassāmī, appossukko bhante Bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāraṁ anuyutto viharatu, mayametena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā"ti.

---

1. Pajahasi (Ka)
2. Yampimaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

tatiyampi kho Bhagavā te bhikkhū etadavoca “alaṁ bhikkhave mā bhaṇḍanaṁ mā kalahaṁ mā viggahaṁ mā vidādan”ti. Tatiyampi kho so bhikkhu Bhagavantaṁ etadavoca “āgametu bhante Bhagavā dhammassāmī, appossukko bhante Bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāraṁ anuyutto viharatu, mayametena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā”ti.

Atha kho Bhagavā pubbaṇhāsamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Kosambiṁ piṇḍāya pāvisi, Kosambiyaṁ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto senāsanaṁ saṁsāmetvā pattacīvaramādāya ṭhitakova imā gāthā abhāsi—

237. Puthusaddo samajano, na bālo koci maññatha.
Saṁghasmiṁ bhijjamānasmiṁ, nāññaṁ bhiyyo amaññaruṁ.

Parimuṭṭhā paṇḍitābhāsā, vācāgocarabhāṇino.
Yāvicchanti mukhāyāmaṁ, yena nītā na taṁ vidū.

Akkocchi maṁ avadhi maṁ, ajini maṁ ahāsi me.
Ye ca taṁ upanayhanti, veraṁ tesaṁ na sammati.

Akkocchi maṁ avadhi maṁ, ajini maṁ ahāsi me.
Ye ca taṁ nupanayhanti, veraṁ tesūpasammati.

Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṁ.
Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano.

Pare ca na vijānanti, mayamettha yamāmase.
Ye ca tattha vijānanti, tato sammanti medhagā.

Aṭṭhicchinnā pāṇaharā, gavassadhanahārino.
Raṭṭhaṁ vilumpamānānaṁ, tesampi hoti saṅgati.

Kasmā tumhāka no siyā.

Sace labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁ caraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano satīmā.

No ce labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁ caraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Rājāva raṭṭhaṁ vijitaṁ pahāya,
Eko care mātaṅgaraññeva nāgo.

Ekassa caritaṁ seyyo,
Natthi bāle sahāyatā.
Eko care na ca pāpāni kayirā,
Appossukko mātaṅgaraññeva nāgoti.

238. Atha kho Bhagavā ṭhitakova imā gāthā bhāsitvā yena Bālakaloṇakāragāmo[1] tenupasaṅkami. Tena kho pana samayena āyasmā Bhagu Bālakaloṇakāragāme viharati. Addasā kho āyasmā Bhagu Bhagavantaṁ dūratova āgacchantaṁ, disvāna āsanaṁ paññapesi, udakañca pādānaṁ dhovanaṁ[2]. Nisīdi Bhagavā paññatte āsane, nisajja pāde pakkhālesi. Āyasmāpi kho Bhagu Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinnaṁ kho āyasmantaṁ Bhaguṁ Bhagavā etadavoca "kacci bhikkhu khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ, kacci piṇḍakena na kilamasī"ti. Khamanīyaṁ Bhagavā, yāpanīyaṁ Bhagavā, na cāhaṁ bhante piṇḍakena kilamāmīti. Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Bhaguṁ dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampahaṁsetvā uṭṭhāyāsanā yena Pācīnavaṁsadāyo tenupasaṅkami.

Tena kho pana samayena āyasmā ca Anuruddho āyasmā ca Nandiyo[3] āyasmā ca Kimilo[4] Pācīnavaṁsadāye viharanti. Addasā kho dāyapālo Bhagavantaṁ dūratova āgacchantaṁ, disvāna Bhagavantaṁ etadavoca "mā mahāsamaṇa etaṁ dāyaṁ pāvisi, santettha tayo kulaputtā attakāmarūpā viharanti, mā tesaṁ aphāsumakāsī"ti. Assosi kho āyasmā Anuruddho dāyapālassa Bhagavatā saddhiṁ mantayamānassa, sutvāna dāyapālaṁ etadavoca "mā āvuso dāyapāla Bhagavantaṁ vāresi, Satthā no Bhagavā anuppatto"ti.

---

1. Bālakaloṇakagāmo (Ka), tathā Vinayepi.
2. Udakañca pādānaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Bhaddiyo (Ma 2 Naḷakapāne 125)
4. Kimbilo (Sī, Syā, Kaṁ, I)

239. Atha kho āyasmā Anuruddho yenāyasmā ca Nandiyo yenāyasmā ca Kimilo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ ca Nandiyaṁ āyasmantaṁ ca Kimilaṁ etadavoca "abhikkamathāyasmanto abhikkamathāyasmanto, Satthā no Bhagavā anuppatto"ti. Atha kho āyasmā ca Anuruddho āyasmā ca Nandiyo āyasmā ca Kimilo Bhagavantaṁ paccuggantvā eko Bhagavato pattacīvaraṁ paṭiggahesi, eko āsanaṁ paññapesi, eko pādodakaṁ upaṭṭhapesi. Nisīdi Bhagavā paññatte āsane, nisajja pāde pakkhālesi. Tepi kho āyasmanto Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnaṁ kho āyasmantaṁ Anuruddhaṁ Bhagavā etadavoca "kacci vo Anuruddhā khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ, kacci piṇḍakena na kilamathā"ti. Khamanīyaṁ Bhagavā, yāpanīyaṁ Bhagavā, na ca mayaṁ bhante piṇḍakena kilamāmāti. Kacci pana vo Anuruddhā samaggā sammodamānā avivadamānā khīrodakībhūtā aññamaññaṁ piyacakkhūhi sampassantā viharathāti. Taggha mayaṁ bhante samaggā sammodamānā avivadamānā khīrodakībhūtā aññamaññaṁ piyacakkhūhi sampassantā viharāmāti. Yathā kathaṁ pana tumhe Anuruddhā samaggā sammodamānā avivadamānā khīrodakībhūtā aññamaññaṁ piyacakkhūhi sampassantā viharathāti. Idha mayhaṁ bhante evaṁ hoti "lābhā vata me, suladdhaṁ vata me, yohaṁ evarūpehi sabrahmacārīhi saddhiṁ viharāmī"ti. Tassa mayhaṁ bhante imesu āyasmantesu mettaṁ kāyakammaṁ paccupaṭṭhitaṁ āvi ceva raho ca, mettaṁ vacīkammaṁ paccupaṭṭhitaṁ āvi ceva raho ca, mettaṁ manokammaṁ paccupaṭṭhitaṁ āvi ceva raho ca. Tassa mayhaṁ bhante evaṁ hoti "yaṁnūnāhaṁ sakaṁ cittaṁ nikkhipitvā imesaṁyeva āyasmantānaṁ cittassa vasena vatteyyan"ti. So kho ahaṁ bhante sakaṁ cittaṁ nikkhipitvā imesaṁyeva āyasmantānaṁ cittassa vasena vattāmi. Nānā hi kho no bhante kāyā, ekañca pana maññe cittanti.

Āyasmāpi kho Nandiyo -pa-. Āyasmāpi kho Kimilo Bhagavantaṁ etadavoca "mayhampi kho bhante evaṁ hoti 'lābhā vata me, suladdhaṁ vata me, yohaṁ evarūpehi sabrahmacārīhi saddhiṁ viharāmī'ti. Tassa mayhaṁ bhante imesu āyasmantesu mettaṁ kāyakammaṁ paccupaṭṭhitaṁ āvi ceva raho ca, mettaṁ vacīkammaṁ paccupaṭṭhitaṁ āvi ceva raho ca, mettaṁ manokammaṁ

paccupaṭṭhitaṁ āvi ceva raho ca. Tassa mayhaṁ bhante evaṁ hoti 'yaṁnūnāhaṁ sakaṁ cittaṁ nikkhipitvā imesaṁyeva āyasmantānaṁ cittassa vasena vatteyyan'ti. So kho ahaṁ bhante sakaṁ cittaṁ nikkhipitvā imesaṁyeva āyasmantānaṁ cittassa vasena vattāmi. Nānā hi kho no bhante kāyā, ekañca pana maññe cittanti. Evaṁ kho mayaṁ bhante samaggā sammodamānā avivadamānā khīrodakībhūtā aññamaññaṁ piyacakkhūhi sampassantā viharāmā"ti.

240. Sādhu sādhu Anuruddhā, kacci pana vo Anuruddhā appamattā ātāpino pahitattā viharathāti. Taggha mayaṁ bhante appamattā ātāpino pahitattā viharāmāti. Yathā kathaṁ pana tumhe Anuruddhā appamattā ātāpino pahitattā viharathāti. Idha bhante amhākaṁ yo paṭhamaṁ gāmato piṇḍāya paṭikkamati, so āsanāni paññapeti, pānīyaṁ paribhojanīyaṁ upaṭṭhāpeti, avakkārapātiṁ upaṭṭhāpeti. Yo pacchā gāmato piṇḍāya paṭikkamati, sace hoti bhuttāvaseso, sace ākaṅkhati bhuñjati, no ce ākaṅkhati appaharite vā chaḍḍeti, apāṇake vā udake opilāpeti, so āsanāni paṭisāmeti, pānīyaṁ paribhojanīyaṁ paṭisāmeti, avakkārapātiṁ dhovitvā paṭisāmeti, bhattaggaṁ sammajjati. Yo passati pānīyaghaṭaṁ vā paribhojanīyaghaṭaṁ vā vaccaghaṭaṁ vā rittaṁ tucchaṁ, so upaṭṭhāpeti. Sacassa hoti avisayhaṁ, hatthavikārena dutiyaṁ āmantetvā hatthavilaṅghakena upaṭṭhāpema[1], na tveva mayaṁ bhante tappaccayā vācaṁ bhindāma. Pañcāhikaṁ kho pana mayaṁ bhante sabbarattiṁ dhammiyā kathāya sannisīdāma. Evaṁ kho mayaṁ bhante appamattā ātāpino pahitattā viharāmāti.

241. Sādhu sādhu Anuruddhā, atthi pana vo Anuruddhā evaṁ appamattānaṁ ātāpīnaṁ pahitattānaṁ viharataṁ uttari manussadhammā alamariyañāṇadassanaviseso adhigato phāsuvihāroti. Idha mayaṁ bhante appamattā ātāpino pahitattā viharantā obhāsañceva sañjānāma dassanañca rūpānaṁ. So kho pana no obhāso nacirasseva antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, tañca nimittaṁ nappaṭivijjhāmāti.

---

1. Upaṭṭhapeti (Sī)

Taṁ kho pana vo Anuruddhā nimittaṁ paṭivijjhitabbaṁ. Ahampi sudaṁ Anuruddhā pubbeva sambodhā anabhisambuddho bodhisattova samāno obhāsañceva sañjānāmi dassanañca rūpānaṁ. So kho pana me obhāso nacirasseva antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "ko nu kho hetu ko paccayo, yena me obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānan"ti. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "vicikicchā kho me udapādi, vicikicchādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissatī"ti. (1)

So kho ahaṁ Anuruddhā appamatto ātāpī pahitatto viharanto obhāsañceva sañjānāmi dassanañca rūpānaṁ. So kho pana me obhāso nacirasseva antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "ko nu kho hetu ko paccayo, yena me obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānan"ti. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "amanasikāro kho me udapādi, amanasikārādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro"ti. (2)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "thinamiddhaṁ kho me udapādi, thinamiddhādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhan"ti. (3)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "chambhitattaṁ kho me udapādi, chambhitattādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Seyyathāpi Anuruddhā puriso addhānamaggappaṭipanno, tassa ubhatopasse vaṭṭakā[1] uppateyyuṁ, tassa tatonidānaṁ chambhitattaṁ uppajjeyya. Evameva kho me Anuruddhā chambhitattaṁ udapādi, chambhitattādhikaraṇañca pana me samādhi cavi,

1. Vadhakā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattan"ti. (4)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "uppilaṁ[1] kho me udapādi, uppilādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Seyyathāpi Anuruddhā puriso ekaṁ nidhimukhaṁ gavesanto sakideva pañcanidhimukhāni adhigaccheyya, tassa tatonidānaṁ uppilaṁ uppajjeyya. Evameva kho me anuruddhā uppilaṁ udapādi, uppilādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattaṁ, na uppilan"ti. (5)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "duṭṭhullaṁ kho me udapādi, duṭṭhullādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattaṁ, na uppilaṁ, na duṭṭhullan"ti. (6)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "accāraddhavīriyaṁ kho me udapādi, accāraddhavīriyādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Seyyathāpi anuruddhā puriso ubhohi hatthehi vaṭṭakaṁ gāḷhaṁ gaṇheyya, so tattheva patameyya[2]. Evameva kho me anuruddhā accāraddhaṁvīriyaṁ udapādi, accāraddhavīriyādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattaṁ, na uppilaṁ, na duṭṭhullaṁ, na accāraddhavīriyan"ti. (7)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "atilīnavīriyaṁ kho me udapādi, atilīnavīriyādhikaraṇañca pana

---

1. Ubbillaṁ (Sī, I), ubbilaṁ (Syā, Kaṁ)
2. Matameyya (bahūsu) pa + tama + eyya = patameyya-iti padavibhāgo.

me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Seyyathāpi anuruddhā puriso vaṭṭakaṁ sithilaṁ gaṇheyya, so tassa hatthato uppateyya. Evameva kho me anuruddhā atilīnavīriyaṁ udapādi, atilīnavīriyādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, sohaṁ tathā karissāmi yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattaṁ, na uppilaṁ, na duṭṭhullaṁ, na acchāraddhavīriyaṁ, na atilīnavīriyan"ti. (8)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "abhijappā kho me udapādi, abhijappādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Sohaṁ tathā karissāmi, yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattaṁ, na uppilaṁ, na duṭṭhullaṁ, na accāraddhavīriyaṁ, na atilīnavīriyaṁ, na abhijappā"ti. (9)

So kho ahaṁ Anuruddhā -pa-. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "nānattasaññā kho me udapādi, nānattasaññādhikaraṇañca pana me samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Sohaṁ tathā karissāmi, yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattaṁ, na uppilaṁ, na duṭṭhullaṁ, na accāraddhavīriyaṁ, na atilīnavīriyaṁ, na abhijappā, na nānattasaññā"ti. (10)

So kho ahaṁ Anuruddhā appamatto ātāpī pahitatto viharanto obhāsañceva sañjānāmi dassanañca rūpānaṁ. So kho pana me obhāso nacirasseva antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "ko nu kho hetu ko paccayo, yena me obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānan"ti. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "atinijjhāyitattaṁ kho me rūpānaṁ udapādi, atinijjhāyitattādhikaraṇañca pana me rūpānaṁ samādhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ. Sohaṁ tathā karissāmi, yathā me puna na vicikicchā uppajjissati, na amanasikāro, na thinamiddhaṁ, na chambhitattaṁ, na uppilaṁ, na duṭṭhullaṁ, na accāraddhavīriyaṁ, na atilīnavīriyaṁ, na abhijappā, na nānattasaññā, na atinijjhāyitattaṁ rūpānan"ti. (11)

242. So kho ahaṁ Anuruddhā "vicikicchā cittassa upakkileso"ti iti viditvā vicikicchaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Amanasikāro cittassa upakkileso"ti iti viditvā amanasikāraṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Thinamiddhaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā thinamiddhaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Chambhitattaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā chambhitattaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Uppilaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā uppilaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Duṭṭhullaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā duṭṭhullaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Accāraddhavīriyaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā accāraddhavīriyaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Atilīnavīriyaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā atilīnavīriyaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Abhijappā cittassa upakkileso"ti iti viditvā abhijappaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Nānattasaññā cittassa upakkileso"ti iti viditvā nānattasaññaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Atinijjhāyitattaṁ rūpānaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā atinijjhāyitattaṁ rūpānaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ.

243. So kho ahaṁ Anuruddhā appamatto ātāpī pahitatto viharanto obhāsaṁ hi kho sañjānāmi, na ca rūpāni passāmi. Rūpāni hi kho passāmi, na ca obhāsaṁ sañjānāmi kevalampi rattiṁ kevalampi divaṁ[1] kevalampi rattindivaṁ[2]. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "ko nu kho hetu ko paccayo, yvāhaṁ obhāsaṁ hi kho sañjānāmi, na ca rūpāni passāmi. Rūpāni hi kho[3] passāmi, na ca obhāsaṁ sañjānāmi kevalampi rattiṁ kevalampi divaṁ kevalampi rattindivan"ti. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "yasmiṁ hi kho ahaṁ samaye rūpanimittaṁ amanasikaritvā obhāsanimittaṁ manasi karomi, obhāsaṁ hi kho tasmiṁ samaye sañjānāmi, na ca rūpāni passāmi. Yasmiṁ panāhaṁ samaye obhāsanimittaṁ amanasikaritvā rūpanimittaṁ manasi karomi, rūpāni hi kho tasmiṁ samaye passāmi, na ca obhāsaṁ sañjānāmi kevalampi rattiṁ kevalampi divaṁ kevalampi rattindivan"ti.

---

1. Divasaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I) 2. Rattidivaṁ (Ka) 3. Kho tasmiṁ samaye (Sī, Ka)

So kho ahaṁ Anuruddhā appamatto ātāpī pahitatto viharanto parittaṁ ceva obhāsaṁ sañjānāmi, parittāni ca rūpāni passāmi. Appamāṇaṁ ceva obhāsaṁ sañjānāmi, appamāṇāni ca rūpāni passāmi kevalampi rattiṁ kevalampi divaṁ kevalampi rattindivaṁ. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "ko nu kho hetu ko paccayo, yvāhaṁ parittañceva obhāsaṁ sañjānāmi, parittāni ca rūpāni passāmi. Appamāṇañceva obhāsaṁ sañjānāmi, appamāṇāni ca rūpāni passāmi kevalampi rattiṁ kevalampi divaṁ kevalampi rattindivan"ti. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "yasmiṁ kho me samaye paritto samādhi hoti, parittaṁ me tasmiṁ samaye cakkhu hoti. Sohaṁ parittena cakkhunā parittañceva obhāsaṁ sañjānāmi, parittāni ca rūpāni passāmi. Yasmiṁ pana me samaye appamāṇo samādhi hoti, appamāṇaṁ me tasmiṁ samaye cakkhu hoti. Sohaṁ appamāṇena cakkhunā appamāṇañceva obhāsaṁ sañjānāmi, appamāṇāni ca rūpāni passāmi kevalampi rattiṁ kevalampi divaṁ kevalampi rattindivan"ti.

244. Yato kho me Anuruddhā "vicikicchā cittassa upakkileso"ti iti viditvā vicikicchā cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Amanasikāro cittassa upakkileso"ti iti viditvā amanasikāro cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Thinamiddhaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā thinamiddhaṁ cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Chambhitattaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā chambhitattaṁ cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Uppilaṁ cittassa upakkileso"ti viditvā uppilaṁ cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Duṭṭhullaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā duṭṭhullaṁ cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Accāraddhavīriyaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā accāraddhavīriyaṁ cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Atilīnavīriyaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā atilīnavīriyaṁ cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Abhijappā cittassa upakkileso"ti iti viditvā abhijappā cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Nānattasaññā cittassa upakkileso"ti iti viditvā nānattasaññā cittassa upakkileso pahīno ahosi. "Atinijjhāyitattaṁ rūpānaṁ cittassa upakkileso"ti iti

viditvā atinijjhāyitattaṁ rūpānaṁ cittassa upakkileso pahīno ahosi.

245. Tassa mayhaṁ Anuruddhā etadahosi "ye kho me cittassa upakkilesā, te me pahīnā. Handa dānāhaṁ tividhena samādhiṁ bhāvemī"ti[1]. So kho ahaṁ anuruddhā savitakkampi savicāraṁ samādhiṁ bhāvesiṁ[2], avitakkampi vicāramattaṁ samādhiṁ bhāvesiṁ, avitakkampi avicāraṁ samādhiṁ bhāvesiṁ, sappītikampi samādhiṁ bhāvesiṁ, nippītikampi samādhiṁ bhāvesiṁ, sātasahagatampi samādhiṁ bhāvesiṁ, upekkhāsahagatampi samādhiṁ bhāvesiṁ. Yato kho me anuruddhā savitakkopi savicāro samādhi bhāvito ahosi, avitakkopi vicāramatto samādhi bhāvito ahosi, avitakkopi avicāro samādhi bhāvito ahosi, sappītikopi samādhi bhāvito ahosi, nippītikopi samādhi bhāvito ahosi, sātasahagatopi samādhi bhāvito ahosi, upekkhāsahagatopi samādhi bhāvito ahosi, ñāṇañca pana me dassanaṁ udapādi, akuppā me cetovimutti, ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavoti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Anuruddho Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Upakkilesasuttaṁ niṭṭhitaṁ aṭṭhamaṁ.

---

9. Bālapaṇḍitasutta

246. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Tīṇimāni bhikkhave bālassa bālalakkhaṇāni bālanimittāni bālāpadānāni. Katamāni tīṇi, idha bhikkhave bālo duccintitacintī ca hoti dubbhāsitabhāsī ca dukkaṭakammakārī ca. No cetaṁ[3] bhikkhave

1. Bhāvesinti (Sī, Syā, Kaṁ) 2. Bhāvemi (Ka) 3. No cedaṁ (Saṁ 2. 25)

bālo duccintitacintī ca abhavissa dubbhāsitabhāsī ca dukkaṭakammakārī ca, kena naṁ[1] paṇḍitā jāneyyuṁ "bālo ayaṁ bhavaṁ asappuriso"ti. Yasmā ca kho bhikkhave bālo duccintitacintī ca hoti dubbhāsitabhāsī ca dukkaṭakammakārī ca, tasmā naṁ paṇḍitā jānanti "bālo ayaṁ bhavaṁ asappuriso"ti. Sa kho so bhikkhave bālo tividhaṁ diṭṭheva dhamme dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti. Sace bhikkhave bālo sabhāyaṁ vā nisinno hoti, rathikāya[2] vā nisinno hoti, siṅghāṭake vā nisinno hoti. Tatra ce jano tajjaṁ tassāruppaṁ kathaṁ manteti. Sace bhikkhave bālo pāṇātipātī hoti, adinnādāyī hoti, kāmesumicchācārī hoti, musāvādī hoti, surāmerayamajjapamādaṭṭhāyī hoti. Tatra bhikkhave bālassa evaṁ hoti "yaṁ kho jano tajjaṁ tassāruppaṁ kathaṁ manteti, saṁvijjanteva te[3] dhammā mayi, ahañca tesu dhammesu sandissāmī"ti. Idaṁ bhikkhave bālo paṭhamaṁ diṭṭheva dhamme dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti.

247. Puna caparaṁ bhikkhave bālo passati rājāno coraṁ āgucāriṁ gahetvā vividhā kammakāraṇā kārente kasāhipi tāḷente vettehipi tāḷente addhadaṇḍakehipi tāḷente hatthampi chindante pādampi chindante hatthapādampi chindante kaṇṇampi chindante nāsampi chindante kaṇṇanāsampi chindante bilaṅgathālikampi karonte saṅkhamuṇḍikampi karonte rāhumukhampi karonte jotimālikampi karonte hatthapajjotikampi karonte erakavattikampi karonte cīrakavāsikampi karonte eṇeyyakampi karonte baḷisamaṁsikampi karonte kahāpaṇikampi karonte khārāpatacchikampi[4] karonte palighaparivattikampi karonte palālapīṭhakampi[5] karonte tattenapi telena osiñcante sunakhehipi khādāpente jīvantampi sūle uttāsente asināpi sīsaṁ chindante. Tatra bhikkhave bālassa evaṁ hoti "yathārūpānaṁ kho pāpakānaṁ kammānaṁ hetu rājāno coraṁ āgucāriṁ gahetvā vividhā kammakāraṇā kārenti, kasāhipi tāḷenti -pa- asināpi sīsaṁ chindanti. Saṁvijjanteva te dhammā mayi, ahañca tesu dhammesu sandissāmi, maṁ cepi rājāno[6] jāneyyuṁ, mampi rājāno

1. Na tena naṁ (Ka), na naṁ (?)
2. Rathiyāya (bahūsu)
3. Saṁvijjante te ca (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. Khārāpaṭicchakampi (Ka)
5. Palālapiṭṭhakampi (I)
6. Sace mampi (Ka)

gahetvā vividhā kammakāraṇā kāreyyuṁ, kasāhipi tāḷeyyuṁ -pa- jīvantampi sūle uttāseyyuṁ, asināpi sīsaṁ chindeyyun"ti. Idampi bhikkhave bālo dutiyaṁ diṭṭheva dhamme dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti.

248. Puna caparaṁ bhikkhave bālaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷhaṁ vā chamāyaṁ[1] vā semānaṁ yānissa pubbe pāpakāni kammāni katāni kāyena duccaritāni vācāya duccaritāni manasā duccaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Seyyathāpi bhikkhave mahataṁ pabbatakūṭānaṁ chāyā sāyanhasamayaṁ pathaviyā olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Evameva kho bhikkhave bālaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷhaṁ vā chamāyaṁ vā semānaṁ yānissa pubbe pāpakāni kammāni katāni kāyena duccaritāni vācāya duccaritāni manasā duccaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Tatra bhikkhave bālassa evaṁ hoti "akataṁ vata me kalyāṇaṁ, akataṁ kusalaṁ, akataṁ bhīruttāṇaṁ. Kataṁ pāpaṁ, kataṁ luddaṁ, kataṁ kibbisaṁ, yāvatā bho akatalyāṇānaṁ akatakusalānaṁ akatabhīruttāṇānaṁ katapāpānaṁ kataluddānaṁ katakibbisānaṁ gati, taṁ gatiṁ pecca gacchāmī"ti. So socati kilamati paridevati urattāḷiṁ kandati sammohaṁ āpajjati. Idampi bhikkhave bālo tatiyaṁ diṭṭheva dhamme dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti.

Sa kho so bhikkhave bālo kāyena duccaritaṁ caritvā vācāya duccaritaṁ caritvā manasā duccaritaṁ caritvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Yaṁ kho taṁ bhikkhave sammā vadamāno vadeyya "ekantaṁ aniṭṭhaṁ ekantaṁ akantaṁ ekantaṁ amanāpan"ti. Nirayameva taṁ sammā vadamāno vadeyya "ekantaṁ aniṭṭhaṁ ekantaṁ akantaṁ ekantaṁ amanāpan"ti. Yāvañcidaṁ bhikkhave upamāpi[2] na sukarā, yāva dukkhā nirayāti.

249. Evaṁ vutte aññataro bhikkhu Bhagavantaṁ etadavoca "sakkā pana bhante upamaṁ kātun"ti. "Sakkā bhikkhū"ti Bhagavā avoca, seyyathāpi bhikkhu coraṁ āgucāriṁ gahetvā rañño dasseyyuṁ "ayaṁ kho deva coro āgucārī, imassa yaṁ icchasi, taṁ daṇḍaṁ paṇehī"ti. Tamenaṁ rājā evaṁ vadeyya "gacchatha bho imaṁ purisaṁ pubbaṇhasamayaṁ sattisatena

1. Chamāya (Sī, I) 2. Upamāhipi (Sī)

hanathā”ti. Tamenaṁ pubbaṇhasamayaṁ sattisatena haneyyuṁ, atha rājā majjhanhikasamayaṁ[1] evaṁ vadeyya “ambho kathaṁ so puriso”ti. Tatheva deva jīvatīti. Tamenaṁ rājā evaṁ vadeyya “gacchatha bho taṁ purisaṁ majjhanhikasamayaṁ sattisatena hanathā”ti. Tamenaṁ majjhanhikasamayaṁ sattisatena haneyyuṁ. Atha rājā sāyanhasamayaṁ evaṁ vadeyya “ambho kathaṁ so puriso”ti. Tatheva deva jīvatīti. Tamenaṁ rājā evaṁ vadeyya “gacchatha bho taṁ purisaṁ sāyanhasamayaṁ sattisatena hanathā”ti. Tamenaṁ sāyanhasamayaṁ sattisatena haneyyuṁ. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu so puriso tīhi sattisatehi haññamāno tatonidānaṁ dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvediyethāti. Ekissāpi bhante sattiyā haññamāno so puriso tatonidānaṁ dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvediyetha, ko pana vādo tīti sattisatehīti.

250. Atha kho Bhagavā parittaṁ pāṇimattaṁ pāsāṇaṁ gahetvā bhikkhū āmantesi “taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, katamo nu kho mahantataro, yo cāyaṁ mayā paritto pāṇimatto pāsāṇo gahito, yo ca himavā pabbatarājā”ti. Appamattako ayaṁ bhante Bhagavatā paritto pāṇimatto pāsāṇo gahito, himavantaṁ pabbatarājānaṁ upanidhāya saṅkhampi na upeti, kalabhāgampi na upeti, upanidhampi[2] na upeti. Evameva kho bhikkhave yaṁ so puriso tīhi sattisatehi haññamāno tatonidānaṁ dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti, taṁ nirayakassa dukkhassa upanidhāya saṅkhampi na upeti, kalabhāgampi na upeti, upanidhampi na upeti.

Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā pañcavidhabandhanaṁ nāma kammakāraṇaṁ karonti, tattaṁ ayokhilaṁ[3] hatthe gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ dutiye hatthe gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ pāde gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ dutiye pāde gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ majjhe urasmiṁ gamenti. So tattha dukkhā tibbā khārā kaṭukā vedanā vedeti. Na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti[4]. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā saṁvesetvā kuṭhārīhi[5] tacchanti. So tattha dukkhā tibbā -pa- byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā uddhaṁpādaṁ adhosiraṁ gahetvā vāsīhi tacchanti.

---

1. Majjhantikasamayaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, Ka), majjhantikaṁ samayaṁ (I)
2. Upanidhimpi (Sī,I)
3. Ayokhīlaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. Byantihoti (I, Ka)
5. Kudhārīhi (Ka)

so tattha dukkhā tibbā -pa- byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sajotibhūtāya[1] sārentipi paccāsārentipi. So tattha dukkhā tibbā -pa- byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā mahantaṁ aṅgārapabbataṁ ādittaṁ sampajjalitaṁ sajotibhūtaṁ āropentipi oropentipi. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti. Na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā uddhaṁpādaṁ adhosiraṁ gahetvā tattāya Lohakumbhiyā pakkhipanti ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya. So tattha pheṇuddehakaṁ paccati, so tattha pheṇuddehakaṁ paccamāno sakimpi uddhaṁ gacchati, sakimpi adho gacchati, sakimpi tiriyaṁ gacchati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti. Na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā[2] Mahāniraye pakkhipanti. So kho pana bhikkhave Mahānirayo—

Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgaso mito.
Ayopākārapariyanto, ayasā paṭikujjito.

Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā.
Samantā yojanasataṁ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā.

Anekapariyāyenapi kho ahaṁ bhikkhave nirayakathaṁ katheyyaṁ, yāvañcidaṁ bhikkhave na sukarā akkhānena pāpuṇituṁ yāva dukkhā nirayā.

251. Santi bhikkhave tiracchānagatā pāṇā tiṇabhakkhā, te allānipi tiṇāni sukkhānipi tiṇāni dantullehakaṁ khādanti. Katame ca bhikkhave tiracchānagatā pāṇā tiṇabhakkhā, hatthī assā goṇā gadrabhā ajā migā ye vā panaññepi keci tiracchānagatā pāṇā tiṇabhakkhā. Sa kho so bhikkhave bālo idha pubbe rasādo idha pāpāni kammāni karitvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tesaṁ sattānaṁ sahabyataṁ upapajjati, ye te sattā tiṇabhakkhā.

Santi bhikkhave tiracchānagatā pāṇā gūthabhakkhā, te dūratova gūthagandhaṁ ghāyitvā dhāvanti "ettha bhuñjissāma ettha bhuñjissāmā"ti.

---

1. Sañjotibhūtāya (Syā, Kaṁ, I)
2. Nirayapālā punappunaṁ (Ka)

seyyathāpi nāma brāhmaṇā āhutigandhena dhāvanti "ettha bhuñjissāma ettha bhuñjissāmā"ti. Evameva kho bhikkhave santi tiracchānagatā pāṇā gūthabhakkhā, te dūratova gūthagandhaṁ ghāyitvā dhāvanti "ettha bhuñjissāma ettha bhuñjissāmā"ti. Katame ca bhikkhave tiracchānagatā pāṇā gūthabhakkhā, kukkuṭā sūkarā soṇā siṅgālā ye vā panaññepi keci tiracchānagatā pāṇā gūthabhakkhā. Sa kho so bhikkhave bālo idha pubbe rasādo idha pāpāni kammāni karitvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tesaṁ sattānaṁ sahabyataṁ upapajjati, ye te sattā gūthabhakkhā.

Santi bhikkhave tiracchānagatā pāṇā andhakāre jāyanti, andhakāre jīyanti[1], andhakāre mīyanti[2]. Katame ca bhikkhave tiracchānagatā pāṇā andhakāre jāyanti, andhakāre jīyanti, andhakāre mīyanti. Kīṭā puḷavā[3] gaṇḍuppādā ye vā panaññepi keci tiracchānagatā pāṇā andhakāre jāyanti, andhakāre jīyanti, andhakāre mīyanti. Sa kho so bhikkhave bālo idha pubbe rasādo idha pāpāni kammāni karitvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tesaṁ sattānaṁ sahabyataṁ upapajjati, ye te sattā andhakāre jāyanti, andhakāre jīyanti, andhakāre mīyanti.

Santi bhikkhave tiracchānagatā pāṇā udakasmiṁ jāyanti, udakasmiṁ jīyanti, udakasmiṁ mīyanti. Katame ca bhikkhave tiracchānagatā pāṇā udakasmiṁ jāyanti, udakasmiṁ jīyanti, udakasmiṁ mīyanti. Macchā kacchapā susumārā ye vā panaññepi keci tiracchānagatā pāṇā udakasmiṁ jāyanti, udakasmiṁ jīyanti, udakasmiṁ mīyanti. Sa kho so bhikkhave bālo idha pubbe rasādo idha pāpāni kammāni karitvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tesaṁ sattānaṁ sahabyataṁ upapajjati, ye te sattā udakasmiṁ jāyanti, udakasmiṁ jīyanti, udakasmiṁ mīyanti.

Santi bhikkhave tiracchānagatā pāṇā asucismiṁ jāyanti, asucismiṁ jīyanti, asucismiṁ mīyanti. Katame ca bhikkhave tiracchānagatā pāṇā asucismiṁ jāyanti, asucismiṁ jīyanti, asucismiṁ mīyanti. Ye te bhikkhave sattā pūtimacche vā jāyanti, pūtimacche vā jīyanti, pūtimacche vā mīyanti. Pūtikuṇape vā -pa-. Pūtikummāse vā. Candanikāya vā.

---

1. Jiyyanti (Ka) 2. Miyyanti (Ka) 3. Paṭaṅgā (Syā, Kaṁ, Ka)

oligalle vā jāyanti. (Ye vā panaññepi keci tiracchānagatā pāṇā asucismiṁ jāyanti, asucismiṁ jīyanti, asucismiṁ mīyanti.)[1] Sa kho so bhikkhave bālo idha pubbe rasādo idha pāpāni kammāni karitvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tesaṁ sattānaṁ sahabyataṁ upapajjati, ye te sattā asucismiṁ jāyanti, asucismiṁ jīyanti, asucismiṁ mīyanti.

Anekapariyāyenapi kho ahaṁ bhikkhave tiracchānayonikathaṁ katheyyaṁ, yāvañcidaṁ bhikkhave na sukaraṁ akkhānena pāpuṇituṁ, yāva dukkhā tiracchānayoni.

252. Seyyathāpi bhikkhave puriso ekacchiggalaṁ yugaṁ mahāsamudde pakkhipeyya, tamenaṁ puratthimo vāto pacchimena saṁhareyya, pacchimo vāto puratthimena saṁhareyya, uttaro vāto dakkhiṇena saṁhareyya, dakkhiṇo vāto uttarenaṁ saṁhareyya. Tatrāssa kāṇo kacchapo, so vassasatassa vassasatassa[2] accayena sakiṁ ummujjeyya. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu so kāṇo kacchapo amusmiṁ ekacchiggale yuge gīvaṁ paveseyyāti. (No hetaṁ bhante.)[3] Yadi pana[4] bhante kadāci karahaci dīghassa addhuno accayenāti. Khippataraṁ kho so bhikkhave kāṇo kacchapo amusmiṁ ekacchiggale yuge gīvaṁ paveseyya. Ato dullabhatarāhaṁ bhikkhave manussattaṁ vadāmi sakiṁ vinipātagatena bālena. Taṁ kissa hetu, na hettha bhikkhave atthi dhammacariyā samacariyā kusalakiriyā puññakiriyā, aññamaññakhādikā ettha bhikkhave vattati dubbalakhādikā.

Sa kho so bhikkhave bālo sace kadāci karahaci dīghassa addhuno accayena manussattaṁ āgacchati, yāni tāni nīcakulāni caṇḍālakulaṁ vā nesādakulaṁ vā venakulaṁ[5] vā rathakārakulaṁ vā pukkusakulaṁ vā, tathārūpe kule paccājāyati dalidde appannapānabhojane kasiravuttike, yattha kasirena ghāsacchādo labbhati, so ca hoti dubbaṇṇo

---

1. ( ) Natthi Sī-Syā-Kaṁ-I-potthakesu.
2. Vassasatassa vassasahassassa vassasatasahassassa (Sī), vassasatassa (Syā, Kaṁ, I)
3. ( ) Natthi Sī-I-potthakesu. 4. Yadi nūna (Sī, Syā, Kaṁ, I) 5. Veṇakulaṁ (Sī, I)

duddasiko okoṭimako bavhābādho[1] kāṇo vā kuṇī vā khujjo vā pakkhahato vā na lābhī annassa pānassa vatthassa yānassa mālāgandhavilepanassa seyyāvasathapadīpeyyassa. So kāyena duccaritaṁ carati, vācāya duccaritaṁ carati, manasā duccaritaṁ carati, so kāyena duccaritaṁ caritvā vācāya duccaritaṁ caritvā manasā duccaritaṁ caritvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati.

Seyyathāpi bhikkhave akkhadhutto paṭhameneva kaliggahena puttampi jīyetha, dārampi jīyetha, sabbaṁ sāpateyyampi jīyetha, uttaripi adhibandhaṁ[2] nigaccheyya. Appamattako so bhikkhave kaliggaho yaṁ so akkhadhutto paṭhameneva kaliggahena puttampi jīyetha, dārampi jīyetha, sabbaṁ sāpateyyampi jīyetha, uttaripi adhibandhaṁ nigaccheyya, atha kho ayameva tato mahantataro kaliggaho, yaṁ so bālo kāyena duccaritaṁ caritvā vācāya duccaritaṁ caritvā manasā duccaritaṁ caritvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Ayaṁ bhikkhave kevalā paripūrā[3] bālabhūmīti.

253. Tīṇimāni bhikkhave paṇḍitassa paṇḍitalakkhaṇāni paṇḍitanimittāni paṇḍitāpadānāni. Katamāni tīṇi, idha bhikkhave paṇḍito sucintitacintī ca hoti subhāsitabhāsī ca sukatakammakārī ca. No cetaṁ bhikkhave paṇḍito sucintitacintī ca abhavissa subhāsitabhāsī ca sukatakammakārī ca, kena naṁ[4] paṇḍitā jāneyyuṁ "paṇḍito ayaṁ bhavaṁ sappuriso"ti. Yasmā ca kho bhikkhave paṇḍito sucintitacintī ca hoti subhāsitabhāsī ca sukatakammakārī ca, tasmā naṁ paṇḍitā jānanti "paṇḍito ayaṁ bhavaṁ sappuriso"ti. Sa kho so bhikkhave paṇḍito tividhaṁ diṭṭheva dhamme sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvedeti. Sace bhikkhave paṇḍito sabhāyaṁ vā nisinno hoti rathikāya vā nisinno hoti, siṅghāṭake vā nisinno hoti, tatra ce jano tajjaṁ tassāruppaṁ kathaṁ

---

1. Bahvābādho (Ka)   2. Anubandhaṁ (Sī, I), addhubandhaṁ (Syā, Kaṁ)

3. Kevalaparipūrā (Sī, I) Ma 1. 191 piṭṭhe Pāḷiyā saṁsandetabbā.

4. Na tena naṁ (Ka), na naṁ (?)

manteti. Sace bhikkhave paṇḍito pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, musāvādā paṭivirato hoti, surāmerayamajjappamādaṭṭhānā paṭivirato hoti. Tatra bhikkhave paṇḍitassa evaṁ hoti "yaṁ kho jano tajjaṁ tassāruppaṁ kathaṁ manteti. Saṁvijjanteva te dhammā mayi, ahañca tesu dhammesu sandissāmī"ti. Idaṁ bhikkhave paṇḍito paṭhamaṁ diṭṭheva dhamme sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvedeti.

254. Puna caparaṁ bhikkhave paṇḍito passati rājāno coraṁ āgucāriṁ gahetvā vividhā kammakāraṇā kārente kasāhipi tāḷente vettehipi tāḷente addhadaṇḍakehipi tāḷente hatthampi chindente pādampi chindente hatthapādampi chindante kaṇṇampi chindante nāsampi chindante kaṇṇanāsampi chindante bilaṅgathālikampi karonte saṅkhamuṇḍikampi karonte rāhumukhampi karonte jotimālikampi karonte hatthapajjotikampi karonte erakavattikampi karonte cīrakavāsikampi karonte eṇeyyakampi karonte balisamaṁsikampi karonte kahāpaṇikampi karonte khārāpatacchikampi karonte palighaparivattikampi karonte palālapīṭhakampi karonte tattenapi telena osiñcante sunakhehipi khādāpente jīvantampi sūle uttāsente asināpi sīsaṁ chindante. Tatra bhikkhave paṇḍitassa evaṁ hoti "yathārūpānaṁ kho pāpakānaṁ kammānaṁ hetu rājāno coraṁ āgucāriṁ gahetvā vividhā kammakāraṇā kārenti, kasāhipi tāḷenti, vettehipi tāḷenti, addhadaṇḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti, pādampi chindanti, hatthapādampi chindanti, kaṇṇampi chindanti, nāsampi chindanti, kaṇṇanāsampi chindanti, bilaṅgathālikampi karonti, saṅkhamuṇḍikampi karonti, rāhumukhampi karonti, jotimālikampi karonti, hatthapajjotikampi karonti, erakavattikampi karonti, cīrakavāsikampi karonti, eṇeyyakampi karonti, balisamaṁsikampi karonti, kahāpaṇikampi karonti, khārāpatacchikampi karonti, palighaparivattikampi karonti, palālapīṭhakampi karonti, tattenapi telena osiñcanti, sunakhehipi khādāpenti, jīvantampi sūle uttāsenti, asināpi sīsaṁ chindanti, na te dhammā mayi saṁvijjanti, ahañca na tesu dhammesu sandissāmī"ti. Idampi bhikkhave paṇḍito dutiyaṁ diṭṭheva dhamme sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvedeti.

225. Puna caparaṁ bhikkhave paṇḍitaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷhaṁ vā chamāyaṁ vā semānaṁ yānissa pubbe kalyāṇāni kammāni katāni kāyena sucaritāni vācāya sucaritāni manasā sucaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti -pa-. Seyyathāpi bhikkhave mahataṁ pabbatakūṭānaṁ chāyā sāyanhasamayaṁ pathaviyā olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Evameva kho bhikkhave paṇḍitaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷaṁ vā chamāyaṁ vā semānaṁ yānissa pubbe kalyāṇāni kammāni katāni kāyena sucaritāni vācāya sucaritāni manasā sucaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Tatra bhikkhave paṇḍitassa evaṁ hoti "akataṁ vata me pāpaṁ, akataṁ luddaṁ, akataṁ kibbisaṁ, kataṁ kalyāṇaṁ, kataṁ kusalaṁ, kataṁ bhīruttāṇaṁ, yāvatā bho akatapāpānaṁ akataluddānaṁ akatakibbisānaṁ katakalyāṇānaṁ katakusalānaṁ katabhīruttāṇānaṁ gati, taṁ gatiṁ pecca gacchāmī"ti. So na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṁ kandati na sammohaṁ āpajjati. Idampi bhikkhave paṇḍito tatiyaṁ diṭṭheva dhamme sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvedeti.

Sa kho so bhikkhave paṇḍito kāyena sucaritaṁ caritvā vācāya sucaritaṁ caritvā manasā sucaritaṁ caritvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. Yaṁ kho taṁ bhikkhave sammā vadamāno vadeyya "ekantaṁ iṭṭhaṁ ekantaṁ kantaṁ ekantaṁ manāpan"ti. Saggameva taṁ sammā vadamāno vadeyya "ekantaṁ iṭṭhaṁ ekantaṁ kantaṁ ekantaṁ manāpan"ti. Yāvañcidaṁ bhikkhave upamāpi na sukarā, yāva sukhā saggāti.

256. Evaṁ vutte aññataro bhikkhu Bhagavantaṁ etadavoca "sakkā pana bhante upamaṁ kātun"ti. "Sakkā bhikkhū"ti Bhagavā avoca, seyyathāpi bhikkhave rājā cakkavattī sattahi ratanehi samannāgato catūhi ca iddhīhi, tatonidānaṁ sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvedeti. Katamehi sattahi, idha bhikkhave rañño khattiyassa muddhāvasittassa tadahuposathe pannarase sīsaṁnhātassa uposathikassa uparipāsādavaragatassa dibbaṁ cakkaratanaṁ pātubhavati sahassāraṁ sanemikaṁ sanābhikaṁ sabbākāraparipūraṁ, taṁ disvāna rañño khattiyassa muddhāvasittassa evaṁ hoti[1] "sutaṁ kho pana

1. Etadahosi (Syā, Kaṁ, Ka)

metaṁ ‘yassa rañño khattiyassa muddhāvasittassa tadahuposathe pannarase sīsaṁnhātassa uposathikassa uparipāsādavaragatassa dibbaṁ cakkaratanaṁ pātubhavati sahassāraṁ sanemikaṁ sanābhikaṁ sabbākāraparipūraṁ, so hoti rājā cakkavattī’ti, assaṁ nu kho ahaṁ rājā cakkavattī”ti.

Atha kho bhikkhave rājā khattiyo muddhāvasitto vāmena hatthena bhiṅkāraṁ gahetvā dakkhiṇena hatthena cakkaratanaṁ abbhukkirati “pavattatu bhavaṁ cakkaratanaṁ, abhivijinātu bhavaṁ cakkaratanan”ti. Atha kho taṁ bhikkhave cakkaratanaṁ puratthimaṁ disaṁ pavattati anvadeva rājā cakkavattī saddhiṁ caturaṅginiyā senāya. Yasmiṁ kho pana bhikkhave padese cakkaratanaṁ patiṭṭhāti, tattha rājā cakkavattī vāsaṁ upeti saddhiṁ caturaṅginiyā senāya. Ye kho pana bhikkhave puratthimāya disāya paṭirājāno, te rājānaṁ cakkavattiṁ upasaṅkamitvā evamāhaṁsu “ehi kho mahārāja, svāgataṁ te mahāraja[1], sakaṁ te mahārāja, anusāsa mahārājā”ti. Rājā cakkavattī evamāha “pāṇo na hantabbo, adinnaṁ nādātabbaṁ, kāmesumicchā na caritabbā, musā na bhāsitabbā, majjaṁ na pātabbaṁ, yathābhuttañca bhuñjathā”ti. Ye kho pana bhikkhave puratthimāya disāya paṭirājāno, te rañño cakkavattissa anuyantā[2] bhavanti[3].

257. Atha kho taṁ bhikkhave cakkaratanaṁ puratthimaṁ samuddaṁ ajjhogāhetvā[4] paccuttaritvā dakkhiṇaṁ disaṁ pavattati -pa- dakkhiṇaṁ samuddaṁ ajjhogāhetvā paccuttaritvā pacchimaṁ disaṁ pavattati -pa- pacchimaṁ samuddaṁ ajjhogāhetvā paccuttaritvā uttaraṁ disaṁ pavattati anvadeva rājā cakkavattī saddhiṁ caturaṅginiyā senāya. Yasmiṁ kho pana bhikkhave padese cakkaratanaṁ patiṭṭhāti, tattha rājā cakkavattī vāsaṁ upeti saddhiṁ caturaṅginiyā senāya.

Ye kho pana bhikkhave uttarāya disāya paṭirājāno, te rājānaṁ cakkavattiṁ upasaṅkamitvā evamāhaṁsu “ehi kho mahārāja, svāgataṁ te mahārāja, sakaṁ te mahārāja, anusāsa mahārājā”ti. Rājā cakkavattī evamāha “pāṇo na hantabbo, adinnaṁ nādātabbaṁ, kāmesumicchā

---

1. Svāgataṁ mahārāja (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Anuyuttā (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Ahesuṁ (Syā, Kaṁ, Ka)
4. Ajjhogahetvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

na caritabbā, musā na bhāsitabbā, majjaṁ na pātabbaṁ, yathābhuttañca bhuñjathā"ti. Ye kho pana bhikkhave uttarāya disāya paṭirājāno, te rañño cakkavattissa anuyantā bhavanti.

Atha kho taṁ bhikkhave cakkaratanaṁ samuddapariyantaṁ pathaviṁ abhivijinitvā tameva rājadhāniṁ paccāgantvā rañño cakkavattissa antepuradvāre akkhāhataṁ maññe tiṭṭhati rañño cakkavattissa antepuradvāraṁ upasobhayamānaṁ. Rañño bhikkhave cakkavattissa evarūpaṁ cakkaratanaṁ pātubhavati. (1)

258. Puna caparaṁ bhikkhave rañño cakkavattissa hatthiratanaṁ pātubhavati, sabbaseto sattappatiṭṭho iddhimā vehāsaṅgamo Uposatho nāma nāgarājā, taṁ disvāna rañño cakkavattissa cittaṁ pasīdati "bhaddakaṁ vata bho hatthiyānaṁ, sace damathaṁ upeyyā"ti. Atha kho taṁ bhikkhave hatthiratanaṁ seyyathāpi nāma bhaddo hatthājānīyo dīgharattaṁ suparidanto evameva damathaṁ upeti. Bhūtapubbaṁ bhikkhave rājā cakkavattī tameva hatthiratanaṁ vīmaṁsamāno pubbaṇhasamayaṁ abhiruhitvā samuddapariyantaṁ pathaviṁ anusaṁyāyitvā tameva rājadhāniṁ paccāgantvā pātarāsamakāsi. Rañño bhikkhave cakkavattissa evarūpaṁ hatthiratanaṁ pātubhavati.(2)

Puna caparaṁ bhikkhave rañño cakkavattissa assaratanaṁ pātubhavati, sabbaseto kāḷasīso muñjakeso iddhimā vehāsaṅgamo Valahako nāma assarājā, taṁ disvāna rañño cakkavattissa cittaṁ pasīdati "bhaddakaṁ vata bho assayānaṁ, sace damathaṁ upeyyā"ti. Atha kho taṁ bhikkhave assaratanaṁ seyyathāpi nāma bhaddo assājānīyo dīgharattaṁ suparidanto evameva damathaṁ upeti. Bhūtapubbaṁ bhikkhave rājā cakkavattī tameva assaratanaṁ vīmaṁsamāno pubbaṇhasamayaṁ abhiruhitvā samuddapariyantaṁ pathaviṁ anusaṁyāyitvā tameva rājadhāniṁ paccāgantvā pātarāsamakāsi. Rañño bhikkhave cakkavattissa evarūpaṁ assaratanaṁ pātubhavati. (3)

Puna caparaṁ bhikkhave rañño cakkavattissa maṇiratanaṁ pātubhavati, so hoti maṇi veḷuriyo subho jātimā aṭṭhaṁ so suparikammakato. Tassa kho pana bhikkhave maṇiratanassa ābhā samantā yojanaṁ phuṭā hoti. Bhūtapubbaṁ bhikkhave rājā cakkavattī tameva maṇiratanaṁ vīmaṁsamāno

caturaṅginiṁ senaṁ sannayhitvā maṇiṁ dhajaggaṁ āropetvā rattandhakāratimisāya pāyāsi. Ye kho pana bhikkhave samantā gāmā ahesuṁ, te tenobhāsena kammante payojesuṁ divāti maññamānā. Rañño bhikkhave cakkavattissa evarūpaṁ maṇiratanaṁ pātubhavati. (4)

Puna caparaṁ bhikkhave rañño cakkavattissa itthiratanaṁ pātubhavati, sā abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā nātidīghā nātirassā nātikisā nātithūlā nātikāḷikā[1] nāccodātā atikkantā mānusaṁ vaṇṇaṁ appattā dibbaṁ vaṇṇaṁ. Tassa kho pana bhikkhave itthiratanassa evarūpo kāyasamphasso hoti seyyathāpi nāma tūlapicuno vā kappāsapicuno vā. Tassa kho pana bhikkhave itthiratanassa sīte uṇhāni gattāni honti, uṇhe sītāni gattāni honti. Tassa kho pana bhikkhave itthiratanassa kāyato candanagandho vāyati, mukhato uppalagandho vāyati. Taṁ kho pana bhikkhave itthiratanaṁ rañño cakkavattissa pubbuṭṭhāyinī hoti pacchānipātinī kiṁkārapaṭissāvinī manāpacārinī piyavādinī. Taṁ kho pana bhikkhave itthiratanaṁ rājānaṁ cakkavattiṁ manasāpi no aticarati, kuto pana kāyena. Rañño bhikkhave cakkavattissa evarūpaṁ itthiratanaṁ pātubhavati. (5)

Puna caparaṁ bhikkhave rañño cakkavattissa gahapatiratanaṁ pātubhavati, tassa kammavipākajaṁ dibbacakkhu pātubhavati, yena nidhiṁ passati sassāmikampi assāmikampi. So rājānaṁ cakkavattiṁ upasaṅkamitvā evamāha "appossukko tvaṁ deva hohi, ahaṁ te dhanena dhanakaraṇīyaṁ[2] karissāmī"ti. Bhūtapubbaṁ bhikkhave rājā cakkavattī tameva gahapatiratanaṁ vīmaṁsamāno nāvaṁ abhiruhitvā majjhe Gaṅgāya nadiyā sotaṁ ogāhitvā[3] gahapatiratanaṁ etadavoca "attho me gahapati hiraññasuvaṇṇenā"ti. Tena hi mahārāja ekaṁ tīraṁ nāvā upetūti. Idheva me gahapati attho hiraññasuvaṇṇenāti. Atha kho taṁ bhikkhave gahapatiratanaṁ ubhohi hatthehi udake omasitvā pūraṁ hiraññasuvaṇṇassa kumbhiṁ uddharitvā rājānaṁ cakkavattiṁ etadavoca "alamettāvatā mahārāja, katamettāvatā mahārāja, pūjitamettāvatā mahārājā"ti. Rājā cakkavattī evamāha "alamettāvatā gahapati, katamettāvatā gahapati, pūjitamettāvatā

1. Nātikāḷī (Sī, I) 2. Dhanena karaṇīyaṁ (Ka) 3. Ogahetvā (Sī, I)

gahapatī"ti. Rañño bhikkhave cakkavattissa evarūpaṁ gahapatiratanaṁ pātubhavati. (6)

Puna caparaṁ bhikkhave rañño cakkavattissa pariṇāyakaratanaṁ pātubhavati paṇḍito byatto medhāvī paṭibalo rājānaṁ cakkavattiṁ upayāpetabbaṁ upayāpetuṁ[1] apayāpetabbaṁ apayāpetuṁ ṭhapetabbaṁ ṭhapetuṁ. So rājānaṁ cakkavattiṁ upasaṅkamitvā evamāha "appossukko tvaṁ deva hohi, ahamanusāsissāmī"ti. Rañño bhikkhave cakkavattissa evarūpaṁ pariṇāyakaratanaṁ pātubhavati. Rājā bhikkhave cakkavattī imehi sattahi ratanehi samannāgato hoti. (7)

259. Katamāhi catūhi iddhīhi. Idha bhikkhave rājā cakkavattī abhirūpo hoti dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato ativiya aññehi manussehi. Rājā bhikkhave cakkavattī imāya paṭhamāya iddhiyā samannāgato hoti.

Puna caparaṁ bhikkhave rājā cakkavattī dīghāyuko hoti ciraṭṭhitiko ativiya aññehi manussehi. Rājā bhikkhave cakkavattī imāya dutiyāya iddhiyā samannāgato hoti.

Puna caparaṁ bhikkhave rājā cakkavattī appābādho hoti appātaṅko samavepākiniyā gahaṇiyā samannāgato nātisītāya nāccuṇhāya ativiya aññehi manussehi. Rājā bhikkhave cakkavattī imāya tatiyāya iddhiyā samannāgato hoti.

Puna caparaṁ bhikkhave rājā cakkavattī brāhmaṇagahapatikānaṁ piyo hoti manāpo. Seyyathāpi bhikkhave pitā puttānaṁ piyo hoti manāpo. Evameva kho bhikkhave rājā cakkavattī brāhmaṇagahapatikānaṁ piyo hoti manāpo. Raññopi bhikkhave cakkavattissa brāhmaṇagahapatikā piyā honti manāpā. Seyyathāpi bhikkhave pitu puttā piyā honti manāpā. Evameva kho bhikkhave raññopi cakkavattissa brāhmaṇagahapatikā piyā honti manāpā.

---

1. Upaṭṭhapetabbaṁ upaṭṭhapetuṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

Bhūtapubbaṁ bhikkhave rājā cakkavattī caturaṅginiyā senāya uyyānabhūmiṁ niyyāsi. Atha kho bhikkhave brāhmaṇagahapatikā rājānaṁ cakkavattiṁ upasaṅkamitvā evamāhaṁsu "ataramāno deva yāhi, yathā taṁ mayaṁ cirataraṁ passeyyāmā"ti. Rājāpi bhikkhave cakkavattī sārathiṁ āmantesi "ataramāno sārathi pesehi, yathā maṁ brāhmaṇagahapatikā cirataraṁ passeyyun"ti. Rājā bhikkhave cakkavattī imāya catutthāya iddhiyā samannāgato hoti. Rājā bhikkhave cakkavattī imāhi catūhi iddhīhi samannāgato hoti.

Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, api nu kho rājā cakkavattī imehi sattahi ratanehi samannāgato imāhi catūhi ca iddhīhi tatonidānaṁ sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvediyethāti. Ekamekenapi bhante ratanena[1] samannāgato rājā cakkavattī tatonidānaṁ sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvediyetha, ko pana vādo sattahi ratanehi catūhi ca iddhīhīti.

260. Atha kho Bhagavā parittaṁ pāṇimattaṁ pāsāṇaṁ gahetvā bhikkhū āmantesi "taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, katamo nu kho mahantataro, yo cāyaṁ mayā paritto pāṇimatto pāsāṇo gahito, yo ca himavā pabbatarājā"ti. Appamattako ayaṁ bhante Bhagavatā paritto pāṇimatto pāsāṇo gahito, himavantaṁ pabbatarājānaṁ upanidhāya saṅkhāmpi na upeti, kalabhāgampi na upeti, upanidhampi na upetīti. Evameva kho bhikkhave yaṁ rājā cakkavattī sattahi ratanehi samannāgato catūhi ca iddhīhi tatonidānaṁ sukhaṁ somanassaṁ paṭisaṁvedeti. Taṁ dibbassa sukhassa upanidhāya saṅkhāmpi na upeti, kalabhāgampi na upeti, upanidhampi na upeti.

Sa kho so bhikkhave paṇḍito sace kadāci karahaci dīghassa addhuno accayena manussattaṁ āgacchati, yāni tāni uccākulāni khattiyamahāsālakulaṁ vā brāhmaṇamahāsālakulaṁ vā gahapatimahāsālakulaṁ vā tathārūpe kule paccājāyati aḍḍhe mahaddhane mahābhoge pahūtajātarūparajate pahūtavittūpakaraṇe pahūtadhanadhaññe. So ca hoti abhirūpo dassanīyo pāsādiko

---

1. Tena ratanena (Sī)

paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato lābhī annassa pānassa vatthassa yānassa mālāgandhavilepanassa seyyāvasathapadīpeyyassa. So kāyena sucaritaṁ carati, vācāya sucaritaṁ carati, manasā sucaritaṁ carati. So kāyena sucaritaṁ caritvā vācāya sucaritaṁ caritvā manasā sucaritaṁ caritvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. Seyyathāpi bhikkhave akkhadhutto paṭhameneva kaṭaggahena mahantaṁ bhogakkhandhaṁ adhigaccheyya, appamattako so bhikkhave kaṭaggaho, yaṁ so akkhadhutto paṭhameneva kaṭaggahena mahantaṁ bhogakkhandaṁ adhigaccheyya, atha kho ayameva tato mahantataro kaṭaggaho. Yaṁ so paṇḍito kāyena sucaritaṁ caritvā vācāya sucaritaṁ caritvā manasā sucaritaṁ caritvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ upapajjati. Ayaṁ bhikkhave kevalā paripūrā paṇḍitabhūmīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Bālapaṇḍitasuttaṁ niṭṭhitaṁ navamaṁ.

---

10. Devadūtasutta

261. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi “bhikkhavo”ti. “Bhadante”ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Seyyathāpi bhikkhave dve agārā sadvārā[1], tattha cakkhumā puriso majjhe ṭhito passeyya manusse gehaṁ pavisantepi nikkhamantepi anucaṅkamantepi anuvicarantepi. Evameva kho ahaṁ bhikkhave dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passāmi cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāmi “ime vata bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṁ

---

1. Sandhidvārā (Ka)

anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṁ anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā manussesu upapannā. Ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṁ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā pettivisayaṁ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṁ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tiracchānayoniṁ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyaduccaritā samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṁ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannā"ti.

262. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā nānābāhāsu gahetvā Yamassa rañño dassenti. "Ayaṁ deva puriso amatteyyo apetteyyo asāmañño abrāhmañño na kule jeṭṭhāpacāyī, imassa devo daṇḍaṁ paṇetū"ti. Tamenaṁ bhikkhave yamo rājā paṭhamaṁ devadūtaṁ samanuyuñjati samanugāhati samanubhāsati "ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu paṭhamaṁ devadūtaṁ pātubhūtan"ti? So evamāha "nāddasaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu daharaṁ kumāraṁ mandaṁ uttānaseyyakaṁ sake muttakarīse palipannaṁ semānan"ti? So evamāha "addasaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa tassa te viññussa sato mahallakassa na etadahosi 'ahampi khomhi jātidhammo, jātiṁ anatīto, handāhaṁ kalyāṇaṁ karomi kāyena vācāya manasā'ti"? So evamāha "nāsakkhissaṁ bhante pamādassaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa pamādavatāya na kalyāṇamakāsi kāyena vācāya manasā, taggha tvaṁ ambho purisa tathā karissanti, yathā taṁ pamattaṁ. Taṁ kho pana te etaṁ pāpakammaṁ[1] neva mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na ñātisālohitehi kataṁ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, tayāvetaṁ pāpakammaṁ[1] kataṁ, tvaññevetassa vipākaṁ paṭisaṁvedissasī"ti. (1)

263. Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā paṭhamaṁ devadūtaṁ samanuyuñjitvā samanugāhitvā samanubhāsitvā dutiyaṁ devadūtaṁ samanuyuñjati samanugāhati samanubhāsati "ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu dutiyaṁ devadūtaṁ pātubhūtan"ti? So evamāha "nāddasaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu itthiṁ vā purisaṁ vā ( )[2] jiṇṇaṁ gopānasivaṅkaṁ bhoggaṁ daṇḍaparāyanaṁ pavedhamānaṁ gacchantaṁ āturaṁ gatayobbanaṁ khaṇḍadantaṁ palitakesaṁ vilūnaṁ khalitasiraṁ[3] valinaṁ tilakāhatagattan"ti? So evamāha "addasaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa tassa te viññussa sato mahallakassa na etadahosi 'ahampi khomhi jarādhammo, jaraṁ anatīto, handāhaṁ kalyāṇaṁ karomi kāyena vācāya manasā'ti"? so evamāha "nāsakkhissaṁ bhante, pamādassaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa pamādavatāya na kalyāṇamakāsi kāyena vācāya manasā, taggha tvaṁ ambho purisa tathā karissanti, yathā taṁ pamattaṁ. Taṁ kho pana te etaṁ pāpakammaṁ neva mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na ñātisālohitehi kataṁ,

---

1. Pāpaṁ kammaṁ (Sī, I)
2. (Āsītikaṁ vā nāvutikaṁ vā vassasatikaṁ vā jātiyā) (Ka-Sī, Syā, Kaṁ, I) tikaṅguttarepi.
3. Khalitaṁ siro (Sī), khalitaṁsiraṁ (Syā, Kaṁ, I)

na samaṇabrāhmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, tayāvetaṁ pāpakammaṁ kataṁ, tvaññevetassa vipākaṁ paṭisaṁvedissasī”ti. (2)

264. Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā dutiyaṁ devadūtaṁ samanuyuñjitvā samanugāhitvā samanubhāsitvā tatiyaṁ devadūtaṁ samanuyuñjati samanugāhati samanubhāsati “ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu tatiyaṁ devadūtaṁ pātubhūtan”ti? So evamāha “nāddasaṁ bhante”ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha “ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu itthiṁ vā purisaṁ vā ābādhikaṁ dukkhitaṁ bāḷhagilānaṁ sake muttakarīse palipannaṁ semānaṁ aññehi vuṭṭhāpiyamānaṁ aññehi saṁvesiyamānan”ti? So evamāha “addasaṁ bhante”ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha “ambho purisa tassa te viññussa sato mahallakassa na etadahosi ‘ahampi khomhi byādhidhammo, byādhiṁ anatīto, handāhaṁ kalyāṇaṁ karomi kāyena vācāya manasā’ti”? So evamāha “nāsakkhissaṁ bhante, pamādassaṁ bhante”ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha “ambho purisa pamādavatāya na kalyāṇamakāsi kāyena vācāya manasā, taggha tvaṁ ambho purisa tathā karissanti, yathā taṁ pamattaṁ. Taṁ kho pana te etaṁ pāpakammaṁ neva mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na ñātisālohitehi kataṁ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, tayāvetaṁ pāpakammaṁ kataṁ, tvaññevetassa vipākaṁ paṭisaṁvedissasī”ti. (3)

265. Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā tatiyaṁ devadūtaṁ samanuyuñjitvā samanugāhitvā samanubhāsitvā catutthaṁ devadūtaṁ samanuyuñjati samanugāhati samanubhāsati “ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu catutthaṁ devadūtaṁ pātubhūtan”ti? So evamāha “nāddasaṁ bhante”ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha “ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu rājāno coraṁ āgucariṁ gahetvā vividhā kammakāraṇā kārente kasāhipi tāḷente vettehipi tāḷente addhadaṇḍakehipi tāḷente hatthampi chindante pādampi chindante hatthapādampi chindante kaṇṇampi

chindante nāsampi chindante kaṇṇanāsampi chindante bilaṅgathālikampi karonte saṅkhamuṇḍikampi karonte rāhumukhampi karonte jotimālikampi karonte hatthapajjotikampi karonte erakavattikampi karonte cīrakavāsikampi karonte eṇeyyakampi karonte baḷisamaṁsikampi karonte kahāpaṇikampi karonte khārāpatacchikampi karonte palighaparivattikampi karonte palālapīṭhakampi karonte tattenapi telena osiñcante sunakhehipi khādāpente jīvantampi sūle uttāsente asināpi sīsaṁ chindante"ti? So evamāha "addasaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa tassa te viññussa sato mahallakassa na etadahosi 'ye kira bho pāpakāni kammāni karonti, te diṭṭheva evarūpā vividhā kammakāraṇā karīyanti, kimaṅgaṁ[1] pana parattha. Handāhaṁ kalyāṇaṁ karomi kāyena vācāya manasā'ti"? So evamāha "nāsakkhissaṁ bhante, pamādassaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa pamādavatāya na kalyāṇamakāsi kāyena vācāya manasā, taggha tvaṁ ambho purisa tathā karissanti, yathā taṁ pamattaṁ. Taṁ kho pana te etaṁ pāpakammaṁ neva mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na ñātisālohitehi kataṁ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, tayāvetaṁ pāpakammaṁ kataṁ, tvaññevetassa vipākaṁ paṭisaṁvedissasī"ti. (4)

266. Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā catutthaṁ devadūtaṁ samanuyuñjitvā samanugāhitvā samanubhāsitvā pañcamaṁ devadūtaṁ samanuyuñjati samanugāhati samanubhāsati "ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu pañcamaṁ devadūtaṁ pātubhūtan"ti? So evamāha "nāddasaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa na tvaṁ addasa manussesu itthiṁ vā purisaṁ vā ekāhamataṁ vā dvīhamataṁ vā tīhamataṁ vā uddhumātakaṁ vinīlakaṁ vipubbakajātan"ti? So evamāha "addasaṁ bhante"ti.

---

1. Kimaṅga (Sī, I)

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa tassa te viññussa sato mahallakassa na etadahosi 'ahampi khomhi maraṇadhammo, maraṇaṁ anatīto, handāhaṁ kalyāṇaṁ karomi kāyena vācāya manasā'ti"? So evamāha "nāsakkhissaṁ bhante, pamādassaṁ bhante"ti.

Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā evamāha "ambho purisa pamādavatāya na kalyāṇamakāsi kāyena vācāya manasā, taggha tvaṁ ambho purisa tathā karissanti, yathā taṁ pamattaṁ. Taṁ kho pana te etaṁ pāpakammaṁ neva mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na ñātisālohitehi kataṁ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, tayāvetaṁ pāpakammaṁ kataṁ, tvaññevetassa vipākaṁ paṭisaṁvedissasī"ti. (5)

267. Tamenaṁ bhikkhave Yamo rājā pañcamaṁ devadūtaṁ samanuyuñjitvā samanugāhitvā samanubhāsitvā tuṇhī hoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā pañcavidhabandhanaṁ nāma kammakāraṇaṁ karonti, tattaṁ ayokhilaṁ hatthe gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ dutiye hatthe gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ pāde gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ dutiye pāde gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ majjhe urasmiṁ gamenti. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā uddhaṁpādaṁ adhosiraṁ gahetvā vāsīhi tacchanti -pa-. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sajotibhūtāya sārentipi paccāsārentipi -pa-. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā mahantaṁ aṅgārapabbataṁ ādittaṁ sampajjalitaṁ sajotibhūtaṁ āropentipi oropentipi -pa-. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā uddhaṁpādaṁ adhosiraṁ gahetvā tattāya Lohakumbhiyā pakkhipanti ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya. So tattha pheṇuddesakaṁ paccati, so tattha pheṇuddehakaṁ paccamāno sakimpi uddhaṁ gacchati, sakimpi adho gacchati, sakimpi kiriyaṁ gacchati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na pāpakammaṁ byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā Mahāniraye pakkhipanti. So kho pana bhikkhave Mahānirayo—

Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgaso mito.
Ayopākārapariyanto, ayasā paṭikujjito.

Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasāyutā.
Samantā yojanasataṁ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā.

268. Tassa kho pana bhikkhave Mahānirayassa puratthimāya bhittiyā acci uṭṭhahitvā pacchimāya bhittiyā paṭihaññati. Pacchimāya bhittiyā acci uṭṭhahitvā puratthimāya bhittiyā paṭihaññati. Uttarāya bhittiyā acci uṭṭhahitvā dakkhiṇāya bhittiyā paṭihaññati. Dakkhiṇāya bhittiyā acci uṭṭhahitvā uttarāya bhittiyā paṭihaññati. Heṭṭhā acci uṭṭhahitvā upari paṭihaññati. Uparito acci uṭṭhahitvā heṭṭhā paṭihaññati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti.

Hoti kho so bhikkhave samayo, yaṁ kadāci karahaci dīghassa addhuno accayena tassa Mahānirayassa puratthimaṁ dvāraṁ apāpurīyati[1]. So tattha sīghena javena dhāvati, tassa sīghena javena dhāvato chavimpi ḍayhati, cammampi ḍayhati, maṁsampi ḍayhati, nhārumpi ḍayhati, aṭṭhīnipi sampadhūpāyanti, ubbhataṁ tādisameva hoti. Yato ca kho so bhikkhave bahusampatto hoti, atha taṁ dvāraṁ pidhīyati[2]. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti.

Hoti kho so bhikkhave samayo, yaṁ kadāci karahaci dīghassa addhuno accayena tassa Mahānirayassa pacchimaṁ dvāraṁ apāpurīyati -pa- uttaraṁ dvāraṁ apāpurīyati -pa- dakkhiṇaṁ dvāraṁ apāpurīyati. So tattha sīghena javena dhāvati, tassa sīghena javena dhāvato chavimpi ḍayhati, cammampi ḍayhati, maṁsampi ḍayhati, nhārumpi ḍayhati, aṭṭhīnipi sampadūpāyanti, ubbhataṁ tādisameva hoti. Yato ca kho so bhikkhave bahusampatto hoti, atha taṁ dvāraṁ pidhīyati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti.

---

1. Avāpurīyati (Sī)
2. Pithīyati (Sī, Syā, Kaṁ, I)

Hoti kho so bhikkhave samayo, yaṁ kadāci karahaci dīghassa addhuno accayena tassa Mahānirayassa puratthimaṁ dvāraṁ apāpurīyati. So tattha sīghena javena dhāvati, tassa sīghena javena dhāvato chavimpi ḍayhati, cammampi ḍayhati, maṁsampi ḍayhati, nhārumpi ḍayhati, aṭṭhīnipi sampadhūpāyanti, ubbhataṁ tādisameva hoti. So tena dvārena nikkhamati.

269. Tassa kho pana bhikkhave Mahānirayassa samanantarā sahitameva mahanto gūthanirayo, so tattha patati. Tasmiṁ kho pana bhikkhave gūthaniraye sūcimukhā pāṇā chaviṁ chindanti, chaviṁ chetvā cammaṁ chindanti, cammaṁ chetvā maṁsaṁ chindanti, maṁsaṁ chetvā nhāruṁ chindanti, nhāruṁ chetvā aṭṭhiṁ chindanti, aṭṭhiṁ chetvā aṭṭhimiñjaṁ khādanti. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. (1)

Tassa kho pana bhikkhave gūthanirayassa samanantarā sahitameva mahanto kukkulanirayo, so tattha patati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. (2)

Tassa kho pana bhikkhave kukkulanirayassa samanantarā sahitameva mahantaṁ simbalivanaṁ uddhaṁ[1] yojanamuggataṁ soḷasaṅgulakaṇṭakaṁ[2] ādittaṁ sampajjalitaṁ sajotibhūtaṁ, tattha āropentipi oropentipi. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. (3)

Tassa kho pana bhikkhave simbalivanassa samanantarā sahitameva mahantaṁ asipattavanaṁ, so tattha pavisati. Tassa vāteritāni pattāni patitāni hatthampi chindanti, pādampi chindanti, hatthapādampi chindanti, kaṇṇampi chindanti, nāsampi chindanti, kaṇṇanāsampi chindanti. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. (4)

Tassa kho pana bhikkhave asipattavanassa samanantarā sahitameva mahatī khārodakā nadī[3], so tattha patati. So tattha anusotampi

---

1. Uccaṁ (Syā, Kaṁ), ubbhato (Ka)
2. Soḷasaṅgulakaṇḍakaṁ (Sī)
3. Khārodikā nadī (Sī)

vuyhati, paṭisotampi vuyhati, anusotapaṭisotampi vuyhati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti.(5)

270. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā balisena uddharitvā thale patiṭṭhāpetvā evamāhaṁsu "ambho purisa kiṁ icchasī"ti. So evamāha "jighacchitosmi bhante"ti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā tattena ayosaṅkunā mukhaṁ vivaritvā ādittena sampajjalitena sajotibhūtena tattaṁ lohaguḷaṁ mukhe pakkhipanti ādittaṁ sampajjalitaṁ sajotibhūtaṁ. So tassa[1] oṭṭhampi dahati[2], mukhampi dahati, kaṇṭhampi dahati, urampi[3] dahati, antampi antaguṇampi ādāya adhobhāgā nikkhamati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā evamāhaṁsu "ambho purisa kiṁ icchasī"ti. So evamāha "pipāsitosmi bhante"ti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā tattena ayosaṅkunā mukhaṁ vivaritvā ādittena sampajjalitena sajotibhūtena tattaṁ tambalohaṁ mukhe āsiñcanti ādittaṁ sampajjalitaṁ sajotibhūtaṁ. Taṁ tassa[4] oṭṭhampi dahati, mukhampi dahati, kaṇṭhampi dahati, urampi dahati, antampi antaguṇampi ādāya adhobhāgā nikkhamati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Tamenaṁ bhikkhave nirayapālā puna Mahāniraye pakkhipanti.

Bhūtapubbaṁ bhikkhave Yamassa rañño etadahosi "ye kira bho loke pāpakāni akusalāni kammāni karonti, te evarūpā vividhā kammakāraṇā karīyanti. Aho vatāhaṁ manussattaṁ labheyyaṁ, Tathāgato ca loke uppajjeyya Arahaṁ Sammāsambuddho, tañcāhaṁ Bhagavantaṁ payirupāseyyaṁ, so ca me Bhagavā dhammaṁ deseyya, tassa cāhaṁ Bhagavato dhammaṁ ājāneyyan"ti. Taṁ kho panāhaṁ bhikkhave nāññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā sutvā vadāmi. Api ca yadeva sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadevāhaṁ vadāmīti.

---

1. Taṁ tassa (Ka), tassa (Sī, I)
2. Ḍayhati (Sī, Syā, Kaṁ, I)
3. Udarampi (Sī, Syā, Kaṁ)
4. Ettha pana pāṭhabhedo natthi.

271. Idamavoca Bhagavā. Idaṁ vatvāna[1] Sugato, athāparaṁ etadavoca Satthā—

“Coditā devadūtehi, ye pamajjanti māṇavā.
Te dīgharattaṁ socanti, hīnakāyūpagā narā.

Ye ca kho devadūtehi, santo sappurisā idha.
Coditā nappamajjanti, ariyadhamme kudācanaṁ.

Upādāne bhayaṁ disvā, jātimaraṇasambhave.
Anupādā vimuccanti, jātimaraṇasaṅkhaye.

Te khemappattā sukhino, diṭṭhadhammābhinibbutā.
Sabbaverabhayātītā, sabbadukkhaṁ[2] upaccagun”ti.

Devadūtasuttaṁ niṭṭhitaṁ dasamaṁ.

Suññatavaggo niṭṭhito tatiyo.

Tassuddānaṁ

Dvidhāva Suññatā hoti, Abbhutadhammabākulaṁ.
Aciravatabhūmijanāmo, Anuruddhupakkilesaṁ.
Bālapaṇḍito Devadūtañca te dasāti.

---

1. Idaṁ vatvā (Sī, I) evamīdisesu ṭhānesu.
2. Sabbadukkhā (Ka)

4. Vibhaṅgavagga

1. Bhaddekarattasutta

272. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "bhaddekarattassa vo bhikkhave uddesañca vibhaṅgañca desessāmi, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo[1] dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ[2] asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ[3], ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁ vihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve "bhaddekaratto"ti, santo ācikkhate muni[4].

273. Kathañca bhikkhave atītaṁ anvāgameti. "Evaṁrūpo ahosiṁ atītamaddhānan"ti tattha nandiṁ samanvāneti. "Evaṁvedano ahosiṁ atītamaddhānan"ti tattha nandiṁ samanvāneti. "Evaṁsañño ahosiṁ atītamaddhonan"ti tattha nandiṁ samanvāneti. "Evaṁsaṅkhāro ahosiṁ atītamaddhānan"ti tattha nandiṁ samanvāneti. "Evaṁviññāṇo ahosiṁ atītamaddhānan"ti tattha nandiṁ samanvāneti. Evaṁ kho bhikkhave atītaṁ anvāgameti.

Kathañca bhikkhave atītaṁ nānvāgameti. "Evaṁrūpo ahosiṁ atītamaddhānan"ti tattha nandiṁ na samanvāneti. "Evaṁvedano ahosiṁ atītamaddhānan"ti tattha nandiṁ na samanvāneti. "Evaṁsañño ahosiṁ

---

1. Yaṁ (Nettipāḷi)
2. Asaṁhiraṁ (Syā, Kaṁ, Ka)
3. Kiccaṁ ātappaṁ (Sī, Ka)
4. Munīti (Sī, Syā, Kaṁ, I)

atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. “Evaṁsaṅkhāro ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. “Evaṁviññāṇo ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. Evaṁ kho bhikkhave atītaṁ nānvāgameti.

274. Kathañca bhikkhave anāgataṁ paṭikaṅkhati. “Evaṁrūpo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. Evaṁvedano siyaṁ -pa-. Evaṁsañño siyaṁ. Evaṁsaṅkhāro siyaṁ. “Evaṁviññāṇo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. Evaṁ kho bhikkhave anāgataṁ paṭikaṅkhati.

Kathañca bhikkhave anāgataṁ nappaṭikaṅkhati. “Evaṁrūpo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. Evaṁvedano siyaṁ. Evaṁsañño siyaṁ. Evaṁsaṅkhāro siyaṁ. “Evaṁviññāṇo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. Evaṁ kho bhikkhave anāgataṁ nappaṭikaṅkhati.

275. Kathañca bhikkhave paccuppannesu dhammesu saṁhīrati. Idha bhikkhave assutavā puthujjano ariyānaṁ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto sappurisānaṁ adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṁ attato samanupassati, rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūsmiṁ vā attānaṁ. Vedanaṁ -pa-. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato samanupassati, viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Evaṁ kho bhikkhave paccunnesu dhammesu saṁhīrati.

Kathañca bhikkhave paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati. Idha bhikkhave sutavā ariyasāvako ariyānaṁ dassāvī ariyadhammassa kovido ariyadhamme suvinīto sappurisānaṁ dassāvī sappurisadhammassa kovido sappurisadhamme suvinīto na rūpaṁ attato samanupassati, na rūpavantaṁ vā attānaṁ, na attani vā rūpaṁ, na rūpasmiṁ vā attānaṁ. Na vedanaṁ. Na saññaṁ. Na saṅkhāre. Na viññāṇaṁ attato samanupassati, na viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, na attani vā viññāṇaṁ, na viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Evaṁ kho bhikkhave paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati.

Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁ vihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve "bhaddekaratto"ti, santo ācikkhate munīti.

"Bhaddekarattassa vo bhikkhave uddesañca vibhaṅgañca desessāmī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttanti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Bhaddekarattasuttaṁ niṭṭhitaṁ paṭhamaṁ.

---

2. Ānandabhaddekarattasutta

276. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena kho pana samayena āyasmā Ānando upaṭṭhānasālāyaṁ bhikkhūnaṁ dhammiyā kathāya sandasseti samādapeti samuttejeti sampahaṁseti, bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca bhāsati.

Atha kho Bhagavā sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito yenupaṭṭhānasālā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi, nisajja kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "ko nu kho bhikkhave upaṭṭhānasālāyaṁ bhikkhūnaṁ dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesi, bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsī"ti. Āyasmā bhante Ānando upaṭṭhānasālāyaṁ bhikkhūnaṁ dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesi, bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsī"ti.

Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi "yathā kathaṁ pana tvaṁ Ānanda bhikkhūnaṁ dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi

sampahaṁsesi, bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsī”ti. Evaṁ kho ahaṁ bhante bhikkhūnaṁ dhammiyā kathāya sandassesiṁ samādapesiṁ samuttejesiṁ sampahaṁsesiṁ, bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsiṁ—

Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁ vihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve “bhaddekaratto”ti, santo ācikkhate muni.

277. Kathañca āvuso atītaṁ anvāgameti. “Evaṁrūpo ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. “Evaṁvedano ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. “Evaṁsañño ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. “Evaṁsaṅkhāro ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. “Evaṁviññāṇo ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. Evaṁ kho āvuso atītaṁ anvāgameti.

Kathañca āvuso atītaṁ nānvāgameti. “Evaṁrūpo ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. “Evaṁvedano ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. “Evaṁsañño ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. “Evaṁsaṅkhāro ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. “Evaṁviññāṇo ahosiṁ atītamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. Evaṁ kho āvuso atītaṁ nānvāgameti.

Kathañca āvuso anāgataṁ paṭikaṅkhati. “Evaṁrūpo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. Evaṁvedano siyaṁ -pa-. Evaṁsañño siyaṁ.

evaṁsaṅkhāro siyaṁ. “Evaṁviññāṇo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ samanvāneti. Evaṁ kho āvuso anāgataṁ paṭikaṅkhati.

Kathañca āvuso anāgataṁ nappaṭikaṅkhati. “Evaṁrūpo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. Evaṁvedano siyaṁ -pa-. Evaṁ sañño siyaṁ. Evaṁsaṅkhāro siyaṁ. “Evaṁviññāṇo siyaṁ anāgatamaddhānan”ti tattha nandiṁ na samanvāneti. Evaṁ kho āvuso anāgataṁ nappaṭikaṅkhati.

Kathañca āvuso paccuppannesu dhammesu saṁhīrati. Idha āvuso assutavā puthujjano ariyānaṁ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto sappurisānaṁ adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṁ attato samanupassati, rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Vedanaṁ. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato samanupassati, viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Evaṁ kho āvuso paccuppannesu dhammesu saṁhīrati.

Kathañca āvuso paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati. Idha āvuso sutavā ariyasāvako ariyānaṁ dassāvī ariyadhammassa kovido ariyadhamme suvinīto sappurisānaṁ dassāvī sappurisadhammassa kovido sappurisadhamme suvinīto na rūpaṁ attato samanupassati, na rūpavantaṁ vā attānaṁ, na attani vā rūpaṁ, na rūpasmiṁ vā attānaṁ. Na vedanaṁ. Na saññaṁ. Na saṅkhāre. Na viññāṇaṁ attato samanupassati, na viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, na attani vā viññāṇaṁ, na viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Evaṁ kho āvuso paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati.

Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁ vihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve “bhaddekaratto”ti, santo ācikkhate munīti.

Evaṁ kho ahaṁ bhante bhikkhūnaṁ dhammiyā kathāya sandassesiṁ samādapesiṁ samuttejesiṁ sampahaṁsesiṁ, bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsinti.

278. Sādhu sādhu Ānanda, sādhu kho tvaṁ Ānanda bhikkhūnaṁ dhammiyā kathāya sandessesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesi, bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsi—

“Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve ‘bhaddekaratto’ti, santo ācikkhate munī”ti.

Kathañca Ānanda atītaṁ anvāgameti -pa-. Evaṁ kho Ānanda atītaṁ anvāgameti. Kathañca Ānanda atītaṁ nānvāgameti -pa-. Evaṁ kho Ānanda atītaṁ nānvāgameti. Kathañca Ānanda anāgataṁ paṭikaṅkhati -pa-. Evaṁ kho Ānanda anāgataṁ paṭikaṅkhati. Kathañca Ānanda anāgataṁ nappaṭikaṅkhati -pa-. Evaṁ kho Ānanda anāgataṁ nappaṭikaṅkhati. Kathañca Ānanda paccuppannesu dhammesu saṁhīrati -pa-. Evaṁ kho Ānanda paccuppannesu dhammesu saṁhīrati. Kathañca Ānanda paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati -pa-. Evaṁ kho Ānanda paccunnesu dhammesu na saṁhīrati.

Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve “bhaddekaratto”ti, santo ācikkhate munīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Ānandabhaddekarattasuttaṁ niṭṭhitaṁ dutiyaṁ.

---

3. Mahākaccānabhaddekarattasutta

279. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Tapodārāme. Atha kho āyasmā Samiddhi rattiyā paccūsasamayaṁ paccuṭṭhāya yena Tapodo[1] tenupasaṅkami gattāni parisiñcituṁ. Tapode

1. Tapodā (Sī)

gattāni parisiñcitvā paccuttaritvā ekacīvaro aṭṭhāsi gattāni pubbāpayamāno[1]. Atha kho aññatarā devatā abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇṇā kevalakappaṁ tapodaṁ obhāsetvā yenāyasmā Samiddhi tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, ekamantaṁ ṭhitā kho sā devatā āyasmantaṁ Samiddhiṁ etadavoca "dhāresi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcā"ti, na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, tvaṁ panāvuso dhāresi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcāti. Ahampi kho bhikkhu na dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca. Dhāresi pana tvaṁ bhikkhu bhaddekarattiyo gāthāti. Na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattiyo gāthāti. Tvaṁ panāvuso dhāresi bhaddekattiyo gāthāti. Ahampi kho bhikkhu na dhāremi bhaddekarattiyo gāthāti. Uggaṇhāhi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, pariyāpuṇāhi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, dhārehi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, atthasaṁhito bhikkhu bhaddekarattassa uddeso ca vibhaṅgo ca ādibrahmacariyakoti. Idamavoca sā devatā, idaṁ vatvā tatthevantaradhāyi.

280. Atha kho āyasmā Samiddhi tassā rattiyā accayena yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Samiddhi Bhagavantaṁ etadavoca—

Idhāhaṁ bhante rattiyā paccūsasamayaṁ paccuṭṭhāya yena Tapodo tenupasaṅkamiṁ gattāni parisiñcituṁ. Tapode gattāni parisiñcatvā paccuttaritvā ekacīvaro aṭṭhāsiṁ gattāni pubbāpayamāno. Atha kho bhante aññatarā devatā abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇṇā kevalakappaṁ Tapodaṁ obhāsetvā yenāhaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, ekamantaṁ ṭhitā kho sā devatā maṁ etadavoca "dhāresi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcā"ti.

Evaṁ vutte ahaṁ bhante taṁ devataṁ etadavocaṁ "na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, tvaṁ panāvuso

---

1. Sukkhāpayamāno (Ka)

dhāresi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcā”ti. Ahampi kho bhikkhu na dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, dhāresi pana tvaṁ bhikkhu bhaddekarattiyo gāthāti. Na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattiyo gāthāti, tvaṁ panāvuso dhāresi bhaddekarattiyo gāthāti. Ahampi kho bhikkhu na dhāremi bhaddekarattiyo gāthāti, uggaṇhāhi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, pariyāpuṇāhi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, dhārehi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, atthasaṁhito bhikkhu bhaddekarattassa uddeso ca vibhaṅgo ca ādibracariyakoti. Idamavoca bhante sā devatā, idaṁ vatvā tatthevantaradhāyi. Sādhu me bhante Bhagavā bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca desetūti. Tena hi bhikkhū suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi, bhāsissāmīti. “Evaṁ bhante”ti kho āyasmā Samiddhi Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

“Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkha anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā,

Evaṁvihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve ‘bhaddekaratto’ti, santo ācikkhate munī”ti.

Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato uṭṭhāyāsanā vihāraṁ pāvisi. Atha kho tesaṁ bhikkhūnaṁ acirapakkantassa Bhagavato etadahosi “idaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho

‘Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁ vihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate munī'ti.

Ko nu kho imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajeyyā"ti.

Atha kho tesaṁ bhikkhūnaṁ etadahosi "ayaṁ kho āyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhāvito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ, yaṁnūna mayaṁ yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkameyyāma, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipuccheyyāmā"ti.

281. Atha kho te bhikkhū yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā āyasmatā Mahākaccānena saddhiṁ sammodiṁsu, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho te bhikkhū āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etadavocuṁ—idaṁ kho no āvuso Kaccāna Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho

"Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate Munī"ti.

Tesaṁ no āvuso Kaccāna amhākaṁ acirapakkantassa Bhagavato etadahosi "idaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho

'Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate Munī'ti.

Ko nu kho imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajeyyā"ti. Tesaṁ

no āvuso Kaccāna amhākaṁ etadahosi “ayaṁ kho āyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhāvito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ, yaṁnūna mayaṁ yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkameyyāma, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipuccheyyāmā”ti. Vibhajatāyasmā Mahākaccānoti.

Seyyathāpi āvuso puriso sāratthiko sāragavesī sārapariyesanaṁ caramāno mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato atikkammeva mūlaṁ atikkamma khandhaṁ sākhāpalāse sāraṁ pariyesitabbaṁ maññeyya. Evaṁsampadamidaṁ āyasmantānaṁ, Satthari sammukhībhūte taṁ Bhagavantaṁ atisitvā amhe etamatthaṁ paṭipucchitabbaṁ maññatha[1], so hāvuso Bhagavā jānaṁ jānāti, passaṁ passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī Tathāgato, so ceva panetassa kālo ahosi, yaṁ Bhagavantaṁyeva etamatthaṁ paṭipuccheyyātha, yathā vo Bhagavā byākareyya, tathā naṁ dhāreyyāthāti.

Addhāvuso Kaccāna Bhagavā jānaṁ jānāti, passaṁ passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī Tathāgato, so ceva panetassa kālo ahosi, yaṁ Bhagavantaṁyeva etamatthaṁ paṭipuccheyyāma, yathā no Bhagavā byākareyya, tathā naṁ dhāreyyāma, api cāyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhovito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ, vibhajatāyasmā Mahākaccāno agaruṁ karitvāti[2].

Tena hāvuso suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmīti. “Evamāvuso”ti kho te bhikkhū āyasmato Mahākaccānassa paccassosuṁ. Āyasmā Mahākaccāno etadavoca—

---

1. Maññetha (I)
2. Agarukaritvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

Yaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho

"Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate munī"ti.

Imassa kho ahaṁ āvuso Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmi.

282. Kathañca āvuso atītaṁ anvāgameti. Iti me cakkhu ahosi atītamaddhānaṁ, iti rūpāti, tattha chandarāgappaṭibaddhaṁ[1] hoti viññāṇaṁ, chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati, tadabhinandanto atītaṁ anvāgameti. Iti me sotaṁ ahosi atītamaddhānaṁ, iti saddāti -pa-. Iti me ghānaṁ ahosi atītamaddhānaṁ, iti gandhāti. Iti me jivhā ahosi atītamaddhānaṁ, iti rasāti. Iti me kāyo ahosi atītamaddhānaṁ, iti phoṭṭhabbāti. Iti me mano ahosi atītamaddhānaṁ, iti dhammāti, tattha chandarāgappaṭibaddhaṁ hoti viññāṇaṁ, chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati, tadabhinandanto atītaṁ anvāgameti. Evaṁ kho āvuso atītaṁ anvāgameti.

Kathañca āvuso atītaṁ nānvāgameti. Iti me cakkhu ahosi atītamaddhānaṁ, iti rūpāti, tattha na chandarāgappaṭibaddhaṁ hoti viññāṇaṁ, na chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa na tadabhinandati, na tadabhinando atītaṁ nānvāgameti. Iti me sotaṁ ahosi atītamaddhānaṁ, iti saddāti -pa-. Iti me ghānaṁ ahosi atītamaddhānaṁ, iti gandhāti. Iti me jivhā ahosi atītamaddhānaṁ, iti rasāti. Iti me kāyo ahosi atītamaddhānaṁ, iti phoṭṭhabbāti. Iti me mano ahosi atītamaddhānaṁ, iti dhammāti, tattha na chandarāgappaṭibaddhaṁ hoti viññāṇaṁ, na chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa na tadabhinandati, na tadabhinandanto atītaṁ nānvāgameti. Evaṁ kho āvuso atītaṁ nānvāgameti.

---

1. Chandarāgappaṭibandhaṁ (Ka)

283. Kathañca āvuso anāgataṁ paṭikaṅkhati. Iti me cakkhu siyā anāgatamaddhānaṁ, iti rūpāti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṁ paṇidahati, cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati, tadabhinandanto anāgataṁ paṭikaṅkhati. Iti me sotaṁ siyā anāgatamaddhānaṁ, iti saddhāti -pa-. Iti me ghānaṁ siyā anāgatamaddhānaṁ, iti gandhāti. Iti me jivhā siyā anāgatamaddhānaṁ, iti rasāti. Iti me kāyo siyā anāgatamaddhānaṁ, iti phoṭṭhabbāti. Iti me mano siyā anāgatamaddhānaṁ, iti dhammāti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṁ paṇidahati, cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati, tadabhinandanto anāgataṁ paṭikaṅkhati. Evaṁ kho āvuso anāgataṁ paṭikaṅkhati.

Kathañca āvuso anāgataṁ nappaṭikaṅkhati. Iti me cakkhu siyā anāgatamaddhānaṁ, iti rūpāti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṁ nappaṇidahati, cetaso appaṇidhānapaccayā na tadabhinandati, na tadabhinandanto anāgataṁ nappaṭikaṅkhati. Iti me sotaṁ siyā anāgatamaddhānaṁ, iti saddāti -pa-. Iti me ghānaṁ siyā anāgatamaddhānaṁ, iti gandhāti. Iti me jivhā siyā anāgatamaddhānaṁ, iti rasāti. Iti me kāyo siyā anāgatamaddhānaṁ, iti phoṭṭhabbāti. Iti me mano siyā anāgatamaddhānaṁ, iti dhammāti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṁ nappaṇidahati, cetaso appaṇidhānapaccayā na tadabhinandati, na tadabhinandanto anāgataṁ nappaṭikaṅkhati. Evaṁ kho āvuso anāgataṁ nappaṭikaṅkhati.

284. Kathañca āvuso paccuppannesu dhammesu saṁhīrati. Yañcāvuso cakkhu ye ca rūpā, ubhayametaṁ paccuppannaṁ, tasmiṁ ce paccuppanne chandarāgappaṭibaddhaṁ hoti viññāṇaṁ, chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati, tadabhinandanto paccuppannesu dhammesu saṁhīrati. Yañcāvuso sotaṁ ye ca saddā -pa-. Yañcāvuso ghānaṁ ye ca gandhā. Yā cāvuso jivhā ye ca rasā. Yo cāvuso kāyo ye ca phoṭṭhabbā. Yo cāvuso mano ye ca dhammā, ubhayametaṁ paccuppannaṁ, tasmiṁ ce paccuppanne chandarāgappaṭibaddhaṁ hoti viññāṇaṁ, chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati, tadabhinandanto paccuppannesu dhammesu saṁhīrati. Evaṁ kho āvuso paccuppannesu dhammesu saṁhīrati.

Kathañca āvuso paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati. Yañcāvuso cakkhu ye ca rūpā, ubhayametaṁ paccuppannaṁ, tasmiṁ ce paccuppanne na chandarāgappaṭibaddhaṁ hoti viññāṇaṁ, na chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa na tadabhinandati, na tadabhinandanto paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati. Yañcāvuso sotaṁ ye ca saddā -pa-. Yañcāvuso ghānaṁ ye ca gandhā. Yā cāvuso jivhā ye ca rasā. Yo cāvuso kāyo ye ca phoṭṭhabbā. Yo cāvuso mano ye ca dhammā, ubhayametaṁ paccuppannaṁ, tasmiṁ ce paccuppanne na chandarāgappaṭibaddhaṁ hoti viññāṇaṁ, na chandarāgappaṭibaddhattā viññāṇassa na tadabhinandati, na tadabhinandanto paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati. Evaṁ kho āvuso paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati.

285. Yaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho

“Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate munī”ti.

Imassa kho ahaṁ āvuso Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmi, ākaṅkhamānā ca pana tumhe āyasmanto Bhagavantaṁ yeva upasaṅkamitvā etamatthaṁ paṭipuccheyyātha, yathā vo Bhagavā byākaroti tathā naṁ dhāreyyāthāti.

Atha kho te bhikkhū āyasmato Mahākaccānassa bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uṭṭhāyāsanā yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho te bhikkhū Bhagavantaṁ etadavocuṁ—yaṁ kho no bhante Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho

“Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate munī”ti.

Tesaṁ no bhante amhākaṁ acirapakkantassa Bhagavato etadahosi “idaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho

‘Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ,
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁvihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate munī’ti.

Ko nu kho imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajeyyā”ti. Tesaṁ no bhante amhākaṁ etadahosi “ayaṁ kho āyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhāvito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavato saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ. Yaṁnūna mayaṁ yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkameyyāma, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipuccheyyāmā”ti. Atha kho mayaṁ bhante yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkamimha, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipucchimha, tesaṁ no bhante āyasmatā Mahākaccānena imehi ākārehi imehi padehi imehi byañjanehi attho vibhattoti.

Paṇḍito bhikkhave Mahākaccāno, mahāpañño bhikkhave Mahākaccāno, maṁ cepi tumhe bhikkhave etamatthaṁ paṭipuccheyyātha, ahampi taṁ evamevaṁ byākareyyaṁ. Yathā taṁ Mahākaccānena byākataṁ, eso cevetassa attho, evañca naṁ dhārethāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Mahākaccānabhaddekarattasuttaṁ niṭṭhitaṁ tatiyaṁ.

4. Lomasakaṅgiyabhaddekarattasutta

286. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena kho pana samayena āyasmā Lomasakaṅgiyo[1] Sakkesu viharati Kapilavatthusmiṁ Nigrodhārāme. Atha kho Candano devaputto abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇṇo kevalakappaṁ Nigrodhārāmaṁ obhāsetvā yenāyasmā Lomasakaṅgiyo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, ekamantaṁ ṭhito kho Candano devaputto āyasmantaṁ Lomasakaṅgiyaṁ etadavoca "dhāresi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcā"ti. Na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, tvaṁ panāvuso dhāresi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcāti. Ahampi kho bhikkhu na dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, dhāresi pana tvaṁ bhikkhu bhaddekarattiyo gāthāti. Na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattiyo gāthā, tvaṁ panāvuso dhāresi bhaddekarattiyo gāthāti. Dhāremi kho ahaṁ bhikkhu bhaddekarattiyo gāthāti. Yathā kathaṁ pana tvaṁ āvuso dhāresi bhaddekarattiyo gāthāti. Ekamidaṁ bhikkhu samayaṁ Bhagavā devesu Tāvatiṁsesu viharati pāricchattakamūle paṇḍukambalasilāyaṁ, tatra Bhagavā devānaṁ Tāvatiṁsānaṁ bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsi—

"Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁvihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve 'bhaddekaratto'ti, santo ācikkhate Munī"ti.

Evaṁ kho ahaṁ bhikkhu dhāremi bhaddekarattiyo gāthā. Ugaṇhāhi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, pariyāpuṇāhi

1. Lomasakakaṅgiyo (Ṭīkā)

tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, dhārehi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, atthasaṁhito bhikkhu bhaddekarattassa uddeso ca vibhaṅgo ca ādibrahmacariyakoti. Idamavoca Candano devaputto, idaṁ vatvā tatthevantaradhāyi.

287. Atha kho āyasmā Lomasakaṅgiyo tassā rattiyā accayena senāsanaṁ saṁsāmetvā pattacīvaramādāya yena Sāvatthi tena cārikaṁ pakkāmi, anupubbena cārikaṁ caramāno yena Sāvatthi Jetavanaṁ Anāthapiṇḍikassa ārāmo yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Lomasakaṅgiyo Bhagavantaṁ etadavoca—

Ekamidāhaṁ bhante samayaṁ Sakkesu viharāmi Kapilavatthusmiṁ Nigrodhārāme. Atha kho bhante aññataro devaputto abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇṇo kevalakappaṁ Nigrodhārāmaṁ obhāsetvā yenāhaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, ekamantaṁ ṭhito kho bhante so devaputto maṁ etadavoca "dhāresi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcā"ti. Evaṁ vutte ahaṁ bhante taṁ devaputtaṁ etadavocaṁ "na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, tvaṁ panāvuso dhāresi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañcā"ti. Ahampi kho bhikkhu na dhāremi bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, dhāresi pana tvaṁ bhikkhu bhaddekarattiyo gāthāti. Na kho ahaṁ āvuso dhāremi bhaddekarattiyo gāthā, tvaṁ panāvuso dhāresi bhaddekarattiyo gāthāti. Dhāremi kho ahaṁ bhikkhu bhaddekarattiyo gāthāti. Yathā kathaṁ pana tvaṁ āvuso dhāresi bhaddekarattiyo gāthāti. Ekamidaṁ bhikkhu samayaṁ Bhagavā devesu Tāvatiṁsesu viharati pāricchattakamūle paṇḍukambalasilāyaṁ, tatra kho Bhagavā devānaṁ Tāvatiṁsānaṁ bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca abhāsi—

"Atītaṁ nānvāgameyya -pa-.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate Munī"ti.

Evaṁ kho ahaṁ bhikkhu dhāremi bhaddekarattiyo gāthā, uggaṇhāhi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, pariyāpuṇāhi tvaṁ bhikkhu

bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, dhārehi tvaṁ bhikkhu bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca, atthasaṁhito bhikkhu bhaddekarattassa uddeso ca vibhaṅgo ca ādibrahmacariyakoti. Idamavoca bhante so devaputto, idaṁ vatvā tatthevantaradhāyi. Sādhu me bhante Bhagavā bhaddekarattassa uddesañca vibhaṅgañca desetūti.

288. Jānāsi pana tvaṁ bhikkhu taṁ devaputtanti. Na kho ahaṁ bhante jānāmi taṁ devaputtanti. Candano nāma so bhikkhu devaputto, Candano bhikkhu devaputto aṭṭhiṁ katvā[1] manasikatvā sabbacetasā[2] samannāharitvā ohitasoto dhammaṁ suṇāti. Tena hi bhikkhu suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi, bhāsissāmīti. "Evaṁ bhante"ti kho āyasmā Lomasakaṅgiyo Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁvihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve "bhaddekaratto"ti, santo ācikkhate Muni.

Kathañca bhikkhu atītaṁ anvāgameti -pa-. Evaṁ kho bhikkhu atītaṁ anvāgameti. Kathañca bhikkhu atītaṁ nānvāgameti -pa-. Evaṁ kho bhikkhu atītaṁ nānvāgameti. Kathañca bhikkhu anāgataṁ paṭikaṅkhati -pa-. Evaṁ kho bhikkhu anāgataṁ paṭikaṅkhati. Kathañca bhikkhu anāgataṁ nappaṭikaṅkhati -pa-. Evaṁ kho bhikkhu anāgataṁ nappaṭikaṅkhati. Kathañca bhikkhu paccuppannesu dhammesu saṁhīrati -pa-. Evaṁ kho bhikkhu paccuppannesu dhammesu saṁhīrati. Kathañca bhikkhu paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati -pa-. Evaṁ kho bhikkhu paccuppannesu dhammesu na saṁhīrati.

Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ taṁ, appattañca anāgataṁ.

---

1. Aṭṭhikatvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)
2. Sabbaṁ cetaso (Sī, Syā, Kaṁ, I), sabbaṁ cetasā (Ka)

Paccuppannañca yo dhammaṁ, tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁvihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve "bhaddekaratto"ti, santo ācikkhate Munīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Lomasakaṅgiyo Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Lomasakaṅgiyabhaddekarattasuttaṁ niṭṭhitaṁ catutthaṁ.

5. Cūḷakammavibhaṅgasutta[1]

289. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho Subho māṇavo Todeyyaputto yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavatā saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Subho māṇavo Todeyyaputto Bhagavantaṁ etadavoca—

Ko nu kho bho Gotama hetu ko paccayo, yena manussānaṁyeva sataṁ manussabhūtānaṁ dissanti hīnappaṇītatā. Dissanti hi bho Gotama manussā appāyukā, dissanti dīghāyukā. Dissanti bavhābādhā[2], dissanti appābādhā. Dissanti dubbaṇṇā, dissanti vaṇṇavanto. Dissanti appesakkhā, dissanti mahesakkhā. Dissanti appabhogā, dissanti mahābhogā. Dissanti nīcakulīnā, dissanti uccākulīnā. Dissanti duppaññā, dissanti paññavanto[3]. Ko nu kho bho Gotama hetu ko paccayo, yena manussānaṁyeva sataṁ manussabhūtānaṁ dissanti hīnappaṇītatāti.

---

1. Subhasuttantipi vuccati. 2. Bahvābādhā (Syā, Kaṁ, Ka) 3. Paññāvanto (Sī, I)

Kammassakā māṇava sattā kammadāyādā kammayonī kammabandhū[1] kammappaṭisaraṇā, kammaṁ satte vibhajati yadidaṁ hīnappaṇītatāyāti. Na kho ahaṁ imassa bhoto Gotamassa saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ ājānāmi. Sādhu me bhavaṁ Gotamo tathā dhammaṁ desetu, yathā ahaṁ imassa bhoto Gotamassa saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ ājāneyyanti.

290. Tena hi māṇava suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi, bhāsissāmīti. "Evaṁ bho"ti kho Subho māṇavo Todeyyaputto Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā pāṇātipātī hoti, luddo lohitapāṇi hatapahate niviṭṭho adayāpanno pāṇabhūtesu[2], so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena[3] kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, appāyuko hoti. Appāyukasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ pāṇātipātī hoti, luddo lohitapāṇi hatapahate niviṭṭho adayāpanno pāṇabhūtesu. (1)

Idha pana māṇava ekacco itthī vā puriso vā pāṇātipātaṁ pahāya pāṇātipātā paṭivirato hoti, nihitadaṇḍo nihitasattho lajjī dayāpanno sabbapāṇabhūtahitānukampī viharati, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, dīghāyuko hoti. Dīghāyukasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ pāṇātipātaṁ pahāya pāṇātipātā paṭivirato hoti, nihitadaṇḍo nihitasattho lajjī dayāpanno sabbapāṇabhūtahitānukampī viharati. (1)

---

1. Kammayoni kammabandhu (Sī)
2. Sabbapāṇabhūtesu (Sī, Ka)
3. Samādiṇṇena (I, Ka)

291. Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā sattānaṁ viheṭhakajātiko hoti pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, bavhābādho hoti. Bavhābādhasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ sattānaṁ viheṭhakajātiko hoti pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍenavā satthena vā. (2)

Idha pana māṇava ekacco itthī vā puriso vā sattānaṁ aviheṭhakajātiko hoti pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, appābādho hoti. Appābādhasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ sattānaṁ aviheṭhakajātiko hoti pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā. (2)

292. Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā kodhano hoti upāyāsabahulo, appampi vutto samāno abhisajjati kuppati byāpajjati patiṭṭhīyati, kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, dubbaṇṇo hoti. Dubbaṇṇasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ kodhano hoti upāyāsabahulo, appampi vutto samāno abhisajjati kuppati byāpajjati patiṭṭhīyati, kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti. (3)

Idha pana māṇava ekacco itthī vā puriso vā akkodhano hoti anupāyāsabahulo, bahumpi vutto samāno nābhisajjati na kuppati na byāpajjati na patiṭṭhīyati, na kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ

maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, pāsādiko hoti. Pāsādikasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ akkodhano hoti anupāyāsabahulo, bahumpi vutto samāno nābhisajjati na kuppati na byāpajjati na patiṭṭhīyati, na kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti. (3)

293. Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā issāmanako hoti, paralābhasakkāragarukāramānanavandanapūjanāsu issati upadussati issaṁ bandhati, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, appesakkho hoti. Appesakkhasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ issāmanako hoti, paralābhasakkāragarukāramānanavandanapūjanāsu issati upadussati issaṁ bandhati. (4)

Idha pana māṇava ekacco itthī vā puriso vā anissāmanako hoti, paralābhasakkāragarukāramānanavandanapūjanāsu na issati na upadussati na issaṁ bandati, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, mahesakkho hoti. Mahesakkhasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ anissāmanako hoti, paralābhasakkāragarukāramānanavandanapūjanāsu na issati na upadussati na issaṁ bandhati. (4)

294. Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā na dātā hoti samaṇassa vā brāhmaṇassa vā annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālāgandhavilepanaṁ seyyāvasathapadīpeyyaṁ, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, appabhogo hoti. Appabhogasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā

yadidaṁ na dātā hoti samaṇassa vā brāhmaṇassa vā annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālāgandhavilepanaṁ seyyāvasathapadīpeyyaṁ. (5)

Idha pana māṇava ekacco itthī vā puriso vā dātā hoti samaṇassa vā brāhmaṇassa vā annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālāgandhavilepanaṁ seyyāvasathapadīpeyyaṁ, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, mahābhogo hoti. Mahābhogasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ dātā hoti samaṇassa vā brāhmaṇassa vā annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālāgandhavilepanaṁ seyyāvasathapadīpeyyaṁ. (5)

295. Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā thaddho hoti atimānī—abhivādetabbaṁ na abhivādeti, paccuṭṭhātabbaṁ na paccuṭṭheti, āsanārahassa na āsanaṁ deti, maggārahassa na maggaṁ deti, sakkātabbaṁ na sakkaroti, garukātabbaṁ na garukaroti, mānetabbaṁ na māneti, pūjetabbaṁ na pūjeti, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, nīcakulīno hoti. Nīcakulīnasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ thaddho hoti atimānī—abhivādetabbaṁ na abhivādeti, paccuṭṭhātabbaṁ na paccuṭṭheti, āsanārahassa na āsanaṁ deti, maggārahassa na maggaṁ deti, sakkātabbaṁ na sakkaroti, garukātabbaṁ na garukaroti, mānetabbaṁ na māneti, pūjetabbaṁ na pūjeti. (6)

Idha pana māṇava ekacco itthī vā puriso vā atthaddho hoti anatimānī—abhivādetabbaṁ abhivādeti, paccuṭṭhātabbaṁ paccuṭṭheti, āsanārahassa āsanaṁ deti, maggārahassa maggaṁ deti, sakkātabbaṁ sakkaroti, garukātabbaṁ garukaroti, mānetabbaṁ māneti, pūjetabbaṁ pūjeti, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ upapajjati, sace

manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, uccākulīno hoti. Uccākulīnasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ atthaddho hoti anatimānī—abhivādetabbaṁ abhivādeti, paccuṭṭhātabbaṁ paccuṭṭheti, āsanārahassa āsanaṁ deti, maggārahassa maggaṁ deti, sakkātabbaṁ sakkaroti, garukātabbaṁ garukaroti, mānetabbaṁ māneti, pūjetabbaṁ pūjeti. (6)

296. Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā samaṇaṁ vā brāhmaṇaṁ vā upasaṅkamitvā na paripucchitā hoti "kiṁ bhante kusalaṁ, kiṁ akusalaṁ. Kiṁ sāvajjaṁ, kiṁ anavajjaṁ. Kiṁ sevitabbaṁ, kiṁ na sevitabbaṁ. Kiṁ me karīyamānaṁ dīgharattaṁ ahitāya dukkhāya hoti, kiṁ vā pana me karīyamānaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya hotī"ti, so tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, duppañño hoti. Duppaññasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ samaṇaṁ vā brāhmaṇaṁ vā upasaṅkamitvā na paripucchitā hoti "kiṁ bhante kusalaṁ, kiṁ akusalaṁ. Kiṁ sāvajjaṁ, kiṁ anavajjaṁ. Kiṁ sevitabbaṁ, kiṁ na sevitabbaṁ. Kiṁ me karīyamānaṁ dīgharattaṁ ahitāya dukkhāya hoti, kiṁ vā pana me karīyamānaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya hotī"ti. (7)

Idha pana māṇava ekacco itthī vā puriso vā samaṇaṁ vā brāhmaṇaṁ vā upasaṅkamitvā paripucchitā hoti "kiṁ bhante kusalaṁ, kiṁ akusalaṁ. Kiṁ sāvajjaṁ, kiṁ anavajjaṁ. Kiṁ sevitabbaṁ, kiṁ na sevitabbaṁ. Kiṁ me karīyamānaṁ dīgharattaṁ ahitāya dukkhāya hoti, kiṁ vā pana me karīyamānaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya hotī"ti. So tena kammena evaṁ samattena evaṁ samādinnena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. No ce kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati, sace manussattaṁ āgacchati, yattha yattha paccājāyati, mahāpañño hoti. Mahāpaññasaṁvattanikā esā māṇava paṭipadā yadidaṁ samaṇaṁ vā brāhmaṇaṁ vā upasaṅkamitvā paripucchitā hoti "kiṁ bhante kusalaṁ, kiṁ akusalaṁ. Kiṁ sāvajjaṁ, kiṁ anavajjaṁ. Kiṁ

sevitabbaṁ, kiṁ na sevitabbaṁ. Kiṁ me karīyamānaṁ dīgharattaṁ ahitāya dukkhāya hoti, kiṁ vā pana me karīyamānaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya hotī"ti. (7)

297. Iti kho māṇava appāyukasaṁvattanikā paṭipadā appāyukattaṁ upaneti, dīghāyukasaṁvattanikā paṭipadā dīghāyukattaṁ upaneti. Bavhābādhasaṁvattanikā paṭipadā bavhābādhattaṁ upaneti, appābādhasaṁvattanikā paṭipadā appābādhattaṁ upaneti. Dubbaṇṇasaṁvattanikā paṭipadā dubbaṇṇattaṁ upaneti, pāsādikasaṁvattanikā paṭipadā pāsādikattaṁ upaneti. Appesakkhasaṁvattanikā paṭipadā appesakkhattaṁ upaneti, mahesakkhasaṁvattanikā paṭipadā mahesakkhattaṁ upaneti. Appabhogasaṁvattanikā paṭipadā appabhogattaṁ upaneti, mahābhogasaṁvattanikā paṭipadā mahābhogattaṁ upaneti. Nīcakulīnasaṁvattanikā paṭipadā nīcakulīnattaṁ upaneti, uccākulīnasaṁvattanikā paṭipadā uccākulīnattaṁ upaneti. Duppaññasaṁvattanikā paṭipadā duppaññattaṁ upaneti, mahāpaññasaṁvattanikā paṭipadā mahāpaññattaṁ upaneti. Kammassakā māṇava sattā kammadāyādā kammayonī kammabandhū kammappaṭisaraṇā, kammaṁ satte vibhajati yadidaṁ hīnappaṇītatāyāti.

Evaṁ vutte Subho māṇavo Todeyyaputto Bhagavantaṁ etadavoca "abhikkantaṁ bho Gotama, abhikkantaṁ bho Gotama, seyyathāpi bho Gotama nikkhujjitaṁ vā ukkujjeyya, paṭicchannaṁ vā vivareyya, mūḷhassa vā maggaṁ ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotaṁ dhāreyya 'cakkhumanto rūpāni dakkhantī'ti. Evamevaṁ bhotā Gotamena anekapariyāyena dhammo pakāsito, esāhaṁ bhavantaṁ Gotamaṁ saraṇaṁ gacchāmi dhammañca bhikkhusaṁghañca, upāsakaṁ maṁ bhavaṁ Gotamo dhāretu ajjatagge pāṇupetaṁ saraṇaṁ gatan"ti.

Cūḷakammavibhaṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ pañcamaṁ.

---

6. Mahākammavibhaṅgasutta

298. evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Veḷuvane kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena āyasmā Samiddhi

araññakuṭikāyaṁ viharati. Atha kho Potaliputto paribbājako jaṅghāvihāraṁ anucaṅkamamāno anuvicaramāno yenāyasmā Samiddhi tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmatā Samiddhinā saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Potaliputto paribbājako āyasmantaṁ Samiddhiṁ etadavoca "sammukhā metaṁ āvuso Samiddhi samaṇassa Gotamassa sutaṁ sammukhā paṭiggahitaṁ 'moghaṁ kāyakammaṁ moghaṁ vacīkammaṁ, manokammameva saccan'ti. Atthi ca sā[1] samāpatti, yaṁ samāpattiṁ samāpanno na kiñci vediyatī"ti. Mā hevaṁ āvuso Potaliputta avaca, (mā hevaṁ āvuso Potaliputta avaca,)[2] mā Bhagavantaṁ abbhācikkhi, na hi sādhu Bhagavato abbhakkhānaṁ, na hi Bhagavā evaṁ vadeyya "moghaṁ kāyakammaṁ moghaṁ vacīkammaṁ, manokammameva saccan"ti. Atthi ca kho[3] sā āvuso samāpatti, yaṁ samāpattiṁ samāpanno na kiñci vediyatīti. Kīvaciraṁ pabbajitosi āvuso Samiddhīti. Naciraṁ āvuso tīṇi vassānīti. Ettha dāni mayaṁ there bhikkhū kiṁ vakkhāma, yatra hi nāma evaṁnavo bhikkhu[4] Satthāraṁ parirakkhitabbaṁ maññissati. Sañcetanikaṁ āvuso Samiddhi kammaṁ katvā kāyena vācāya manasā kiṁ so vediyatīti. Sañcetanikaṁ āvuso Potaliputta kammaṁ katvā kāyena vācāya manasā dukkhaṁ so vediyatīti. Atha kho Potaliputto paribbājako āyasmato Samiddhissa bhāsitaṁ neva abhinandi nappaṭikkosi, anabhinanditvā appaṭikkositvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi.

299. Atha kho āyasmā Samiddhi acirapakkante Potaliputte paribbājake yenāyasmā Ānando tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmatā Ānandena saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Samiddhi yāvatako ahosi Potaliputtena paribbājakena saddhiṁ kathāsallāpo, taṁ sabbaṁ āyasmato Ānandassa ārocesi.

Evaṁ vutte āyasmā Ānando āyasmantaṁ Samiddhiṁ etadavoca "atthi kho idaṁ āvuso Samiddhi kathāpābhataṁ Bhagavantaṁ dassanāya,

---

1. Atthicesā (Sī, Ka)
2. ( ) Syā-Kaṁ-potthakesu natthi.
3. Atthi ceva kho (Sī, Ka)
4. Navakena bhikkhunā (Ka)

āyāmāvuso Samiddhi yena Bhagavā tenupasaṅkamissāma, upasaṅkamitvā etamatthaṁ Bhagavato ārocessāma, yathā no Bhagavā byākarissati, tathā naṁ dhāressāmā"ti. "Evamāvuso"ti kho āyasmā Samiddhi āyasmato Ānandassa paccassosi.

Atha kho āyasmā ca Ānando āyasmā ca Samiddhi yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Ānando yāvatako ahosi āyasmato Samiddhissa Potaliputtena paribbājakena saddhiṁ kathāsallāpo, taṁ sabbaṁ Bhagavato ārocesi. Evaṁ vutte Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ etadavoca "dassanampi kho ahaṁ Ānanda Potaliputtassa paribbājakassa nābhijānāmi, kuto panevarūpaṁ kathāsallāpaṁ. Iminā ca Ānanda Samiddhinā moghapurisena Potaliputtassa paribbājakassa vibhajjabyākaraṇīyo pañho ekaṁsena byākato"ti. Evaṁ vutte āyasmā Udāyī Bhagavantaṁ etadavoca "sace pana[1] bhante āyasmatā Samiddhinā idaṁ sandhāya bhāsitaṁ 'yaṁ kiñci vedayitaṁ, taṁ dukkhasmin'ti".

300. Atha kho[2] Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi "passasi no tvaṁ Ānanda imassa Udāyissa moghapurisassa ummaṅgaṁ[3], aññāsiṁ kho ahaṁ Ānanda idānevāyaṁ Udāyī moghapuriso ummujjamāno ayoniso ummujjissatī"ti. Ādiṁyeva[4] Ānanda Potaliputtena paribbājakena tisso vedanā pucchitā. Sacāyaṁ Ānanda Samiddhi moghapuriso Potaliputtassa paribbājakassa evaṁ puṭṭho evaṁ byākareyya "sañcetanikaṁ āvuso Potaliputta kammaṁ katvā kāyena vācāya manasā sukhavedanīyaṁ, sukhaṁ so vedayati, sañcetanikaṁ āvuso Potaliputta kammaṁ katvā kāyena vācāya manasā dukkhavedanīyaṁ, dukkhaṁ so vedayati, sañcetanikaṁ āvuso Potaliputta kammaṁ katvā kāyena vācāya manasā adukkhamasukhavedanīyaṁ, adukkhamasukhaṁ so vedayatī"ti. Evaṁ byākaramāno kho Ānanda Samiddhi moghapuriso Potaliputtassa paribbājakassa sammā (byākaramāno)[5] byākareyya.

1. Kiṁ pana (Ka)
2. Evaṁ vutte (Syā, Kaṁ)
3. Ummaggaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I), umaṅgaṁ (Ka)
4. Ādisova (Sī, I), ādiyeva (Ka)
5. ( ) Natthi (Sī, Syā, Kaṁ, I)

api ca Ānanda ke ca[1] aññatitthiyā paribbājakā bālā abyattā, ke ca[1] Tathāgatassa mahākammavibhaṅgaṁ jānissanti. Sace tumhe Ānanda suṇeyyātha Tathāgatassa mahākammavibhaṅgaṁ vibhajantassāti.

Etassa Bhagavā kālo, etassa Sugata kālo, yaṁ Bhagavā mahākammavibhaṅgaṁ vibhajeyya, Bhagavato sutvā bhikkhū dhāressantīti. Tena hānanda suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi, bhāsissāmīti. "Evaṁ bhante"ti kho āyasmā Ānando Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

Cattārome Ānanda puggalā santo saṁvijjamānā lokasmiṁ. Katame cattāro, idhānanda ekacco puggalo idha pāṇātipātī hoti, adinnādāyī hoti, kāmesumicchācārī hoti, musāvādī hoti, pisuṇavāco hoti, pharusavāco hoti, samphappalāpī hoti, abhijjhālu hoti, byāpannacitto hoti, micchādiṭṭhi hoti, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ nirayaṁ upapajjati. (1)

Idha panānanda ekacco puggalo idha pāṇātipātī hoti, adinnādāyī hoti, kāmesumicchācārī hoti, musāvādī hoti, pisuṇavāco hoti, pharusavāco hoti, samphappalāpī hoti, abhijjhālu hoti, byāpannacitto hoti, micchādiṭṭhi hoti, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. (2)

Idhānanda ekacco puggalo idha pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, musāvādā paṭivirato hoti, pisuṇāya vācāya paṭivirato hoti, pharusāya vācāya paṭivirato hoti, samphappalāpā paṭivirato hoti, anabhijjhālu hoti, abyāpannacitto hoti, sammādiṭṭhi hoti, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. (3)

Idha panānanda ekacco puggalo idha pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, musāvādā paṭivirato hoti, pisuṇāya

---

1. Keci (Ka)

vācāya paṭivirato hoti, pharusāya vācāya paṭivirato hoti, samphappalāpā paṭivirato hoti, anabhijjhālu hoti, abyāpannacitto hoti, sammādiṭṭhi hoti, so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. (4)

301. Idhānanda ekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā ātappamanvāya padhānamanvāya anuyogamanvāya appamādamanvāya sammāmanasikāramanvāya tathārūpaṁ cetosamādhiṁ phusati, yathāsamāhite citte dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena amuṁ puggalaṁ passati idha pāṇātipātiṁ adinnādāyiṁ kāmesumicchācāriṁ musāvādiṁ pisuṇavācaṁ pharusavācaṁ samphappalāpiṁ abhijjhāluṁ byāpannacittaṁ micchādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passati apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannaṁ. So evamāha "atthi kira bho pāpakāni kammāni, atthi duccaritassa vipāko, amāhaṁ[1] puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātiṁ adinnādāyiṁ -pa- micchādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannan"ti. So evamāha "yo kira bho pāṇātipātī adinnādāyī -pa- micchādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Ye evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññathā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan"ti[2]. Iti so yadeva tassa sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā[3] abhinivissa voharati "idameva saccaṁ, moghamaññan"ti. (1)

Idha panānanda ekacco samaṇo vā brāhmaṇovā ātappamanvāya padhānamanvāya anuyogamanvāya appamādamanvāya sammāmanasikāramanvāya tathārūpaṁ cetosamādhiṁ phusati, yathāsamāhite citte dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena amuṁ puggalaṁ passati idha pāṇātipātiṁ adinnādāyiṁ -pa- micchādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passati sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannaṁ. So evamāha "natthi kira bho pāpakāni kammāni, natthi duccaritassa vipāko, amāhaṁ puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātiṁ adinnādāyiṁ -pa- micchādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannan"ti. So evamāha

1. Apāhaṁ (Sī, I, Ka) amuṁ + ahaṁ = amāhaṁ-iti padavibhāgo.
2. Micchā te sañjānanti (Ka)
3. Parāmassa (Sī, I)

“Yo kira bho pāṇātipātī adinnādāyī -pa- micchādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. Ye evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññathā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan”ti. Iti so yadeva tassa sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā abhinivissa voharati “idameva saccaṁ moghamaññan”ti. (2)

Idhānanda ekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā ātappamanvāya padhānamanvāya anuyogamanvāya appamādamanvāya sammāmanasikāramanvāya tathārūpaṁ cetosamādhiṁ phusati, yathāsamāhite citte dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena amuṁ puggalaṁ passati idha pāṇātipātā paṭivirataṁ adinnādānā paṭivirataṁ kāmesumicchācārā paṭivirataṁ musāvādā paṭivirataṁ pisuṇāya vācāya paṭivirataṁ pharusāya vācāya paṭivirataṁ samphappalāpā paṭivirataṁ anabhijjhāluṁ abyāpannacittaṁ sammādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passati sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannaṁ. So evamāha “atthi kira bho kalyāṇāni kammāni, atthi sucaritassa vipāko, amāhaṁ puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātā paṭivirataṁ adinnādānā paṭivirataṁ -pa- sammādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannan”ti. So evamāha “yo kira bho pāṇātipātā paṭivirato adinnādānā paṭivirato -pa- sammādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. Ye evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññāthā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan”ti. Iti so yadeva tassa sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā abhinivissa voharati “idameva saccaṁ moghamaññan”ti. (3)

Idha panānanda ekaccā samaṇo vā brāhmaṇo vā ātappamanvāya padhānamanvāya anuyogamanvāya appamādamanvāya sammāmanasikāramanvāya tathārūpaṁ cetosamādhiṁ phusati, yathāsamāhite citte dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena amuṁ puggalaṁ passati idha pāṇātipātā paṭivirataṁ -pa- sammādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passati apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannaṁ. So evamāha “natthi kira bho kalyāṇāni kammāni, natthi sucaritassa vipāko,

amāhaṁ puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātā paṭiviratam adinnādānā paṭiviratam -pa- sammādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannan"ti. So evamāha "yo kira bho pāṇātipātā paṭivirato adinnādānā paṭivirato -pa- sammādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Ye evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññathā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan"ti. Iti so yadeva tassa sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā abhinivissa voharati "idameva saccaṁ moghamaññan"ti. (4)

302. Tatrānanda yvāyaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā evamāha "atthi kira bho pāpakāni kammāni, atthi duccaritassa vipāko"ti, idamassa anujānāmi. Yampi so evamāha "amāhaṁ puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātiṁ adinnādāyiṁ -pa- micchādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannan"ti, idampissa anujānāmi. Yañca kho so evamāha "yo kira bho pāṇātipātī adinnādāyī -pa- micchādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjatī"ti, idamassa nānujānāmi. Yampi so evamāha "ye evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññathā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan"ti, idampissa nānujānāmi. Yampi so yadeva tassa sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā abhinivissa voharati "idameva saccaṁ moghamaññan"ti, idampissa nānujānāmi. Taṁ kissa hetu, aññathā hi Ānanda Tathāgatassa mahākammavibhaṅge ñāṇaṁ hoti. (1)

Tatrānanda yvāyaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā evamāha "natthi kira bho pāpakāni kammāni, natthi duccaritassa vipāko"ti, idamassa nānujānāmi. Yañca kho so evamāha "amāhaṁ puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātiṁ adinnādāyiṁ -pa- micchādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannan"ti, idamassa anujānāmi. Yañca kho so evamāha "yo kira bho pāṇātipātī adinnādāyī -pa- micchādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjatī"ti, idamassa nānujānāmi. Yampi so evamāha "ye

evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññathā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan”ti, idampissa nānujānāmi. Yampi so yadeva tassa sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā abhinivissa voharati “idameva saccaṁ moghamaññan”ti, idampissa nānujānāmi. Taṁ kissa hetu, aññathā hi Ānanda Tathāgatassa mahākammavibhaṅge ñāṇaṁ hoti. (2)

Tatrānanda yvāyaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā evamāha “atthi kira bho kalyāṇāni kammāni, atthi sucaritassa vipāko”ti, idamassa anujānāmi. Yampi so evamāha “amāhaṁ puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātā paṭiviratam adinnādānā paṭiviratam -pa- sammādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannan”ti, idampissa anujānāmi. Yañca kho so evamāha “yo kira bho pāṇātipātā paṭivirato adinnādānā paṭivirato -pa- sammādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjatī”ti, idamassa nānujānāmi. Yampi so evamāha “ye evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññathā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan”ti, idampissa nānujānāmi. Yampi so yadeva tassa sāmaṁ ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā abhinivissa voharati “idameva saccaṁ moghamaññan”ti, idampissa nānujānāmi. Taṁ kissa hetu, aññathā hi Ānanda Tathāgatassa mahākammavibhaṅge ñāṇaṁ hoti. (3)

Tatrānanda yvāyaṁ samaṇo vā brāhmaṇo vā evamāha “natthi kira bho kalyāṇāni kammāni, natthi sucaritassa vipāko”ti, idamassa nānujānāmi. Yañca kho so evamāha “amāhaṁ puggalaṁ addasaṁ idha pāṇātipātā paṭiviratam adinnādānā paṭiviratam -pa- sammādiṭṭhiṁ, kāyassa bhedā paraṁ maraṇā passāmi apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannan”ti, idamassa anujānāmi. Yañca kho so evamāha “yo kira bho pāṇātipātā paṭivirato adinnādānā paṭivirato -pa- sammādiṭṭhi, sabbo so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipāyaṁ nirayaṁ upapajjatī”ti, idamassa nānujānāmi. Yañca kho so evamāha “ye evaṁ jānanti, te sammā jānanti. Ye aññathā jānanti, micchā tesaṁ ñāṇan”ti, idampissa nānujānāmi. Yampi so yadeva tassa sāmaṁ

ñātaṁ sāmaṁ diṭṭhaṁ sāmaṁ viditaṁ, tadeva tattha thāmasā parāmāsā abhinivissa voharati "idameva saccaṁ moghamaññan"ti, idampissa nānujānāmi. Taṁ kissa hetu, aññathā hi Ānanda Tathāgatassa mahākammavibhaṅge ñāṇaṁ hoti. (4)

303. Tatrānanda yvāyaṁ puggalo idha pāṇātipātī adinnādāyī -pa- micchādiṭṭhi kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Pubbe vāssa taṁ kataṁ hoti pāpakammaṁ dukkhavedanīyaṁ, pacchā vāssa taṁ kataṁ hoti pāpakammaṁ dukkhavedanīyaṁ, maraṇakāle vāssa hoti micchādiṭṭhi samattā samādinnā, tena so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Yañca kho so idha pāṇātipātī hoti, adinnādāyī hoti -pa- micchādiṭṭhi hoti, tassa diṭṭheva dhamme vipākaṁ paṭisaṁvedeti upapajja vā[1] apare vā pariyāye. (1)

Tatrānanda yvāyaṁ puggalo idha pāṇātipātī adinnādāyī -pa- micchādiṭṭhi kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. Pubbe vāssa taṁ kataṁ hoti kalyāṇakammaṁ sukhavedanīyaṁ, pacchā vāssa taṁ kataṁ hoti kalyāṇakammaṁ sukhavedanīyaṁ, maraṇakāle vāssa hoti sammādiṭṭhi samattā samādinnā. Tena so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. Yañca kho so idha pāṇātipātī hoti, adinnādāyī hoti -pa- micchādiṭṭhi hoti, tassa diṭṭheva dhamme vipākaṁ paṭisaṁvedeti upapajja vā apare vā pariyāye. (2)

Tatrānanda yvāyaṁ puggalo idha pāṇātipātā paṭivirato adinnādānā paṭivirato -pa- sammādiṭṭhi kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjati. Pubbe vāssa taṁ kataṁ hoti kalyāṇakammaṁ sukhavedanīyaṁ, pacchā vāssa taṁ kataṁ hoti kalyāṇakammaṁ sukhavedanīyaṁ, maraṇakāle vāssa hoti sammādiṭṭhi samattā samādinnā. Tena so idha pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti -pa- sammādiṭṭhi hoti, tassa diṭṭheva dhamme vipākaṁ paṭisaṁvedeti upapajja vā apare vā pariyāye. (3)

---

1. Upapajjaṁ vā (Sī, I), upapajje vā (Syā, Kaṁ, Ka) upapajjitvāti saṁvaṇṇanāyasaṁsandetabbā.

Tatrānanda yvāyaṁ puggalo idha pāṇātipātā paṭivirato adinnādānā paṭivirato -pa- sammādiṭṭhi kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Pubbe vāssa taṁ kataṁ hoti pāpakammaṁ dukkhavedanīyaṁ, pacchā vāssa taṁ kataṁ hoti pāpakammaṁ dukkhavedanīyaṁ, maraṇakāle vāssa hoti micchādiṭṭhi samattā samādinnā. Tena so kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Yañca kho so idha pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti -pa- sammādiṭṭhi hoti, tassa diṭṭheva dhamme vipākaṁ paṭisaṁvedeti upapajja vā apare vā pariyāye. (4)

Iti kho Ānanda atthi kammaṁ abhabbaṁ abhabbābhāsaṁ, atthi kammaṁ abhabbaṁ bhabbābhāsaṁ, atthi kammaṁ bhabbañceva bhabbābhāsañca, atthi kammaṁ bhabbaṁ abhabbābhāsanti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Mahākammavibhaṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ chaṭṭhaṁ.

---

7. Saḷāyatanavibhaṅgasutta

304. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—saḷāyatanavibhaṅgaṁ vo bhikkhave desessāmi, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmīti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Cha ajjhattikāni āyatanāni veditabbāni, cha bāhirāni āyatanāni veditabbāni, cha viññāṇakāyā veditabbā, cha phassakāyā veditabbā, aṭṭhārasa manopavicārā veditabbā, chattiṁsa sattapadā veditabbā. Tatra idaṁ nissāya idaṁ pajahatha, tayo satipaṭṭhānā yadariyo sevati,

yadariyo sevamāno Satthā gaṇamanusāsitumarahati, so vuccati yoggācariyānaṁ[1] anuttaro purisadammasārathīti. Ayamuddeso saḷāyatanavibhaṅgassa.

305. "Cha ajjhattikāni āyatanāni veditabbānī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhāyatanaṁ sotāyatanaṁ ghānāyatanaṁ jivhāyatanaṁ kāyāyatanaṁ manāyatanaṁ. "Cha ajjhattikāni āyatanāni veditabbānī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idhametaṁ paṭicca vuttaṁ. (1)

"Cha bāhirāni āyatanāni veditabbānī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Rūpāyatanaṁ saddāyatanaṁ gandhāyatanaṁ rasāyatanaṁ phoṭṭhabbāyatanaṁ dhammāyatanaṁ. "Cha bāhirāni āyatanāni veditabbānī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. (2)

"Cha viññāṇakāyā veditabbā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhuviññāṇaṁ sotaviññāṇaṁ ghānaviññāṇaṁ jivhāviññāṇaṁ kāyaviññāṇaṁ manoviññāṇaṁ. "Cha viññāṇakāyā veditabbā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. (3)

"Cha phassakāyā veditabbā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhusamphasso sotasamphasso ghānasamphasso jivhāsamphasso kāyasamphasso manosamphasso. "Cha phassakāyā veditabbā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. (4)

"Aṭṭhārasa manopavicārā veditabbā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhunā rūpaṁ disvā somanassaṭṭhānīyaṁ rūpaṁ upavicarati, domanassaṭṭhānīyaṁ rūpaṁ upavicarati, upekkhāṭṭhānīyaṁ rūpaṁ upavicarati. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya somanassaṭṭhānīyaṁ dhammaṁ upavicarati, domanassaṭṭhānīyaṁ dhammaṁ upavicarati, upekkhāṭṭhānīyaṁ dhammaṁ upavicarati. Iti cha somanassūpavicārā cha domanassūpavicārā cha upekkhūpavicārā. "Aṭṭhārasa manopavicārā veditabbā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. (5)

1. Yo gācariyānaṁ (Ka)

306. "Chattiṁsa sattapadā veditabbā"ti iti kho pana panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cha gehasitāni[1] somanassāni cha nekkhammasitāni[2] somanassāni cha gehasitāni domanassāni cha nekkhammasitāni domanassāni cha gehasitā upekkhā cha nekkhammasitā upekkhā. Tattha katamāni cha gehasitāni somanassāni. Cakkhuviññeyyānaṁ rūpānaṁ iṭṭhānaṁ kantānaṁ manāpānaṁ manoramānaṁ lokāmisapaṭisaṁyuttānaṁ paṭilābhaṁ vā paṭilābhato samanupassato pubbe vā paṭiladdhapubbaṁ atītaṁ niruddhaṁ vipariṇataṁ samanussarato uppajjati somanassaṁ. Yaṁ evarūpaṁ somanassaṁ, idaṁ vuccati gehasitaṁ somanassaṁ. sotaviññeyyānaṁ saddānaṁ. Ghānaviññeyyānaṁ gandhānaṁ. Jivhāviññeyyānaṁ rasānaṁ. Kāyaviññeyyānaṁ phoṭṭhabbānaṁ. Manoviññeyyānaṁ dhammānaṁ iṭṭhānaṁ kantānaṁ manāpānaṁ -pa- somanassaṁ. Yaṁ evarūpaṁ somanassaṁ, idaṁ vuccati gehasitaṁ somanassaṁ. Imāni cha gehasitāni somanassāni.

Tattha katamāni cha nekkhammasitāni somanassāni. Rūpānaṁtveva anaccataṁ viditvā vipariṇāmavirāganirodhaṁ[3] "pubbe ceva rūpā etarahi ca, sabbe te rūpā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya passato uppajjati somanassaṁ. Yaṁ evarūpaṁ somanassaṁ, idaṁ vuccati nekkhammasitaṁ somanassaṁ. Saddānaṁtveva. Gandhānaṁtveva. Rasānaṁtveva. Phoṭṭhabbānaṁtveva. Dhammānaṁtveva aniccataṁ viditvā vipariṇāmavirāganirodhaṁ "pubbe ceva dhammā etarahi ca, sabbe te dhammā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya passato uppajjati somanassaṁ. Yaṁ evarūpaṁ somanassaṁ, idaṁ vuccati nekkhammasitaṁ somanassaṁ. Imāni cha nekkhammasitāni somanassāni.

307. Tattha katamāni cha gehasitāni domanassāni. Cakkhuviññeyyānaṁ rūpānaṁ -pa-. Sotaviññeyyānaṁ saddānaṁ. Ghānaviññeyyānaṁ gandhānaṁ. Jivhāviññeyyānaṁ rasānaṁ. Kāyaviññeyyānaṁ phoṭṭhabbānaṁ. Manoviññeyyānaṁ dhammānaṁ iṭṭhānaṁ kantānaṁ manāpānaṁ manoramānaṁ lokāmisapaṭisaṁyuttānaṁ appaṭilābhaṁ vā appaṭilābhato samanupassato pubbe vā appaṭiladdhapubbaṁ atītaṁ niruddhaṁ vipariṇataṁ samanussarato uppajjati domanassaṁ. Yaṁ evarūpaṁ

---

1. Gehassitāni (?)
2. Nekkhammassitāni (Ṭīkā)
3. Vipariṇāmaṁ virāgaṁ nirodhaṁ (Ka)

domanassaṁ, idaṁ vuccati gehasitaṁ domanassaṁ. Imāni cha gehasitāni domanassāni.

Tattha katamāni cha nekkhammasitāni domanassāni. Rūpānaṁtveva aniccataṁ viditvā vipariṇāmavirāganirodhaṁ "pubbe ceva rūpā etarahi ca, sabbe te rūpā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā anuttaresu vimokkhesu pihaṁ upaṭṭhāpeti "kudāssu[1] nāmāhaṁ tadāyatanaṁ upasampajja viharissāmi, yadariyā etarahi āyatanaṁ upasampajja viharantī"ti. Iti anuttaresu vimokkhesu pihaṁ upaṭṭhāpayato uppajjati pihapaccayā domanassaṁ. Yaṁ evarūpaṁ domanassaṁ, idaṁ vuccati nekkhammasitaṁ domanassaṁ saddānaṁtveva -pa-. Gandhānaṁtveva. Rasānaṁtveva. Phoṭṭhabbānaṁtveva. Dhammānaṁtveva aniccataṁ viditvā vipariṇāmavirāganirodhaṁ "pubbe ceva dhammā etarahi ca, sabbe te dhammā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā anuttaresu vimokkhesu pihaṁ upaṭṭhāpeti "kudāssu nāmāhaṁ tadāyatanaṁ upasampajja viharissāmi, yadariyā etarahi āyatanaṁ upasampajja viharantī"ti. Iti anuttaresu vimokkhesu pihaṁ upaṭṭhāpayato uppajjati pihapaccayā domanassaṁ. Yaṁ evarūpaṁ domanassaṁ, idaṁ vuccati nekkhammasitaṁ domanassaṁ. Imāni cha nekkhammasitāni domanassāni.

308. Tattha katamā cha gehasitā upekkhā. Cakkhunā rūpaṁ disvā uppajjati upekkhā bālassa mūḷhassa ( )[2] puthujjanassa anodhijinassa avipākajinassa anādīnavadassavino assutavato puthujjanassa. Yā evarūpā upekkhā rūpaṁ sā nātivattati, tasmā sā[3] upekkhā gehasitāti vuccati. Sotena saddaṁ sutvā. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya uppajjati upekkhā bālassa mūḷhassa puthujjanassa anodhijinassa avipākajinassa anādīnavadassāvino assutavato puthujjanassa. Yā evarūpā upekkhā, dhammaṁ sā nātivattati. Tasmā sā upekkhā gehasitāti vuccati. Imā cha gehasitā upekkhā.

Tattha katamā cha nekkhammasitā upekkhā. Rūpānaṁtveva aniccataṁ viditvā vipariṇāmavirāganirodhaṁ "pubbe ceva rūpā etarahi ca, sabbe te

---

1. Kadāssu (Syā, Kaṁ, I) 2. (Mandassa) (Ka) 3. Sāyaṁ (Ka)

rūpā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā”ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya passato uppajjati upekkhā, yā evarūpā upekkhā, rūpaṁ sā ativattati. Tasmā sā upekkhā nekkhammasitāti vuccati. Saddānaṁ tveva. Gandhānaṁtveva. Rasānaṁtveva. Phoṭṭhabbānaṁtveva. Dhammānaṁtveva aniccataṁ viditvā vipariṇāmavirāganirodhaṁ “pubbe ceva dhammā etarahi ca, sabbe te dhammā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā”ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya passato uppajjati upekkhā. Yā evarūpā upekkhā, dhammaṁ sā ativattati. Tasmā sā upekkhā nekkhammasitāti vuccati. Imā cha nekkhammasitā upekkhā. “Chattiṁsa sattapadā veditabbā”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

309. “Tatra idaṁ nissāya idaṁ pajahathā”ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Tatra bhikkhave yāni cha nekkhammasitāni somanassāni, tāni nissāya tāni āgamma, yāni cha gehasitāni somanassāni, tāni pajahatha tāni samatikkamatha. Evametesaṁ pahānaṁ hoti, evametesaṁ samatikkamo hoti.

Tatra bhikkhave yāni cha nekkhammasitāni domanassāni, tāni nissāya tāni āgamma, yāni cha gehasitāni domanassāni, tāni pajahatha tāni samatikkamatha. Evametesaṁ pahānaṁ hoti, evametesaṁ samatikkamo hoti.

Tatra bhikkhave yā cha nekkhammasitā upekkhā, tā nissāya tā āgamma, yā cha gehasitā upekkhā, tā pajahatha tā samatikkamatha. Evametāsaṁ pahānaṁ hoti, evametāsaṁ samatikkamo hoti.

Tatra bhikkhave yāni cha nekkhammasitāni somanassāni, tāni nissāya tāni āgamma. Yāni cha nekkhammasitāni domanassāni, tāni pajahatha tāni samatikkamatha. Evametesaṁ pahānaṁ hoti, evametesaṁ samatikkamo hoti.

Tatra bhikkhave yā cha nekkhammasitā upekkhā, tā nissāya tā āgamma, yāni cha nekkhammasitāni somanassāni, tāni pajahatha tāni samatikkamatha. Evametesaṁ pahānaṁ hoti, evametesaṁ samatikkamo hoti.

310. Atthi bhikkhave upekkhā nānattā nānattasitā, atthi upekkhā ekattā ekattasitā. Katamā ca bhikkhave upekkhā nānattā nānattasitā. Atthi bhikkhave upekkhā rūpesu, atthi saddesu, atthi gandhesu, atthi rasesu, atthi phoṭṭhabbesu. Ayaṁ bhikkhave upekkhā nānattā nānattasitā. Katamā ca bhikkhave upekkhā ekattā ekattasitā. Atthi bhikkhave upekkhā ākāsānañcāyatananissitā, atthi viññāṇañcāyatananissitā, atthi ākiñcaññāyatananissitā, atthi nevasaññānāsaññāyatananissitā. Ayaṁ bhikkhave upekkhā ekattā ekattasitā.

Tatra bhikkhave yāyaṁ upekkhā ekattā ekattasitā, taṁ nissāya taṁ āgamma, yāyaṁ upekkhā nānattā nānattasitā, taṁ pajahatha taṁ samatikkamatha. Evametissā pahānaṁ hoti, evametissā samatikkamo hoti.

Atammayataṁ bhikkhave nissāya atammayataṁ āgamma yāyaṁ upekkhā ekattā ekattasitā, taṁ pajahatha taṁ samatikkamatha. Evametissā pahānaṁ hoti, evametissā samatikkamo hoti. "Tatra idaṁ nissāya idaṁ pajahathā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

311. "Tayo satipaṭṭhānā yadariyo sevati, yadariyo sevamāno Satthā gaṇamanusāsitumarahatī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Idha bhikkhave Satthā sāvakānaṁ dhammaṁ deseti anukampako hitesī anukampaṁ upādāya "idaṁ vo hitāya idaṁ vo sukhāyā"ti. Tassa sāvakā na sussūsanti, na sotaṁ odahanti, na aññā cittaṁ upaṭṭhapenti, vokkamma ca Satthusāsanā vattanti. Tatra bhikkhave Tathāgato na ceva anattamano hoti, na ca anattamanataṁ paṭisaṁvedeti, anavassuto ca viharati sato sampajāno. Idaṁ bhikkhave paṭhamaṁ satipaṭṭhānaṁ. Yadariyo sevati, yadariyo sevamāno Satthā gaṇamanusāsitumarahati.

Puna caparaṁ bhikkhave Satthā sāvakānaṁ dhammaṁ deseti anukampako hitesī anukampaṁ upādāya "idaṁ vo hitāya idaṁ vo sukhāyā"ti. Tassa ekacce sāvakā na sussūsanti, na sotaṁ odahanti, na aññā cittaṁ upaṭṭhapenti, vokkamma ca Satthusāsanā vattanti. Ekacce sāvakā sussūsanti, sotaṁ odahanti, aññā cittaṁ upaṭṭhapenti, na ca vokkamma Satthusāsanā

vattanti. Tatra bhikkhave Tathāgato na ceva anattamano hoti, na ca anattamanataṁ paṭisaṁvedeti, na ca attamano hoti, na ca attamanataṁ paṭisaṁvedeti. Anattamanatā ca attamanatā ca tadubhayaṁ abhinivajjetvā upekkhako viharati sato sampajāno. Idaṁ vuccati bhikkhave dutiyaṁ satipaṭṭhānaṁ. Yadariyo sevati, yadariyo sevamāno Satthā gaṇamanusāsitumarahati.

Puna caparaṁ bhikkhave Satthā sāvakānaṁ dhammaṁ deseti anukampako hitesī anukampaṁ upādāya "idaṁ vo hitāya idaṁ vo sukhāyā"ti. Tassa sāvakā sussūsanti, sotaṁ odahanti, aññācittaṁ upaṭṭhapenti, na ca vokkamma Satthusāsanā vattanti. Tatra bhikkhave Tathāgato attamano ceva hoti, attamanatañca paṭisaṁvedeti, anavassuto ca viharati sato sampajāno. Idaṁ vuccati bhikkhave tatiyaṁ satipaṭṭhānaṁ. Yadariyo sevati, yadariyo sevamāno Satthā gaṇamanusāsitumarahati. "Tayo satipaṭṭhānā, yadariyo sevati, yadariyo sevamāno Satthā gaṇamanusāsitumarahatī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

312. "So vuccati yoggācariyānaṁ anuttaro purisadammasārathī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Hatthidamakena bhikkhave hatthidammo sārito ekaṁyeva disaṁ dhāvati puratthimaṁ vā pacchimaṁ vā uttaraṁ vā dakkhiṇaṁ vā. Assadamakena bhikkhave assadammo sārito ekaṁyeva disaṁ dhāvati puratthimaṁ vā pacchimaṁ vā uttaraṁ vā dakkhiṇaṁ vā. Godamakena bhikkhave godammo sārito ekaṁyeva disaṁ dhāvati puratthimaṁ vā pacchimaṁ vā uttaraṁ vā dakkhiṇaṁ vā. Tathāgatena hi bhikkhave Arahatā Sammāsambuddhena purisadammo sārito aṭṭha disā vidhāvati. Rūpī rūpāni passati, ayaṁ ekā disā. Ajjhattaṁ arūpasaññī bahiddhā rūpāni passati, ayaṁ dutiyā disā. Subhantveva adhimutto hoti, ayaṁ tatiyā disā. Sabbaso rūpasaññānaṁ samatikkamā paṭighasaññānaṁ atthaṅgamā nānattasaññānaṁ amanasikārā "ananto ākāso"ti ākāsānañcāyatanaṁ upasampajja viharati, ayaṁ catutthī disā. Sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma "anantaṁ viññāṇan"ti viññāṇañcāyatanaṁ upasampajja viharati, ayaṁ pañcamī disā. Sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanaṁ

upasampajja viharati, ayaṁ chaṭṭhī disā. Sabbaso ākiñcaññāyatanaṁ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasampajja viharati, ayaṁ sattamī disā. Sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṁ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṁ upasampajja viharati, ayaṁ aṭṭhamī disā. Tathāgatena bhikkhave Arahatā Sammāsambuddhena purisadammo sārito. Imā aṭṭha disā vidhāvati, so vuccati "yoggācariyānaṁ anuttaro purisadammasārathī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttanti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Saḷāyatanavibhaṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ sattamaṁ.

---

8. Uddesavibhaṅgasutta

313. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—uddesavibhaṅgaṁ vo bhikkhave desessāmi, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmīti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

"Tathā tathā bhikkhave bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā[1] upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī"ti. Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato uṭṭhāyāsanā vihāraṁ pāvisi.

314. Atha kho tesaṁ bhikkhūnaṁ acirapakkantassa Bhagavato etadahosi "idaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho 'tathā tathā

---

1. Yathā yathāssa (Sī, Syā, Kaṁ, I)

bhikkhave bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī'ti, ko nu kho imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajeyyā"ti. Atha kho tesaṁ bhikkhūnaṁ etadahosi "ayaṁ kho āyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhāvito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ, yaṁnūna mayaṁ yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkameyyāma, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipuccheyyāmā"ti.

Atha kho te bhikkhū yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā āyasmatā Mahākaccānena saddhiṁ sammodiṁsu, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho te bhikkhū āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etadavocuṁ—

Idaṁ kho no āvuso Kaccāna Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho "tathā tathā bhikkhave bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī"ti. Tesaṁ no āvuso Kaccāna amhākaṁ acirapakkantassa Bhagavato etadahosi "idaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho 'tathā tathā bhikkhave bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī'ti. Ko nu kho imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena

atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajeyyā”ti. Tesaṁ no āvuso Kaccāna amhākaṁ etadahosi “ayaṁ kho āyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhāvito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ, yaṁnūna mayaṁ yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkameyyāma, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipuccheyyāmā”ti. Vibhajatāyasmā Mahākaccānoti.

315. Seyyathāpi āvuso puriso sāratthiko sāragavesī sārapariyesanaṁ caramāno mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato atikkammeva mūlaṁ atikkamma khandhaṁ sākhāpalāse sāraṁ pariyesitabbaṁ maññeyya. Evaṁ sampadamidaṁ, āyasmantānaṁ Satthari sammukhībhūte taṁ Bhagavantaṁ atisitvā amhe etamatthaṁ paṭipucchitabbaṁ maññatha. So hāvuso Bhagavā jānaṁ jānāti passaṁ passati cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī Tathāgato, so ceva panetassa kālo ahosi, yaṁ Bhagavantaṁyeva etamatthaṁ paṭipuccheyyātha, yathā vo Bhagavā byākareyya, tathā naṁ dhāreyyāthāti. Addhāvuso kaccāna Bhagavā jānaṁ jānāti passaṁ passati cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī Tathāgato, so ceva panetassa kālo ahosi, yaṁ Bhagavantaṁyeva etamatthaṁ paṭipuccheyyāma, yathā no Bhagavā byākareyya, tathā naṁ dhāreyyāma. Api cāyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhāvito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavato saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ, vibhajatāyasmā Mahākaccāno agaruṁ karitvāti. Tenahāvuso suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmīti. “Evamāvuso”ti kho te bhikkhū āyasmato Mahākaccānassa paccassosuṁ. Āyasmā Mahākaccāno etadavoca—

Yaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho “tathā tathā bhikkhave

bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī"ti. Imassa kho ahaṁ āvuso Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmi.

316. Kathañcāvuso bahiddhā viññāṇaṁ vikkhittaṁ visaṭanti vuccati. Idhāvuso bhikkhuno cakkhunā rūpaṁ disvā rūpanimittānusāri viññāṇaṁ hoti rūpanimittassādagadhitaṁ[1] rūpanimittassādavinibandhaṁ[2] rūpanimittassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ bahiddhā viññāṇaṁ vikkhittaṁ visaṭanti vuccati. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya dhammanimittānusāri viññāṇaṁ hoti dhammanimittassādagadhitaṁ dhammanimittassādavinibandhaṁ dhammanimittassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ bahiddhā viññāṇaṁ vikkhittaṁ visaṭanti vuccati. Evaṁ kho āvuso bahiddhā viññāṇaṁ vikkhittaṁ visaṭanti vuccati.

317. Kathañcāvuso bahiddhā viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭanti vuccati. Idhāvuso bhikkhuno cakkhunā rūpaṁ disvā na rūpanimittānusāri viññāṇaṁ hoti, na rūpanimittassādagadhitaṁ na rūpanimittassādavinibandhaṁ na rūpanimittassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ bahiddhā viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭanti vuccati. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya na dhammanimittānusāri viññāṇaṁ hoti, na dhammanimittassādagadhitaṁ na dhammanimittassādavinibandhaṁ na dhammanimittassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ bahiddhā viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭanti vuccati. Evaṁ kho āvuso bahiddhā viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭanti vuccati.

318. Kathañcāvuso ajjhattaṁ[3] saṇṭhitanti vuccati. Idhāvuso bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa vivekajapītisukhānusāri viññāṇaṁ hoti, vivekajapītisukhassādagadhitaṁ

---

1. ...gathitaṁ (Sī, I) 2. ...vinibaddhaṁ (Sī, I) 3. Ajjhattaṁ cittaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

vivekajapītisukhassādavinibandhaṁ vivekajapītisukhassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ ajjhattaṁ saṇṭhitanti vuccati.

Puna caparaṁ āvuso bhikkhu vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa samādhijapītisukhānusāri viññāṇaṁ hoti, samādhijapītisukhassādagadhitaṁ samādhijapītisukhassādavinibandhaṁ samādhijapītisukhassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ ajjhattaṁ cittaṁ saṇṭhitanti vuccati.

Puna caparaṁ āvuso bhikkhu pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati sato ca sampajāno, sukhañca kāyena paṭisaṁvedeti, yaṁ taṁ ariyā ācikkhanti "upekkhako satimā sukhavihārī"ti. tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa upekkhānusāri viññāṇaṁ hoti upekkhāsukhassādagadhitaṁ upekkhāsukhassādavinibandhaṁ upekkhāsukhassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ ajjhattaṁ cittaṁ saṇṭhitanti vuccati.

Puna caparaṁ āvuso bhikkhu sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā adukkhamasukhaṁ upekkhāsatipārisuddhiṁ catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa adukkhamasukhānusāri viññāṇaṁ hoti adukkhamasukhassādagadhitaṁ adukkhamasukhassādavinibandhaṁ adukkhamasukhassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ ajjhattaṁ cittaṁ saṇṭhitanti vuccati. Evaṁ kho āvuso ajjhattaṁ[1] saṇṭhitanti vuccati.

319. Kathañcāvuso ajjhattaṁ[1] asaṇṭhitanti vuccati. Idhāvuso bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi -pa- paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa na vivekajapītisukhānusāri viññāṇaṁ hoti, na vivekajapītisukhassādagadhitaṁ na vivekajapītisukhassādavinibandhaṁ na vivekajapītisukhassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ ajjhattaṁ cittaṁ asaṇṭhitanti vuccati.

Puna caparaṁ āvuso bhikkhu vitakkavicārānaṁ vūpasamā -pa- dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa na samādhijapītisukhānusāri viññāṇaṁ hoti na samādhijapītisukhassādagadhitaṁ na samādhijapītisukhassādavinibandhaṁ na samādhijapītisukhassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ ajjhattaṁ cittaṁ asaṇṭhitanti vuccati.

1. Ajjhattaṁ cittaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

Puna caparaṁ āvuso bhikkhu pītiyā ca virāgā -pa- tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa na upekkhānusāri viññāṇaṁ hoti na upekkhāsukhassādagadhitaṁ na upekkhāsukhassādavinibandhaṁ na upekkhāsukhassādasaṁyojanasaṁyuttaṁ ajjhattaṁ cittaṁ asaṇṭhitanti vuccati.

Puna caparaṁ āvuso bhikkhu sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā adukkhamasukhaṁ upekkhāsatipārisuddhiṁ catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, tassa na adukkhamasukhānusāri viññāṇaṁ hoti na adukkhamasukhassādagadhitaṁ na adukkhamasukhassādavinibandhaṁ na adukkhamasukhassādasaṁyojana-saṁyuttaṁ ajjhattaṁ cittaṁ asaṇṭhitanti vuccati. Evaṁ kho āvuso ajjhattaṁ[1] asaṇṭhitanti vuccati.

320. Kathañcāvuso anupādā paritassanā hoti. Idhāvuso assutavā puthujjano ariyānaṁ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto sappurisānaṁ adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṁ attato samanupassati, rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Tassa taṁ rūpaṁ vipariṇamati aññathā hoti, tassa rūpavipariṇāmaññathābhāvā rūpavipariṇāmānuparivatti viññāṇaṁ hoti, tassa rūpavihariṇāmānuparivattajā paritassanā dhammasamuppādā cittaṁ pariyādāya tiṭṭhanti, cetaso pariyādānā uttāsavā ca hoti vighātavā ca apekkhavā ca anupādāya ca paritassati. Vedanaṁ -pa-. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato samanupassati, viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Tassa taṁ viññāṇaṁ vipariṇamati aññathā hoti, tassa viññāṇavipariṇāmaññathābhāvā viññāṇavipariṇāmānuparivatti viññāṇaṁ hoti. Tassa viññāṇavipariṇāmānuparivattajā paritassanā dhammasamuppādā cittaṁ pariyādāya tiṭṭhanti, cetaso pariyādānā uttāsavā ca hoti vighātavā ca apekkhavā ca anupādāya ca paritassati. Evaṁ kho āvuso anupādā paritassanā hoti.

321. Kathañcāvuso anupādānā aparitassanā hoti. Idhāvuso sutavā ariyasāvako ariyānaṁ dassāvī ariyadhammassa kovido

1. Ajjhattaṁ cittaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)

ariyadhamme suvinīto sappurisānaṁ dassāvī sappurisadhammassa kovido sappurisadhamme suvinīto na rūpaṁ attato samanupassati, na rūpavantaṁ vā attānaṁ, na attani vā rūpaṁ, na rūpasmiṁ vā attānaṁ. Tassa taṁ rūpaṁ vipariṇamati aññathā hoti, tassa rūpavipariṇāmaññathābhāvā na ca rūpavipariṇāmānuparivatti viññāṇaṁ hoti, tassa na rūpavipariṇāmānuparivattajā paritassanā dhammasamuppādā cittaṁ pariyādāya tiṭṭhanti, cetaso pariyādānā na cevuttāsavā[1] hoti na ca vighātavā na ca apekkhavā anupādāya ca na paritassati. Na vedanaṁ. Na saññaṁ. Na saṅkhāre. Na viññāṇaṁ attato samanupassati, na viññāṇavantaṁ vā attānaṁ na attani vā viññāṇaṁ, na viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Tassa taṁ viññāṇaṁ vipariṇamati aññathā hoti, tassa viññāṇavipariṇāmaññathābhāvā na ca viññāṇavipariṇāmānuparivatti viññāṇaṁ hoti, tassa na viññāṇavipariṇāmānuparivattajā paritassanā dhammasamuppādā cittaṁ pariyādāya tiṭṭhanti, cetaso pariyādānā na cevuttāsavā hoti na vighātavā na ca apekkhavā anupādāya ca na paritassati. Evaṁ kho āvuso anupādā aparitassanā hoti.

Yaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho "tathā tathā bhikkhave bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī"ti. Imassa kho ahaṁ āvuso Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa evaṁ vitthārena atthaṁ ājānāmi, ākaṅkhamānā ca pana tumhe āyasmanto Bhagavantaṁyeva upasaṅkamitvā etamatthaṁ paṭipuccheyyātha. Yathā vo Bhagavā byākaroti, tathā naṁ dhāreyyāthāti.

322. Atha kho te bhikkhū āyasmato Mahākaccānassa bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uṭṭhāyāsanā yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho te bhikkhū Bhagavantaṁ etadavocuṁ—

1. Na ca uttāsavā (Sī)

Yaṁ kho no bhante Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho "tathā tathā bhikkhave bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī"ti.

Tesaṁ no bhante amhākaṁ acirapakkantassa Bhagavato etadahosi "idaṁ kho no āvuso Bhagavā saṁkhittena uddesaṁ uddisitvā vitthārena atthaṁ avibhajitvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭho 'tathā tathā bhikkhave bhikkhu upaparikkheyya, yathā yathā upaparikkhato bahiddhā cassa viññāṇaṁ avikkhittaṁ avisaṭaṁ ajjhattaṁ asaṇṭhitaṁ anupādāya na paritasseyya, bahiddhā bhikkhave viññāṇe avikkhitte avisaṭe sati ajjhattaṁ asaṇṭhite anupādāya aparitassato āyatiṁ jātijarāmaraṇadukkhasamudayasambhavo na hotī'ti, ko nu kho imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajeyyā"ti. Tesaṁ no bhante amhākaṁ etadahosi "ayaṁ kho āyasmā Mahākaccāno Satthu ceva saṁvaṇṇito, sambhāvito ca viññūnaṁ sabrahmacārīnaṁ, pahoti cāyasmā Mahākaccāno imassa Bhagavatā saṁkhittena uddesassa uddiṭṭhassa vitthārena atthaṁ avibhattassa vitthārena atthaṁ vibhajituṁ, yaṁnūna mayaṁ yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkameyyāma, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipuccheyyāmā"ti.

Atha kho mayaṁ bhante yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkamimha, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahākaccānaṁ etamatthaṁ paṭipucchimha. Tesaṁ no bhante āyasmatā Mahākaccānena imehi ākārehi imehi padehi imehi byañjanehi attho vibhattoti.

Paṇḍito bhikkhave Mahākaccāno, mahāpañño bhikkhave Mahākaccāno. Maṁ cepi tumhe bhikkhave etamatthaṁ paṭipuccheyyātha, ahampi evamevaṁ

byākareyyaṁ, yathā taṁ Mahākaccānena byākataṁ, eso cevetassa[1] attho. Evañca naṁ dhāreyyāthāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Uddesavibhaṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ aṭṭhamaṁ.

---

9. Araṇavibhaṅgasutta

323. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "araṇavibhaṅgaṁ vo bhikkhave desessāmi, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Na kāmasukhamanuyuñjeyya hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, na ca atthakilamathānuyogamanuyuñjeyya dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ. Ete kho bhikkhave[2] ubho ante anupagamma majjhimā paṭipadā Tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṁvattati. Ussādanañca jaññā, apasādanañca jaññā, ussādanañca ñatvā apasādanañca ñatvā nevussādeyya na apasādeyya[3] dhammameva deseyya. Sukhavinicchayaṁ jaññā, sukhavinicchayaṁ ñatvā ajjhattaṁ sukhamanuyuñjeyya, rahovādaṁ na bhāseyya, sammukhā na khīṇaṁ[4] bhaṇe, ataramānova bhāseyya no taramāno, janapadaniruttiṁ nābhiniveseyya, samaññaṁ nātidhāveyyāti. Ayamuddeso araṇavibhaṅgassa.

324. "Na kāmasukhamanuyuñjeyya hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, na ca attakilamathānuyogamanuyuñjeyya dukkhaṁ anariyaṁ

---

1. Eso cetassa (Sī, I), eso ceva tassa (Syā, Kaṁ), esoyeva tassa (Ka)
2. Ete kho (Sī), ete te (Syā, Kaṁ, I)
3. Nāpasādeyya (Sī)
4. Nātikhīṇaṁ (Syā, Kaṁ, Ka)

anatthasaṁhitan"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yo kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogo hīno gammo pothujjaniko anariyo anatthasaṁhito, sadukkhā eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Yo kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogaṁ ananuyogo hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Yo attakilamathānuyovo dukkho anariyo anatthasaṁhito, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Yo attakilamathānuyogaṁ ananuyogo dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. "Na kāmasukhanuyuñjeyya hīnaṁ gammaṁ, pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, na ca atthakilamathānuyogaṁ anuyuñjeyya dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitan"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

325. "Ete kho ubho ante anupagamma majjhimā paṭipadā Tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṁvattatī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. "Ete kho ubho ante anupagamma majjhimā paṭipadā Tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṁvattatī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

326. "Ussādanañca jaññā, apasādanañca jaññā, ussādanañca ñatvā apasādanañca ñatvā nevussādeyya na apasādeyya dhammameva deseyyā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Kathañca bhikkhave ussādanā ca hoti apasādanā ca, no ca dhammadesanā. Ye kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogaṁ anuyuttā hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te sadukkhā sa-upaghātā sa-upāyāsā sapariḷāhā micchāpaṭipannāti iti vadaṁ[1] ittheke apasādeti.

1. Iti paraṁ (Ka)

Ye kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogaṁ ananuyuttā hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te adukkhā anupaghātā anupāyāsā apariḷāhā sammāpaṭipannāti iti vadaṁ ittheke ussādeti.

Ye attakilamathānuyogaṁ anuyuttā dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te sadukkhā sa-upaghātā sa-upāyāsā sapariḷāhā micchāpaṭipannāti iti vadaṁ ittheke apasādeti.

Ye attakilamathānuyogaṁ ananuyuttā dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te adukkhā anupaghātā anupāyāsā apariḷāhā sammāpaṭipannāti iti vadaṁ ittheke ussādeti.

Yesaṁ kesañci bhavasaṁyojanaṁ appahīnaṁ, sabbe te sadukkhā sa-upaghātā sa-upāyāsā sapariḷāhā micchāpaṭipannāti iti vadaṁ ittheke apasādeti.

Yesaṁ kesañci bhavasaṁyojanaṁ pahīnaṁ, sabbe te adukkhā anupaghātā anupāyāsā apariḷāhā sammāpaṭipannāti iti vadaṁ ittheke ussādeti. Evaṁ kho bhikkhave ussādanā ca hoti apasādanā ca, no ca dhammadesanā.

327. Kathañca bhikkhave nevussādanā hoti na apasādanā dhammadesanā ca[1]. Ye kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogaṁ anuyuttā hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te sadukkhā sa-upaghātā sa-upāyāsā sapariḷāhā micchāpaṭipannāti na evamāha, "anuyogo ca kho sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā"ti iti vadaṁ dhammameva deseti.

Ye kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogaṁ ananuyuttā hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te adukkhā anupaghātā anupāyāsā apariḷāhā sammāpaṭipannāti na evamāha, "ananuyogo ca kho adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā"ti iti vadaṁ dhammameva deseti.

---

1. Dhammadesanāva (Sya, Kaṁ)

Ye attakilamathānuyogaṁ anuyuttā dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te sadukkhā sa-upaghātā sa-upāyāsā sapariḷāhā micchāpaṭipannāti na evamāha, “anuyogo ca kho sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā”ti iti vadaṁ dhammameva deseti.

Ye attakilamathānuyogaṁ ananuyuttā dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, sabbe te adukkhā anupaghātā anupāyāsā apariḷāhā sammāpaṭipannāti na evamāha, “ananuyogo ca kho adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā”ti iti vadaṁ dhammameva deseti.

Yesaṁ kesañci bhavasaṁyojanaṁ appahīnaṁ, sabbe te sadukkhā sa-upaghātā sa-upāyāsā sapariḷāhā micchāpaṭipannāti na evamāha, “bhavasaṁyojane ca kho appahīne bhavopi appahīno hotī”ti iti vadaṁ dhammameva deseti.

Yesaṁ kesañci bhavasaṁyojanaṁ pahīnaṁ, sabbe te adukkhā anupaghātā anupāyāsā apariḷāhā sammāpaṭipannāti na evamāha, “bhavasaṁyojane ca kho pahīne bhavopi pahīno hotī”ti iti vadaṁ dhammameva deseti. Evaṁ kho bhikkhave nevussādanā hoti na apasādanā dhammadesanā ca. “Ussādanañca jaññā, apasādanañca jaññā, ussādanañca ñatvā apasādanañca ñatvā nevussādeyya na apasādeyya dhammameva deseyyā”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

328. “Sukhavinicchayaṁ jaññā, sukhavinicchayaṁ ñatvā ajjhattaṁ sukhamanuyuñjeyyā”ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Pañcime bhikkhave kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. Sotaviññeyyā saddā. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. Ime kho bhikkhave pañca kāmaguṇā. Yaṁ kho bhikkhave ime pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṁ somanassaṁ. Idaṁ vuccati kāmasukhaṁ mīḷhasukhaṁ puthujjanasukhaṁ anariyasukhaṁ, “na āsevitabbaṁ na bhāvetabbaṁ na bahulīkātabbaṁ, bhāyitabbaṁ etassa sukhassā”ti vadāmi.

Idha bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati -pa- tatiyaṁ jhānaṁ -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Idaṁ vuccati nekkhammasukhaṁ pavivekasukhaṁ upasamasukhaṁ sambodhisukhaṁ, "āsevitabbaṁ bhāvetabbaṁ bahulīkātabbaṁ, na bhāyitabbaṁ etassa sukhassā"ti vadāmi. "Sukhavinicchayaṁ jaññā, sukhavinicchayaṁ ñatvā ajjhattaṁ sukhamanuyuñjeyyā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

329. "Rahovādaṁ na bhāseyya, sammukhā na khīṇaṁ bhaṇe"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Tatra bhikkhave yaṁ jaññā rahovādaṁ abhūtaṁ atacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, sasakkaṁ[1] taṁ rahovādaṁ na bhāseyya. Yampi jaññā rahovādaṁ bhūtaṁ tacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, tassapi sikkheyya avacanāya. Yañca kho jaññā rahovādaṁ bhūtaṁ tacchaṁ atthasaṁhitaṁ, tatra kālaññū assa tassa rahovādassa vacanāya. Tatra bhikkhave yaṁ jaññā sammukhā khīṇavādaṁ abhūtaṁ atacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, sasakkaṁ[1] taṁ sammukhā khīṇavādaṁ na bhāseyya. Yampi jaññā sammukhā khīṇavādaṁ bhūtaṁ tacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, tassapi sikkheyya avacanāya. Yañca kho jaññā sammukhā khīṇavādaṁ bhūtaṁ tacchaṁ atthasaṁhitaṁ, tatra kālaññū assa tassa sammukhā khīṇavādassa vacanāya. "Rahovādaṁ na bhāseyya, sammukhā na khīṇaṁ bhaṇe"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

330. "Ataramānova bhāseyya no taramāno"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Tatra bhikkhave taramānassa bhāsato kāyopi kilamati, cittampi upahaññati[2], saropi upahaññati[2], kaṇṭhopi āturīyati, avisaṭṭhampi hoti aviññeyyaṁ taramānassa bhāsitaṁ. Tatra bhikkhave ataramānassa bhāsato kāyopi na kilamati, cittampi na upahaññati, saropi na upahaññati, kaṇṭhopi na āturiyati, visaṭṭhampi hoti viññeyyaṁ ataramānassa bhāsitaṁ. "Ataramānova bhāseyya no taramāno"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

---

1. Sampattaṁ (Ka)

2. Ūhaññati (Sī)

331. “Janapadaniruttiṁ nābhiniveseyya samaññaṁ nātidhāveyyā”ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Kathañca bhikkhave janapadaniruttiyā ca abhiniveso hoti samaññāya ca atisāro. Idha bhikkhave tadevekaccesu janapadesu pātīti sañjānanti, pattanti sañjānanti, vittanti[1] sañjānanti, sarāvanti sañjānanti, dhāropanti[2] sañjānanti, poṇanti sañjānanti, pisīlavanti[3] sañjānanti. Iti yathā yathā naṁ tesu tesu janapadesu sañjānanti, tathā tathā thāmasā parāmāsā[4] abhinivissa voharati “idameva saccaṁ moghamaññan”ti. Evaṁ kho bhikkhave janapadaniruttiyā ca abhiniveso hoti samaññāya ca atisāro.

332. Kathañca bhikkhave janapadaniruttiyā ca anabhiniveso hoti samaññāya ca anatisāro. Idha bhikkhave tadevekaccesu janapadesu pātīti sañjānanti, pattanti sañjānanti, vittanti sañjānanti, sarāvanti sañjānanti, dhāropanti sañjānanti, poṇanti sañjānanti, pisīlavanti sañjānanti. Iti yathā yathā naṁ tesu tesu janapadesu sañjānanti, “idaṁ kira’me[5] āyasmanto sandhāya voharantī”ti tathā tathā voharati aparāmasaṁ. Evaṁ kho bhikkhave janapadaniruttiyā ca anabhiniveso hoti samaññāya ca anatisāro. “Janapadaniruttiṁ nābhiniveseyya samaññaṁ nātidhāveyyā”ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

333. Tatra bhikkhave yo kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogo hīno gammo pothujjaniko anariyo anatthasaṁhito, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yo kāmapaṭisandhisukhino somanassānuyogaṁ ananuyogo hīnaṁ gammaṁ pothujjanikaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

334. Tatra bhikkhave yo attakilamathānuyogo dukkho anariyo anatthasaṁhito, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto

---

1. Piṭṭhanti (Syā, Kaṁ) 2. Harosanti (Syā, Kaṁ)
3. Pisīlanti (Sī, I), pipilanti (Syā, Kaṁ) 4. Parāmassa (Sī) 5. Idaṁ kira te ca (Ka)

sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yo attakilamathānuyogaṁ ananuyogo dukkhaṁ anariyaṁ anatthasaṁhitaṁ, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

335. Tatra bhikkhave yāyaṁ majjhimā paṭipadā Tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṁvattati, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

336. Tatra bhikkhave yāyaṁ ussādanā ca apasādanā ca no ca dhammadesanā, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yāyaṁ nevussādanā ca na apasādanā ca dhammadesanā ca, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

337. Tatra bhikkhave yamidaṁ kāmasukhaṁ mīḷhasukhaṁ pothujjanasukhaṁ anariyasukhaṁ, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yamidaṁ nekkhammasukhaṁ pavivekasukhaṁ upasamasukhaṁ sambodhisukhaṁ, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

338. Tatra bhikkhave yvāyaṁ rahovādo abhūto ataccho anatthasaṁhito, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yvāyaṁ rahovādo bhūto taccho anatthasaṁhito, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yvāyaṁ rahovādo bhūto taccho atthasaṁhito, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

339. Tatra bhikkhave yvāyaṁ sammukhā khīṇavādo abhūto ataccho anatthasaṁhito, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yvāyaṁ sammukhā khīṇavādo bhūto taccho anatthasaṁhito, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yvāyaṁ sammukhā khīṇavādo bhūto taccho atthasaṁhito, adukkho eso dhammo anupaghāto apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

340. Tatra bhikkhave yamidaṁ taramānassa bhāsitaṁ, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yamidaṁ ataramānassa bhāsitaṁ, adukkho. Tatra bhikkhave yvāyaṁ janapadaniruttiyā ca anabhiniveso samaññāya ca anatisāro, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

341. Tatra bhikkhave yvāyaṁ janapadaniruttiyā ca abhiniveso samaññāya ca atisāro, sadukkho eso dhammo sa-upaghāto sa-upāyāso sapariḷāho micchāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo saraṇo. Tatra bhikkhave yvāyaṁ janapadaniruttiyā ca anabhiniveso samaññāya ca anatisāro, adukkho eso dhammo anupaghāto anupāyāso apariḷāho sammāpaṭipadā. Tasmā eso dhammo araṇo.

Tasmātiha bhikkhave saraṇañca dhammaṁ jānissāma, araṇañca dhammaṁ jānissāma, saraṇañca dhammaṁ ñatvā araṇañca dhammaṁ ñatvā araṇapaṭipadaṁ paṭipajjissāmāti evaṁ hi vo bhikkhave sikkhitabbaṁ. Subhūti ca pana bhikkhave kulaputto araṇapaṭipadaṁ paṭipannoti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Araṇavibhaṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ navamaṁ.

10. Dhātuvibhaṅgasutta

342. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Magadhesu cārikaṁ caramāno yena Rājagahaṁ tadavasari, yena Bhaggavo kumbhakāro tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhaggavaṁ kumbhakāraṁ etadavoca "sace te Bhaggava agaru, viharemu āvesane[1] ekarattan"ti. Na kho me bhante garu, atthi cettha pabbajito paṭhamaṁ vāsūpagato, sace so anujānāti, viharatha[2] bhante yathāsukhanti.

Tena kho pana samayena Pukkusāti nāma kulaputto Bhagavantaṁ uddissa saddhāya agārasmā anagāriyaṁ pabbajito, so tasmiṁ kumbhakārāvesane[3] paṭhamaṁ vāsūpagato hoti. Atha kho Bhagavā yenāyasmā Pukkusāti tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Pukkusātiṁ etadavoca "sace te bhikkhu agaru, viharemu āvesane ekarattan"ti. Urundaṁ[4] āvuso kumbhakārāvesanaṁ, viharatāyasmā yathāsukhanti.

Atha kho Bhagavā kumbhakārāvesanaṁ pavisitvā ekamantaṁ tiṇasanthārakaṁ[5] paññāpetvā nisīdi pallaṅkaṁ ābhujitvā ujuṁ kāyaṁ paṇidhāya parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā. Atha kho Bhagavā bahudeva rattiṁ nisajjāya vītināmesi. Āyasmāpi kho Pukkusāti bahudeva rattiṁ nisajjāya vītināmesi.

Atha kho Bhagavato etadahosi "pāsādikaṁ kho ayaṁ kulaputto iriyati, yaṁnūnāhaṁ puccheyyan"ti. Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Pukkusātiṁ etadavoca "kaṁsi tvaṁ bhikkhu uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā tvaṁ dhammaṁ rocesī"ti. Atthāvuso samaṇo Gotamo Sakyaputto Sakyakulā pabbajito, taṁ kho pana Bhagavantaṁ Gotamaṁ evaṁ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato "itipi so Bhagavā Arahaṁ Sammāsambuddho Vijjācaraṇasampanno Sugato Lokavidū Anuttaro purisadammasārathi Satthā devamanussānaṁ Buddho

---

1. Viharāmāvesane (Sī, I), viharāma nivesane (Syā, Kaṁ), viharemu nivesane (Ka)
2. Vihara (Sī, I)
3. Kumbhakāranivesane (Syā, Kaṁ, Ka)
4. Ūrundaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I), uruddhaṁ (Ka) Dī 2 Sakkapañhasuttaṭīkā oloketabbā.
5. Tiṇasantharikaṁ (Sī), tiṇasantharakaṁ (Syā, Kaṁ)

Bhagavā"ti. Tāhaṁ Bhagavantaṁ uddissa pabbajito, so ca me Bhagavā Satthā, tassa cāhaṁ Bhagavato dhammaṁ rocemīti. Kahaṁ pana bhikkhu etarahi so Bhagavā viharati Arahaṁ Sammāsambuddhoti. Atthāvuso uttaresu janapadesu Sāvatthi nāma nagaraṁ, tattha so Bhagavā etarahi viharati Arahaṁ Sammāsambuddhoti. Diṭṭhapubbo pana te bhikkhu so Bhagavā, disvā ca pana jāneyyāsīti. Na kho me āvuso diṭṭhapubbo so Bhagavā, disvā cāhaṁ na jāneyyanti.

Atha kho Bhagavato etadahosi "mamañca khvāyaṁ[1] kulaputto uddissa pabbajito, yaṁnūnassāhaṁ dhammaṁ deseyyan"ti. Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Pukkusātiṁ āmantesi "dhammaṁ te bhikkhu desessāmi, taṁ suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi, bhāsissāmī"ti. "Evamāvuso"ti kho āyasmā Pukkusāti Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

343. Chadhāturo[2] ayaṁ bhikkhu puriso chaphassāyatano aṭṭhārasamanopavicāro caturādhiṭṭhāno. Yattha ṭhitaṁ maññassavā nappavattanti, maññassave kho pana nappavattamāne muni santoti vuccati. Paññaṁ nappamajjeyya, saccamanurakkheyya, cāgamanubrūheyya, santimeva so sikkheyyāti. Ayamuddeso dhātuvibhaṅgassa[3].

344. "Chadhāturo ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. (Chayimā bhikkhu dhātuyo,)[4] pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātu ākāsadhātu viññāṇadhātu. "Chadhāturo ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

345. "Chaphassāyatano ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhusamphassāyatanaṁ sotasamphassāyatanaṁ ghānasamphassāyatanaṁ jivhāsamphassāyatanaṁ kāyasamphassāyatanaṁ manosamphassāyatanaṁ. "Chaphassāyatano ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

---

1. Maṁ tvāyaṁ (Sī), mamaṁ khvāyaṁ (Syā, Kaṁ), maṁ khvāyaṁ (I)
2. Chaddhāturo (Sī)
3. Chadhātuvibhaṅgassa (Sī, Syā, Kaṁ, I)
4. ( ) Natthi Sī-I-potthakesu.

346. "Aṭṭhārasamanopavicāro ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhunā rūpaṁ disvā somanassaṭṭhāniyaṁ rūpaṁ upavicarati, domanassaṭṭhāniyaṁ rūpaṁ upavicarati, upekkhāṭṭhāniyaṁ rūpaṁ upavicarati. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya somanassaṭṭhāniyaṁ dhammaṁ upavicarati, domanassaṭṭhāniyaṁ dhammaṁ upavicarati, upekkhāṭṭhāniyaṁ dhammaṁ upavicarati. Iti cha somanassupavicārā cha domanassupavicārā cha upekkhupavicārā. "Aṭṭhārasamanopavicāro ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

347. "Caturādhiṭṭhāno ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Paññādhiṭṭhāno saccādhiṭṭhāno cāgādhiṭṭhāno upasamādhiṭṭhāno. "Caturādhiṭṭhāno ayaṁ bhikkhu puriso"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

348. "Paññaṁ nappamajjeyya, saccamanurakkheyya, cāgamanubrūheyya, santimeva so sikkheyyā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Kathañca bhikkhu paññaṁ nappamajjati. Chayimā bhikkhu dhātuyo. Pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātu ākāsadhātu viññāṇadhātu.

349. Katamā ca bhikkhu pathavīdhātu. Pathavīdhātu siyā ajjhattikā, siyā bāhirā. Katamā ca bhikkhu ajjhattikā pathavīdhātu. Yaṁ ajjhattaṁ paccattaṁ kakkhaḷaṁ kharigataṁ upādinnaṁ[1]. Seyyathidaṁ, kesā lomā nakhā dantā taco, maṁsaṁ nhāru aṭṭhi aṭṭhimiñjaṁ[2] vakkaṁ, hadayaṁ yakanaṁ kilomakaṁ pihakaṁ papphāsaṁ, antaṁ antaguṇaṁ udariyaṁ karīsaṁ, yaṁ vā panaññampi kiñci ajjhattaṁ paccattaṁ kakkhaḷaṁ kharigataṁ upādinnaṁ. Ayaṁ vuccati bhikkhu ajjhattikā pathavīdhātu. Yā ceva kho pana ajjhattikā pathavīdhātu, yā ca bāhirā pathavīdhātu, pathavīdhāturevesā. Taṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ. Evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā pathavīdhātuyā nibbindati, pathavīdhātuyā cittaṁ virājeti.

---

1. Upādiṇṇaṁ (I, Ka)
2. Aṭṭhimiñjā (Sī, I)

350. Katamā ca bhikkhu āpodhātu. Āpodhātu siyā ajjhattikā, siyā bāhirā. Katamā ca bhikkhu ajjhattikā āpodhātu. Yaṁ ajjhattaṁ paccattaṁ āpo āpogataṁ upādinnaṁ. Seyyathidaṁ, pittaṁ semhaṁ pubbo lohitaṁ sedo medo assu vasā kheḷo siṅghāṇikā lasikā muttaṁ, yaṁ vā panaññampi kiñci ajjhattaṁ paccattaṁ āpo āpogataṁ upādinnaṁ. Ayaṁ vuccati bhikkhu ajjhattikā āpodhātu. Yā ceva kho pana ajjhattikā āpodhātu, yā ca bāhirā āpodhātu, āpodhāturevesā. Taṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ. Evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā āpodhātuyā nibbindati, āpodhātuyā cittaṁ virājeti.

351. Katamā ca bhikkhu tejodhātu. Tejodhātu siyā ajjhattikā, siyā bāhirā. Katamā ca bhikkhu ajjhattikā tejodhātu. Yaṁ ajjhataṁ paccattaṁ tejo tejogataṁ upādinnaṁ. Seyyathidaṁ, yena ca santappati, yena ca jīrīyati, yena ca pariḍayhati, yena ca asitapītakhāyitasāyitaṁ sammā pariṇāmaṁ gacchati, yaṁ vā panaññampi kiñci ajjhattaṁ paccattaṁ tejo tejogataṁ upādinnaṁ. Ayaṁ vuccati bhikkhu ajjhattikā tejodhātu. Yā ceva kho pana ajjhattikā tejodhātu, yā ca bāhirā tejodhātu, tejodhāturevesā. Taṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ. Evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā tejodhātuyā nibbindati, tejodhātuyā cittaṁ virājeti.

352. Katamā ca bhikkhū vāyodhātu. Vāyodhātu siyā ajjhattikā, siyā bāhirā. Katamā ca bhikkhu ajjhattikā vāyodhātu. Yaṁ ajjhattaṁ paccattaṁ vāyo vāyogataṁ upādinnaṁ. Seyyathidaṁ, uddhaṅgamā vātā, adhogamā vātā, kucchisayā vātā, koṭṭhāsayā[1] vātā, aṅgamaṅgānusārino vātā, assāso passāso iti, yaṁ vā panaññampi kiñci ajjhattaṁ paccattaṁ vāyo vāyogataṁ upādinnaṁ. Ayaṁ vuccati bhikkhu ajjhattikā vāyodhātu. Yā ceva kho pana ajjhattikā vāyodhātu, yā ca bāhirā vāyodhātu, vāyodhāturevesā. Taṁ "netaṁ mama,

1. Koṭṭhasayā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ. Evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā vāyodhātuyā nibbindati, vāyodhātuyā cittaṁ virājeti.

353. Katamā ca bhikkhu ākāsadhātu. Ākāsadhātu siyā ajjhattikā, siyā bāhirā. Katamā ca bhikkhu ajjhattikā ākāsadhātu. Yaṁ ajjhattaṁ paccattaṁ ākāsaṁ ākāsagataṁ upādinnaṁ. Seyyathidaṁ, kaṇṇacchiddaṁ nāsacchiddaṁ mukhadvāraṁ, yena ca asitapītakhāyitasāyitaṁ ajjhoharati, yattha ca asitapītakhāyitasāyitaṁ santiṭṭhati, yena ca asitapītakhāyitasāyitaṁ adhobhāgaṁ[1] nikkhamati, yaṁ vā panaññampi kiñci ajjhattaṁ paccattaṁ ākāsaṁ ākāsagataṁ aghaṁ aghagataṁ vivaraṁ vivaragataṁ asamphuṭṭhaṁ maṁsalohitehi upādinnaṁ. Ayaṁ vuccati bhikkhu ajjhattikā ākāsadhātu. Yā ceva kho pana ajjhattikā ākāsadhātu, yā ca bāhirā ākāsadhātu, ākāsadhāturevesā. Taṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ. Evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā ākāsadhātuyā nibbindati, ākāsadhātuyā cittaṁ virājeti.

354. Athāparaṁ viññāṇaṁyeva avasissati parisuddhaṁ pariyodātaṁ, tena ca viññāṇena kiṁ[2] vijānāti. Sukhantipi vijānāti, dukkhantipi vijānāti, adukkhamasukhantipi vijānāti. Sukhavedaniyaṁ bhikkhu phassaṁ paṭicca uppajjati sukhā vedanā, so sukhaṁ vedanaṁ vedayamāno sukhaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti. Tasseva sukhavedaniyassa phassassa nirodhā yaṁ tajjaṁ vedayitaṁ sukhavedaniyaṁ phassaṁ paṭicca uppannā sukhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammatīti pajānāti.

355. Dukkhavedaniyaṁ bhikkhu phassaṁ paṭicca uppajjati dukkhā vedanā, so dukkhaṁ vedanaṁ vedayamāno dukkhaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti. Tasseva dukkhavedaniyassa phassassa nirodhā yaṁ tajjaṁ vedayitaṁ dukkhavedaniyaṁ phassaṁ paṭicca uppannā dukkhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammatīti pajānāti.

356. Adukkhamasukhavedaniyaṁ bhikkhu phassaṁ paṭicca uppajjati adukkhamasukhā vedanā, so adukkhamasukhaṁ vedanaṁ vedayamāno adukkhamasukhaṁ vedanaṁ

---

1. Adhobhāgā (Sī, Syā, Kaṁ, I) Devadūtasuttena sameti.
2. Tena viññāṇena kiñca (Sī)

vedayāmīti pajānāti. Tasseva adukkhamasukhavedaniyassa phassassa nirodhā yaṁ tajjaṁ vedayitaṁ adukkhamasukhavedaniyaṁ phassaṁ paṭicca uppannā adukkhamasukhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammatīti pajānāti.

357. Seyyathāpi bhikkhu dvinnaṁ kaṭṭhānaṁ saṁghaṭṭā[1] samodhānā usmā jāyati tejo abhinibbattati, tesaṁyeva dvinnaṁ kaṭṭhānaṁ nānābhāvā vinikkhepā yā tajjā usmā, sā nirujjhati, sā vūpasammati. Evameva kho bhikkhu sukhavedaniyaṁ phassaṁ paṭicca uppajjati sukhā vedanā, so sukhaṁ vedanaṁ vedayamāno sukhaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti. Tasseva sukhavedaniyassa phassassa nirodhā yaṁ tajjaṁ vedayitaṁ sukhavedaniyaṁ phassaṁ paṭicca uppannā sukhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūsammatīti pajānāti.

358. Dukkhavedaniyaṁ bhikkhu phassaṁ paṭicca uppajjati dukkhā vedanā, so dukkhaṁ vedanaṁ vedayamāno dukkhaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti. Tasseva dukkhavedaniyassa phassassa nirodhā yaṁ tajjaṁ vedayitaṁ dukkhavedaniyaṁ phassaṁ paṭicca uppannā dukkhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammatīti pajānāti.

359. Adukkhamasukhavedaniyaṁ bhikkhu phassaṁ paṭicca uppajjati adukkhamasukhā vedanā, so adukkhamasukhaṁ vedanaṁ vedayamāno adukkhamasukhaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti. Tasseva adukkhamasukhavedaniyassa phassassa nirodhā yaṁ tajjaṁ vedayitaṁ adukkhamasukhavedaniyaṁ phassaṁ paṭicca uppannā adukkhamasukhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammatītipajānāti.

360. Athāparaṁ upekkhāyeva avasissati parisuddhā pariyodātā mudu ca kammaññā ca pabhassarā ca. Seyyathāpi bhikkhu dakkho suvaṇṇakāro vā suvaṇṇakārentevāsī vā ukkaṁ bandheyya, ukkaṁ bandhitvā ukkāmukhaṁ ālimpeyya, ukkāmukhaṁ ālimpetvā saṇḍāsena jātarūpaṁ gahetvā ukkāmukhe pakkhipeyya. Tamenaṁ kālena kālaṁ abhidhameyya, kālena kālaṁ udakena paripphoseyya, kālena kālaṁ ajjhupekkheyya. Taṁ hoti jātarūpaṁ[2] sudhantaṁ niddhantaṁ nīhaṭaṁ[3] ninnītakasāvaṁ[4] mudu ca kammaññañca pabhassarañca. Yassā yassā ca piḷandhanavikatiyā ākaṅkhati, yadi paṭṭikāya[5]

1. Samphassa (Sī, I), saṅghaṭā (Syā, Kaṁ) 2. Jātarūpaṁ dhantaṁ (Sī, I)
3. Nihataṁ (Syā, Kaṁ, Ka) 4. Nihatakasāvaṁ (Ka) 5. Pavaṭṭikāya (Sī, Syā)

yadi kuṇḍalāya yadi gīveyyakāya yadi suvaṇṇamālāya, tañcassa atthaṁ anubhoti. Evameva kho bhikkhu athāparaṁ upekkhāyeva avasissati parisuddhā pariyodātā mudu ca kammaññā ca pabhassarā ca.

361. So evaṁ pajānāti "imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ ākāsānañcāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, evaṁ me ayaṁ upekkhā taṁnissitā tadupādānā ciraṁ dīghamaddhānaṁ tiṭṭheyya. Imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ viññāṇañcāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, evaṁ me ayaṁ upekkhā taṁnissitā tadupādānā ciraṁ dīghamaddhānaṁ tiṭṭheyya. Imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ ākiñcaññāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, evaṁ me ayaṁ upekkhā taṁnissitā tadupādānā ciraṁ dīghamaddhānaṁ tiṭṭheyya. Imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, evaṁ me ayaṁ upekkhā taṁnissitā tadupādānā ciraṁ dīghamaddhānaṁ tiṭṭheyyā"ti.

362. So evaṁ pajānāti "imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ ākāsānañcāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, saṅkhatametaṁ. Imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ viññāṇañcāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, saṅkhatametaṁ. Imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ ākiñcaññāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, saṅkhatametaṁ. Imañce ahaṁ upekkhaṁ evaṁ parisuddhaṁ evaṁ pariyodātaṁ nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasaṁhareyyaṁ, tadanudhammañca cittaṁ bhāveyyaṁ, saṅkhatametanti.

So neva taṁ abhisaṅkharoti na abhisañcetayati bhavāya vā vibhavāya vā, so anabhisaṅkharonto anabhisañcetayanto bhavāya vā vibhavāya vā na kiñci loke upādiyati, anupādiyaṁ na paritassati aparitassaṁ paccattaṁyeva parinibbāyati, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti pajānāti.

363. So sukhañce vedanaṁ vedeti, sā aniccāti pajānāti, anajjhositāti pajānāti, anabhinanditāti pajānāti. Dukkhañce vedanaṁ

vedeti, sā aniccāti pajānāti, anajjhositāti pajānāti, anabhinanditāti pajānāti. Adukkhamasukhañce vedanaṁ vedeti, sā aniccāti pajānāti, anajjhositāti pajānāti, anabhinanditāti pajānāti.

364. So sukhañce vedanaṁ vedeti, visaṁyutto naṁ vedeti. Dukkhañce vedanaṁ vedeti, visaṁyutto naṁ vedeti. Adukkhamasukhañce vedanaṁ vedeti, visaṁyutto naṁ vedeti. So kāyapariyantikaṁ vedanaṁ vedayamāno kāyapariyantikaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti, jīvitapariyantikaṁ vedanaṁ vedayamāno jīvitapariyantikaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti. Kāyassa bhedā paraṁ maraṇā uddhaṁ jīvitapariyādānā idheva sabbavedayitāni anabhinanditāni sītībhavissantīti pajānāti.

365. Seyyathāpi bhikkhu telañca paṭicca vaṭṭiñca paṭicca telappadīpo jhāyati, tasseva telassa ca vaṭṭiyā ca pariyādānā aññassa ca anupahārā[1] anāhāro nibbāyati. Evameva kho bhikkhu kāyapariyantikaṁ vedanaṁ vedayamāno kāyapariyantikaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti, jīvitapariyantikaṁ vedanaṁ vedayamāno jīvitapariyantikaṁ vedanaṁ vedayāmīti pajānāti. Kāyassa bhedā paraṁ paraṁ maraṇā uddhaṁ jīvitapariyādānā idheva sabbavedayitāni anabhinanditāni sītībhavissantīti pajānāti. Tasmā evaṁ samannāgato bhikkhu iminā paramena paññādhiṭṭhānena samannāgato hoti. Esā hi bhikkhu paramā ariyā paññā, yadidaṁ sabbadukkhakkhaye ñāṇaṁ.

366. Tassa sā vimutti sacce ṭhitā akuppā hoti. Taṁ hi bhikkhu musā yaṁ mosadhammaṁ, taṁ saccaṁ yaṁ amosadhammaṁ nibbānaṁ. Tasmā evaṁ samannāgato bhikkhu iminā paramena saccādhiṭṭhānena samannāgato hoti. Etaṁ hi bhikkhu paramaṁ ariyasaccaṁ, yadidaṁ amosadhammaṁ nibbānaṁ.

367. Tasseva kho pana pubbe aviddasuno upadhī honti samattā samādinnā. Tyāssa pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā evaṁ samannāgato

---

1. Anupāhārā (Sī, I), anupādānā (Ka)

bhikkhu iminā paramena cāgādhiṭṭhānena samannāgato hoti. Eso hi bhikkhu paramo ariyo cāgo, yadidaṁ sabbūpadhipaṭinissaggo.

368. Tasseva kho pana pubbe aviddasuno abhijjhā hoti chando sārāgo, svāssa pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṁkato āyatiṁ anuppādadhammo. Tasseva kho pana pubbe aviddasuno āghāto hoti byāpādo sampadoso, svāssa pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṁkato āyatiṁ anuppādadhammo. Tasseva kho pana pubbe aviddasuno avijjā hoti sammoho, svāssa pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṁkato āyatiṁ anuppādadhammo. Tasmā evaṁ samannāgato bhikkhu iminā paramena upasamādhiṭṭhānena samannāgato hoti. Eso hi bhikkhu paramo ariyo upasamo, yadidaṁ rāgadosamohānaṁ upasamo. "Paññaṁ nappamajjeyya, saccamanurakkhayya, cāgamanubrūheyya, santimeva so sikkheyyā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

369. "Yattha ṭhitaṁ maññassavā nappavattanti, maññassave kho pana nappavattamāne muni santoti vuccatī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Asmīti bhikkhu maññitametaṁ, ayamahamasmīti maññitametaṁ. Bhavissanti maññitametaṁ, na bhavissanti maññitametaṁ. Rūpī bhavissanti maññitametaṁ, arūpī bhavissanti maññitametaṁ, saññī bhavissanti maññitametaṁ, asaññībhavissanti maññitametaṁ, nevasaññīnāsaññī bhavissanti maññitametaṁ. Maññitaṁ bhikkhu rogo maññitaṁ gaṇḍo maññitaṁ sallaṁ, sabbamaññitānaṁtveva bhikkhu samatikkamā muni santoti vuccati. Muni kho pana bhikkhu santo na jāyati na jīyati na mīyati na kuppati na piheti. Tañhissa bhikkhu natthi, yena jāyetha. Ajāyamāno kiṁ jīyissati, ajīyamāno kiṁ mīyissati, amīyamāno kiṁ kuppissati, akuppamāno kissa[1] pihessati. "Yattha ṭhitaṁ maññassavā nappavattanti, maññassave kho pana nappavattamāne muni santoti vuccatī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Imaṁ kho me tvaṁ bhikkhu saṁkhittena chadhātuvibhaṅgaṁ dhārehīti.

---

1. Kiṁ (Ka)

370. Atha kho āyasmā Pukkusāti "Satthā kira me anuppatto, Sugato kira me anuppatto, Sammāsambuddho kira me anuppatto"ti uṭṭhāyāsanā ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā Bhagavato pādesu sirasā nipatitvā Bhagavantaṁ etadavoca "acayo maṁ bhante accagamā yathābālaṁ yathāmūḷhaṁ yathā-akusalaṁ, yohaṁ Bhagavantaṁ āvusovādena samudācaritabbaṁ amaññissaṁ, tassa me bhante Bhagavā accayaṁ accayato paṭiggaṇhātu āyatiṁ saṁvarāyā"ti. Taggha tvaṁ bhikkhu accayo accagamā yathābālaṁ yathāmūḷhaṁ yathā-akusalaṁ, yaṁ maṁ tvaṁ āvusovādena samudācaritabbaṁ amaññittha, yato ca kho tvaṁ bhikkhu accayaṁ accayato disvā yathādhammaṁ paṭikarosi, taṁ te mayaṁ paṭiggaṇhāma. Vuddhihesā bhikkhu ariyassa vinaye, yo accayaṁ accayato disvā yathādhammaṁ paṭikaroti, āyatiṁ saṁvaraṁ āpajjatīti. Labheyyāhaṁ bhante Bhagavato santike upasampadanti. Paripuṇṇaṁ pana te bhikkhu pattacīvaranti. Na kho me bhante paripuṇṇaṁ pattacīvaranti. Na kho bhikkhu Tathāgatā aparipuṇṇapattacīvaraṁ upasampādentīti. Atha kho āyasmā Pukkusāti Bhagavato bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uṭṭhāyāsanā Bhagavantaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā pattacīvarapariyesanaṁ pakkāmi.

Atha kho āyasmantaṁ Pukkusātiṁ pattacīvarapariyesanaṁ carantaṁ vibbhantā gāvī[1] jīvitā voropesi. Atha kho sambahulā bhikkhū yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Ekamantaṁ nisinnā kho te bhikkhū Bhagavantaṁ etadavocuṁ "yo so bhante Pukkusāti nāma kulaputto Bhagavatā saṁkhittena ovādena ovadito, so kālaṅkato, tassa kā gati, ko abhisamparāyo"ti. Paṇḍito bhikkhave Pukkusāti kulaputto paccapādi dhammassānudhammaṁ, na ca maṁ dhammādhikaraṇaṁ vihesesi[2]. Pukkusāti bhikkhave kulaputto pañcannaṁ orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ parikkhayā opapātiko tattha parinibbāyī anāvattidhammo tasmā lokāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Dhātuviṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ dasamaṁ.

---

1. Bhantagāvī (Sī, I), gāvī (Syā, Kaṁ)
2. Viheṭhesi (Sī, Syā, Kaṁ) viheseti (Ka)

11. Saccavibhaṅgasutta

371. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Bārāṇasiyaṁ viharati Isipatane migadāye. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Tathāgatena bhikkhave Arahatā Sammāsambuddhena Bārāṇasiyaṁ Isipatane migadāye anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ appaṭivattiyaṁ samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṁ, yadidaṁ catunnaṁ ariyasaccānaṁ ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Katamesaṁ catunnaṁ, dukkhassa ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Dukkhasamudayassa ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Dukkhanirodhassa ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Tathāgatena bhikkhave Arahatā Sammāsambuddhena Bārāṇasiyaṁ Isipatane migadāye anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ appaṭivattiyaṁ samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṁ, yadidaṁ imesaṁ catunnaṁ ariyasaccānaṁ ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ.

Sevatha bhikkhave Sāriputtamoggallāne, bhajatha bhikkhave Sāriputtamoggallāne. Paṇḍitā bhikkhū anuggāhakā sabrahmacārīnaṁ. Seyyathāpi bhikkhave janetā[1] evaṁ Sāriputto, seyyathāpi jātassa āpādetā evaṁ Moggallāno. Sāriputto bhikkhave sotāpattiphale vineti, Moggallāno uttamatthe. Sāriputto bhikkhave pahoti cattāri ariyasaccāni vitthārena ācikkhituṁ desetuṁ paññāpetuṁ paṭṭhapetuṁ vivarituṁ vibhajituṁ uttānīkātunti. Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato uṭṭhāyāsanā vihāraṁ pāvisi.

372. Tatra kho āyasmā Sāriputto acirapakkantassa Bhagavato bhikkhū āmantesi "āvuso bhikkhave"ti. "Āvuso"ti kho te

1. Janetti (Sī, I)

bhikkhū āyasmato Sāriputtassa paccassosuṁ. Āyasmā Sāriputto etadavoca—

Tathāgatena āvuso Arahatā Sammāsambuddhena Bārāṇasiyaṁ Isipatane migadāye anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ appaṭivattiyaṁ samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṁ, yadidaṁ catunnaṁ ariyasaccānaṁ ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Katamesaṁ catunnaṁ, dukkhassa ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Dukkhasamudayassa ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Dukkhanirodhassa ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ. Dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ariyasaccassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ.

373. Katamañcāvuso dukkhaṁ ariyasaccaṁ. Jātipi dukkhā, jarāpi dukkhā, maraṇampi dukkhaṁ, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsāpi dukkhā, yampicchaṁ na labhati tampi dukkhaṁ, saṁkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā.

Katamā cāvuso jāti. Yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ tamhi tamhi sattanikāye jāti sañjāti okkanti abhinibbatti khandhānaṁ pātubhāvo āyatanānaṁ paṭilābho. Ayaṁ vuccatāvuso jāti.

Katamā cāvuso jarā. Yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ tamhi tamhi sattanikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccaṁ pāliccaṁ valittacatā āyuno saṁhāni indriyānaṁ paripāko. Ayaṁ vuccatāvuso jarā.

Katamañcāvuso maraṇaṁ. Yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ tamhā tamhā sattanikāyā cuti cavanatā bhedo antaradhānaṁ maccu maraṇaṁ kālaṁkiriyā khandhānaṁ bhedo kaḷevarassa nikkhepo jīvitindriyassupacchedo. Idaṁ vuccatāvuso maraṇaṁ.

Katamo cāvuso soko. Yo kho āvuso aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa soko socanā socitattaṁ antosoko antoparisoko. Ayaṁ vuccatāvuso soko.

Katamo cāvuso paridevo. Yo kho āvuso aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṁ paridevitattaṁ. Ayaṁ vuccatāvuso paridevo.

Katamañcāvuso dukkhaṁ. Yaṁ kho āvuso kāyikaṁ dukkhaṁ kāyikaṁ asātaṁ kāyasamphassajaṁ dukkhaṁ asātaṁ vedayitaṁ. Idaṁ vuccatāvuso dukkhaṁ.

Katamañcāvuso domanassaṁ. Yaṁ kho āvuso cetasikaṁ dukkhaṁ cetasikaṁ asātaṁ manosamphassajaṁ dukkhaṁ asātaṁ vedayitaṁ. Idaṁ vuccatāvuso domanassaṁ.

Katamo cāvuso upāyāso. Yo kho āvuso aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa āyāso upāyāso āyāsitattaṁ upāyāsitattaṁ. Ayaṁ vuccatāvuso upāyāso.

Katamañcāvuso yampicchaṁ na labhati tampi dukkhaṁ. Jātidhammānaṁ āvuso sattānaṁ evaṁ icchā uppajjati "aho vata mayaṁ na jātidhammā assāma, na ca vata no jāti āgaccheyyā"ti. Na kho panetaṁ icchāya pattabbaṁ, idampi yampicchaṁ na labhati tampi dukkhaṁ. Jarādhammānaṁ āvuso sattānaṁ -pa-. Byādhidhammānaṁ āvuso sattānaṁ. Maraṇadhammānaṁ āvuso sattānaṁ. Sokaparidevadukkhadomanassupā-yāsadhammānaṁ āvuso sattānaṁ evaṁ icchā uppajjati "aho vata mayaṁ na sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammā assāma, na ca vata no sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā āgaccheyyun"ti. Na kho panetaṁ icchāya pattabbaṁ, idampi yampicchaṁ na labhati tampi dukkhaṁ.

Katame cāvuso saṁkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā. Seyyathidaṁ, rūpupādānakkhandho vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho saṅkhārupādānakkhandho viññāṇupādānakkhandho. Ime vuccantāvuso saṁkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā. Idaṁ vuccatāvuso dukkhaṁ ariyasaccaṁ.

374. Katamañcāvuso dukkhasamudayaṁ[1] ariyasaccaṁ. Yāyaṁ taṇhā ponobbhavikā[2] nandīrāsahagatā[3] tatratatrābhinandinī. Seyyathidaṁ,

---

1. Dukkhasamudayo (Syā, Kaṁ)
2. Ponobhavikā (Sī, I)
3. Nandirāgasahagatā (Sī, Syā, Kaṁ, I)

kāmataṇhā bhagataṇhā vibhavataṇhā. Idaṁ vuccatāvuso dukkhasamudayaṁ[1] ariyasaccaṁ.

Katamañcāvuso dukkhanirodhaṁ[2] ariyasaccaṁ. Yo tassāyeva taṇhāya asesavirāganirodho cāgo paṭinissaggo mutti anālayo. Idaṁ vuccatāvuso dukkhanirodhaṁ ariyasaccaṁ.

375. Katamañcāvuso dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccaṁ. Ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi.

Katamācāvuso sammādiṭṭhi. Yaṁ kho āvuso dukkhe ñāṇaṁ dukkhasamudaye ñāṇaṁ dukkhanirodhe ñāṇaṁ dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñāṇaṁ. Ayaṁ vuccatāvuso sammādiṭṭhi.

Katamo cāvuso sammāsaṅkappo. Nekkhammasaṅkappo abyāpādasaṅkappo avihiṁsāsaṅkappo. Ayaṁ vuccatāvuso sammāsaṅkappo.

Katamā cāvuso sammāvācā. Musāvādā veramaṇī, pisuṇāya vācāya veramaṇī, pharusāya vācāya veramaṇī, samphappalāpā veramaṇī. Ayaṁ vuccatāvuso sammāvācā.

Katamo cāvuso sammākammanto. Pāṇātipātā veramaṇī, adinnādānā veramaṇī, kāmesumicchācārā veramaṇī. Ayaṁ vuccatāvuso sammākammanto.

Katamo cāvuso sammā-ājīvo. Idhāvuso ariyasāvako micchā-ājīvaṁ pahāya sammā-ājīvena jīvikaṁ kappeti. Ayaṁ vuccatāvuso sammā-ājīvo.

Katamo cāvuso sammāvāyāmo. Idhāvuso bhikkhu anuppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ anuppādāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati, uppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati, anuppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ uppādāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati, uppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ

---

1. Dukkhasamudayo (Syā, Kaṁ)
2. Dukkhanirodho (Syā, Kaṁ)

ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati. Ayaṁ vuccatāvuso sammāvāyāmo.

Katamā cāvuso sammāsati. Idhāvuso bhikkhu kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ, vedanāsu vedanānupassī viharati -pa-. Citte cittānupassī viharati. Dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Ayaṁ vuccatāvuso sammāsati.

Katamo cāvuso sammāsamādhi. Idhāvuso bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati -pa- tatiyaṁ jhānaṁ -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ayaṁ vuccatāvuso sammāsamādhi. Idaṁ vuccatāvuso dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccaṁ.

Tathāgatenāvuso Arahatā Sammāsambuddhena Bārāṇasiyaṁ Isipatane migadāye anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ appaṭivattiyaṁ samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vālokasmiṁ, yadidaṁ imesaṁ catunnaṁ ariyasaccānaṁ ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammanti.

Idamavoca āyasmā Sāriputto. Attamanā te bhikkhū āyasmato Sāriputtassa bhāsitaṁ abhinandunti.

Saccavibhaṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ ekādasamaṁ.

---

12. Dakkhiṇāvibhaṅgasutta

376. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sakkesu viharati Kapilavatthusmiṁ Nigrodhārāme. Atha kho Mahāpajāpati[1] Gotamī navaṁ dussayugaṁ ādāya yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ

1. Mahāpajāpatī (Sī, Syā, Kaṁ, I)

abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinnā kho Mahāpajāpati Gotamī Bhagavantaṁ etadavoca "idaṁ me bhante navaṁ dussayugaṁ Bhagavantaṁ uddissa sāmaṁ kantaṁ sāmaṁ vāyitaṁ, taṁ me bhante Bhagavā paṭiggaṇhātu anukampaṁ upādāyā"ti. Evaṁ vutte Bhagavā Mahāpajāpatiṁ Gotamiṁ etadavoca "saṁghe Gotami dehi, saṁghe te dinne ahañceva pūjito bhavissāmi saṁgho cā"ti. Dutiyampi kho Mahāpajāpati Gotamī Bhagavantaṁ etadavoca "idaṁ me bhante navaṁ dussayugaṁ Bhagavantaṁ uddissa sāmaṁ kantaṁ sāmaṁ vāyitaṁ, taṁ me bhante Bhagavā paṭiggaṇhātu anukampaṁ upādāyā"ti. Dutiyampi kho Bhagavā Mahāpajāpatiṁ Gotamiṁ etadavoca "saṁghe Gotami dehi, saṁghe te dinne ahañceva pūjito bhavissāmi saṁgho cā"ti. Tatiyampi kho Mahāpajāpati Gotamī Bhagavantaṁ etadavoca "idaṁ me bhante navaṁ dussayugaṁ Bhagavantaṁ uddissa sāmaṁ kantaṁ sāmaṁ vāyitaṁ, taṁ me bhante Bhagavā paṭiggaṇhātu anukampaṁ upādāyā"ti. Tatiyampi kho Bhagavā Mahāpajāpatiṁ Gotamiṁ etadavoca "saṁghe Gotami dehi, saṁghe te dinne ahañceva pūjito bhavissāmi saṁgho cā"ti.

377. Evaṁ vutte āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "paṭiggaṇhātu bhante Bhagavā Mahāpajāpatiyā Gotamiyā navaṁ dussayugaṁ, bahūpakārā[1] bhante Mahāpajāpati Gotamī Bhagavato mātucchā āpādikā posikā khīrassa dāyikā, Bhagavantaṁ janettiyā kālaṅkatāya thaññaṁ pāyesi, Bhagavāpi bhante bahūpakāro Mahāpajāpatiyā Gotamiyā, Bhagavantaṁ bhante āgamma Mahāpajāpati Gotamī Buddhaṁ saraṇaṁ gatā, dhammaṁ saraṇaṁ gatā, saṁghaṁ saraṇaṁ gatā. Bhagavantaṁ bhante āgamma Mahāpajāpati Gotamī pāṇātipātā paṭiviratā, adinnādānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā. Bhagavantaṁ bhante āgamma Mahāpajāpati Gotamī Buddhe aveccappasādena samannāgatā, dhamme aveccappasādena samannāgatā, saṁghe aveccappasādena samannāgatā, ariyakantehi sīlehi samannāgatā. Bhagavantaṁ bhante āgamma Mahāpajāpati Gotamī dukkhe nikkaṅkhā, dukkhasamudaye nikkaṅkhā, dukkhanirodhe nikkaṅkhā, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya nikkaṅkhā. Bhagavāpi bhante bahūpakāro Mahāpajāpatiyā Gotamiyā"ti.

---

1. Bahukārā (Syā, Kaṁ)

378. Evametaṁ Ānanda, yaṁ hānanda puggalo puggalaṁ āgamma Buddhaṁ saraṇaṁ gato hoti, dhammaṁ saraṇaṁ gato hoti, saṁghaṁ saraṇaṁ gato hoti. Imassānanda puggalassa iminā puggalena na suppatikāraṁ vadāmi, yadidaṁ abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikamma-sāmīcikammacīvarapiṇḍapātasenāsanagilānappaccayabhesajja-parikkhārānuppadānena.

Yaṁ hānanda puggalo puggalaṁ āgamma pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, musāvādā paṭivirato hoti, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭivirato hoti. Imassānanda puggalassa iminā puggalena na suppatikāraṁ vadāmi, yadidaṁ abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikammacīvarapiṇḍapāta-senāsanagilānappaccayabhesajjaparikkhārānuppadānena.

Yaṁ hānanda puggalo puggalaṁ āgamma Buddhe aveccappasādena samannāgato hoti. Dhamme. Saṁghe. Ariyakantehi sīlehi samannāgato hoti. Imassānanda puggalassa iminā puggalena na suppatikāraṁ vadāmi, yadidaṁ abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikammacīvarapiṇḍapātasenāsana-gilānappaccayabhesajjaparikkhārānuppadānena.

Yaṁ hānanda puggalo puggalaṁ āgamma dukkhe nikkaṅkho hoti, dukkhasamudaye nikkaṅkho hoti, dukkhanirodhe nikkaṅkho hoti, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya nikkaṅkho hoti. Imassānanda puggalassa iminā puggalena na suppatikāraṁ vadāmi, yadidaṁ abhivādana paccuṭṭhāna añjalikamma sāmīcikamma cīvarapiṇḍapāta senāsana gilānappaccayabhesajjaparikkhārānuppadānena.

379. Cuddasa kho panimānanda pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Katamā cuddasa, Tathāgate Arahante Sammāsambuddhe dānaṁ deti, ayaṁ paṭhamā pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Paccekasambuddhe[1] dānaṁ deti, ayaṁ dutiyā pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Tathāgatasāvake arahante dānaṁ deti, ayaṁ tatiyā pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Arahattaphalasacchi kiriyāya paṭipanne dānaṁ deti, ayaṁ catutthī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Anāgāmissa dānaṁ deti, ayaṁ pañcamī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Anāgāmiphalasacchikiriyāya paṭipanne dānaṁ deti, ayaṁ chaṭṭhī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Sakadāgāmissa dānaṁ deti, ayaṁ sattamī

1. Paccekabuddhe (Sī, I)

pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Sakadāgāmiphalasacchikiriyāya paṭipanne dānaṁ deti, ayaṁ aṭṭhamī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Sotāpanne dānaṁ deti, ayaṁ navamī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Sotāpattiphalasacchikiriyāya paṭipanne dānaṁ deti, ayaṁ dasamī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Bāhirake kāmesu vītarāge dānaṁ deti, ayaṁ ekādasamī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Puthujjanasīlavante dānaṁ deti, ayaṁ dvādasamī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Puthujjanadussīle dānaṁ deti, ayaṁ terasamī pāṭipuggalikā dakkhiṇā. Tiracchānagate dānaṁ deti, ayaṁ cuddasamī pāṭipuggalikā dakkhiṇāti.

Tatrānanda tiracchānagate dānaṁ datvā sataguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā. Puthujjanadussīle dānaṁ datvā sahassaguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā. Puthujjanasīlavante dānaṁ datvā satasahassaguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā. Bāhirake kāmesu vītarāge dānaṁ datvā koṭisatasahassa-guṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā. Sotāpattiphalasacchikiriyāya paṭipanne dānaṁ datvā asaṅkheyyā appameyyā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā. Ko pana vādo sotāpanne, ko pana vādo sakadāgāmiphalasacchikiriyāya paṭipanne, ko pana vādo sakadāgāmissa, ko pana vādo anāgāmiphalasacchikiriyāya paṭipanne, ko pana vādo anāgāmissa, ko pana vādo arahattaphalasacchikiriyāya paṭipanne, ko pana vādo arahante, ko pana vādo paccekasambuddhe, ko pana vādo Tathāgate Arahante Sammāsambuddhe.

380. Satta kho panimānanda saṁghagatā dakkhiṇā. Katamā satta, Buddhappamukhe ubhatosaṁghe dānaṁ deti, ayaṁ paṭhamā saṁghagatā dakkhiṇā. Tathāgate parinibbute ubhatosaṁghe dānaṁ deti, ayaṁ dutiyā saṁghagatā dakkhiṇā. Bhikkhusaṁghe dānaṁ deti, ayaṁ tatiyā saṁghagatā dakkhiṇā. Bhikkhunisaṁghe dānaṁ deti, ayaṁ catutthī saṁghagatā dakkhiṇā. Ettakā me bhikkhū ca bhikkhuniyo ca saṁghato uddissathāti dānaṁ deti, ayaṁ pañcamī saṁghagatā dakkhiṇā. Ettakā me bhikkhū saṁghato uddissathāti dānaṁ deti, ayaṁ chaṭṭhī saṁghagatā dakkhiṇā. Ettakā me bhikkhuniyo saṁghato uddissathāti dānaṁ deti, ayaṁ sattamī saṁghagatā dakkhiṇā.

Bhavissanti kho panānanda anāgatamaddhānaṁ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā dussīlā pāpadhammā, tesu dussīlesu saṁghaṁ uddissa dānaṁ dassanti, tadāpāhaṁ Ānanda saṁghagataṁ dakkhiṇaṁ asaṅkheyyaṁ appameyyaṁ vadāmi, na tvevāhaṁ Ānanda kenaci pariyāyena saṁghagatāya dakkhiṇāya pāṭipuggalikaṁ dānaṁ mahapphalataraṁ vadāmi.

381. Catasso kho imā Ānanda dakkhiṇā visuddhiyo. Katamā catasso, atthānanda dakkhiṇā dāyakato visujjhati no paṭiggāhakato, atthānanda dakkhiṇā paṭiggāhakato visujjhati no dāyakato, atthānanda dakkhiṇā neva dāyakato visujjhati no paṭiggāhakato, atthānanda dakkhiṇā dāyakato ceva visujjhati paṭiggāhakato ca.

Kathañcānanda dakkhiṇā dāyakato visujjhati no paṭiggāhakato. Idhānanda dāyako hoti sīlavā kalyāṇadhammo, paṭiggāhakā honti dussīlā pāpadhammā. Evaṁ kho Ānanda dakkhiṇā dāyakato visujjhati no paṭiggāhakato.

Kathañcānanda dakkhiṇā paṭiggāhakato visujjhati no dāyakato. Idhānanda dāyako hoti dussīlo pāpadhammo, paṭiggāhakā honti sīlavanto[1] kalyāṇadhammā. Evaṁ kho Ānanda dakkhiṇā paṭiggāhakato visujjhati no dāyakato.

Kathañcānanda dakkhiṇā neva dāyakato visujjhati no paṭiggāhakato. Idhānanda dāyako ca hoti dussīlo pāpadhammo, paṭiggāhakā ca honti dussīlā pāpadhammā. Evaṁ kho Ānanda dakkhiṇā neva dāyakato visujjhati no paṭiggāhakato.

Kathañcānanda dakkhiṇā dāyakato ceva visujjhati paṭiggāhakato ca. Idhānanda dāyako ca hoti sīlavā kalyāṇadhammo, paṭiggāhakā ca honti sīlavanto kalyāṇadhammā. Evaṁ kho Ānanda dakkhiṇā dāyakato ceva visujjhati paṭiggāhakato ca. Imā kho Ānanda catasso dakkhiṇā visuddhiyoti.

Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato athāparaṁ etadavoca Satthā—

1. Sīlavantā (Sī)

382. “Yo sīlavā dussīlesu dadāti dānaṁ,
Dhammena laddhaṁ[1] supasannacitto.
Abhisaddahaṁ kammaphalaṁ uḷāraṁ,
Dā dakkhiṇā dāyakato visujjhati.

Yo dussīlo sīlavantesu dadāti dānaṁ,
Adhammena laddhaṁ appasannacitto.
Anabhisaddahaṁ kammaphalaṁ uḷāraṁ,
Sā dakkhiṇā paṭiggāhakato visujjhati.

Yo dussīlo dussīlesu dadāti dānaṁ,
Adhammena laddhaṁ appasannacitto.
Anabhisaddahaṁ kammaphalaṁ uḷāraṁ,
Na taṁ dānaṁ vipulapphalanti brūmi[2].

Yo sīlavā sīlavantesu dadāti dānaṁ,
Dhammena laddhaṁ supasannacitto.
Abhisaddahaṁ kammaphalaṁ uḷāraṁ,
Taṁ ve dānaṁ vipulapphalanti brūmi.

Yo vītarāgo vītarāgesu dadāti dānaṁ,
Dhammena laddhaṁ supasannacitto.
Abhisaddahaṁ kammaphalaṁ uḷāraṁ,
Taṁ ve dānaṁ āmisadānānamaggan”ti[3].

Dakkhiṇāvibhaṅgasuttaṁ niṭṭhitaṁ dvādasamaṁ.

Vibhaṅgavaggo niṭṭhito catuttho

Tassuddānaṁ

Bhaddekānandakaccāna, Lomasakaṅgiyāsubho.
Mahākammasaḷāyatanavibhaṅgā, Uddesa-araṇā Dhātu Saccaṁ.

Dakkhiṇāvibhaṅgasuttanti.

---

1. Laddhā (Sī, I)
2. Sā dakkhiṇā nevubhato visujjhati (Sī, I)
3. Taṁ ve dānaṁ vipulanti brūmi (Sī)

5. Saḷāyatanavagga

1. Anāthapiṇḍikovādasutta

383. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena kho pana samayena Anāthapiṇḍiko gahapati ābādhiko hoti dukkhito bāḷhagilāno. Atha kho Anāthapiṇḍiko gahapati aññataraṁ purisaṁ āmantesi "ehi tvaṁ ambho purisa yena Bhagavā tenupasaṅkama, upasaṅkamitvā mama vacanena Bhagavato pāde sirasā vandāhi[1] 'Anāthapiṇḍiko bhante gahapati ābādhiko dukkhito bāḷhagilāno, so Bhagavato pāde sirasā vandatī'ti. Yena cāyasmā Sāriputto tenupasaṅkama, upasaṅkamitvā mama vacanena āyasmato Sāriputtassa pāde sirasā vandāhi[1] 'Anāthapiṇḍiko bhante gahapati ābādhiko dukkhito bāḷhagilāno, so āyasmato Sāriputtassa pāde sirasā vandatī'ti. Evañca vadehi 'sādhu kira bhante āyasmā Sāriputto yena Anāthapiṇḍikassa gahapatissa nivesanaṁ tenupasaṅkamatu anukampaṁ upādāyā'ti".

"Evaṁ bhante"ti kho so puriso Anāthapiṇḍikassa gahapatissa paṭissutvā yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho so puriso Bhagavantaṁ etadavoca "anāthapiṇḍiko bhante gahapati ābādhiko dukkhito bāḷhagilāno, so Bhagavato pāde sirasā vandatī"ti. Yena cāyasmā Sāriputto tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Sāriputtaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho so puriso āyasmantaṁ Sāriputtaṁ etadavoca "anāthapiṇḍiko bhante gahapati ābādhiko dukkhito bāḷhagilāno, so āyasmato Sāriputtassa pāde sirasā vandati, evañca vadeti 'sādhu kira bhante āyasmā Sāriputto yena Anāthapiṇḍikassa gahapatissa nivesanaṁ tenupasaṅkamatu

---

1. Vandāhi evañca vadehi (sabbattha) aññasuttesu pana natthi.

anukampaṁ upādāyā'ti". Adhivāsesi kho āyasmā Sāriputto tuṇhībhāvena.

384. Atha kho āyasmā Sāriputto nivāsetvā pattacīvaramādāya āyasmatā Ānandena pacchāsamaṇena yena Anāthapiṇḍikassa gahapatissa nivesanaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi, nisajja kho āyasmā Sāriputto Anāthapiṇḍikaṁ gahapatiṁ etadavoca "kacci te gahapati khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ, kacci te dukkhā vedanā paṭikkamanti no abhikkamanti, paṭikkamosānaṁ paññāyati no abhikkamo"ti.

Na me bhante Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi bhante Sāriputta balavā puriso tiṇhena sikharena muddhani[1] abhimattheyya[2]. Evameva kho me bhante Sāriputta adhimattā vātā muddhani[1] ūhananti[3]. Na me bhante Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi bhante Sāriputta balavā puriso daḷhena varattakhaṇḍena sīse sīsaveṭhaṁ dadeyya. Evameva kho me bhante Sāriputta adhimattā sīse sīsavedanā[4]. Na me bhante Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi bhante Sāriputta dakkho goghātako vā goghātakantevāsī vā tiṇhena govikantanena kucchiṁ parikanteyya. Evameva kho me bhante Sāriputta adhimattā vātā kucchiṁ parikantanti. Na me bhante Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi bhante Sāriputta dve balavanto purisā dubbalataraṁ purisaṁ nānābāhāsu gahetvā aṅgārakāsuyā santāpeyyuṁ samparitāpeyyuṁ. Evameva kho me bhante Sāriputta adhimatto kāyasmiṁ ḍāho. Na me bhante Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā

1. Muddhānaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I) 2. Abhimantheyya (Sī, I)
3. Ohananti (Syā, Kaṁ) 4. Adhimattā vātā sīsaṁ parikantanti (Sī, Syā, Kaṁ)

vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamoti.

385. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na cakkhuṁ upādiyissāmi, na ca me cakkhunissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti. Evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ.

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na sotaṁ upādiyissāmi, na ca me sotanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na ghānaṁ upādiyissāmi, na ca me ghānanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na jivhaṁ upādiyissāmi, na ca me jivhānissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na kāyaṁ upādiyissāmi, na ca me kāyanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na manaṁ upādiyissāmi, na ca me manonissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. (1)

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na rūpaṁ upādiyissāmi, na ca me rūpanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti. Evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na saddaṁ upādiyissāmi -pa- na gandhaṁ upādiyissāmi. Na rasaṁ upādiyissāmi. Na phoṭṭhabbaṁ upādiyissāmi. Na dhammaṁ upādiyissāmi, na ca me dhamma-nissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti. Evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. (2)

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na cakkhuviññāṇaṁ upādiyissāmi, na ca me cakkhuviññāṇanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na sotaviññāṇaṁ upādiyissāmi. Na ghānaviññāṇaṁ upādiyissāmi. Na jivhāviññāṇaṁ upādiyissāmi. Na kāyaviññāṇaṁ upādiyissāmi. Na manoviññāṇaṁ upādiyissāmi, na ca me manoviññāṇanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. (3)

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na cakkhusamphassaṁ upādiyissāmi, na ca me cakkhusamphassanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na sotasamphassaṁ upādiyissāmi. Na ghānasamphassaṁ upādiyissāmi. Na jivhāsamphassaṁ upādiyissāmi. Na kāyasamphassa upādiyissāmi. Na manosamphassaṁ upādiyissāmi, na ca me manosamphassanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ.(4)

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na cakkhusamphassajaṁ vedanaṁ upādiyissāmi, na ca me cakkhusamphassajāvedanānissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, Evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na sotasamphassajaṁ vedanaṁ upādiyissāmi. Na ghānasamphassajaṁ vedanaṁ upādiyissāmi. Na jivhāsamphassajaṁ vedanaṁ upādiyissāmi. Na kāyasamphassajaṁ vedanaṁ upādiyissāmi. Na manosamphasamphassajaṁ vedanaṁ upādiyissāmi, na ca me manosamphassajāvedanānissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. (5)

386. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na pathavīdhātuṁ upādiyissāmi, na ca me pathavīdhātunissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na āpodhātuṁ upādiyissāmi. Na te jodhātuṁ upādiyissāmi. Na vāyodhātuṁ upādiyissāmi. Na ākāsadhātuṁ upādiyissāmi. Na viññāṇadhātuṁ upādiyissāmi, na ca me viññāṇadhātunissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. (6)

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na rūpaṁ upādiyissāmi, na ca me rūpanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na vedanaṁ upādiyissāmi. Na saññaṁ upādiyissāmi. Na saṅkhāre upādiyissāmi. Na viññāṇaṁ upādiyissāmi, na ca me viññāṇanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. (7)

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na ākāsānañcāyatanaṁ upādiyissāmi, na ca me ākāsānañcāyatananissitaṁ viññāṇaṁ

bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na viññāṇañcāyatanaṁ upādiyissāmi. Na ākiñcaññāyatanaṁ upādiyissāmi. Na nevasaññānāsaññāyatanaṁ upādiyissāmi, na ca me nevasaññānāsaññāyatananissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. (8)

Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na idha lokaṁ upādiyissāmi, na ca me idha lokanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "na paralokaṁ upādiyissāmi, na ca me paralokanissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te gahapati evaṁ sikkhitabbaṁ "yampi me diṭṭhaṁ sutaṁ mutaṁ viññātaṁ pattaṁ pariyesitaṁ anupariyesitaṁ anucaritaṁ manasā, tampi na upādiyissāmi, na ca me taṁnissitaṁ viññāṇaṁ bhavissatī"ti, evaṁ hi te gahapati sikkhitabbanti. (9)

387. Evaṁ vutte Anāthapiṇḍiko gahapati parodi, assūni pavattesi. Atha kho āyasmā Ānando Anāthapiṇḍikaṁ gahapatiṁ etadavoca "olīyasi kho tvaṁ gahapati, saṁsīdasi kho tvaṁ gahapatī"ti. Nāhaṁ bhante Ānanda olīyāmi napi saṁsīdāmi, api ca me dīgharattaṁ Satthā payirupāsito, manobhāvanīyā ca bhikkhū, na ca me evarūpī dhammī kathā sutapubbāti. Na kho gahapati gihīnaṁ odātavasanānaṁ evarūpī dhammī kathā paṭibhāti, pabbajitānaṁ kho gahapati evarūpī dhammī kathā paṭibhātīti. Tena hi bhante Sāriputta gihīnampi odātavasanānaṁ evarūpī dhammī kathā paṭibhātu, santi hi bhante kulaputtā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammassa parihāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāroti.

Atha kho āyasmā ca Sāriputto āyasmā ca Ānando Anāthapiṇḍikaṁ gahapatiṁ iminā ovādena ovaditvā uṭṭhāyāsanā pakkamiṁsu. Atha kho Anāthapiṇḍiko gahapati acirapakkante āyasmante ca Sāriputte āyasmante ca Ānande kālamakāsi, tusitaṁ kāyaṁ upapajji. Atha kho Anāthapiṇḍiko devaputto abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇṇo kevalakappaṁ Jetavanaṁ obhāsetvā yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhāsi,

ekamantaṁ ṭhito kho Anāthapiṇḍiko devaputto Bhagavantaṁ gāthāhi ajjhabhāsi—

“Idaṁ hi taṁ Jetavanaṁ, isisaṁghanisevitaṁ.
Āvutthaṁ dhammarājena, pītisañjananaṁ mama.

Kammaṁ vijjā ca dhammo ca, sīlaṁ jīvitamuttamaṁ.
Etena maccā sujjhanti, na gottena dhanena vā.

Tasmā hi paṇḍito poso, sampassaṁ atthamattano.
Yoniso vicine dhammaṁ, evaṁ tattha visujjhati.

Sāriputtova paññāya, sīlena upasamena ca.
Yopi pāraṅgato bhikkhu, etāvaparamo siyā”ti.

Idamavoca Anāthapiṇḍiko devaputto. Samanuñño Satthā ahosi. Atha kho Anāthapiṇḍiko devaputto “samanuñño me Satthā”ti Bhagavantaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā tatthevantaradhāyi.

388. Atha kho Bhagavā tassā rattiyā accayena bhikkhū āmantesi—imaṁ bhikkhave rattiṁ aññataro devaputto abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇṇo kevalakappaṁ Jetavanaṁ obhāsetvā yenāhaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā maṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, ekamantaṁ ṭhito kho so devaputto maṁ gāthāhi ajjhabhāsi—

“Idaṁ hi taṁ Jetavanaṁ, isisaṁghanisevitaṁ.
Āvutthaṁ dhammarājena, pītisañjananaṁ mama.

Kammaṁ vijjā ca dhammo ca, sīlaṁ jīvitamuttamaṁ.
Etena maccā sujjhanti, na gottena dhanena vā.

Tasmā hi paṇḍito poso, sampassaṁ atthamattano.
Yoniso vicine dhammaṁ, evaṁ tattha visujjhati.

Sāriputtova paññāya, sīlena upasamena ca.
Yopi pāraṅgato bhikkhu, etāvaparamo siyā”ti.

Idamavoca bhikkhave so devaputto “samanuñño me Satthā”ti maṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā tatthevantaradhāyīti.

Evaṁ vutte āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "so hi nūna so bhante Anāthapiṇḍiko devaputto bhavissati, Anāthapiṇḍiko bhante gahapati āyasmante Sāriputte abhippasanno ahosī"ti. Sādhu sādhu Ānanda, yāvatakaṁ kho Ānanda takkāya pattabbaṁ, anuppattaṁ taṁ tayā, Anāthapiṇḍiko so Ānanda devaputtoti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Anāthapiṇḍikovādasuttaṁ niṭṭhitaṁ paṭhamaṁ.

---

2. Channovādasutta

389. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Veḷuvane kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena āyasmā ca Sāriputto āyasmā ca Mahācundo āyasmā ca Channo Gijjhakūṭe pabbate viharanti. Tena kho pana samayena āyasmā Channo ābādhiko hoti dukkhito bāḷhagilāno. Atha kho āyasmā Sāriputto sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito yenāyasmā Mahācundo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā āyasmantaṁ Mahācundaṁ etadavoca "āyāmāvuso Cunda yenāyasmā Channo tenupasaṅkamissāma gilānapucchakā"ti. "Evamāvuso"ti kho āyasmā Mahācundo āyasmato Sāriputtassa paccassosi.

Atha kho āyasmā ca Sāriputto āyasmā ca Mahācundo yenāyasmā Channo tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā āyasmatā Channena saddhiṁ sammodiṁsu, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Sāriputto āyasmantaṁ Channaṁ etadavoca "kacci te āvuso Channa khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ, kacci te dukkhā vedanā paṭikkamanti no abhikkamanti, paṭikkamosānaṁ paññāyati no abhikkamo"ti.

Na me āvuso Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, baḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi āvuso Sāriputta balavā

puriso tiṇhena sikharena muddhani abhimattheyya. Evameva kho me āvuso Sāriputta adhimattā vātā muddhani ūhananti. Na me āvuso Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi āvuso Sāriputta balavā puriso daḷhena varattakkhaṇḍena sīse sīsaveṭhaṁ dadeyya. Evameva kho me āvuso Sāriputta adhimattā sīse sīsavedanā. Na me āvuso Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi āvuso Sāriputta dakkho goghātako vā goghātakantevāsī vā tiṇhena govikantanena kucchiṁ parikanteyya. Evameva kho me āvuso Sāriputta adhimattā vātā kucchiṁ parikantanti. Na me āvuso Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷhā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Seyyathāpi āvuso Sāriputta dve balavanto purisā dubbalataraṁ purisaṁ nānābāhāsu gahetvā aṅgārakāsuyā santāpeyyuṁ samparitāpeyyuṁ. Evameva kho me āvuso Sāriputta adhimatto kāyasmiṁ ḍāho. Na me āvuso Sāriputta khamanīyaṁ, na yāpanīyaṁ, bāḷā me dukkhā vedanā abhikkamanti no paṭikkamanti, abhikkamosānaṁ paññāyati no paṭikkamo. Satthaṁ āvuso Sāriputta āharissāmi, nāvakaṅkhāmi jīvitanti.

390. Māyasmā Channo satthaṁ āharesi, yāpetāyasmā Channo, yāpentaṁ mayaṁ āyasmantaṁ Channaṁ icchāma. Sace āyasmato Channassa natthi sappāyāni bhojanāni, ahaṁ āyasmato Channassa sappāyāni bhojanāni pariyesissāmi. Sace āyasmato Channassa natthi sappāyāni bhesajjāni, ahaṁ āyasmato Channassa sappāyāni bhesajjāni pariyesissāmi. Sace āyasmato Channassa natthi patirūpā upaṭṭhākā, ahaṁ āyasmantaṁ Channaṁ upaṭṭhahissāmi. Māyasmā Channo satthaṁ āharesi, yāpetāyasmā Channo, yāpentaṁ mayaṁ āyasmantaṁ Channaṁ icchāmāti.

Napi me āvuso Sāriputta natthi sappāyāni bhojanāni, napi me natthi sappāyāni bhesajjāni, napi me natthi patirūpā upaṭṭhākā. Api cāvuso

Sāriputta pariciṇṇo me Satthā dīgharattaṁ manāpeneva no amanāpena. Etaṁ hi āvuso Sāriputta sāvakassa patirūpaṁ, yaṁ Satthāraṁ paricareyya manāpeneva no amanāpena. Anupavajjaṁ Channo bhikkhu satthaṁ āharissatīti evametaṁ[1] āvuso Sāriputta dhārehīti. Puccheyyāma mayaṁ āyasmantaṁ Channaṁ kiñcideva desaṁ, sace āyasmā Channo okāsaṁ karoti pañhassa veyyākaraṇāyāti. Pucchāvuso Sāriputta sutvā vedissāmīti.

391. Cakkhuṁ āvuso Channa cakkhu viññāṇaṁ cakkhu viññāṇaviññātabbe dhamme "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti samanupassasi? Sotaṁ āvuso Channa sotaviññāṇaṁ -pa-. Ghānaṁ āvuso Channa ghānaviññāṇaṁ. Jivhaṁ āvuso Channa jivhāviññāṇaṁ. Kāyaṁ āvuso Channa kāyaviññāṇaṁ. Manaṁ āvuso Channa manoviññāṇaṁ manoviññāṇaviññātabbe dhamme "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti samanupassasīti?

Cakkhuṁ āvuso Sāriputta cakkhuviññāṇaṁ cakkhuviññāṇaviññātabbe dhamme "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti samanupassāmi. Sotaṁ āvuso Sāriputta -pa-. Ghānaṁ āvuso Sāriputta. Jivhaṁ āvuso Sāriputta. Kāyaṁ āvuso Sāriputta. Manaṁ āvuso Sāriputta manoviññāṇaṁ manoviññāṇaṁviññātabbe dhamme "netaṁ mama, neso hamasmi, na meso attā"ti samanupassāmīti.

392. Cakkhusmiṁ āvuso Channa cakkhuviññāṇe cakkhuviññāṇaviññātabbesu dhammesu kiṁ disvā kiṁ abhiññāya cakkhuṁ cakkhuviññāṇaṁ cakkhuviññāṇaviññātabbe dhamme "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti samanupassasi? Sotasmiṁ āvuso Channa sotaviññāṇe. Ghānasmiṁ āvuso Channa ghānaviññāṇe. Jivhāya āvuso Channa jivhāviññāṇe. Kāyasmiṁ āvuso Channa kāyaviññāṇe. Manasmiṁ āvuso Channa manoviññāṇe manoviññāṇaviññātabbesu dhammesu kiṁ disvā kiṁ abhiññāya manaṁ manoviññāṇaṁ manoviññāṇaviññātabbe dhamme "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti samanupassasīti?

---

1. Evameva kho tvaṁ (Ka)

Cakkhusmiṁ āvuso Sāriputta cakkhuviññāṇe cakkhuviññāṇaviññātabbesu dhammesu nirodhaṁ disvā nirodhaṁ abhiññāya cakkhuṁ cakkhuviññāṇaṁ cakkhuviññāṇaviññātabbe dhamme "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti samanupassāmi. Sotasmiṁ āvuso Sāriputta sotaviññāṇe. Ghānasmiṁ āvuso Sāriputta ghānaviññāṇe. Jivhāya āvuso Sāriputta jivhāviññāṇe. Kāyasmiṁ āvuso Sāriputta kāyaviññāṇe. Manasmiṁ āvuso Sāriputta manoviññāṇe manoviññāṇaviññātabbesu dhammesu nirodhaṁ disvā nirodhaṁ abhiññāya manaṁ manoviññāṇaṁ manoviññāṇaviññātabbe dhamme "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti samanupassāmīti.

393. Evaṁ vutte āyasmā Mahācundo āyasmantaṁ Channaṁ etadavoca "tasmātiha āvuso Channa idampi tassa Bhagavato sāsanaṁ[1] niccakappaṁ manasi kātabbaṁ 'nissitassa calitaṁ, anissitassa calitaṁ natthi, calite asati passaddhi, passaddhiyā sati nati na hoti, natiyā asati āgatigati na hoti, āgatigatiyā asati cutūpapāto na hoti, cutūpapāte asati nevidha na huraṁ na ubhayamantarena, esevanto dukkhassā'ti". Atha kho āyasmā ca Sāriputto āyasmā ca Mahācundo āyasmantaṁ Channaṁ iminā ovādena ovaditvā uṭṭhāyāsanā pakkamiṁsu.

394. Atha kho āyasmā Channo acirapakkante āyasmante ca Sāriputte āyasmante ca Mahācunde satthaṁ āharesi. Atha kho āyasmā Sāriputto yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Sāriputto Bhagavantaṁ etadavoca "āyasmatā bhante Channena satthaṁ āharitaṁ, tassa kā gati, ko abhisamparāyo"ti. Nanu te Sāriputta Channena bhikkhunā sammukhāyeva anupavajjatā byākatāti. Atthi bhante Pubbajiraṁ[2] nāma Vajjigāmo, tatthāyasmato Channassa mittakulāni suhajjakulāni upavajjakulānīti. Honti[3] hete Sāriputta Channassa bhikkhuno mittakulāni suhajjakulāni upavajjakulāni, nāhaṁ Sāriputta

---

1. Vacanaṁ (Sī)
2. Pappajitañhitaṁ (Ka), Upavajjitaṁ (Ka), Pubbavijjanaṁ, Pubbavijjhanaṁ, Pubbaviciraṁ (Saṁyuttake)
3. Posanti (Ka)

ettāvatā sa-upavajjoti vadāmi. Yo kho Sāriputta imañca kāyaṁ nikkhipati, aññañca kāyaṁ upādiyati, tamahaṁ sa-upavajjoti vadāmi, taṁ Channassa bhikkhuno natthi, anupavajjo Channo bhikkhu satthaṁ āharesīti evametaṁ Sāriputta dhārehīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Sāriputto Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Channovādasuttaṁ niṭṭhitaṁ dutiyaṁ.

---

3. Puṇṇovādasutta

395. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho āyasmā Puṇṇo sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Puṇṇo Bhagavantaṁ etadavoca "sādhu maṁ bhante Bhagavā saṁkhittena ovādena ovadatu, yamahaṁ Bhagavato dhammaṁ sutvā eko vūpakaṭṭho appamatto ātāpī pahitatto vihareyyan"ti. Tena hi Puṇṇa suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi, bhāsissāmīti. "Evaṁ bhante"ti kho āyasmā Puṇṇo Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

Santi kho Puṇṇa cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, taṁ ce bhikkhu abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati. Tassa taṁ abhinandato abhivadato ajjhosāya tiṭṭhato uppajjati nandī[1], nandīsamudayā dukkhasamudayo Puṇṇāti vadāmi.

Santi kho Puṇṇa sotaviññeyyā saddā. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā. Manoviññeyyā dhammā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, taṁ ce bhikkhu abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati. Tassa taṁ abhinandato abhivadato ajjhosāya tiṭṭhato uppajjati nandī, nandīsamudayā dukkhasamudayo Puṇṇāti vadāmi.

---

1. Nandi (Syā, Kaṁ)

Santi ca kho Puṇṇa cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, taṁ ce bhikkhu nābhinandati nābhivadati nājjhosāya tiṭṭhati. Tassa taṁ anabhinandato anabhivadato anajjhosāya tiṭṭhato nandī nirujjhati, nandīnirodhā dukkhanirodho Puṇṇāti vadāmi.

Santi ca kho Puṇṇa sotaviññeyyā saddā. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā. Manoviññeyyā dhammā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, taṁ ce bhikkhu nābhinandati nābhivadati nājjhosāya tiṭṭhati. Tassa taṁ anabhinandato anabhivadato anajjhosāya tiṭṭhato nandī nirujjhati, nandīnirodhā dukkhanirodho Puṇṇāti vadāmi.

Iminā ca tvaṁ Puṇṇa mayā saṁkhittena ovādena ovadito katarasmiṁ janapade viharissasīti. Imināhaṁ bhante Bhagavatā saṁkhittena ovādena ovadito atthi Sunāparanto nāma janapado, tatthāhaṁ viharissāmīti.

396. Caṇḍā kho Puṇṇa Sunāparantakā manussā, pharusā kho Puṇṇa Sunāparantakā manussā. Sace taṁ Puṇṇa Sunāparantakā manussā akkosissanti paribhāsissanti, tattha te Puṇṇa kinti bhavissatīti. Sace maṁ bhante Sunāparantakā manussā akkosissanti paribhāsissanti, tattha me evaṁ bhavissati "bhaddakā[1] vatime Sunāparantakā manussā, subhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, yaṁ me nayime pāṇinā pahāraṁ dentī"ti, evamettha[2] Bhagavā bhavissati, evamettha sugata bhavissatīti.

Sace pana te Puṇṇa Sunāparantakā manussā pāṇinā pahāraṁ dassanti, tattha pana te Puṇṇa kinti bhavissatīti. Sace me bhante Sunāparantakā manussā, pāṇinā pahāraṁ dassanti, tattha me evaṁ bhavissati "bhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, subhaddakā vatime Sunāparantakā manussā. Yaṁ me nayime leḍḍunā pahāraṁ dentī"ti, evamettha Bhagavā bhavissati, evamettha sugata bhavissatīti.

Sace pana te Puṇṇa Sunāparantakā manussā leḍḍunā pahāraṁ dassanti, tattha pana te Puṇṇa kinti bhavissatīti. Sace me bhante Sunāparantakā

1. Bhadrakā (Ka) 2. Evammettha (?)

manussā leḍḍunā pahāraṁ dassanti, tattha me evaṁ bhavissati "bhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, subhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, yaṁ me nayime daṇḍena pahāraṁ dentī"ti, evamettha Bhagavā bhavissati, evamettha sugata bhavissatīti.

Sace pana te Puṇṇa Sunāparantakā manussā saṇḍena pahāraṁ dassanti, tattha pana te Puṇṇa kinti bhavissatīti. Sace me bhante Sunāparantakā manussā daṇḍena pahāraṁ dassanti, tattha me evaṁ bhavissati "bhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, subhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, yaṁ me nayime satthena pahāraṁ dentī"ti, evamettha Bhagavā bhavissati, evamettha sugata bhavissatīti.

Sace pana te Puṇṇa Sunāparantakā manussā satthena pahāraṁ dassanti, tattha pana te Puṇṇa kinti bhavissatīti. Sace me bhante Sunāparantakā manussā satthena pahāraṁ dassanti, tattha me evaṁ bhavissati "bhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, subhaddakā vatime Sunāparantakā manussā, yaṁ maṁ[1] nayime tiṇhena satthena jīvitā voropenti"ti, evamettha Bhagavā bhavissati, evamettha sugata bhavissatīti.

Sace pana taṁ Puṇṇa Sunāparantakā manussā tiṇhena satthena jīvitā voropessanti, tattha pana te Puṇṇa kinti bhavissatīti. Sace maṁ bhante Sunāparantakā manussā tiṇhena satthena jīvitā voropessanti, tattha me evaṁ bhavissati "santi kho Bhagavato sāvakā kāye ca jīvite ca aḍḍīyamānā harāyamānā jigucchamānā satthahārakaṁ pariyesanti, taṁ me idaṁ apariyiṭṭhaṁyeva satthahārakaṁ laddhan"ti, evamettha Bhagavā bhavissati, evamettha sugata bhavissatīti. Sādhu sādhu Puṇṇa, sakkhissasi kho tvaṁ Puṇṇa iminā damūpasamena samannāgato Sunāparantasmiṁ janapade viharituṁ, yassadāni tvaṁ Puṇṇa kālaṁ maññasīti.

397. Atha kho āyasmā Puṇṇo Bhagavato bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uṭṭhāyāsanā Bhagavantaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā senāsanaṁ saṁsāmetvā pattacīvaramādāya yena Sunāparanto janapado

1. Yaṁ me (Sī, I, Ka)

tena cārikaṁ pakkāmi. Anupabbena cārikaṁ caramāno yena Sunāparanto janapado tadavasari. Tatra sudaṁ āyasmā Puṇṇo Sunāparantasmiṁ janapade viharati. Atha kho āyasmā Puṇṇo tenevantaravassena pañcamattāni upāsakasatāni paṭivedesi[1], tenevantaravassena pañcamattāni upāsikasatāni paṭivedesi, tenevantaravassena tisso vijjā sacchākāsi. Atha kho āyasmā Puṇṇo aparena samayena parinibbāyi.

Atha kho sambahulā bhikkhū yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho te bhikkhū Bhagavantaṁ etadavocuṁ "yo so bhante Puṇṇo nāma kulaputto Bhagavatā saṁkhittena ovādena ovadito, so kālaṅkato, tassa kā gati, ko abhisamparāyo"ti. Paṇḍito bhikkhave Puṇṇo kulaputto paccapādi[2] dhammassānudhammaṁ, na ca maṁ dhammādhikaraṇaṁ vihesesi, parinibbuto bhikkhave Puṇṇo kulaputtoti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Puṇṇovādasuttaṁ niṭṭhitaṁ tatiyaṁ.

---

4. Nandakovādasutta

398. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho Mahāpajāpatigotamī pañcamattehi bhikkhunisatehi saddhiṁ yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, ekamantaṁ ṭhitā kho Mahāpajāpatigotamī Bhagavantaṁ etadavo "ovadatu bhante Bhagavā bhikkhuniyo, anusāsatu bhante Bhagavā bhikkhuniyo, karotu bhante Bhagavā bhikkhunīnaṁ dhammiṁ kathan"ti[3].

Tena kho pana samayena therā bhikkhū bhikkhuniyo ovadanti pariyāyena. Āyasmā Nandako na icchati bhikkhuniyo ovadituṁ pariyāyena.

---

1. Paṭipādesi (Sī, I), paṭidesesi (Syā, Kaṁ)
2. Saccavādī dhammavādī (Ka)
3. Dhammikathanti (Syā, Kaṁ, Ka)

atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi "kassa nu kho Ānanda ajja pariyāyo bhikkhuniyo ovadituṁ pariyāyenā"ti. Sabbeheva bhante kato[1] pariyāyo bhikkhuniyo ovadituṁ pariyāyena, ayaṁ bhante āyasmā Nandako na icchati bhikkhuniyo ovadituṁ pariyāyenāti.

Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Nandakaṁ āmantesi "ovada Nandaka bhikkhuniyo, anusāsa Nandaka bhikkhuniyo, karohi tvaṁ brāhmaṇa bhikkhunīnaṁ dhammiṁ kathan"ti. "Evaṁ bhante"ti kho āyasmā Nandako Bhagavato paṭissutvā pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Sāvatthiṁ piṇḍāya pāvisi, Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto attadutiyo yena rājakārāmo tenupasaṅkami. Addasaṁsu kho tā bhikkhuniyo āyasmantaṁ Nandakaṁ dūratova āgacchantaṁ, disvānaṁ āsanaṁ paññāpesuṁ udakañca pādānaṁ upaṭṭhapesuṁ. Nisīdi kho āyasmā Nandako paññatte āsane, nisajja pāde pakkhālesi. Tāpi kho bhikkhuniyo āyasmantaṁ Nandakaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho tā bhikkhuniyo āyasmā Nandako etadavoca "paṭipucchakathā kho bhaginiyo bhavissati. Tattha ājānantīhi 'ājānāmā'tissa vacanīyaṁ, na ājānantīhi 'na ājānāmā'tissa vacanīyaṁ, yassā vā panassa kaṅkhā vā vimati vā, ahameva tattha paṭipucchitabbo 'idaṁ bhante kathaṁ imassa kvattho'ti". Ettakenapi mayaṁ bhante ayyassa Nandakassa attamanā abhiraddhā[2], yaṁ no ayyo Nandako pavāretīti.

399. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, cakkhu niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, sotaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante -pa-. Ghānaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Jivhā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Kāyo nicco vā anicco vāti. Anicco bhante. Mano nicco vā anicco vāti. Anicco bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ,

---

1. Nandakassa bhante (Sī, I)
2. Abhinandāma (Syā, Kaṁ)

kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, pubbeva no etaṁ bhante yathābhūtaṁ sammappaññāya sudiṭṭhaṁ "itipime cha ajjhattikā āyatanā aniccā"ti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

400. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, rūpā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, saddā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante -pa-. Gandhā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Rasā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Phoṭṭhabbā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Dhammā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, pubbeva no etaṁ bhante yathābhūtaṁ sammappaññāya sudiṭṭhaṁ "itipime cha bāhirā āyatanā aniccā"ti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

401. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, cakkhuviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, sotaviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante -pa-. Ghānaviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Jivhāviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. aniccaṁ bhante. Kāyaviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Manoviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, pubbeva no etaṁ bhante yathābhūtaṁ sammappaññāya sudiṭṭhaṁ "itipime cha viññāṇakāyā aniccā"ti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

402. Seyyathāpi bhaginiyo telappadīpassa jhāyato telampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, vaṭṭipi aniccā vipariṇāmadhammā, accipi aniccā vipariṇāmadhammā, ābhāpi aniccā vipariṇāmadhammā. Yo nu kho bhaginiyo evaṁ vadeyya "amussa telappadīpassa jhāyato telampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, vaṭṭipi aniccā vipariṇāmadhammaṁ, accipi aniccā vipariṇāmadhammā. Yā ca khvāssa ābhā, sā niccā dhuvā sassatā avipariṇāmadhammā"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amussa hi bhante telappadīpassa jhāyato telampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, vaṭṭipi aniccā vipariṇāmadhammā, accipi aniccā vipariṇāmadhammā. Pagevassa ābhā aniccā vipariṇāmadhammāti. Evameva kho bhaginiyo, yo nu kho evaṁ vadeyya "cha khome ajjhattikā āyatanā aniccā[1]. Yañca kho cha ajjhattike āyatane paṭicca paṭisavedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, taṁ niccaṁ dhuvaṁ sassataṁ avipariṇāmadhamman"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, tajjaṁ tajjaṁ bhante paccayaṁ paṭicca tajjā tajjā vedanā uppajjanti, tajjassa tajjassa paccayassa nirodhā tajjā tajjā vedanā nirujjhantīti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

403. Seyyathāpi bhaginiyo mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato mūlampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, khandhopi anicco vipariṇāmadhammo, sākhāpalāsampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, chāyāpi aniccā vipariṇāmadhammā, yo nu kho bhaginiyo evaṁ vadeyya "amussa mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato mūlampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, khandhopi anicco vipariṇāmadhammo, sākhāpalāsampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, yā ca khvāssa chāyā, sā niccā dhuvā sassatā avipariṇāmadhammā"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amussa hi bhante mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato mūlampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, khandhopi anicco vipariṇāmadhammo, sākhāpalāsampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ. Pagevassa chāyā aniccā vipariṇāmadhammāti. Evameva kho bhaginiyo, yo nu kho evaṁ vadeyya "cha khome bāhirā

---

1. Aniccā vipariṇāmadhammā (?)

āyatanā aniccā[1]. Yañca kho cha bāhire āyatane paṭicca paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, taṁ niccaṁ dhuvaṁ sassataṁ avipariṇāmadhamman"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, tajjaṁ tajjaṁ bhante paccayaṁ paṭicca tajjā tajjā vedanā uppajjanti, tajjassa tajjassa paccayassa nirodhā tajjā tajjā vedanā nirujjhantīti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

404. Seyyathāpi bhaginiyo dakkho goghātako vā goghātakantevāsī vā gāvaṁ vadhitvā tiṇhena govikantanena gāviṁ saṅkanteyya anupahacca antaraṁ maṁsakāyaṁ anupahacca bāhiraṁ cammakāyaṁ. Yaṁ yadeva tattha antarā vilimaṁsaṁ[2] antarā nhāru antarā bandhanaṁ, taṁ tadeva tiṇhena govikantanena sañchindeyya saṅkanteyya sampakanteyya samparikanteyya, sañchinditvā saṅkantitvā sampakantitvā samparikantitvā vidhunitvā bāhiraṁ cammakāyaṁ teneva cammena taṁ gāviṁ paṭicchādetvā evaṁ vadeyya "tathevāyaṁ gāvī saṁyuttā imināva cammenā"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amu hi bhante dakkho goghātako vā goghātakantevāsī vā gāviṁ vadhitvā tiṇhena govikantanena gāviṁ saṅkanteyya anupahacca antaraṁ maṁsakāyaṁ anupahacca bāhiraṁ cammakāyaṁ. Yaṁ yadeva tattha antarā vilimaṁsaṁ antarā nhāru antarā bandhanaṁ, taṁ tadeva tiṇhena govikantanena sañchindeyya saṅkanteyya sampakanteyya samparikanteyya, sañchinditvā saṅkantitvā sampakantitvā samparikantitvā vidhunitvā bāhiraṁ cammakāyaṁ teneva cammena taṁ gāviṁ paṭicchādetvā kiñcāpi so evaṁ vadeyya "tathevāyaṁ gāvī saṁyuttā imināva cammenā"ti, atha kho sā gāvī visaṁyuttā teneva cammenāti.

Upamā kho me ayaṁ bhaginiyo katā atthassa viññāpanāya, ayamevettha attho. "Antarā maṁsakāyo"ti kho bhaginiyo channetaṁ ajjhattikānaṁ āyatanānaṁ adhivacanaṁ. "Bāhiro cammakāyo"ti kho bhaginiyo channetaṁ bāhirānaṁ āyatanānaṁ adhivacanaṁ. "Antarā vilimaṁsaṁ antarā nhāru antarā bandhanan"ti kho bhaginiyo nandīrāgassetaṁ adhivacanaṁ.

---

1. Aniccā vipariṇāmadhammā (Sī, I)
2. Vilimaṁ (Sī, I, Ka)

“Tiṇhaṁ govikantanan”ti kho bhaginiyo ariyāyetaṁ paññāya adhivacanaṁ, yāyaṁ ariyā paññā antarā kilesaṁ antarā saṁyojanaṁ antarā bandhanaṁ sañchindati saṅkantati sampakantati samparikantati.

405. Satta kho panime bhaginiyo bojjhaṅgā, yesaṁ bhāvitattā bahulīkatattā bhikkhu āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati. Katame satta, idha bhaginiyo bhikkhu satisambojjhaṅgaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ. Dhammavicayasambojjhaṅgaṁ bhāveti -pa-. Vīriyasambojjhaṅgaṁ bhāveti. Pītisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Passaddhisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Samādhisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Upekkhāsambojjhaṅgaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ. Ime kho bhaginiyo satta bojjhaṅgā. Yesaṁ bhāvitattā bahulīkatattā bhikkhu āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatīti.

406. Atha kho āyasmā Nandako tā bhikkhuniyo iminā ovādena ovaditvā uyyojesi “gacchatha bhaginiyo kālo”ti. Atha kho tā bhikkhuniyo āyasmato Nandakassa bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uṭṭhāyāsanā āyasmantaṁ Nandakaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsu, ekamantaṁ ṭhitā kho tā bhikkhuniyo Bhagavā etadavoca “gacchatha bhikkhuniyo kālo”ti. Atha kho tā bhikkhuniyo Bhagavantaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā pakkamiṁsu. Atha kho Bhagavā acirapakkantīsu tāsu bhikkhunīsu bhikkhū āmantesi “seyyathāpi bhikkhave tadahuposathe cātuddase na hoti bahuno janassa kaṅkhā vā vimati vā ‘ūno nu kho cando, puṇṇo nu kho cando’ti, atha kho ūno candotveva hoti. Evameva kho bhikkhave tā bhikkhuniyo nandakassa dhammadesanāya attamanā honti, no ca kho paripuṇṇasaṅkappā”ti.

407. Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Nandakaṁ āmantesi “tena hi tvaṁ nandaka svepi tā bhikkhuniyo tenevovādena ovadeyyāsī”ti.

“Evaṁ bhante”ti kho āyasmā Nandako Bhagavato paccassosi. Atha kho āyasmā Nandako tassā rattiyā accayena pubbeṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Sāvatthiṁ piṇḍāya pāvisi, Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto attadutiyo yena rājakārāmo tenupasaṅkami. Addasaṁsu kho tā bhikkhuniyo āyasmantaṁ Nandakaṁ dūratova āgacchantaṁ, disvāna āsanaṁ paññāpesuṁ udakañca pādānaṁ upaṭṭhapesuṁ. Nisīdi kho āyasmā Nandako paññatte āsane, nisajja pāde pakkhālesi. Tāpi kho bhikkhuniyo āyasmantaṁ Nandakaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho tā bhikkhuniyo āyasmā Nandako etadavoca “paṭipucchakathā kho bhaginiyo bhavissati, tattha ājānantīhi ‘ājānāmā’tissa vacanīyaṁ, na ājānantīhi ‘na ājānāmā’tissa vacanīyaṁ, yassā vā panassa kaṅkhā vā vimati vā, ahameva tattha paṭipucchitabbo ‘idaṁ bhante kathaṁ imassa kvattho’ti”. Ettakenapi mayaṁ bhante ayyassa Nandakassa attamanā abhiraddhā, yaṁ no ayyo Nandako pavāretīti.

408. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, cakkhu niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, sotaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante -pa-. Ghānaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Jivhā. Kāyo. Mano nicco vā anicco vāti. Anicco bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, pubbeva no etaṁ bhante yathābhūtaṁ sammappaññāya sudiṭṭhaṁ “itipime cha ajjhattikā āyatanā aniccā”ti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, rūpā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ “etaṁ mama, esohamasmi,

eso me attā”ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, saddā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante -pa-. Gandhā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Rasā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Phoṭṭhabbā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Dhammā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, pubbeva no etaṁ bhante yathābhūtaṁ sammappaññāya sudiṭṭhaṁ “itipime cha bāhirā āyatanā aniccā”ti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

410. Taṁ kiṁ maññatha bhaginiyo, cakkhuviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante -pa-. Sotaviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Ghānaviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Jivhāññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Kāyaviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Manoviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, pubbeva no etaṁ bhante yathābhūtaṁ sammappaññāya sudiṭṭhaṁ “itipime cha viññāṇakāyā aniccā”ti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

411. Seyyathāpi bhaginiyo telappadīpassa jhāyato telampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, vaṭṭipi aniccā vipariṇāmadhammā, accipi aniccā vipariṇāmadhammā, ābhāpi aniccā vipariṇāmadhammā. Yo nu kho bhaginiyo evaṁ vadeyya “amussa telappadīpassa jhāyato telampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, vaṭṭipi aniccā vipariṇāmadhammā, accipi aniccā vipariṇāmadhammā. Yā ca khvāssa ābhā, sā niccā dhuvā sassatā avipariṇāmadhammā”ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amussa hi bhante telappadīpassa jhāyato telampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, vaṭṭipi aniccā vipariṇāmadhammā, accipi aniccā

vipariṇāmadhammā. Pagevassa ābhā aniccā vipariṇāmadhammāti. Evameva kho bhaginiyo, yo nu kho evaṁ vadeyya "cha khome ajjhattikā āyatanā aniccā. Yañca kho cha ajjhattike āyatane paṭicca paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, taṁ niccaṁ dhuvaṁ sassataṁ avipariṇāmadhamma n"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, tajjaṁ tajjaṁ bhante paccayaṁ paṭicca tajjā tajjā vedanā uppajjanti, tajjassa tajjassa paccayassa nirodhā tajjā tajjā vedanā nirujjhantīti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

412. Seyyathāpi bhaginiyo mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato mūlampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, khandhopi anicco vipariṇāmadhammo, sākhāpalāsampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, chāyāpi aniccā vipariṇāmadhammā. Yo nu kho bhaginiyo evaṁ vadeyya "amussa mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato mūlampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, khandhopi anicco vipariṇāmadhammo, sākhāpalāsampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, yā ca khvāssa chāyā, sā niccā dhuvā sassatā avipariṇāmadhammā"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amussa hi bhante mahato rukkhassa tiṭṭhato sāravato mūlampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ, khandhopi anicco vipariṇāmadhammo, sākhāpalāsampi aniccaṁ vipariṇāmadhammaṁ. Pagevassa chāyā aniccā vipariṇāmadhammāti. Evameva kho bhaginiyo, yo nu kho evaṁ vadeyya "cha khome bāhirā āyatanā aniccā. Yañca kho cha bāhire āyatane paṭicca paṭisaṁvedeti sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, taṁ niccaṁ dhuvaṁ sassataṁ avipariṇāmadhamman"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, tajjaṁ tajjaṁ bhante paccayaṁ paṭicca tajjā tajjā vedanā uppajjanti, tajjassa tajjassa paccayassa nirodhā tajjā tajjā vedanā nirujjhantīti. Sādhu sādhu bhaginiyo, evaṁ hetaṁ bhaginiyo hoti ariyasāvakassa yathābhūtaṁ sammappaññāya passato.

413. Seyyathāpi bhaginiyo dakkho goghātako vā goghātakantevāsī vā gāviṁ vadhitvā tiṇhena govikantanena gāviṁ saṅkanteyya

anupahacca antaraṁ maṁsakāyaṁ anupahacca bāhiraṁ cammakāyaṁ. Yaṁ yadeva tattha antarā vilimaṁsaṁ antarā nhāru antarā bandhanaṁ, taṁ tadeva tiṇhena govikantanena sañchindeyya saṅkanteyya sampakanteyya samparikanteyya, sañchinditvā saṅkantitvā sampakantitvā samparikantitvā vidhunitvā bāhiraṁ cammakāya tenava cammena taṁ gāviṁ paṭicchādetvā evaṁ vadeyya "tathevāyaṁ gāvī saṁyuttā imināva cammenā"ti, sammā nu kho so bhaginiyo vadamāno vadeyyāti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, amu hi bhante dakkho goghātako vā goghātakantevāsī vā gāviṁ vadhitvā tiṇhena govikantanena gāviṁ saṅkanteyya anupahacca antaraṁ maṁsakāyaṁ anupahacca bāhiraṁ cammakāyaṁ. Yaṁ yadeva tattha antarā vilimaṁsaṁ antarā nhāru antarā bandhanaṁ, taṁ tadeva tiṇhena govikantanena sañchindeyya saṅkanteyya sampakanteyya samparinteyya, sañchinditvā saṅkantitvā sampakantitvā samparikantitvā vidhunitvā bāhiraṁ cammakāyaṁ tenava cammena taṁ gāviṁ paṭicchādetvā kiñcāpi so evaṁ vadeyya "tathevāyaṁ gāvī saṁyuttā imināva cammenā"ti, atha kho sā gāvī visaṁyuttā teneva cammenāti.

Upamā kho me ayaṁ bhaginiyo katā atthassa viññāpanāya, ayamevettha attho. "Antarā maṁsakāyo"ti kho bhaginiyo channetaṁ ajjhattikānaṁ āyatanānaṁ adhivacanaṁ. "Bāhiro cammakāyo"ti kho bhaginiyo channetaṁ bāhirānaṁ āyatanānaṁ adhivacanaṁ. "Antarā vilimaṁsaṁ antarā nhāru antarā bandhanan"ti kho bhaginiyo nandīrāgassetaṁ adhivacanaṁ. "Tiṇhaṁ govikantanan"ti kho bhaginiyo ariyāyetaṁ paññāya adhivacanaṁ, yāyaṁ ariyā paññā antarā kilesaṁ antarā saṁyojanaṁ antarā bandhanaṁ sañchindati saṅkantati sampakantati samparikantati.

414. Satta kho panime bhaginiyo bojjhaṅgā, yesaṁ bhāvitattā bahulīkatattā bhikkhu āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati. Katame satta, idha bhaginiyo bhikkhu satisambojjhaṅgaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ. Dhammavicayasambojjhaṅgaṁ bhāveti -pa-. Vīriyasambojjhaṅgaṁ bhāveti. Pītisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Passaddhisambojjhaṅgaṁ bhāveti. Samādhisambojjhaṅgaṁ bhāveti.

Upekkhāsambojjhaṅgaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ. Ime kho bhaginiyo satta bojjhaṅgā. Yesaṁ bhāvitattā bahulīkatattā bhikkhu āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatīti.

415. Atha kho āyasmā Nandako tā bhikkhuniyo iminā ovādena ovaditvā uyyojesi "gacchatha bhaginiyo kālo"ti. Atha kho tā bhikkhuniyo āyasmato Nandakassa bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā uṭṭhāyāsanā āyasmantaṁ Nandakaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsu, ekamantaṁ ṭhitā kho tā bhikkhuniyo Bhagavā etadavoca "gacchatha bhikkhuniyo kālo"ti. Atha kho tā bhikkhuniyo Bhagavantaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā pakkamiṁsu. Atha kho Bhagavā acirapakkantīsu tāsu bhikkhunīsu bhikkhū āmantesi "seyyathāpi bhikkhave tadahuposathe pannarase na hoti bahuno janassa kaṅkhā vā vimati vā 'ūno nu kho cando, puṇṇo nu kho cando'ti, atha kho puṇṇo candotveva hoti. Evameva kho bhikkhave tā bhikkhuniyo nandakassa dhammadesanāya attamanā ceva paripuṇṇāsaṅkappā ca. Tāsaṁ bhikkhave pañcannaṁ bhikkhunisatānaṁ yā pacchimikā bhikkhunī, sā[1] sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā"ti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Nandakovādasuttaṁ niṭṭhitaṁ catutthaṁ.

---

5. Cūḷarāhulovādasutta

416. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho Bhagavato rahogatassa paṭisallīnassa evaṁ cetaso parivitakko udapādi "paripakkā

---

1. Yā pacchimā bhikkhunī, sā (Sī, Syā, Kaṁ, I), yā pacchimikā, tā bhikkhuniyo (Ka)

kho Rāhulassa vimuttiparipācanīyā dhammā, yaṁnūnāhaṁ Rāhulaṁ uttariṁ āsavānaṁ khaye vineyyan"ti. Atha kho Bhagavā pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Sāvatthiṁ piṇḍāya pāvisi, Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto āyasmantaṁ Rāhulaṁ āmantesi "gaṇhāhi Rāhula nisīdanaṁ, yena andhavanaṁ tenupasaṅkamissāma divāvihārāyā"ti. "Evaṁ bhante"ti kho āyasmā Rāhulo Bhagavato paṭissutvā nisīdanaṁ ādāya Bhagavantaṁ piṭṭhito piṭṭhito anubandhi.

Tena kho pana samayena anekāni devatāsahassāni Bhagavantaṁ anubandhāni honti "ajja Bhagavā āyasmantaṁ Rāhulaṁ uttariṁ āsavānaṁ khaye vinessatī"ti. Atha kho Bhagavā andhavanaṁ ajjhogāhetvā aññatarasmiṁ rukkhamūle paññatte āsane nisīdi, āyasmāpi kho Rāhulo Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinnaṁ kho āyasmantaṁ Rāhulaṁ Bhagavā etadavoca—

417. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, cakkhu niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, rūpā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, cakkhuviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, cakkhusamphasso nicco vā anicco vāti. Anicco bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, yamidaṁ[1] cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedanā-gataṁ saññāgataṁ saṅkhāragataṁ viññāṇagataṁ, tampi niccaṁ vā aniccaṁ

1. Yampidaṁ (Sī, Ka)

vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante.

418. Taṁ kiṁ maññasi Rāhulā, sotaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante -pa-. Ghānaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Jivhā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Kāyo nicco vā anicco vāti. Anicco bhante. Mano nicco vā anicco vāti. Anicco bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi rāhula, dhammā niccā vā aniccā vāti. Aniccā bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, manoviññāṇaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, manosamphasso nicco vā anicco vāti. Anicco bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kiṁ maññasi Rāhula, yamidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedanāgataṁ saññāgataṁ saṅkhāragataṁ viññāṇagataṁ, tampi niccaṁ vā aniccaṁ vāti. Aniccaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ, dukkhaṁ vā taṁ sukhaṁ vāti. Dukkhaṁ bhante. Yaṁ panāniccaṁ dukkhaṁ vipariṇāmadhammaṁ, kallaṁ nu taṁ samanupassituṁ "etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti. No hetaṁ bhante.

419. Evaṁ passaṁ Rāhula sutavā ariyasāvako cakkhusmiṁ[1] nibbindati, rūpesu nibbindati, cakkhuviññāṇe nibbindati, cakkhusamphasse nibbindati. Yamidaṁ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedanāgataṁ saññāgataṁ saṅkhāragataṁ viññāṇagataṁ, tasmimpi nibbindati. Sotasmiṁ nibbindati, saddesu

---

1. Cakkhusmimpi (Syā, Kaṁ) evamitaresupi.

nibbindati -pa-. Ghānasmiṁ nibbindati, gandhesu nibbindati. Jivhāya nibbindati, rasesu nibbindati. Kāyasmiṁ nibbindati, phoṭṭhabbesu nibbindati. Manasmiṁ nibbindati, dhammesu nibbindati, manoviññāṇe nibbindati, manosamphasse nibbindati. Yamidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedanāgataṁ saññāgataṁ saṅkhāragataṁ viññāṇagataṁ tasmimpi nibbindati. Nibbindaṁ virajjati, virāgā vimuccati, vimuttasmiṁ "vimuttam"iti ñāṇaṁ hoti, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti pajānātīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Rāhulo Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti. Imasmiṁ ca pana veyyākaraṇasmiṁ bhaññamāne āyasmato Rāhulassa anupādāya āsavehi cittaṁ vimucci, tāsañca anekānaṁ devatāsahassānaṁ virajaṁ vītamalaṁ dhammacakkhuṁ udapādi "yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti.

Cūḷarāhulovādasuttaṁ niṭṭhitaṁ pañcamaṁ.

---

6. Chachakkasutta

420. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "dhammaṁ vo bhikkhave desessāmi ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ pakāsessāmi, yadidaṁ cha chakkāni, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

Cha ajjhattikāni āyatanāni veditabbāni, cha bāhirāni āyatanāni veditabbāni, cha viññāṇakāyā veditabbā, cha phassakāyā veditabbā, cha vedanākāyā veditabbā, cha taṇhākāyā veditabbā.

411. "Cha ajjhattikāni āyatanāni veditabbānī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhāyatanaṁ sotāyatanaṁ ghānāyatanaṁ

jivhāyatanaṁ kāyāyatanaṁ manāyatanaṁ. "Cha ajjhattikāni āyatanāni veditabbānī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Idaṁ paṭhamaṁ chakkaṁ. (1)

"Cha bāhirāni āyatanāni veditabbānī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Rūpāyatanaṁ saddāyatanaṁ gandhāyatanaṁ rasāyatanaṁ phoṭṭhabbāyatanaṁ dhammāyatanaṁ. "Cha bāhirāni āyatanāni veditabbānī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Idaṁ dutiyaṁ chakkaṁ. (2)

"Cha viññāṇakāyā veditabbā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ, sotañca paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇaṁ, ghānañca paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇaṁ, jivhañca paṭicca rase ca uppajjati jivhāviññāṇaṁ, kāyañca paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇaṁ, manañca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṁ. "Cha viññāṇakāyā veditabbā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Idaṁ tatiya chakkaṁ. (3)

"Cha phassakāyā veditabbā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso, sotañca paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso, ghānañca paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso, jivhañca paṭicca rase ca uppajjati jivhāviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso, kāyañca paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso, manañca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso. "Cha phassakāyā veditabbā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Idaṁ catutthaṁ chakkaṁ. (4)

"Cha vedanākāyā veditabbā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso phassapaccayā vedanā. Sotañca paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso phassapaccayā vedanā. Ghānañca paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso phassapaccayā vedanā. Jivhañca paṭicca rase ca uppajjati jivhāviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso phassapaccayā vedanā. Kāyañca paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso

phassapaccayā vedanā. Manañca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso phassapaccayā vedanā. "Cha vedanākāyā veditabbā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Idaṁ pañcamaṁ chakkaṁ. (5)

"Cha taṇhākāyā veditabbā"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso phassapaccayā vedanā vedanāpaccayā taṇhā. Sotañca paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇaṁ -pa-. Ghānañca paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇaṁ -pa-. Jivhañca paṭicca rase ca uppajjati jivhāviññāṇaṁ -pa-. Kāyañca paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇaṁ -pa-. Manañca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṁ tiṇṇaṁ saṅgati phasso phassapaccayā vedanā vedanāpaccayā taṇhā. "Cha taṇhākāyā veditabbā"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ. Idaṁ chaṭṭhaṁ chakkaṁ. (6)

422. "Cakkhu attā"ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati cakkhussa uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati "attā me uppajjati ca veti cā"ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajati, "cakkhu attā"ti yo vadeyya. Iti cakkhu anattā.

"Rūpā attā"ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati rūpānaṁ uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati "attā me uppajjati ca veti cā"ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, "rūpā attā"ti yo vadeyya. Iti cakkhu anattā, rūpā anattā.

"Cakkhuviññāṇaṁ attā"ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati cakkhuviññāṇassa uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati "attā me uppajjati ca veti cā"ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, "cakkhuviññāṇaṁ attā"ti yo vadeyya. Iti cakkhu anattā, rūpā anattā, cakkhuviññāṇaṁ anattā.

"Cakkhusamphasso attā"ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati cakkhusamphassassa uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati "attā me uppajjati ca veti cā"ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, "cakkhusamphasso attā"ti

yo vadeyya. Iti cakkhu anattā, rūpā anattā, cakkhuviññāṇaṁ anattā, cakkhusamphasso anattā.

“Vedanā attā”ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati vedanāya uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “vedanā attā”ti yo vadeyya. Iti cakkhu anattā, rūpā anattā, cakkhuviññāṇaṁ anattā, cakkhusamphasso anattā, vedanā anattā.

“Taṇhā attā”ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati taṇhāya uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “taṇhā attā”ti yo vadeyya. Iti cakkhu anattā, rūpā anattā, cakkhuviññāṇaṁ anattā, cakkhusamphasso anattā, vedanā anattā, taṇhā anattā.

423. “Sotaṁ attā”ti yo vadeyya -pa-. “Ghānaṁ attā”ti yo vadeyya -pa-. “Jivhā attā”ti yo vadeyya -pa-. Kāyo “attā”ti yo vadeyya -pa-. “Mano attā”ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati manassa uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “mano attā”ti yo vadeyya. Iti mano anattā.

“Dhammā attā”ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati dhammānaṁ uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “dhammā attā”ti yo vadeyya. Iti mano anattā, dhammā anattā.

“Manoviññāṇaṁ attā”ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati manoviññāṇassa uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “manoviññāṇaṁ

attā”ti yo vadeyya. Iti mano anattā, dhammā anattā, manoviññāṇaṁ anattā.

“Manosamphasso attā”ti yo vadeyya, taṁ na uppajjati manosamphassassa uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “manosamphasso attā”ti yo vadeyya. Iti mano anattā, dhammā anattā, manoviññāṇaṁ anattā, manosamphasso anattā.

“Vedanā attā”ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati vedanāya uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “vedanā attā”ti yo vadeyya. Iti mano anattā, dhammā anattā, manoviññāṇaṁ anattā, manosamphasso anattā, vedanā anattā.

“Taṇhā attā”ti yo vadeyya, taṁ na upapajjati taṇhāya uppādopi vayopi paññāyati. Yassa kho pana uppādopi vayopi paññāyati “attā me uppajjati ca veti cā”ti iccassa evamāgataṁ hoti, tasmā taṁ na upapajjati, “taṇhā attā”ti yo vadeyya. Iti mano anattā, dhammā anattā, manoviññāṇaṁ anattā, manosamphasso anattā, vedanā anattā, taṇhā anattā.

424. Ayaṁ kho pana bhikkhave sakkāyasamudayagāminī paṭipadā—cakkhuṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Rūpe “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Cakkhuviññāṇaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Cakkhusamphassaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Vedanaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Taṇhaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Sotaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati -pa-. Ghānaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati -pa-. Jivhaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me

attā”ti samanupassati -pa-. Kāyaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati -pa-. Manaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Dhamme “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Manoviññāṇaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Manosamphassaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Vedanaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati. Taṇhaṁ “etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā”ti samanupassati.

Ayaṁ kho pana bhikkhave sakkāyanirodhagāminī paṭipadā—cakkhuṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Rūpe “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Cakkhuviññāṇaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā’ti samanupassati. Cakkhusamphassaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Vedanaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Taṇhaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Sotaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati -pa-. Ghānaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati -pa-. Jivhaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati -pa-. Kāyaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati -pa-. Manaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Dhamme “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Manoviññāṇaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Manosamphassaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Vedanaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati. Taṇhaṁ “netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā”ti samanupassati.

425. Cakkhuñca bhikkhave paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ, tiṇṇaṁ saṅgati phasso, phassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā. So sukhāya vedanāya phuṭṭho samāno abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati, tassa rāgānusayo anuseti. Dukkhāya vedanāya phuṭṭho samāno socati kilamati paridevati

urattāḷiṁ kandati sammohaṁ āpajjati, tassa paṭighānusayo anuseti. Adukkhamasukhāya vedanāya phuṭṭho samāno tassā vedanāya samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca yathābhūtaṁ nappajānāti, tassa avijjānusayo anuseti. So vata bhikkhave sukhāya vedanāya rāgānusayaṁ appahāya dukkhāya vedanāya paṭighānusayaṁ appaṭivinodetvā adukkhamasukhāya vedanāya avijjānusayaṁ asamūhanitvā avijjaṁ appahāya vijjaṁ anuppādetvā diṭṭheva dhamme dukkhassantakaro bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati.

Sotañca bhikkhave paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇaṁ -pa-. Ghānañca bhikkhave paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇaṁ -pa-. Jivhañca bhikkhave paṭicca rase ca uppajjati jivhāviññāṇaṁ -pa-. Kāyañca bhikkhave paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇaṁ -pa-. Manañca bhikkhave paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṁ, tiṇṇaṁ saṅgati phasso, phassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā. So sukhāya vedanāya phuṭṭho samāno abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati, tassa rāgānusayo anuseti. Dukkhāya vedanāya phuṭṭho samāno socati kilamati paridevati urattāliṁ kandati sammohaṁ āpajjati, tassa paṭighānusayo anuseti. Adukkhamasukhāya vedanāya phuṭṭho samāno tassā vedanāya samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca yathābhūtaṁ nappajānāti, tassa avijjānusayo anuseti. So vata bhikkhave sukhāya vedanāya rāgānusayaṁ appahāya dukkhāya vedanāya paṭighānusayaṁ appaṭivinodetvā adukkhamasukhāya vedanāya avijjānusayaṁ asamūhanitvā avijjaṁ appahāya vijjaṁ anuppādetvā diṭṭheva dhamme dukkhassantakaro bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati.

426. Cakkhuñca bhikkhave paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ, tiṇṇaṁ saṅgati phasso, phassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā. So sukhāya vedanāya phuṭṭho samāno nābhinandati nābhivadati nājjhosāya tiṭṭhati, tassa rāgānusayo nānuseti. Dukkhāya vedanāya phuṭṭho samāno na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṁ kandati na sammohaṁ āpajjati, tassa paṭighānusayo nānuseti. Adukkhamasukhāya vedanāya phuṭṭho samāno

tassā vedanāya samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca yathābhūtaṁ pajānāti, tassa avijjānusayo nānuseti. So vata bhikkhave sukhāya vedanāya rāgānusayaṁ pahāya dukkhāya vedanāya paṭighānusayaṁ paṭivinodetvā adukkhamasukhāya vedanāya avijjānusayaṁ samūhanitvā avijjaṁ pahāya vijjaṁ uppādetvā diṭṭheva dhamme dukkhassantakaro bhavissatīti ṭhānametaṁ vijjati.

Sotañca bhikkhave paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇaṁ -pa-. Ghānañca bhikkhave paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇaṁ -pa-. Jivhañca bhikkhave paṭicca rase ca uppajjati jivhāviññāṇaṁ -pa-. Kāyañca bhikkhave paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇaṁ -pa-. Manañca bhikkhave paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṁ, tiṇṇaṁ saṅgati phasso, phassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā. So sukhāya vedanāya phuṭṭho samāno nābhinandati nābhivadati nājjhosāya tiṭṭhati, tassa rāgānusayo nānuseti. Dukkhāya vedanāya phuṭṭho samāno na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṁ kandati na sammohaṁ āpajjati, tassa paṭighānusayo nānuseti. Adukkhamasukhāya vedanāya phuṭṭho samāno tassā vedanāya samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca yathābhūtaṁ pajānāti, tassa avijjānusayo nānuseti. So vata bhikkhave sukhāya vedanāya rāgānusayaṁ pahāya dukkhāya vedanāya paṭighānusayaṁ paṭivinodetvā adukkhamasukhāya vedanāya avijjānusayaṁ samūhanitvā avijjaṁ pahāya vijjaṁ uppādetvā diṭṭheva dhamme dukkhassantakaro bhavissatīti ṭhānametaṁ vijjati.

427. Evaṁ passaṁ bhikkhave sutavā ariyasāvako cakkhusmiṁ[1] nibbindati, rūpesu nibbindati, cakkhuviññāṇe nibbindati, cakkhusamphasse nibbindati, vedanāya nibbindati, taṇhāya nibbindati, sotasmiṁ nibbindati, saddesu nibbindati -pa-. Ghānasmiṁ nibbindati, gandhesu nibbindati. Jivhāya nibbindati, rasesu nibbindati. Kāyasmiṁ nibbindati, phoṭṭhabbesu nibbindati. Manasmiṁ nibbindati, dhammesu nibbindati, manoviññāṇe nibbindati, manosamphasse nibbindati, vedanāya nibbindati, taṇhāya nibbindati. Nibbindaṁ virajjati, virāgā vimuccati, vimuttasmiṁ "vimuttam"Iti

---

1. Cakkhusmimpi (Syā, Kaṁ) evamitaresupi.

ñāṇaṁ hoti, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti pajānātīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti. Imasmiṁ kho pana veyyākaraṇasmiṁ bhaññamāne saṭṭhimattānaṁ bhikkhūnaṁ anupādāya āsavehi cittāni vimucciṁsūti.

Chachakkasuttaṁ niṭṭhitaṁ chaṭṭhaṁ.

---

7. Mahāsaḷāyatanikasutta

428. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhadante"ti te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca "mahāsaḷāyatanikaṁ vo bhikkhave desessāmi, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasi karotha, bhāsissāmī"ti. "Evaṁ bhante"ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosuṁ. Bhagavā etadavoca—

429. Cakkhuṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, rūpe ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, cakkhuviññāṇaṁ ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, cakkhusamphassaṁ ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, yamidaṁ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ cakkhusmiṁ sārajjati, rūpesu sārajjati, cakkhuviññāṇe sārajjati, cakkhusamphasse sārajjati, yamidaṁ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tasmimpi sārajjati.

Tassa sārattassa saṁyuttassa sammūḷhassa assādānupassino viharato āyatiṁ pañcupādānakkhandhā upacayaṁ gacchanti. Taṇhā cassa ponobbhavikā nandīrāgasahagatā tatratatrābhinandinī, sā cassa pavaḍḍhati. Tassa kāyikāpi darathā pavaḍḍhanti, cetasikāpi darathā pavaḍḍhanti. Kāyikāpi santāpā pavaḍḍhanti, cetasikāpi santāpā pavaḍḍhanti. Kāyikāpi pariḷāhā pavaḍḍhanti, cetasikāpi pariḷāhā pavaḍḍhanti. So kāyadukkhampi[1] cetodukkhampi paṭisaṁvedeti.

---

1. Kāyikadukkhampi (Syā, Kaṁ), kāyikaṁ dukkhampi (Ka)

Sotaṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Ghānaṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Jivhaṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Kāyaṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Manaṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, dhamme bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, manoviññāṇaṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, manosamphassaṁ bhikkhave ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ, yamidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi ajānaṁ apassaṁ yathābhūtaṁ manasmiṁ sārajjati, dhammesu sārajjati, manoviññāṇe sārajjati, manosamphasse sārajjati, yamidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tasmimpi sārajjati.

Tassa sārattassa saṁyuttassa sammūḷhassa assādānupassino viharato āyatiṁ pañcupādānakkhandhā upacayaṁ gacchanti. Taṇhā cassa ponobbhavikā nandīrāgasahagatā tatratatrābhinandinī, sā cassa pavaḍḍhati. Tassa kāyikāpi darathā pavaḍḍhanti, cetasikāpi darathā pavaḍḍhanti. Kāyikāpi santāpā pavaḍḍhanti, cetasikāpi santāpā pavaḍḍhanti. Kāyikāpi pariḷāhā pavaḍḍhanti, cetasikāpi pariḷāhā pavaḍḍhanti. So kāyadukkhampi cetodukkhampi paṭisaṁvedeti.

430. Cakkhuñca kho bhikkhave jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, rūpe jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, cakkhuviññāṇaṁ jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, cakkhusamphassaṁ jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, yamidaṁ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ cakkhusmiṁ na sārajjati, rūpesu na sārajjati, cakkhuviññāṇe na sārajjati, cakkhusamphasse na sārajjati, yamidaṁ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tasmimpi na sārajjati.

Tassa asārattassa asaṁyuttassa asammūḷhassa ādīnavānupassino viharato āyatiṁ pañcupādānakkhandhā apacayaṁ gacchanti. Taṇhā cassa ponobbhavikā nandīrāgasahagatā tatratatrābhinandinī, sā cassa pahīyati. Tassa kāyikāpi darathā pahīyanti, cetasikāpi darathā pahīyanti. Kāyikāpi santāpā pahīyanti, cetasikāpi santāpā pahīyanti. Kāyikāpi pariḷāhā pahīyanti, cetasikāpi pariḷāhā pahīyanti. So kāyasukhampi cetosukhampi paṭisaṁvedeti.

431. Yā tathābhūtassa[1] diṭṭhi, sāssa hoti sammādiṭṭhi. Yo tathābhūtassa[1] saṅkappo, svāssa hoti sammāsaṅkappo. Yo tathābhūtassa[1] vāyāmo, svāssa hoti sammāvāyāmo. Yā tathābhūtassa[1] sati, sāssa hoti sammāsati. Yo tathābhūtassa[1] samādhi, svāssa hoti sammāsamādhi. Pubbeva kho panassa kāyakammaṁ vacīkammaṁ ājīvo suparisuddho hoti. Evamassāyaṁ ariyo aṭṭhaṅgiko maggo bhāvanāpāripūriṁ gacchati.

Tassa evaṁ imaṁ ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāvayato cattāropi satipaṭṭhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, cattāropi sammappadhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, cattāropi iddhipādā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, pañcapi indriyāni bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, pañcapi balāni bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, sattapi bojjhaṅgā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti.

Tassime dve dhammā yuganandhā[2] vattanti, samatho ca vipassanā ca. So ye dhammā abhiññā pariññeyyā, te dhamme abhiññā parijānāti. Ye dhammā abhiññā pahātabbā, te dhamme abhiññā pajahati. Ye dhammā abhiññā bhāvetabbā, te dhamme abhiññā bhāveti. Ye dhammā abhiññā sacchikātabbā, te dhamme abhiññā sacchikaroti.

Katame ca bhikkhave dhammā abhiññā pariññeyyā, pañcupādānakkhandhātissa vacanīyaṁ. Seyyathidaṁ, rūpupādānakkhandho vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho saṅkhārupādānakkhandho viññāṇupādānakkhandho. Ime dhammā abhiññā pariññeyyā.

Katame ca bhikkhave dhammā abhiññā pahātabbā, avijjā ca bhavataṇhā ca. Ime dhammā abhiññā pahātabbā.

Katame ca bhikkhave dhammā abhiññā bhāvetabbā, samatho ca vipassanā ca. Ime dhammā abhiññā bhāvetabbā.

Katame ca bhikkhave dhammā abhiññā sacchikātabbā, vijjā ca vimutti ca. Ime dhammā abhiññā sacchikātabbā.

---

1. Yathābhūtassa (Sī, I)
2. Yuganaddhā (Sī, Syā, Kaṁ)

432. Sotaṁ bhikkhave jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Ghānaṁ bhikkhave jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Jivhaṁ bhikkhave jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Kāyaṁ bhikkhave jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ -pa-. Manaṁ bhikkhave jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, dhamme jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, manoviññāṇaṁ jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, manosamphassaṁ jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ, yamidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi jānaṁ passaṁ yathābhūtaṁ manasmiṁ na sārajjati, dhammesu na sārajjati, manoviññāṇe na sārajjati, manosamphasse na sārajjati, yamidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tasmimpi na sārajjati.

Tassa asārattassa asaṁyuttassa asammūḷhassa ādīnavānupassino viharato āyatiṁ pañcupādānakkhandhā apacayaṁ gacchanti. Taṇhā cassa ponobbhavikā nandīrāgasahagatā tatratatrābhinandinī, sā cassa pahīyati. Tassa kāyikāpi darathā pahīyanti, cetasikāpi darathā pahīyanti. Kāyikāpi santāpā pahīyanti, cetasikāpi santāpā pahīyanti. Kāyikāpi pariḷāhā pahīyanti, cetasikāpi pariḷāhā pahīyanti. So kāyasukhampi cetosukhampi paṭisaṁvedeti.

433. Yā tathābhūtassa diṭṭhi, sāssa hoti sammādiṭṭhi. Yo tathābhūtassa saṅkappo, svāssa hoti sammāsaṅkappo. Yo tathābhūtassa vāyāmo, svāssa hoti sammāvāyāmo. Yā tathābhūtassa sati, sāssa hoti sammāsati. Yo tathābhūtassa samādhi, svāssa hoti sammāsamādhi. Pubbeva kho panassa kāyakammaṁ vacīkammaṁ ājīvo suparisuddho hoti. Evamassāyaṁ ariyo aṭṭhaṅgiko maggo bhāvanāpāripūriṁ gacchati.

Tassa evaṁ imaṁ ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāvayato cattāropi satipaṭṭhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, cattāropi sammappadhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, cattāropi iddhipādā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, pañcapi indriyāni bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, pañcapi bālāni bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, sattapi bojjhaṅgā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti.

Tassime dve dhammā yuganandhā vattanti, samatho ca vipassanā ca. So ye dhammā abhiññā pariññeyyā, te dhamme abhiññā parijānāti.

Ye dhammā abhiññā pahātabbā, te dhamme abhiññā pajahati. Ye dhammā abhiññā bhāvetabbā, te dhamme abhiññā bhāveti. Ye dhammā abhiññā sacchikātabbā, te dhamme abhiññā sacchikaroti.

Katame ca bhikkhave dhammā abhiññā pariññeyyā, pañcupādānakkhandhātissa vacanīyaṁ. Seyyathidaṁ, rūpupādānakkhandho vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho saṅkhārupādānakkhandho viññāṇupādānakkhandho. Ime dhammā abhiññā pariññeyyā.

Katame bhikkhave dhammā abhiññā pahātabbā, avijjā ca bhavataṇhā ca. Ime dhammā abhiññā pahātabbā.

Katame ca bhikkhave dhammā abhiññā bhāvetabbā, samatho ca vipassanā ca. Ime dhammā abhiññā bhāvetabbā.

Katame ca bhikkhave dhammā abhiññā sacchikātabbā, vijjā ca vimutti ca. Ime dhammā abhiññā sacchikātabbāti.

Idamavoca Bhagavā. Attamanā te bhikkhū Bhagavato bhāsitaṁ abhindunti.

Mahāsaḷāyatanikasuttaṁ niṭṭhitaṁ sattamaṁ.

---

8. Nagaravindeyyasutta

434. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Kosalesu cārikaṁ caramāno mahatā bhikkhusaṁghena saddhiṁ yena Nagaravindaṁ nāma Kosalānaṁ brāhmaṇānaṁ gāmo tadavasari. Assosuṁ kho Nagaravindeyyakā[1] brāhmaṇagahapatikā "samaṇo khalu bho Gotamo Sakyaputto Sakyakulā pabbajito Kosalesu cārikaṁ caramāno mahatā bhikkhusaṁghena saddhiṁ Nagaravindaṁ anuppatto. Taṁ kho pana bhavantaṁ Gotamaṁ evaṁ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato 'itipi so Bhagavā Arahaṁ Sammāsambuddho Vijjācaraṇasampanno Sugato Lokavidū Anuttaro purisadammasārathi Satthā devamanussānaṁ Buddho Bhagavā'ti.

---

1. Nagaravindeyyā (Ka)

so imaṁ lokaṁ sadevakaṁ samārakaṁ sabrahmakaṁ sassamaṇabrāhmaṇiṁ pajaṁ sadevamanussaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedeti, so dhammaṁ deseti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ pakāseti, sādhu kho pana tathārūpānaṁ Arahataṁ dassanaṁ hotī"ti.

Atha kho Nagaravindeyyakā brāhmaṇagahapatikā yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā appekacce Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, appekacce Bhagavatā saddhiṁ sammodiṁsu, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, appekacce yena Bhagavā tenañjaliṁ paṇāmetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, appekacce Bhagavato santike nāmagottaṁ sāvetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, appekacce tuṇhībhūtā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinne kho Nagaravindeyyake brāhmaṇagahapatike Bhagavā etadavoca—

435. Sace vo gahapatayo aññatitthiyā paribbājakā evaṁ puccheyyuṁ "kathaṁbhūtā gahapatayo samaṇabrāhmaṇā na sakkātabbā na garukātabbā na mānetabbā na pūjetabbā"ti, evaṁ puṭṭhā tumhe gahapatayo tesaṁ aññatitthiyānaṁ paribbājakānaṁ evaṁ byākareyyātha "ye te samaṇabrāhmaṇā cakkhuviññeyyesu rūpesu avītarāgā avītadosā avītamohā ajjhattaṁ avūpasantacittā samavisamaṁ caranti kāyena vācāya manasā, evarūpā samaṇabrāhmaṇā na sakkātabbā na garukātabbā na mānetabbā na pūjetabbā. Taṁ kissa hetu, mayampi hi cakkhuviññeyyesu rūpesu avītarāgā avītadosā avītamohā ajjhattaṁ avūpasantacittā samavisamaṁ carāma kāyena vācāya manasā. Tesaṁ no samacariyampi hetaṁ uttari apassataṁ tasmā te bhonto samaṇabrāhmaṇā na sakkātabbā na garukātabbā na mānetabbā na pūjetabbā. Ye te samaṇabrāhmaṇā sotaviññeyyesu saddesu. Ghānaviññeyyesu gandhesu. Jivhāviññeyyesu rasesu. Kāyaviññeyyesu phoṭṭhabbesu. Manoviññeyyesu dhammesu avītarāgā avītadosā avītamohā ajjhattaṁ avūpasantacittā samavisamaṁ caranti kāyena vācāya manasā, evarūpā samaṇabrāhmaṇā na sakkātabbā na garukātabbā na mānetabbā na pūjetabbā. Taṁ kissa hetu, mayampi hi manoviññeyyesu dhammesu avītarāgā avītadosā

avītamohā ajjhattaṁ avūpasantacittā samavisamaṁ carāma kāyena vācāya manasā, tesaṁ no samacariyampi hetaṁ uttari apassataṁ. Tasmā te bhonto samaṇabrāhmaṇā na sakkātabbā na garukātabbā na mānetabbā na pūjetabbā"ti. Evaṁ puṭṭhā tumhe gahapatayo tesaṁ aññatitthiyānaṁ paribbājakānaṁ evaṁ byākareyyātha.

436. Sace pana vo gahapatayo aññatitthiyā paribbājakā evaṁ puccheyyuṁ "kathaṁbhūtā gahapatayo samaṇabrāhmaṇā sakkātabbā garukātabbā mānetabbā pūjetabbā"ti, evaṁ puṭṭhā tumhe gahapatayo tesaṁ aññatitthiyānaṁ paribbājakānaṁ evaṁ byākareyyātha "ye te samaṇabrāhmaṇā cakkhuviññeyyesu rūpesu vītarāgā vītadosā vītamohā ajjhattaṁ vūpasantacittā samacariyaṁ caranti kāyena vācāya manasā, evarūpā samaṇabrāhmaṇā sakkātabbā garukātabbā mānetabbā pūjetabbā. Taṁ kissa hetu, mayampi hi[1] cakkhuviññeyyesu rūpesu avītarāgā avītadosā avītamohā ajjhattaṁ avūpasantacittā samavisamaṁ carāma kāyena vācāya manasā. Tesaṁ no samacariyampi hetaṁ uttari passataṁ tasmā te bhonto samaṇabrāhmaṇā sakkātabbā garukātabbā mānetabbā pūjetabbā. Ye te samaṇabrāhmaṇā sotaviññeyyesu saddesu. Ghānaviññeyyesu gandhesu. Jivhāviññeyyesu rasesu. Kāyaviññeyyesu phoṭṭhabbesu. Manoviññeyyesu dhammesu vītarāgā vītadosā vītamohā ajjhattaṁ vūpasantacittā samacariyaṁ caranti kāyena vācāya manasā, evarūpā samaṇabrāhmaṇā sakkātabbā garukātabbā mānetabbā pūjetabbā. Taṁ kissa hetu, mayampi hi manoviññeyyesu dhammesu avītarāgā avītadosā avītamohā ajjhattaṁ avūpasantacittā samavisamaṁ carāma kāyena vācāya manasā, tesaṁ no samacariyampi hetaṁ uttari passataṁ. Tasmā te bhonto samaṇābrāhmaṇā sakkātabbā garukātabbā mānetabbā pūjetabbā"ti. Evaṁ puṭṭhā tumhe gahapatayo tesaṁ aññatitthiyānaṁ paribbājakānaṁ evaṁ byākareyyātha.

437. Sace pana vo[2] gahapatayo aññatitthiyā paribbājakā evaṁ puccheyyuṁ "ke panāyasmantānaṁ ākārā ke anvayā, yena tumhe

---

1. Mayaṁ hi (?) 2. Sace te (Syā, Kaṁ, I, Ka)

āyasmanto evaṁ vadetha 'addhā te āyasmanto vītarāgā vā rāgavinayāya vā paṭipannā, vītadosā vā dosavinayāya vā paṭipannā, vītamohā vā mohavinayāya vā paṭipannā'ti", evaṁ puṭṭhā tumhe gahapatayo tesaṁ aññatitthiyānaṁ paribbājakānaṁ evaṁ byākareyyātha "tathā hi te āyasmanto araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevanti, natthi kho pana tattha tathārūpā cakkhuviññeyyā rūpā, ye disvā disvā abhirameyyuṁ. Natthi kho pana tattha tathārūpā sotaviññeyyā saddā, ye sutvā sutvā abhirameyyuṁ. Natthi kho pana tattha tathārūpā ghānaviññeyyā gandhā, ye ghāyitvā ghāyitvā abhirameyyuṁ. Natthi kho pana tattha tathārūpā jivhāviññeyyā rasā, ye sāyitvā sāyitvā abhirameyyuṁ. Natthi kho pana tattha tathārūpā kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā, ye phusitvā phusitvā abhirameyyuṁ. Ime kho no āvuso ākārā ime anvayā, yena mayaṁ[1] evaṁ vadema 'addhā te āyasmanto vītarāgā vā rāgavinayāya vā paṭipannā, vītadosā vā dosavinayāya vā paṭipannā, vītamohā vā mohavinayāya vā paṭipannā'ti", evaṁ puṭṭhā tumhe gahapatayo tesaṁ aññatitthiyānaṁ paribbājakānaṁ evaṁ byākareyyāthāti.

Evaṁ vutte Nagaravindeyyakā brāhmaṇagahapatikā Bhagavantaṁ etadavocuṁ "abhikkantaṁ bho Gotama, abhikkantaṁ bho Gotama, seyyathāpi bho Gotama nikkujjitaṁ vā ukkujjeyya, paṭicchannaṁ vā vivareyya, mūḷhassa vā maggaṁ ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotaṁ dhāreyya 'cakkhumanto rūpāni dakkhantī'ti. Evamevaṁ bhotā Gotamena anekapariyāyena dhammo pakāsito, ete mayaṁ bhavantaṁ Gotamaṁ saraṇaṁ gacchāma dhammañca bhikkhusaṁghañca, upāsake no bhavaṁ Gotamo dhāretu ajjatagge pāṇupete saraṇaṁ gate"ti.

Nagaravindeyyasuttaṁ niṭṭhitaṁ aṭṭhamaṁ.

---

9. Piṇḍapātapārisuddhisutta

438. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Veḷuvane kalandakanivāpe. Atha kho āyasmā Sāriputto sāyanhasamayaṁ

---

1. Yena mayaṁ āyasmanto (Sī, I), yena mayaṁ āyasmante (Syā, Kaṁ)

paṭisallānā vuṭṭhito yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi. Ekamantaṁ nisinnaṁ kho āyasmantaṁ Sāriputtaṁ Bhagavā etadavoca—

Vippasannāni kho te Sāriputta indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, katamena kho tvaṁ Sāriputta vihārena etarahi bahulaṁ viharasīti. Suññatāvihārena kho ahaṁ bhante etarahi bahulaṁ viharāmīti. Sādhu sādhu Sāriputta, mahāpurisavihārena kira tvaṁ Sāriputta etarahi bahulaṁ viharasi. Mahāpurisavihāro eso[1] Sāriputta yadidaṁ suññatā. Tasmātiha Sāriputta bhikkhu sace ākaṅkheyya "suññatāvihārena bahulaṁ[2], vihareyyan"ti. Tena Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ "yena cāhaṁ maggena gāmaṁ piṇḍāya pāvisiṁ, yasmiṁ ca padese piṇḍāya acariṁ, yena ca maggena gāmato piṇḍāya paṭikkamiṁ. Atthi nu kho me tattha cakkhuviññeyyesu rūpesu chando vā rāgo vā doso vā moho vā paṭighaṁ vāpi cetaso"ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "yena cāhaṁ maggena gāmaṁ piṇḍāya pāvisiṁ, yasmiṁ ca padese piṇḍāya acariṁ, yena ca maggena gāmato piṇḍāya paṭikkamiṁ. Atthi me tattha cakkhuviññeyyesu rūpesu chando vā rāgo vā doso vā moho vā paṭighaṁ vāti cetaso"ti, tena Sāriputta bhikkhunā tesaṁyeva pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "yena cāyaṁ maggena gāmaṁ piṇḍāya pāvisiṁ, yasmiṁ ca padese piṇḍāya acariṁ, yena ca maggena gāmato piṇḍāya paṭikkamiṁ. Natthi me tattha cakkhuviññeyyesu rūpesu chando vā rāgo vā doso vā moho vā paṭighaṁ vāpi cetaso"ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

439. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ "yena cāhaṁ maggena gāmaṁ piṇḍāya pāvisiṁ, yasmiṁ ca padese piṇḍāya acariṁ, yena ca maggena gāmato piṇḍāya paṭikkamiṁ. Atthi nu kho me tattha sotaviññeyyesu saddesu -pa-. Ghānaviññeyyesu gandhesu. Jivhāviññeyyesu

1. Hesa (Sī, Syā, Kaṁ, I) 2. Etarahi bahulaṁ (Sī, I)

rasesu. Kāyaviññeyyesu phoṭṭhabbesu. Manoviññeyyesu dhammesu chando vā rāgo vā doso vā moho vā paṭighaṁ vāpi cetaso”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “yena cāhaṁ maggena gāmaṁ piṇḍāya pāvisiṁ, yasmiṁ ca padese piṇḍāya acariṁ, yena ca maggena gāmato piṇḍāya paṭikkamiṁ. Atthi me tattha manoviññeyyesu dhammesu chando vā rāgo vā doso vā moho vā paṭighaṁ vāpi cetaso”ti, tena Sāriputta bhikkhunā tesaṁyeva pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “yena cāhaṁ maggena gāmaṁ piṇḍāya pāvisiṁ, yasmiṁ ca padese piṇḍāya acariṁ, yena ca maggena gāmato piṇḍāya paṭikkamiṁ. Natthi me tattha manoviññeyyesu dhammesu chando vā rāgo vā doso vā moho vā paṭighaṁ vāpi cetaso”ti, tena Sāriputta bhikkhunā tenava pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

440. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “pahīnā nu kho me pañca kāmaguṇā”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “appahīnā kho me pañca kāmaguṇā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā pañcannaṁ kāmaguṇānaṁ pahānāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “pahīnā kho me pañca kāmaguṇā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

441. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “pahīnā nu kho me pañca nīvaraṇā”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “appahīnā kho me pañca nīvaraṇā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā pañcannaṁ nīvaraṇānaṁ pahānāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhunā paccavekkhamāno evaṁ jānāti “pahīnā kho me pañca nīvaraṇā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

442. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “pariññātā nu kho me pañcupādānakkhandhā”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “apariññātā kho me pañcupādānakkhandhā”ti, tena Sāriputta

bhikkhunā pañcannaṁ upādānakkhandhānaṁ pariññāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "pariññātā kho me pañcupādānakkhandhā"ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

443. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ "bhāvitā nu kho me cattāro satipaṭṭhānā"ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "abhāvitā kho me cattāro satipaṭṭhānā"ti, tena Sāriputta bhikkhunā catunnaṁ satipaṭṭhānānaṁ bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "bhāvitā kho me cattāro satipaṭṭhānā"ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

444. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ "bhāvitā nu kho me cattāro sammappadhānā"ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "abhāvitā kho me cattāro sammappadhānā"ti, tena Sāriputta bhikkhunā catunnaṁ sammappadhānānaṁ bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "bhāvitā kho me cattāro sammappadhānā"ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

445. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ "bhāvitā nu kho me cattāro iddhipādā"ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "abhāvitā kho me cattāro iddhipādā"ti, tena Sāriputta bhikkhunā catunnaṁ iddhipādānaṁ bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "bhāvitā kho me cattāro iddhipādā"ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

446. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ "bhāvitāni nu kho me pañcindriyānī"ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti "abhāvitāni kho me pañcindriyānī"ti, tena Sāriputta bhikkhunā pañcannaṁ indriyānaṁ bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu

paccavekkhamāno evaṁ jānāti “bhāvitāni kho me pañcindriyānī”ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

447. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “bhāvitāni nu kho me pañca balānī”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “abhāvitāni kho me pañca balānī”ti, tena Sāriputta bhikkhunā pañcannaṁ balānaṁ bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “bhāvitāni kho me pañca balānī”ti, tena Sāriputta bhikkhunā tenena pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

448. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “bhāvitā nu kho me satta bojjhaṅgā”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “abhāvitā kho me satta bojjhaṅgā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā sattannaṁ bojjhaṅgānaṁ bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “bhāvitā kho me satta bojjhaṅgā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

449. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “bhāvito nu kho me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “abhāvito kho me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti, tena Sāriputta bhikkhunā ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “bhāvito kho me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

450. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “bhāvitā nu kho me samatho ca vipasanā cā”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “abhāvitā kho me samatho ca vipassanā cā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā samathavipassanānaṁ bhāvanāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “bhāvitā

kho me samatho ca vipassanā cā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

451. Puna caparaṁ Sāriputta bhikkhunā iti paṭisañcikkhitabbaṁ “sacchikatā nu kho me vijjā ca vimutti cā”ti. Sace Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “asacchikatā kho me vijjā ca vimutti cā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā vijjāya vimuttiyā sacchikiriyāya vāyamitabbaṁ. Sace pana Sāriputta bhikkhu paccavekkhamāno evaṁ jānāti “sacchikatā kho me vijjā ca vimutti cā”ti, tena Sāriputta bhikkhunā teneva pītipāmojjena vihātabbaṁ ahorattānusikkhinā kusalesu dhammesu.

452. Ye hi keci Sāriputta atītamaddhānaṁ samaṇā vā brāhmaṇā vā piṇḍapātaṁ parisodhesuṁ, sabbe te evameva paccavekkhitvā paccavekkhitvā piṇḍapātaṁ parisodhesuṁ. Yepi hi keci Sāriputta anāgatamaddhānaṁ samaṇā vā brāhmaṇā vā piṇḍapātaṁ parisodhessanti, sabbe te evameva paccavekkhitvā paccavekkhitvā piṇḍapātaṁ parisodhessanti. Yepi hi keci Sāriputta etarahi samaṇā vā brāhmaṇā vā piṇḍapātaṁ parisodhenti, sabbe te evameva paccavekkhitvā paccavekkhitvā piṇḍapātaṁ parisodhenti. Tasmātiha Sāriputta[1] “paccavekkhitvā paccavekkhitvā piṇḍapātaṁ parisodhessāmā”ti evaṁ hi vo Sāriputta sikkhitabbanti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Sāriputtā Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Piṇḍapātapārisuddhisuttaṁ niṭṭhitaṁ navamaṁ.

10. Indriyabhāvanāsutta

453. Evaṁ me sutaṁ—ekaṁ samayaṁ Bhagavā Gajaṅgalāyaṁ[2] viharati Suveḷuvane[3]. Atha kho Uttaro māṇavo pārāsiviyantevāsī[4] yena

1. Vo Sāriputta evaṁ sikkhitabbaṁ (Sī, I)
2. Kajaṅgalāyaṁ (Sī, I), Kajjaṅgalāyaṁ (Syā, Kaṁ)
3. Veḷuvane (Syā, kaṁ), Mukheluvane (Sī, I)
4. Pārāsariyantevāsī (Sī, I), pārāsiriyantevāsī (Syā, Kaṁ)

Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavatā saddhiṁ sammodi, sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi. Ekamantaṁ nisinnaṁ kho Uttaraṁ māṇavaṁ pārāsiviyantevāsiṁ Bhagavā etadavoca "deseti uttara pārāsiviyo brāhmaṇo sāvakānaṁ indriyabhāvanan"ti. Deseti bho Gotama pārāsiviyo brāhmaṇo sāvakānaṁ indriyabhāvananti. Yathā kathaṁ pana Uttara deseti pārāsiviyo brāhmaṇo sāvakānaṁ indriyabhāvananti. Idha bho Gotama cakkhunā rūpaṁ na passati, sotena saddaṁ na suṇāti. Evaṁ kho bho Gotama deseti pārāsiviyo brāhmaṇo sāvakānaṁ indriyabhāvananti. Evaṁ sante kho Uttara andho bhāvitindriyo bhavissati, badhiro bhāvitindriyo bhavissati, yathā pārāsiviyassa brāhmaṇassa vacanaṁ. Andho hi Uttara cakkhunā rūpaṁ na passati, badhiro sotena saddaṁ na suṇātīti. Evaṁ vutte Uttaro māṇavo pārāsiviyantesī tuṇhībhūto maṅkubhūto pattakkhandho adhomukho pajjhāyanto appaṭibhāno nisīdi.

Atha kho Bhagavā uttaraṁ māṇavaṁ pārāsiviyantevāsiṁ tuṇhībhūtaṁ maṅkubhūtaṁ pattakkhandhaṁ adhomukhaṁ pajjhoyantaṁ appaṭibhānaṁ viditvā āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi "aññathā kho Ānanda deseti pārāsiviyo brāhmaṇo sāvakānaṁ indriyabhāvanaṁ, aññathā ca panānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā hotī"ti. Etassa Bhagavā kālo, etassa Sugata kālo, yaṁ Bhagavā ariyassa vinaye anuttaraṁ indriyabhāvanaṁ deseyya, Bhagavato sutvā bhikkhū dhāressantīti. Tenahānanda suṇāhi sādhukaṁ manasi karohi, bhāsissāmīti. "Evaṁ bhante"ti kho āyasmā Ānando Bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca—

454. Kathañcānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā hoti, idhānanda bhikkhuno cakkhunā rūpaṁ disvā uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so evaṁ pajānāti "uppannaṁ kho me idaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ, tañca kho saṅkhataṁ oḷārikaṁ paṭiccasamuppannaṁ, etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ yadidaṁ upekkhā"ti. Tassa taṁ uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Seyyathāpi Ānanda cakkhumā puriso ummīletvā vā nimīleyya, nimīletvā vā ummīleyya. Evameva kho Ānanda yassa kassaci evaṁsīghaṁ

evaṁtuvaṭaṁ evaṁappakasirena uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Ayaṁ vuccatānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā cakkhuviññeyyesu rūpesu.

455. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno sotena saddaṁ sutvā uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so evaṁ pajānāti "uppannaṁ kho me idaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ, tañca kho saṅkhataṁ oḷārikaṁ paṭiccasamuppannaṁ, etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ yadidaṁ upekkhā"ti. Tassa taṁ uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Seyyathāpi Ānanda balavā puriso appakasireneva accharaṁ[1] pahareyya. Evameva kho Ānanda yassa kassaci evaṁsīghaṁ evaṁtuvaṭaṁ evaṁappakasirena uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Ayaṁ vuccatānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā sotaviññeyyesu saddesu.

456. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno ghānena gandhaṁ ghāyitvā uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so evaṁ pajānāti "uppannaṁ kho me idaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ, tañca kho saṅkhataṁ oḷārikaṁ paṭiccasamuppannaṁ, etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ yadidaṁ upekkhā"ti. Tassa taṁ uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Seyyathāpi Ānanda īsakaṁpoṇe[2] padumapalāse[3] udakaphusitāni pavattanti na saṇṭhanti. Evameva kho Ānanda yassa kassaci evaṁsīghaṁ evaṁtuvaṭaṁ evaṁappakasirena uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Ayaṁ vuccatānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā ghānaviññeyyesu gandhesu.

457. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno jivhāya rasaṁ sāyitvā uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so evaṁ pajānāti "uppannaṁ kho me idaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ, tañca kho saṅkhataṁ oḷārikaṁ paṭiccasamuppannaṁ, etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ yadidaṁ upekkhā"ti. Tassa taṁ uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā

---

1. Accharikaṁ (Syā, Kaṁ, I, Ka)
2. Īsakapoṇe (Sī, Syā, Kaṁ, I), īsakaphaṇe (Sī-Ṭṭha), "majjhe uccaṁ hutvā"ti Ṭīkāya saṁsanditabbā.
3. Paduminipatte (Sī, Syā, Kaṁ, I)

saṇṭhāti. Seyyathāpi Ānanda balavā puriso jivhagge kheḷapiṇḍaṁ saṁyūhitvā appakasirena vameyya[1]. Evameva kho Ānanda yassa kassaci evaṁsīghaṁ evaṁtuvaṭaṁ evaṁappakasirena uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Ayaṁ vuccatānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā jivhāviññeyyesu rasesu.

458. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so evaṁ pajānāti "uppannaṁ kho me idaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ, tañca kho saṅkhataṁ oḷārikaṁ paṭiccasamuppannaṁ, etaṁ santaṁ etaṁ santaṁ paṇītaṁ yadidaṁ upekkhā"ti. Tassa taṁ uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Seyyathāpi Ānanda balavā puriso samiñjitaṁ vā bāhaṁ pasāreyya, pasāritaṁ vā bāhaṁ samiñjeyya. Evameva kho Ānanda yassa kassaci evaṁsīghaṁ evaṁtuvaṭaṁ evaṁ-appakasirena uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Ayaṁ vuccatānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā kāyaviññeyyesu phoṭṭhabbesu.

459. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno manasā dhammaṁ viññāya uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so evaṁ pajānāti "uppannaṁ kho me idaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ, tañca kho saṅkhataṁ oḷārikaṁ paṭiccasamuppannaṁ, etaṁ santaṁ etaṁ paṇītaṁ yadidaṁ upekkhā"ti. Tassa taṁ uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Seyyathāpi Ānanda balavā puriso divasaṁsantatte[2] ayokaṭāhe dve vā tīṇi vā udakaphusitāni nipāteyya, dandho Ānanda udakaphusitānaṁ nipāto, atha kho naṁ khippameva parikkhayaṁ pariyādānaṁ gaccheyya. Evameva kho Ānanda yassa kassaci evaṁsīghaṁ evaṁtuvaṭaṁ evaṁappakasirena uppannaṁ manāpaṁ uppannaṁ amanāpaṁ uppannaṁ manāpāmanāpaṁ nirujjhati, upekkhā saṇṭhāti. Ayaṁ vuccatānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā manoviññeyyesu dhammesu. Evaṁ kho Ānanda ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā hoti.

460. Kathañcānanda sekho hoti pāṭipado, idhānanda bhikkhuno cakkhunā rūpaṁ disvā uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ,

---

1. Sandhameyya (Ka) 2. Divasasantatte (Sī)

so tena uppannena manāpena uppannena amanāpena uppannena manāpāmanāpena aṭṭīyati harāyati jigucchati. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so tena uppannena manāpena uppannena amanāpena uppannena manāpāmanāpena aṭṭīyati harāyati jigucchati. Evaṁ kho Ānanda sekho hoti pāṭipado.

461. Kathañcānanda ariyo hoti bhāvitindriyo, idhānanda bhikkhuno cakkhunā rūpaṁ disvā uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ, so sace ākaṅkhati "paṭikūle[1] appaṭikūlasaññī vihareyyan"ti, appaṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati "appaṭikūle paṭikūlasaññī vihareyyan"ti, paṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati "paṭikūle ca appaṭikūle ca appaṭikūlasaññī vihareyyan"ti, appaṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati "appaṭikūle ca paṭikūle ca paṭikūle ca paṭikūlasaññī vihareyyan"ti, paṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati "paṭikūlañca appaṭikūlañca tadubhayaṁ abhinivajjetvā upekkhako vihareyyaṁ sato sampajāno"ti, upekkhako tattha viharati sato sampajāno.

462. Puna caparaṁ Ānanda bhikkhuno sotena saddaṁ sutvā -pa-. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya uppajjati manāpaṁ uppajjati amanāpaṁ uppajjati manāpāmanāpaṁ. So sace ākaṅkhati "paṭikūle appaṭikūlasaññī vihareyyan"ti, appaṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati 'appaṭikūle paṭikūlasaññī vihareyyan"ti, paṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati "paṭikūle ca appaṭikūle ca appaṭikūlasaññī vihareyyan"ti, appaṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati "appaṭikūle ca paṭikūle ca paṭikūlasaññī vihareyyan"ti, paṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākaṅkhati "paṭikūlañca appaṭikūlañca tadubhayampi abhinivajjetvā upekkhako vihareyyaṁ sato sampajāno"ti, upekkhako tattha viharati sato sampajāno. Evaṁ kho Ānanda ariyo hoti bhāvitindriyo.

---

1. Paṭikkūle (sabbattha)

463. Iti kho Ānanda desitā mayā ariyassa vinaye anuttarā indriyabhāvanā, desito sekho pāṭipado, desito ariyo bhāvitindriyo. Yaṁ kho Ānanda Satthārā karaṇīyaṁ sāvakānaṁ hitesinā anukampakena anukampaṁ upādāya, kataṁ vo taṁ mayā. Etāni Ānanda rukkhamūlāni etāni suññāgārāni. Jhāyathānanda, mā pamādattha, mā pacchā vippaṭisārino ahuvattha, ayaṁ vo amhākaṁ anusāsanīti.

Idamavoca Bhagavā. Attamano āyasmā Ānando Bhagavato bhāsitaṁ abhinandīti.

Indriyabhāvanāsuttaṁ niṭṭhitaṁ dasamaṁ.

Saḷāyatanavaggo niṭṭhito pañcamo.

Tassuddānaṁ

Anāthapiṇḍiko Channo, Puṇṇo Nandakarāhulā.
Chachakkaṁ Saḷāyatanikaṁ, Nagaravindeyyasuddhikā.
Indriyabhāvanā cāpi, vaggo Ovādapañcamoti.

Idaṁ vaggānamuddānaṁ

Devadahonupado ca, Suññato ca Vibhaṅgako.
Saḷāyatanoti vaggā, Uparipaṇṇāsake ṭhitāti.

Uparipaṇṇāsakaṁ samattaṁ.

Tīhi paṇṇāsakehi paṭimaṇḍito sakalo Majjhimanikāyo samatto.

Uparipaṇṇāsapāḷiyā

Lakkhitabbapadānaṁ anukkamaṇikā

Uparipaṇṇāsapāḷiyā

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Uparipaṇṇāsapāḷiyā

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Akkhāyati = Āyatanamakkhāyati (Ka)	21
Agaruṁ karitvā = Agarukaritvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	235
Aggitthiko = Aggatthiko (Sī)	181
Aggimutto = Aggimukko (Sī, I)	107
Accharaṁ = Accharikaṁ (Syā, Kaṁ, I, Ka)	349
Ajjhattaṁ = Ajjhattaṁ cittaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	268, 269, 270
Ajjhattikabāhirāni = Ajjhattikāni bāhirāni (Syā, Kaṁ, I)	81
Ajjhogāhetvā = Ajjhogahetvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	211
Aññatra saṅkhārehi viññāṇassa = Aññatra viññāṇā (Syā, Kaṁ) Aññatra viññāṇena (Ka)	20
Aṭṭhiṁ katvā = Aṭṭhikatvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	242
Aṭṭhimiñjaṁ = Aṭṭhimiñjā (Sī, I)	283
Aṭṭhaṅgasamannāgato sekkho = Aṭṭhaṅgasamannāgatā sekkhā paṭipadā (Sī)	120
Atathaṁ = Atthaṁ (Syā, Kaṁ, I) Attha (Sī)	43
Antogadhāvāssa = Antogadhā tassa (Sī, I)	136
Atha kinti carahi vo = Atha kinti vo (Sī, I) Atha kiñcarahi vo (Ka)	27

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Atha kho = Evaṁ vutte (Syā, Kaṁ)	251
Atthi ca kho = Atthi ceva kho (Sī, Ka)	250
Atthi ca sā = Atthi cesā (Sī, Ka)	250
Atthitvevassa = Atthitevassa (Sī, I)	75
Adantamaraṇaṁ = Adantaṁ maraṇaṁ (Ka)	176
Adhiciṇṇaṁ = Aviciṇṇaṁ (Sī, I)	32
Adhibandhaṁ = Anubandhaṁ (Sī, I) Addhubandhaṁ (Syā, Kaṁ)	208
Adhimattā sīse sīsavedanā = Adhimattā vātā sīsaṁ parikantanti (Sī, Syā, Kaṁ)	302
Adhimānenapi = Adhimānena (?)	40
Adhivuttipadāni = Adhimuttipadāni (Syā, Kaṁ, Ka)	18
Adhobhāgaṁ = Adhobhāgā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	285
Anabhāvaṁkate = Anabhāvakate (Sī, I) Anabhāvaṅgate (Syā, Kaṁ)	43
Aniccā = Aniccā vipariṇāmadhammā (?) (Sī, I)	317, 318
Anupādānā = Anupāhārā (Sī, I) Anupahārā (Syā, Kaṁ)	288
Anuyantā = Anuyuttā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	211
Anvāvattanti = Anvāvaṭṭanti (Sī, Syā, Kaṁ, I)	157
Apagatasambandhāni = Apagatanahārusambandhāni (Syā, Kaṁ)	134
Apipaṇujjamānoti = Apipanujjamānopīti (Ka-Sī) Apipayujjamānoti (Syā, Kaṁ, I)	156
Apāpurīyati = Avāpurīyati (Sī)	222
Appaṭibaddho = Appaṭibandho (Ka)	75
Abbuhanahetu = Abbuyhanahetu (Sī) Abbhūṇhanahetu (Syā, Kaṁ)	3
Abbuhi = Abbuyhi (Sī) Abbhūṇhi (Syā, Kaṁ)	4
Abbuheyya = Abbuyheyya (Sī) Abbhūṇheyya (Syā, Kaṁ)	3
Abyābajjhā = Abyāpajjhā (Sī, Syā, Kaṁ, I, Ka)	97
Abhimattheyya = Abhimantheyya (Sī, I)	302
Abhimanthento = Abhimatthento (Syā, Kaṁ, I, Ka)	137
Abhimantheyya = Abhimattheyya (Sī, Syā, Kaṁ, Ka)	181

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Abhiraddhā = Abhinandāma (Syā, Kaṁ)	315
Abhisannāni parisannāni = Abhisandāni parisandāni (Ka)	136
Amaññiṁsu = Maññeyyuṁ (Ka)	122
Amāhaṁ = Apāhaṁ (Sī, I, Ka)	253
Ayokhilaṁ = Ayokhīlaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	204
Ayaṁ = Ayampi (Sī, I)	86
Ayaṁ = Ayaṁ kho (Syā, Kaṁ)	93
Ayampi = Ayaṁ (Syā, Kaṁ, Ka)	186
Avāpuraṇaṁ = Apāpuraṇaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	168
Asappurisabhatti = Asappurisabhattī (sabbattha)	71
Asappurisadiṭṭhi = Asappurisadiṭṭhī (sabbattha)	71
Asammuṭṭhā = Appammuṭṭhā (Syā, Kaṁ)	127
Asaṁhīraṁ = Asaṁhiraṁ (Syā, Kaṁ, Ka)	226
Asu ca = Asuci (sabbattha)	46
[Ā]	
Ādiṁyeva = Ādisova (Sī, I) Ādiyeva (Ka)	251
Āraññako = Rañño (Sī, I)	173
Ārammaṇaṁ = Āramaṇaṁ (?)	136
Āviñcheyya = Āviñjeyya (Sī, Syā, Kaṁ, I)	180
Āvuto = Āvaṭo (Sī-Ṭṭha, I) Āvuṭo (Syā, Kaṁ, Ka)	171
Āsīviso = Āsiviso (Ka)	48
Āsañca anāsañcepi = Āsañca anāsañca cepi (Ṭṭha)	178
[I]	
Iti vadaṁ = Iti paraṁ (Ka)	274
Itiyime = Itime (Sī) Itissime (Syā, Kaṁ, I)	117
Idaṁpāhaṁ = Idaṁpahaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	161
Idaṁ vatvāna = Idaṁ vatvā (Sī, I) Evamidīsesu ṭhānesu.	225
Idaṁ kira me = Idaṁ kira te ca (Ka)	278

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[U]	
Urundaṁ = Ūrundaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I) Uruddhaṁ (Ka)	281
Ussuko = Ussukko (sabbattha)	170
[Ū]	
Ūhananti = Ohananti (Syā, Kaṁ)	302
[E]	
Ekodi hoti = Ekodī hoti (Sī) Ekodibhoti (Syā, Kaṁ)	131
Ekodiṁ karoti = Ekodikaroti (Sī, Syā, Kaṁ, I)	153
Ekaṁ rūpampi = Ekarūpampi (Sī)	153
Ete kho = Etete (Syā, Kaṁ, I)	273
Etaṁ = Evaṁ (Ka)	18
Ettha gedhā = Etagedhā (Sī, I)	172
Evamettha = Evammettha (?)	312
Evarūpiṁ = Evarūpaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	35
Evañca = Evaṁ (Sī, I)	27
Evañca vadehi = Evañca vadeti (Sī, I)	184
Evametaṁ = Evameva kho tvaṁ (Ka)	309
Evaṁanatīto”ti = Etaṁ anatītoti (Sī)	133
Evaṁdiṭṭhi = Evaṁdiṭṭhī (Sī, I) Evaṁdiṭṭhiko (Syā, Kaṁ)	72
Evaṁmāni = Evaṁmānī (Sī, I, Ka) Evamādi (Syā, Kaṁ)	43
Evaṁvādī = Evaṁvādīsu (Ka)	5
Evaṁvādī = Evaṁvādī evaṁdiṭṭhī (Syā, Kaṁ, Ka)	178
Evaṁvādīpi = Evaṁvādīsupi (Ka)	7
Evaṁ santametaṁ = Evaṁ santaṁ (Ṭṭha)	156
Evaṁ hoti = Etadahosi (Syā, Kaṁ, Ka)	210
Eso = Hesa (Sī, Syā, Kaṁ, I)	343
Eso cevetassa = Eso cetassa (Sī, I) Eso ceva tassa (Syā, Kaṁ) Esoyeva tassa (Ka)	273
Ehambho = Evaṁ bho (Sī, I)	56

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[O]	
Ogāhitvā = Ogahetvā (Sī, I)	213
Odhastapatodo (ava + dhasu + ta = odhasta iti-padavibhāgo.) = Obhastapatodo (Ka) Ubhantarapaṭodo (Syā, Kaṁ)	138
Ophuṭo = Ovuto (Sī) Ovuṭo (Syā, Kaṁ, I)	172
[Ka]	
Kaccāno = Kaccāyano (Sī)	187
Kañci = Kiñci (Sī, I, Ka) (Syā, Kaṁ, Ka)	5, 109
Kathāya = Bhassāya (Sī) Bhāsāya (Syā, Kaṁ, I)	155
Kathine = Kaṭhine (Sī, Syā, Kaṁ, I)	167
Kamattānaṁ = Kathamattānaṁ (Saṁ 2. 85 piṭṭhe)	69
Kammayonī kammabandhū = Kammayoni kammabandhu (Sī)	244
Kāyagatāsati = Kāyagatā sati (Syā, Kaṁ, I)	131
Kāyagatāsatiṁ = Kāyagataṁ satiṁ (Syā, Kaṁ, I)	131
Kālaṅkato = Kālakato (Sī, Syā, Kaṁ, I)	32
Kiccamātappaṁ = Kiccaṁ ātappaṁ (Sī, Ka)	226
Kiñcanatasmiṁ = Kiñcanatasmi (?)	50
Kimilo = Kimbilo (Sī, Syā, Kaṁ, I)	193
Kimaṅgaṁ = Kimaṅga (Sī, I)	220
Kuṭhārīhi = Kudhārīhi (Ka)	204
Kudāssu = Kadāssu (Syā, Kaṁ, I)	261
Kumbhakārāvesane = Kumbhakāranivesane (Syā, Kaṁ, Ka)	281
Ke ca = Keci (Ka)	252
Ketabino = Keṭubhino (Sī, Syā, Kaṁ, I)	57
Kena naṁ = Na tena naṁ (Ka) Na naṁ (?)	202, 208
Kevalā paripūrā = Kevalaparipūrā (Sī, I)	208
Koṭṭhāsayā = Koṭṭhasayā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	284
Koḷāpaṁ = Koḷāpaṁ ārakā udakā thale nikkhittaṁ (Ka)	137

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kiṁvādī = Kiṁvādī kiṁdiṭṭhī (Syā, Kaṁ, Ka)	178
Kvacani = Kvacini (Syā, Kaṁ, Sī-Ṭṭha)	50
[Kha]	
Khattiyamahāsālānaṁ = Khattiyamahāsālānaṁ vā (Syā, Kaṁ, I)	140
Khalitasiraṁ = Khalitaṁ siro (Sī) Khalitaṁ siraṁ (Syā, Kaṁ, I)	218
Khārāpatacchikampi = Khārāpaṭicchakampi (Ka)	202
Khārodakā nadī = Khārodikā nadī (Sī)	223
Khile = Khīle (Sī, Syā, Kaṁ, I)	21
Kho = Nu kho (Sī, Ka)	173
Kho = Kho te (Syā, Kaṁ, Ka)	172
Kho = Kho tasmiṁ samaye (Sī, Ka)	199
[Ga]	
Gajaṅgalāyaṁ = Kajaṅgalāyaṁ (Sī, I) Kajjaṅgalāyaṁ (Syā, Kaṁ)	347
Gaṇakamoggallāno = Gaṇakamoggalāno (Ka)	52
Gadhitaṁ = Gathitaṁ (Sī, I)	268
Garuṁ katvā = Garukatvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	61
Garuṁ karotha = Garukarotha (Sī, Syā, Kaṁ, I)	61
Gāḷhūpalepanena = Gāḷhapalepanena (Ka)	3
Gehasitā = Gehassitā (Ṭīkā)	131
Gehasitāni = Gehassitāni (?)	260
[Ca]	
Cakkhusmiṁ = Cakkhusmimpi (Syā, Kaṁ) Etadeva yuttaṁ aññanikāyesu tatheva diṭṭhattā.	326, 334
Catumahāpathe = Cātummahāpathe (Sī, Syā, Kaṁ, I)	133
Cātumahārājikā = Cātummahārājikā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	141
Cetovinīvaraṇasappāyā = Cetovicāraṇasappāyā (Sī, Syā, Kaṁ) Cetovivaraṇasappāyā (I)	155

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Cha]	
Chaḍḍeyya = Chaddeyya (?)	42
Chadhāturo = Chaddhāturo (Sī)	282
Chamāyaṁ = Chamāya (Sī, I)	203
Chandarāgappaṭibaddhaṁ = Chandarāgappaṭibandhaṁ (Ka)	236
[Ja]	
Janetā = Janetti (Sī, I)	291
Jātarūpaṁ sudhantaṁ = Jātarūpaṁ dhantaṁ (Sī, I)	286
Jānanti = Pajānanti (Syā, Kaṁ) Sañjānanti (Ka)	122
Jānissati = Anussarissati jānissati (Ka)	160
Jīyanti = Jiyyanti (Ka)	206
[Ña]	
Ñattena = Ñātena (Sī, Ka) Ñātattena (Syā, Kaṁ, I)	87
[Ta]	
Tagarasikhī = Taggarasikhī (Ka)	113
Tagghime = Taggha me (Ka)	64
Tatra ca pana so = Tatra ca so (Sī, I)	64
Tatrupapattiyā = Tatrūpapattiyā (Syā, Kaṁ) Tatruppattiyā (Sī, I)	141
Tathāgatā, evaṁvādīnaṁ bhikkhave Tathāgatānaṁ = Tathāgato, evaṁvādiṁ bhikkhave Tathāgataṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	16
Tadamināpetaṁ = Tadimināpetaṁ (Syā, Kaṁ)	27
Tapodo = Tapodā (Sī)	231
Taritabbaṁ = Coditabbaṁ (Syā, Kaṁ, Ka) Turitabbaṁ (?)	29
Tasmātiha Sāriputta = Vo Sāriputta evaṁ sikkhitabbaṁ. (Sī, I)	347
Tassa kho = Tassa kho evaṁ (sabbattha)	35, 36
Tiṭṭhissāmi = Tiṭṭheyyāmi (Ka)	169
Tiṇasanthārakaṁ = Tiṇasantharikaṁ (Sī) Tiṇasantharakaṁ (Syā, Kaṁ)	281

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Na apasādeyya = Nāpasādeyya (Sī)	273
Na khīṇaṁ = Nātikhīṇaṁ (Syā, Kaṁ, Ka)	273
Nagaravindeyyakā = Nagaravindeyyā (Ka)	339
Na cevuttāsavā = Na ca uttāsavā (Sī)	271
Na taṁ dānaṁ vipulapphalanti brūmi = Sā dakkhiṇā nevubhato visujjhati (Sī, I)	300
Nandī = Nandi (Sī, Syā, Kaṁ, I)	82, 293
Navo bhikkhu = Navakena bhikkhunā (Ka)	250
Nāṭaputto = Nāthaputto (Sī, I)	5, 32
Nātikāḷikā = Nātikāḷī (Sī, I)	213
Nāssa = Na nesaṁ (?)	136
Nikkhaṁ = Nekkhaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	143
Nijigīsanatā = Nijigiṁsanatā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	119
Ninnītakasāvaṁ = Nihatakasāvaṁ (Ka)	286
Nibbinnarūpā = Nibbindarūpā (Syā, Kaṁ, Ka)	32
Nirayapālā = Nirayapālā punappunaṁ (Ka)	205
Nivuto = Nivuṭo (Syā, Kaṁ, I, Ka)	172
Nīhaṭaṁ = Nihataṁ (Syā, Kaṁ, Ka)	286
Nīhatānaṁ = Nīharantānaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	187
Nekkhammasitāni = Nekkhammassitāni (Ṭīkā)	260
Nevasaññānāsaññanti = Nevasaññānāsaññāti (Syā, Kaṁ, I, Ka)	20
No cetaṁ = No cedaṁ (Saṁ 2. 25 piṭṭhe)	201
Nhānīyacuṇṇāni = Nahānīyacuṇṇāni (Sī, Syā, Kaṁ, I)	135
Nhāpako = Nahāpako (Sī, Syā, Kaṁ, I)	135
Nhāru = Nahāru (Sī, Syā, Kaṁ, I)	132
[Pa]	
Pañcakaṅgo bhante thapati = Pañcakaṅgo thapati (Sī, I)	184
Pañcattayasutta = Pañcāyatanasutta (Ka)	18

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pidhīyati = Pithīyati (Sī, Syā, Kaṁ, I)	222
Pisinārāyaṁ = Kusinārāyaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	26
Pisīlavanti = Pisīlanti (Sī, I) Sipilanti (Syā, Kaṁ)	278
Puṭṭho = Apuṭṭho (Syā, Kaṁ, Ka)	37
Putoḷi = Mūtoḷī (Sī, Syā, Kaṁ, I)	132
Puna caparāhaṁ = Puna ca panāhaṁ (Sī, I, Ka)	5
Pubbajiraṁ = Pabbajitañhitaṁ (Ka) Upavajjitaṁ (Ka) Pubbavijjanaṁ, pubbavijjhanaṁ, pubbaviciraṁ (Saṁyuttake)	310
Pubbāpayamāno = Sukkhāpayamāno (Ka)	232
Puḷavā = Paṭaṅgā (Syā, Kaṁ, Ka)	206
Pokkharaṇī = Pokkhariṇī (Sī)	138
Ponobbhavikā = Ponobhavikā (Sī, I)	157, 293
[Ba]	
Bavhābādhā = Bahvābādhā (Syā, Kaṁ, Ka)	243
Bavhābādho = Bahvābādho (Ka)	208
Bahūpakārā = Bahukārā (Syā, Kaṁ)	296
Bākulo = Bakkulo (Sī, Syā, Kaṁ, I)	165
Bāhulikā = Bāhullikā (Syā, Kaṁ)	57
Byantī hoti = Byanti hoti (I, Ka)	204
Byattena = Byattatarena (Sī, I, Ka)	37
Brāhmaṇamahāsālānaṁ -pa- gahapatimahāsālānaṁ = Brāhmaṇamahāsālānaṁ vā gahapati- mahāsālānaṁ vā (Syā, Kaṁ, I)	141
[Bha]	
Bhatte = Vante (Ka-Sī) Bhutte (Ka-Sī, I)	43
Bhattaṁ = Vantaṁ (Sī)	43
Bhaddakā = Bhadrakā (Ka)	312

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Bha]	
Bhavanti = Ahesuṁ (Syā, Kaṁ, Ka)	211
Bhāvemī"ti = Bhāvesinti (Sī, Syā, Kaṁ)	201
Bhāsate ca tapate ca = Bhāsati ca tapati ca (Sī, Syā, Kaṁ, I)	143
Bhāsitaparikkantaṁ = Bhāsitaparikantaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	36
Bheripaṇavavaṁsasaṅkha-ḍiṇḍimaninnādasaddānaṁ = Bheripaṇavasaṅkha-tiṇavaninnādasaddānaṁ (I)	174
[Ma]	
Majjhanhika = Majjhantika (Sī, Syā, Kaṁ, Ka) Majjhantikaṁ (I)	204
Maggaṅgaṁ = Maggaṅgā (Sī, I)	117
Maññatha = Maññetha (I)	235
Matthena = Manthena (Sī) Mattena (Ka)	181
Manussarāhasseyyakaṁ = Manussarāhaseyyakaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	64
Mamañca khvāyaṁ = Maṁ tvāyaṁ (Sī) Mamaṁ khvāyaṁ (Syā, Kaṁ) Maṁ khvāyaṁ (I)	282
Mayampi hi = Mayaṁ hi (?)	341
Mayhaṁ vihesā = Mayhañca vihesā bhavissati -pa- upaghāto (Ka)	30
Mahāpajāpati = Mahāpajāpatī (Sī, Syā, Kaṁ, I)	295
Mahāmoggallānena = Mahāmoggalānena (Ka)	122
Mārassesa = Mārasseva (Ka)	48
Micchā tesaṁ ñāṇan"ti = Micchā te sañjānanti (Ka)	253
Micchādiṭṭhi = Micchādiṭṭhī (Syā, Kaṁ, I, Ka)	34
Mīyanti = Miyyanti (Ka)	206
Mucchaṁ nikāmayati = Mucchati kāmayati (Sī, I)	157
Muddhani = Muddhānaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	302
Muddhānaṁ = Buddhānaṁ (Ka)	178
Muni = Munīti (Sī, Syā, Kaṁ, I)	226
Maṁ cepi = Sace mampi (Ka)	202

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yathā yathā = Yathā yathāssa (Sī, Syā, Kaṁ, I)	265
Yadidaṁ assāsapassāsā = Yadidaṁ assāsapassāsaṁ Saṁ 3. 281 piṭṭhe.	126
Yadidaṁ parassa = Yadidaṁ mayhañca vihesā bhavissati parassa ca (Ka)	29
Yadi pana = Yadi nūna (Sī, Syā, Kaṁ, I)	207
Yamidaṁ = Yampidaṁ (Sī, Ka)	325
Yā pacchimikā bhikkhunī, sā = Yā pacchimā bhikkhunī, sā (Sī, Syā, Kaṁ, I) Yā pacchimikā, tā bhikkhuniyo (Ka)	324
Yuganandhā = Yuganaddhā (Sī, Syā, Kaṁ)	337
Ye ca kho = Santi ca kho (Syā, Kaṁ) Santi ca (Ka)	33
Ye dhammā = Ye te dhammā (Sī)	78
Yena yeneva = Yena yena ca (Ka)	84
Ye vo = Ye te (Ka)	27
Yoggācariyānaṁ = Yogācariyānaṁ (Ka)	259
Yotathābhūtassa = Yathābhūtassa (Sī, I)	337
Yo = Yaṁ (Nettipāḷi)	226
Yaṁ kho = Yañca (Syā, Kaṁ)	68
Yaṁ maṁ = Yaṁ me (Sī, Ka, I)	313
[Ra]	
Ratanena = Tena ratanena (Sī)	215
Rattindivaṁ = Rattidivaṁ (Ka)	199
Rathikāya = Rathiyāya (bahūsu)	202
[La]	
Laddhaṁ = Laddhā (Sī, I)	300
Lomasakaṅgiyo = Lomasakakaṅgiyo (Ṭīkā)	240
[Va]	
Vacīsaṁhāro = Vacīsaṅkhāro (Sī, I)	30
Vaṭṭakā = Vadhakā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	196

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vaṇasāropī”ti (vaṇa + saṁ + popī = Vaṇasāropī iti padavibhāgo) = Vaṇassāropīti (Ka)	44
Vandāhi = Vandāhi, evañca vadehi (Sī, I)	184
Vandāhi = Vandāhi, evañca vadehi (sabbattha)	301
Vadhoyeva kho = Vadhoyeveko (Syā, Kaṁ, Ka)	32
Vameyya = Sandhameyya (Ka)	350
Vassabhaññā = Vayabhiññā (Ka)	121
Vassaṁvuṭṭho = Vassaṁvuttho (Sī, Syā, Kaṁ, I)	32
Vicāritā = Byāpāritā (Sī, I)	167
Vittanti = Piṭṭhanti (Syā, Kaṁ)	278
Vinibandhaṁ = Vinibaddhaṁ (Sī, I)	268
Vipariṇāmavirāganirodhaṁ = Vipariṇāmaṁ virāgaṁ nirodhaṁ (Ka)	260
Vibbhantā gāvī = Bhantagāvī (Sī, I) Gāvī (Syā, Kaṁ)	290
Vibhajitvā = Paṭivibhajitvā (Sī, Syā, Kaṁ, I)	133
Virāgunaṁ = Virāgaṁ (Sī, I) Virāgutaṁ (Ṭīkā)	80
Vilimaṁsaṁ = Vilimaṁ (Sī, I, Ka)	318
Visado = Visuddho (Syā)	164
Visesaṁ jānanti = Pajānanti (Syā, Kaṁ) Sañjānanti (Ka)	122
Viharatha = Vihara (Sī, I)	281
Viharemu āvesane = Viharāmāvesane (Sī, I) Viharāma nivesane (Syā, Kaṁ) Viharemu nivesane (Ka)	281
Vihārā = Vihāro (Sī, I)	140
Vuḍḍhataraṁ bhikkhuṁ = Vuḍḍhataro bhikkhu (Sī, Syā, Kaṁ, I)	36
Vihesesi = Viheṭhesi (Sī, Syā, Kaṁ) Viheseti (Ka)	290
Vedhanahetu = Vedanāhetu (Sī, I, Ka)	3
Venakulaṁ = Veṇakulaṁ (Sī, I)	207
Veyyākaraṇaṁ tassa hetu = Veyyākaraṇassa hetu (Ka)	157
Vo = Te (Ka)	151

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sasakkaṁ = Sampattaṁ (Ka)	277
Sasnehaṁ = Sasnehaṁ ārakā udakā thale nikkhittaṁ (Ka)	137
Sahassilokadhātuṁ = Sahassiṁ lokadhātuṁ (Sī)	142
Sā = Sāyaṁ (Ka)	261
Sāciyogā = Sāviyogā (Syā, Kaṁ, Ka) Ettha sācisaddo kuṭilapariyāyo.	13
Sātthaṁ sabyañjanaṁ = Sātthā sabyañjanā (Sī, Syā, Kaṁ)	62
Sāyaṁ nhānīyapiṇḍi = Sāssa nahānīyapiṇḍī (Sī, Syā, Kaṁ, I)	135
Sāsanaṁ = Vacanaṁ (Sī)	310
Sāssa = Sāyaṁ (Ka)	117
Siyaṁsu = Siyuṁ (Sī, Syā, Kaṁ) Saddanīti oloketabbā.	27
Sivathikāya = Sīvathikāya (Sī, Syā, Kaṁ, I)	133
Sīlavanto = Sīlavantā (Sī)	299
Sukatadukkaṭānaṁ = Sukkaṭadukkaṭānaṁ (Sī, I)	72
Suññatāvihārena bahulaṁ = Etarahi bahulaṁ (Sī, I)	343
Suddhāsāre = Suddhasāre (Syā, Kaṁ, I)	123
Suvacataraṁ = Subbacataraṁ (Ka)	27
Saṁ 1. 322; Saṁ 2. 417 piṭṭhe.	286
Suveḷuvane = Veḷuvane (Syā, Kaṁ) Mukheluvane (Sī, I)	347
Sekkhā = Sekhā (sabbattha)	55
Seyyathidaṁ = Seyyathīdaṁ (Sī, Syā, Kaṁ, I)	15
So tassa = Taṁ tassa (Ka) Tassa (Sī, I)	224
So kāyadukkhampi = Kāyikadukkhampi (Syā, Kaṁ) Kāyikaṁ dukkhampi (Ka)	335
So yassa hi khvāssa = Yassa kho panassa (Sī) Yassa khvāssa (I)	9
Soḷasaṅgulakaṇṭakaṁ = Soḷasaṅgulakaṇḍakaṁ (Sī)	223
Saṁghaṭṭā samodhānā = Saṁghaṭṭanasamodhānā Saṁ 1. 322; Saṁ 2. 417 piṭṭhe.	286
Saṁghaṭṭā = Samphassa (Sī, I) Saṅghaṭā (Syā, Kaṁ)	286
(Saṁvarissāmīti.) = ( ) Vinaye natthi.	36
Saṁvijjanteva te = Saṁvijjante te ca (Sī, Syā, Kaṁ, I)	202

Majjhimanikāye Uparipaṇṇāsapāḷiyaṁ

Gāthāsūci